

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๑ เรื่อง

การศึกษาองค์ความรู้และหลักปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรม
ที่ปรากฏในคัมภีร์โบราณนครลำปาง

The study of practiced knowledge to refine the cultural practices as depicted
in the ancient texts of lampang

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

เรื่อง คัมภีร์โบราณนครลำปาง: หลักปฏิบัติและกระบวนการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรม
Ancient texts of lampang: The practice and the culture refining process

โดย

พระครูสังฆรักษ์ศุภณัฐ ฐิริวิฑฒโน
ดร.ภัทรเดช ปั่นชยารณาตุล
ศิลาวัฒน์ ชัยวงศ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

พ.ศ. ๒๕๖๑

ได้รับเงินอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610761238

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๑ เรื่อง

การศึกษาองค์ความรู้และหลักปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏ
ในคัมภีร์โบราณนครลำปาง

The study of practiced knowledge to refine the cultural practices as depicted
in the ancient texts of lampang

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

เรื่อง คัมภีร์โบราณนครลำปาง: หลักปฏิบัติและกระบวนการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรม
Ancient texts of lampang: The practice and the culture refining process

โดย

พระครูสังฆรักษ์ศุภณัฐ ภูริวิฑฒโน

ดร.ภัทรเดช ปั่นชยารนาตุล

ศิลาวัฒน์ ชัยวงศ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

พ.ศ. ๒๕๖๑

ได้รับเงินอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610761238

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Sub – Research Report 1

The study of practiced knowledge to refine the cultural practices as depicted
in the ancient texts of lampang

Under Research plan

Ancient texts of lampang: The practice and the culture refining process

By

Phrakrusangkarak Suphanut Phuriwattano

Dr.Pattharadach Panchayathanadol

Silawat Chaiwong

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Lampang Buddhist College's

B.E. 2561

Research Project Funded by

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610761238

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี เนื่องจากได้รับการอนุเคราะห์ที่ให้การช่วยเหลือจากหลากหลายส่วนงาน ซึ่งผู้วิจัยขอขอบพระคุณทุกท่านเป็นอย่างสูงมา ณ ที่นี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระสุธีรัตนบัณฑิต,ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่ให้โอกาสในการทำงานวิจัยเล่มนี้ พระราชธรรมมาลังการ ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง คณะผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่วิทยาลัยสงฆ์นครลำปางทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์ทั้งการดำเนินงานต่างๆ เป็นไปด้วยความราบรื่น และขอกราบนมัสการขอบคุณผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน ตลอดจนคนในชุมชนบ้านหลุก อำเภอแม่ทะ ชุมชนบ้านไหล่กิน อำเภอเกาะคา และชุมชนบ้านปงสนุก อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ที่ให้ความอนุเคราะห์ในการร่วมกิจกรรม ผู้ให้ข้อมูลหลักในการสัมภาษณ์ทุกท่านที่ได้สละเวลาอันมีค่าของท่านเพื่องานวิจัยฉบับนี้และเป็นผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้แก่ผู้วิจัยเสมอมา และผู้แต่งเอกสารตำราที่ใช้ในการค้นคว้าวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยขออุทิศกุศลผลบุญที่จะเกิดจากองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาตน สังคม และประเทศชาติ จงส่งผลให้ผู้ที่เกี่ยวข้องมาข้างต้นนี้จงประสบแต่ความสุข ความเจริญในชีวิตและหน้าที่การงาน

สุดท้ายนี้ ผู้เขียนหวังว่างานวิจัยฉบับนี้จะเป็นประโยชน์สำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตลอดจน ผู้ที่สนใจที่จะศึกษารายละเอียดต่อไป

พระครูสังฆรักษ์ศุภณัฐ ภูริวฑฒโน
ดร.ภัทรเดช ปิณฑยานาดุล
ศิลาวัฒน์ ชัยวงศ์
๑๐ มกราคม ๒๕๖๒

ชื่อเรื่อง: การศึกษาองค์ความรู้และหลักปฏิบัติเพื่อการชดเชลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏ
ในคัมภีร์โบราณนครลำปาง

ผู้วิจัย: พระครูสังฆรักษ์ศุภณัฐ ภูริวิฑฒโน
ดร.ภัทรเดช ปัญญาธนกุล
ศิลาวัฒน์ ชัยวงศ์

ส่วนงาน: วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปีงบประมาณ: ๒๕๖๑

ทุนอุดหนุนการวิจัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

รายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษาองค์ความรู้และหลักปฏิบัติเพื่อการชดเชลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์โบราณนครลำปาง มีวัตถุประสงค์ดังนี้ ๑. เพื่อสำรวจคัมภีร์โบราณนครลำปาง วรรณกรรมประเภทคำสอนเพื่อการชดเชลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์ ๒. เพื่อศึกษาองค์ความรู้ และหลักการปฏิบัติเพื่อการชดเชลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์ ๓. เพื่อจัดทำชุดความรู้และหลักการปฏิบัติเพื่อการชดเชลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์

งานวิจัยนี้ดำเนินการศึกษาในลักษณะการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Study) และการวิจัยภาคสนาม (Field Study) และใช้การสนทนากลุ่ม (Focus group) จากปราชญ์ชาวบ้าน และผู้ที่มีความรู้เรื่องคัมภีร์โบราณ และผู้เชี่ยวชาญภาษาล้านนา มานั่งพูดคุยกันในเรื่องของหลักธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์ โดยดำเนินการในพื้นที่วัดปางสนุกเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง วัดบ้านหลุก อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง วัดไหล่หิน อำเภอกะเคา จังหวัดลำปาง และร่วมกันวิเคราะห์คัมภีร์ เพื่อให้ได้องค์ความรู้และหลักการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาเพื่อการชดเชลาเชิงวัฒนธรรมองค์ความรู้ ด้านหลักคำสอนคตินิยม ความเชื่อ จาริต ประเพณี พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะตามวรรณกรรมที่ปรากฏในงานวิจัย คือ วรรณกรรมประเภทคำสอนต่างๆ คือ จริยธรรมหรือแนวทางประพฤติปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคมล้านนา มาแต่โบราณ ตัวอย่างในงานวิจัยชิ้นนี้ เช่น เรื่อง ปมาธรรม เรื่อง สามป่งสามกิว และเรื่อง ธรรมดาสอนโลก ล้วนแล้วแต่มีเนื้อหาสาระที่แฝงไปด้วยหลักธรรมในการดำรงชีวิตให้อยู่ในครรลองคลองธรรม โดยการกระทำความดี ละเว้นความชั่วเป็นพื้นฐาน ได้แก่ ศีล ๕ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ประมาท การพัฒนาตนเองเพื่อให้ได้อยู่ได้ในสังคมอย่างมีความสุข ความยุติธรรม ความเสมอภาคและเสรีภาพ การเสียสละ หรือการสงเคราะห์ โดยการแบ่งปันสิ่งของต่างๆ แก่คนที่ควรให้ ความอดุสาหะและความพยายาม มีความเพียร ความอดทน และมีความพยายามอันจะช่วยให้คุณบรรลุประสบความสำเร็จ พร้อมพัฒนาตนเองอยู่เสมอ

Research Title: The Study of practiced knowledge to refine the cultural practices as depicted in the ancient texts of lampang

Researchers: Phrakrusangkarak Suphanut puriwatano
Dr. Phattaradech PUNCHAYATHANADUL
Silawat Chaiwong

Department: Lampang Buddhist College's
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Fiscal Year: 2561

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

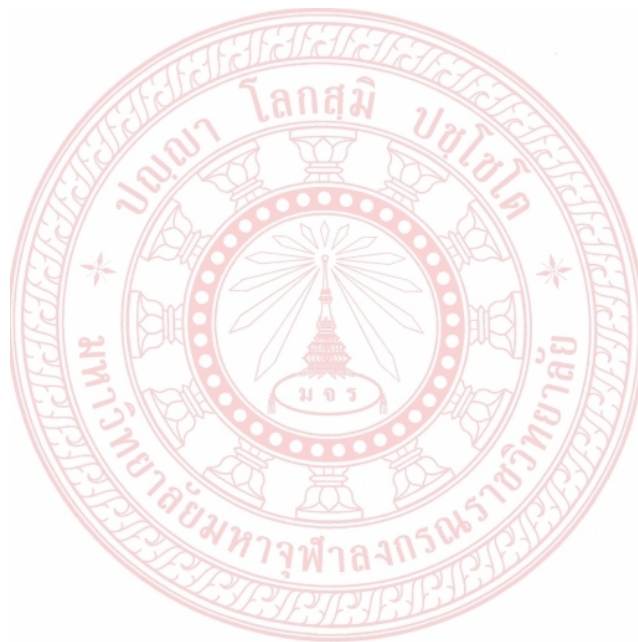
Abstract

This research report the study of knowledge and principle practice for refinement cultural appearing in ancient scriptures of Lampang with the following objectives, 1. To explore ancient scriptures teachings literary genres for refinement cultural, appearing in Lampang ancient scripture. 2. To study the knowledge and principle practice for refinement cultural appearing in ancient scriptures. 3. To create set of knowledge and practices for cultural refinement that appears in ancient scriptures.

This research conducted in the form of documentary study and field study by taking action focus group from local wisdom villagers and those who have knowledge of ancient scriptures also Lanna language experts. Then sit together talk about the principles that appear in the scriptures at Pong Sanook Temple area Amphoe Mueang, Ban Lu Temple area Mae Tha District, Hli- Hin Temple area Ko Kha District, Lampang Province. And together analyze the scriptures in order to obtain knowledge and principles of Buddhist practices for cultural refinement, knowledge of doctrine, morals, beliefs, traditions, rituals of Buddhism and local wisdom.

The research found that characteristics of the literature that appear in this research are various types of teachings ethics or guidelines as follow traditions of Lanna society since ancient times. For examples in this research, such as the Parable

Metaphor Thamma story, Sam Pung, Sam Kiew and normal teaching the world, there are all content that is hidden with the principles of living in Dharma by doing good deeds. Ignoring evil as basis, including the 5 precepts which are negligent. Self-development in order to live in a happy society, justice, equality and freedom, sacrifice or relief with sharing things to the one who should give, ameliorate, perseverance, patience and effort to help people succeed the most important thing is always ready to develop themselves.

สารบัญ

บทที่	หน้า
๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย.....	๓
๑.๔ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๓
๑.๕ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๔
๒ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อ	๕
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลง	๙
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับวรรณกรรมพระพุทธศาสนาล้านนา	๑๑
๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔๓
๒.๕ กรอบแนวความคิดของการวิจัย	๔๖
๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๔๗
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๔๗
๓.๒ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก.....	๔๗
๓.๓ การสร้างเครื่องมือการวิจัย.....	๔๗
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๔๘
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๔๘
๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	๔๙
๔.๑ วัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ สำนวจคัมภีร์โบราณนครลำปาง วรรณกรรมประเภทคำสอน เพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์	๔๙
๔.๒ วัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ องค์ความรู้และหลักการปฏิบัติเพื่อการขัดเกลา เชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์	๗๗
๔.๓ วัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ ชุดความรู้และหลักการปฏิบัติเพื่อการขัดเกลา เชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์	๙๔
๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๑๑๑
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๑๑๑
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๑๑๓

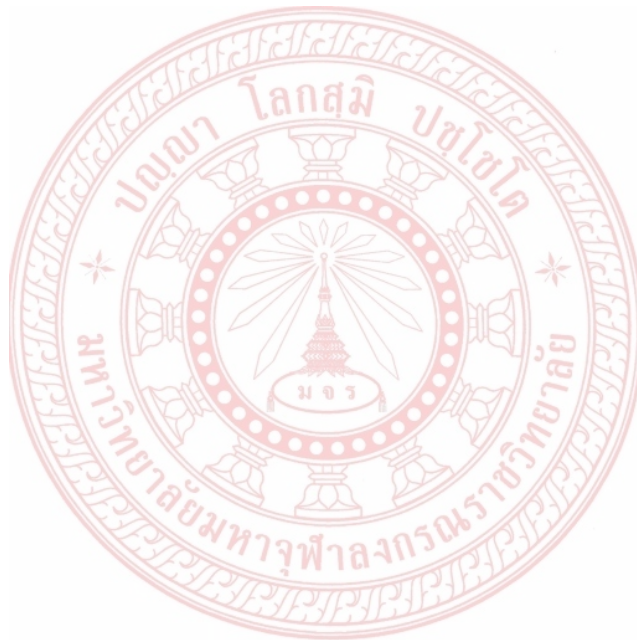

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
๕.๓ ข้อเสนอแนะในการวิจัย	๑๑๕
บรรณานุกรม	๑๑๖
ภาคผนวก	๑๒๓
ภาคผนวก ก บทความการวิจัย	๑๒๔
ภาคผนวก ข กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากการวิจัยไปใช้ประโยชน์	๑๓๕
ภาคผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ	๑๓๗
ภาคผนวก ง หนังสือขอความอนุเคราะห์สำรวจและเก็บข้อมูลในพื้นที่	๑๔๐
ภาคผนวก จ ประมวลภาพกิจกรรมการวิจัย	๑๔๗
ประวัติผู้วิจัย	๑๕๒
แบบสรุปโครงการวิจัย	๑๕๖

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
ภาพประกอบที่ ๑-๑๑: ปมาทธรรม (พระทศิล).....	๕๐
ภาพประกอบที่ ๑๒-๒๗: สามป้งสามกิว.....	๕๖
ภาพประกอบที่ ๒๘-๕๐: ธรรมดาสอนโลก.....	๖๖
ภาพประกอบที่ ๕๑: องค์ความรู้และหลักการปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรม ที่ปรากฏในคัมภีร์โบราณนครลำปาง.....	๙๓

อักษรย่อ

อักษรย่อในงานวิจัยฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ โดยได้กล่าวถึงที่มาเล่ม/ข้อ/หน้า ตามลำดับ เช่น ที.สี. (ไทย) ๙/๑๒๒/๒๒๖ = ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค เล่มที่ ๙ ข้อ ๑๒๒ หน้า ๒๒๖

ส่วนคัมภีร์อรรถกถา จะแจ้งที่มา เล่ม/ หน้า เช่น มงคล. (บาลี) ๑/๖๔ ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย หมายถึง มงคลตลที่ปนี เล่ม ๑ หน้า ๖๔ ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย

พระสูตรต้นตปิฎก

ที.ม. (ไทย) = สูตรต้นตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค (ภาษาไทย)

อรรถกถาพระสูตรต้นตปิฎก

ที.ม.อ. (ไทย) = ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี มหาวรรคอัฐกถา (ภาษาไทย)

ขุ.ธ.อ. (ไทย) = ขุททกนิกาย ธรรมบทอรรถกถา (ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ศาสนาพุทธมีหลักธรรมที่จารึกไว้ในพระไตรปิฎกมานานหลังพุทธปรินิพพานเพียง ๔๔๓ ปี แต่ด้วยกาลผ่านไปความคลาดเคลื่อนของคำสอนอาจจะมีได้เพราะสมัยก่อนไม่มีเทคโนโลยีช่วยจดจำตรวจสอบ พระสงฆ์ก็สืบทอดทรงจำจารจารึกคัดลอกสืบทอดกันมาตามยุคตามสมัยจึงเกิดประวัติการทำสังคายนาพระไตรปิฎกสายเถรวาทนับตั้งแต่ครั้งที่ ๑ ถึงครั้งที่ ๗ เมื่อพระพุทธศาสนาเจริญในดินแดนล้านนาในราว พ.ศ. ๒๐๒๐ พระธัมมทินมหาเถระเป็นเจ้าอาวาสวัดป่าตาล (วัดไร่เปิง) เห็นว่าพระไตรปิฎกผิดเพี้ยนคลาดเคลื่อนมาก มีความประสงค์ที่จะกระทำการชำระพระไตรปิฎกให้ถูกต้องจึงชักชวนพระสงฆ์ที่ฉลาดชำนาญในพระไตรปิฎกกว่า ๑๐๐ รูป มาทำสังคายนาที่วัดมหาโพธารามมหาวิหาร (วัดเจ็ดยอด) พระเจ้าติโลกราชเป็นเจ้าภาพอุปถัมภ์การทำสังคายนาพระไตรปิฎกนับเป็นการสังคายนาครั้งที่ ๘ ใช้เวลา ๑ ปีจึงแล้วเสร็จ^๑

เมื่อพระเจ้าติโลกราชให้พระสงฆ์ชำระพระไตรปิฎกบริสุทธ์ดีแล้วก็ให้ทำการจารจารึกคัมภีร์เพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา การจารึกคำสั่งสอนพระไตรปิฎกลงใบลานหรือพับสา ถือว่าเป็นการสร้างบุญกุศลอย่างยิ่งไม่หย่อนกว่าการสร้างพระพุทธรูปตามค่านิยมโบราณที่กล่าวว่า “ อักษรตัวหนึ่งแทนพระพุทธรูปองค์ใดองค์หนึ่ง เพราะฉะนั้นผู้ที่ป็นนักปราชญ์พึงเขียน (คัดลอก) ไตรปิฎกเถิด เมื่อไตรปิฎกยังมีอยู่ก็ชื่อว่าพระตถาคตยังมีอยู่ถึง ๘๔,๐๐๐ พระองค์ อักษรก็ดีพระพุทธรูปก็ดีมีผลเท่ากันโดยแท้ เพราะฉะนั้นบัณฑิตพึงจารึกอักษรไว้ในสมุดหรือใบลาน ซึ่งถือว่าเป็นธรรมเจดีย์อักษรในพระไตรปิฎกมีประมาณ ๒๘ โกฎีกับ ๒๗ ตัว” พระธรรมคัมภีร์ใบลานจึงเป็นเอกสารที่ใช้จัดการคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าและเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา ด้วยอานิสงส์นับประมาณมิได้จึงมีธรรมเนียมการสร้างคัมภีร์ใบลานถวายไว้มากมาย เพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา และพระสงฆ์ใช้เทศนาในพิธีต่างๆ เป็นวัฒนธรรมและประเพณีแบบพุทธตลอดปี โดยเฉพาะชาวล้านนาที่มีประเพณีและวัฒนธรรมซึ่งยึดโยงกับพระพุทธศาสนามาช้านาน^๒

คัมภีร์ใบลานหรือหนังสือใบลาน ทำมาจากใบต้นลาน การบันทึกตัวอักษรลงในใบลานเรียกว่า จาร การทำใบลานเป็นผูก ต้องเจาะรูตรงกลางใบลาน ค่อนไปทางซ้ายหรือจะเจาะรู ๒ รูให้ห่างจากปลายลาน ๒ ข้าง ประมาณ ข้างละ ๑ คืบ แล้วร้อยด้วยด้ายที่พันเป็นเชือกเรียกว่า “สาย

^๑ สมิต์ ถนอมศาสนะ, “การเปลี่ยนความหมายของการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๘ ในสมัยรัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์,” *วารสารวิจัยศิลป* ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๖), หน้า ๓๒๕-๓๖๒.

^๒ โครงการสารานุกรมไทย สำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, *การชำระพระไตรปิฎก*. สืบค้นเมื่อวันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๐ จากเว็บไซต์

<http://kanchanapisek.or.th/kp๖/sub/book/book.php?book=๑๖&chap=๒&page=t๑๖-๒-infodetail๑๖.html>

สยอง” (บางท้องถิ่นเรียกว่า “สายสนอง”) เมื่อร้อยผู้รวมกันเรียกว่า คัมภีร์ใบลานหนึ่งผูก โดยทั่วไป คัมภีร์ ๑ ผูกมักจะมีจำนวนใบลานประมาณ ๒๔ แผ่น คัมภีร์ใบลานที่มีเนื้อหาว่ามีจำนวนรวมกันหลายผูก นับเป็น ๑ เรื่องหรือ ๒ ชุด ทางล้านนาเรียกว่า ๑ กับ คัมภีร์ใบลานนับเป็นเอกสารโบราณถึงจะมีอายุน้อยกว่าศิลาจารึก แต่มีอายุมากกว่าหนังสือสมุดไทยหรือสมุดข่อย เป็นเรื่องอายุการใช้งานของวัสดุที่ใช้รองรับการจารึก หรือการเขียน ในดินแดนล้านนาได้พบเอกสารใบลานที่อยู่ในสภาพดี และสมบูรณ์ ซึ่งมีอายุไม่น้อยกว่า ๔๐๐ ปี ถึง ๕๐๐ ปีขึ้นไป^๓ หลักฐานที่แสดงให้เห็นว่ามี การบันทึกหลักธรรมคำสอนต่างๆ ลงในคัมภีร์ใบลานแล้วคือ คัมภีร์ใบลานพระไตรปิฎก ภาษาบาลี อักษรธรรมล้านนา ที่จารเมื่อ จ.ศ. ๘๓๓ (พ.ศ. ๒๑๐๔) ปัจจุบันเก็บรักษาที่พิพิธภัณฑวัดไหล่หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง อักษรและภาษาที่จารึกในคัมภีร์ใบลานเป็นอักษรภาษาโบราณ ได้แก่ อักษรขอม ภาษาบาลีไทย อักษรธรรมล้านนาหรือตัวเมือง ภาษาบาลีล้านนา อักษรธรรมอีสาน อักษรธรรมลาว ภาษาบาลีลาว เป็นต้น ซึ่งคนปัจจุบันน้อยคนนักที่จะสามารถอ่านได้ต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาโบราณมาช่วยอ่านหรือแปลด้วยการปริวรรตถอดอักษรหรือการถอดความหมายออกมา^๔

ในจังหวัดลำปางได้มีการสำรวจคัมภีร์ธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พบว่า ได้ทำการสำรวจ ทำทะเบียน และถ่ายไมโครฟิล์มคัมภีร์ใบลานเก็บไว้ โดยมีวัดที่สำรวจในจังหวัดลำปางจำนวน ๙๖ วัด จำนวนคัมภีร์ที่สำรวจ ๖๐,๕๖๔ ผูก/ฉบับ คัมภีร์ที่ถ่ายไว้จำนวน ๒,๙๕๘ ผูก/ฉบับ ซึ่งการสำรวจคัมภีร์ใบลานเป็นงานด้านการสำรวจและอนุรักษ์คัมภีร์ใบลานที่เก็บรักษาไว้ตามวัดหรือสถานที่ต่างๆ เพื่อให้ทราบจำนวนชื่อเรื่อง ตลอดจนถึงสภาพคัมภีร์ใบลานเพื่อทำการซ่อมแซมและเก็บรักษาให้เหมาะสม แต่จำนวนวัดในจังหวัดลำปางมีวัดจำนวน ๗๐๖ วัด จึงน่าจะยังคงหลงเหลือคัมภีร์ใบลานอีกจำนวนมหาศาล ที่ยังไม่ได้ทำการสำรวจมาก่อน คัมภีร์ใบลานจำนวนมากที่มีอยู่ในปัจจุบัน บางแห่งไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่เท่าที่ควร หากถูกปล่อยทิ้งไว้เป็นเวลานานอาจถูกทำลายจากหนู มอด ปลวก ฯลฯ ตลอดจนถึงความร้อนและความชื้น เมื่อเก็บไว้ในสถานที่ที่ไม่เหมาะสม ก็เป็นสาเหตุหนึ่งของการผุพังของคัมภีร์ใบลาน และการเก็บคัมภีร์ใบลานในหีบธรรมเป็นเวลานาน ทำให้ใบลานหมดอายุเร็วขึ้น เพราะไม่ได้สัมผัสกับอากาศภายนอกและถูกกดทับเป็นเวลานาน ๆ มีส่วนทำให้ใบลานบิดงอหรือเสียหายได้

ดังนั้น ถ้าปล่อยข้อมูลเหล่านี้ทิ้งไว้ในสภาพเก่าเก็บนั้นอีก คัมภีร์เหล่านั้นก็อาจถูกทำลายหรือเสียหายไปโดยยังมิได้ทำการสำรวจอนุรักษ์เอาไว้เลย ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาสำรวจ รวบรวม และอนุรักษ์คัมภีร์นครลำปางซึ่งเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่ง และเป็นการศึกษาองค์ความรู้ทางด้านต่างๆ ที่ปรากฏในคัมภีร์ธรรมให้เข้าใจถึงหลักการปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมของคัมภีร์ในจังหวัดลำปางต่อไป

^๓ สมหมาย เปรมจิตต์ และคณะ, **โครงการปริวรรตพระคัมภีร์ล้านนา: ปริวรรตและวิเคราะห์กฎหมายล้านนา**. (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา, ๒๕๔๘)

^๔ พรรณเพ็ญ เครือไทย และอมรัตน์ เพื่อจรรยาธรรม, **รายชื่อหนังสือโบราณล้านนา: เอกสารไมโครฟิล์มของสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปี ๒๕๒๑-๒๕๓๓**. (เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม, ๒๕๕๒)

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อสำรวจคัมภีร์โบราณนครลำปาง วรรณกรรมประเภทคำสอนเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์
๒. เพื่อศึกษาองค์ความรู้และหลักการปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์
๓. เพื่อจัดทำชุดความรู้และหลักการปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

๑. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาคัมภีร์โบราณโดยมุ่งเน้นการปริวรรตความรู้และภูมิปัญญาที่ปรากฏในคัมภีร์ของนครลำปาง โดยพิจารณาจากความสมบูรณ์ของเนื้อหา ความเก่าแก่ของคัมภีร์ ภาษาที่แต่ง และองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา
๒. ขอบเขตด้านกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

ประชากร คือ วัดในจังหวัดลำปางที่มีคัมภีร์โบราณ
 กลุ่มตัวอย่าง คือ ๑. วัดปงสนุกเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
 ๒. วัดบ้านหลุก อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง
 ๓. วัดไหลหิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง
 ผู้วิจัยได้เลือก ๓ วัดนี้ เนื่องจากมีปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาได้แต่งคัมภีร์โบราณจำนวนหลายท่านและเป็นแหล่งรวบรวมคัมภีร์โบราณเป็นจำนวนมาก อีกทั้งวัดมีประวัติเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของเมืองลำปาง มีหลักฐานที่สามารถอ้างอิงในเชิงประวัติศาสตร์ที่เก่าแก่ที่สุดในจังหวัดลำปาง
๓. ขอบเขตด้านพื้นที่

ทำการสำรวจวัดในจังหวัดลำปาง ซึ่งพบ ๓ อำเภอเมืองลำปาง อำเภอเกาะคา และอำเภอแม่ทะ
๔. ขอบเขตด้านเวลา

ตุลาคม ๒๕๖๐ ถึง กันยายน ๒๕๖๑

๑.๔ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

การขัดเกลาเชิงวัฒนธรรม หมายถึง พฤติกรรมหรือผลผลิตจากพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ การขัดเกลา การจัดระบบระเบียบให้ดีขึ้นจากพฤติกรรมที่เป็นธรรมชาติและสิ่งของที่เป็นวัฒนธรรม เป็นของมนุษย์ทำขึ้น สร้างขึ้น ปรับปรุงแต่งขึ้น

คัมภีร์โบราณนครลำปาง หมายถึง เอกสารบันทึกเหตุการณ์เรื่องราวต่างๆ ทั้งคดีโลกและคดีธรรม เช่น หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา วรรณกรรม โหราศาสตร์ ประวัติศาสตร์ พงศาวดาร กฎหมายโบราณ ตำรายา เวทมนต์คาถา ประเพณี พิธีกรรม เป็นต้น ในที่นี้จะหมายถึงเอกสารโบราณ หนังสือผูกและหนังสือก้อม

ความเชื่อ หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดของคนในจังหวัดลำปางที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งแล้วแสดงออกมาทางพฤติกรรมและสิ่งนั้นได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ความเชื่อในการวิจัยครั้งนี้

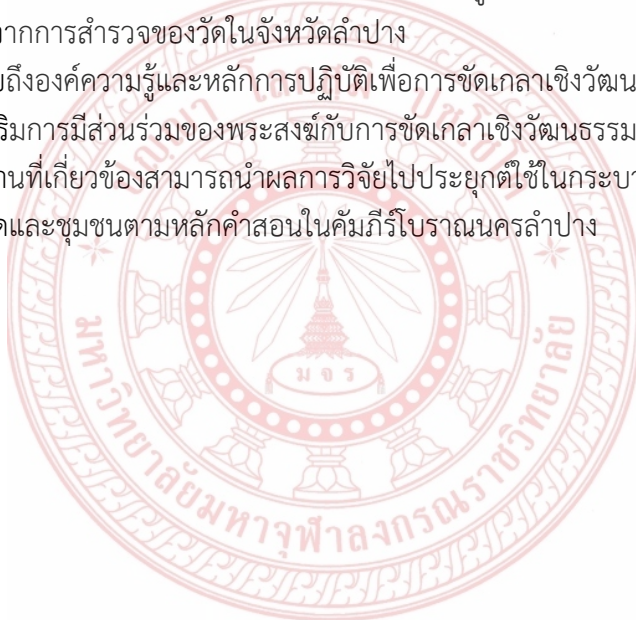
หมายถึง ความเชื่อของคนในจังหวัดลำปางที่มีต่อ คำสอนที่แฝงอยู่ในหลักธรรมที่ปรากฏไว้ในคัมภีร์โบราณนครลำปาง

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง แนวคิด วิธีการ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชนในจังหวัดลำปาง ที่นำหลักธรรมที่แฝงอยู่ในคัมภีร์โบราณ ออกมาปรับใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน

บริบททางวัฒนธรรมและสังคม หมายถึง สภาพแวดล้อมที่เป็นจริงในพื้นที่ ได้แก่ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกับหลักการปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์โบราณนครลำปาง

๑.๕ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ได้ทราบจำนวนคัมภีร์ที่สำรวจ รวบรวม จัดหมวดหมู่คัมภีร์โบราณนครลำปาง และได้สำรวจคัมภีร์ที่ตกหล่นจากการสำรวจของวัดในจังหวัดลำปาง
๒. ได้ทราบถึงองค์ความรู้และหลักการปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์
๓. ได้ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์กับการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง
๔. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในกระบวนการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนตามหลักคำสอนในคัมภีร์โบราณนครลำปาง

บทที่ ๒

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การศึกษาองค์ความรู้และหลักปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏใน คัมภีร์โบราณนครลำปาง ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อ

๒.๑.๑ ความหมายของความเชื่อ

๒.๑.๒ ประเภทของความเชื่อ

๒.๑.๓ ความเชื่อตามแนวพระพุทธศาสนา

๒.๒ แนวคิดว่าด้วยการเปลี่ยนแปลง

๒.๒.๑ สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

๒.๒.๒ รูปแบบการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

๒.๒.๓ ปัจจัยที่ทำให้สังคมและวัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลง

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับบรรณกรรมพระพุทธศาสนาล้านนา

๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๕ กรอบแนวความคิดของการวิจัย

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อ

ความเชื่อเป็นกลไกทางความคิดอย่างหนึ่งของมนุษย์ที่ดำรงควบคู่กับมนุษย์มาตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นเรื่องของการผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมของสังคม ผสมผสานกับความเชื่อทางศาสนา และความรู้ด้านอื่นๆ หรือตอบสนองความต้องการของมนุษย์ตั้งแต่ระดับความอยู่รอดตลอดไปจนถึงความกระจ่างด้านภูมิปัญญา ซึ่งจะมีความแตกต่างกันไปได้ตามความแตกต่างของแต่ละสภาพแวดล้อมของสังคม แต่อย่างไรก็ตามความเชื่อยังคงมีอิทธิพล เป็นระบบความคิดและพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมอยู่มากและถือเป็นกลไกที่ช่วยควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมได้ระดับหนึ่ง ดังที่นักวิชาการหลาย ท่านได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อไว้ดังนี้

มนุษย์มีความจำเป็นต้องผูกพันอยู่กับความเชื่อโดยมีอาจขาดความเชื่อได้ ชีวิตมนุษย์มีทั้งที่มองเห็นได้เข้าใจได้และพิสูจน์ได้ ความเชื่อทำให้มนุษย์เกิดความมั่นใจทำให้เกิดความสบายใจ และความเชื่อทำให้มนุษย์บรรลุความสำเร็จได้^๕

^๕ จรัส พยัคฆราชศักดิ์, เอกสารการสอนไทยคดีศึกษา ศาสนา และลัทธินิยมในท้องถิ่น, (มหาสารคาม, ปริธาการพิมพ์, ม.ป.ป.), หน้า ๓๔.

ความเชื่อ มีความสัมพันธ์กลมกลืน เกื้อกูลสนับสนุนควบคู่กับชีวิตมนุษย์มาเป็นเวลานาน แม้ปัจจุบันวิทยาศาสตร์จะเจริญก้าวหน้าและมีอิทธิพลต่อชีวิตมากขึ้น แต่มนุษย์ไม่อาจปฏิเสธ ความเชื่อทางไสยศาสตร์และคาถาอาคมที่มีอยู่ได้ จึงยอมรับค่านิยมในการปฏิบัติต่อความเชื่อในรูปแบบต่างๆ^{๑๒}

กล่าวโดยสรุป ความเชื่อในอำนาจเวทมนต์และอำนาจเหนือธรรมชาติของมนุษย์ว่า เป็นการตอบสนองความต้องการของมนุษย์เมื่อมนุษย์เกิดความรู้สึกไม่มั่นคงปลอดภัยจากอำนาจเหล่านั้น ดังนั้นจึงคิดเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เช่น บวงสรวงบูชาสิ่งต่างๆ เพื่อเป็นกำลังใจและเอาชนะอุปสรรคต่างๆ การกระทำเช่นนี้ อาจจะได้รับความสำเร็จและหากขัดแย้งก็อาจจะประสบเคราะห์กรรม จะเห็นได้ว่าความเชื่อมีอิทธิพลต่อการแสดงออกทางพฤติกรรมของมนุษย์ พฤติกรรมเกี่ยวกับความเชื่อจะมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับระดับความรู้สึกไม่มั่นคงที่มีอยู่ การจะแสดงพฤติกรรมตามความเชื่อโดยวิธีใดหรือต่อวัตถุใด ก็ขึ้นอยู่กับความคิดของมนุษย์ว่าสิ่งใดเหมาะสม

๒.๑.๑ ความหมายของความเชื่อ

ความเชื่อหรือความศรัทธาเป็นสิ่งที่อยู่ในตัวบุคคล หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ว่าเป็นจริงตามนั้นหรือไม่^{๑๓} และความเชื่อนั้นยังเป็นการยอมรับข้อเสนออย่างใดอย่างหนึ่งว่าเป็นความจริง การยอมรับนี้อาจเกิดจากสติปัญญา เหตุผลหรือศรัทธา โดยไม่ต้องมีเหตุผลใดๆ รองรับก็ได้^{๑๔} หรืออีกนัยหนึ่งความเชื่อเป็นทัศนคติของแต่ละบุคคลในการที่จะยอมรับสิ่งที่ได้รู้ได้เห็นโดยไม่ต้องทราบเหตุผลมาอธิบาย และไม่จำเป็นว่าสิ่งที่เชื่อถือนั้นจะมีหลักฐานหรือไม่มีหลักฐาน^{๑๕}

พระธรรมปิฎก ได้กล่าวไว้ว่า ศรัทธา คือความเชื่อความซาบซึ้งไม่ใช่ความรู้ แต่อาจเป็นทางเชื่อมต่อนำไปสู่ความรู้ได้เพราะศรัทธามีลักษณะเป็นการยอมรับความรู้ของผู้อื่น ผากความไว้วางใจในปัญญาของผู้อื่น ยอมฟังและอาศัยความรู้ผู้อื่นหรือแหล่งแห่งความรู้นั้นเป็นเครื่องชี้แนะตนเอง ถ้าผู้มีศรัทธารู้จักใช้ปัญญาของตนเป็นทุนประกอบไปด้วยศรัทธานั้นสามารถนำไปสู่ความเจริญปัญญาและการรู้ความจริงได้ เฉพาะอย่างยิ่งในเมื่อผู้อื่นนั้นหรือแหล่งความรู้นั้นมีความรู้แท้จริง และมีกัลยาณมิตรช่วยชี้แนะให้รู้จักใช้ปัญญา แต่ถ้าเชื่ออย่างงมงายคือไม่รู้จักคิด ไม่ใช่ปัญญาของตนเลย และผู้อื่นหรือแหล่งความรู้นั้นไม่มีความรู้จริงทั้งไม่มีความรู้จริงทั้งที่ไม่มี กัลยาณมิตรที่จะช่วยชี้แนะหรือมีบาปมิตร ผลอาจกลับตรงกันข้ามนำไปสู่ความหลงผิดห่างไกลจากความรู้ยิ่งขึ้น^{๑๖}

^{๑๒} บุญลือ วันทายนต์, “ไสยศาสตร์” ใน พุทธจักร. ๓๕(๖): ๔๗; มิถุนายน ๒๕๒๔, หน้า ๔๗

^{๑๓} แสง จันทร์งาม, ศาสนาวิทยา, (กรุงเทพมหานคร, เจริญรัตน์การพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑๓.

^{๑๔} สถาพร ศรีสังข์, การประสมประสานทางสังคม-วัฒนธรรมและมุสลิมที่ปรากฏในการละเล่นล้อแห่งของอำเภอกันตัง จังหวัดตรัง. (ตรัง: ศูนย์วัฒนธรรมประจำปีจังหวัด ๒๕๓๓), หน้า ๑๖.

^{๑๕} The New Encyclopaedia Britannica, Chicago: The University of Chicago, ๑๙๗๕, pp. ๖๓-๖๖.

^{๑๖} พระธรรมปิฎก, (ประยุทธ์ ปยุตโต). พุทธธรรม, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑, หน้า ๔๓-๔๔.

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้นิยามความเชื่อ หมายถึง เห็นตามด้วย มั่นใจ ไว้วางใจ นับถือ^{๑๗}
 สถาพร ศรีสังข์^{๑๘} ได้ให้ความหมายของความเชื่อ สรุปได้ว่า ความเชื่อ คือ การยอมรับ
 ข้อเสนอหนึ่งข้อเสนอดูว่าเป็นความจริง ซึ่งการยอมรับนี้อาจเกิดขึ้นจากสติปัญญา เหตุผล ความ
 ศรัทธา โดยไม่จำเป็นต้องมีเหตุผลใดมารองรับ

เช่นเดียวกับธวัช ปุณโณทก^{๑๙} ที่ให้ความหมายไว่ว่า คือ การยอมรับอันเกิดอยู่ใน
 จิตสำนึกของมนุษย์ ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์ แม้วาพลังอำนาจ
 เหนือธรรมชาตินั้นจะไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับ และให้ความ
 เคารพยำเกรง

กล่าวโดยสรุป ความเชื่อ คือการยอมรับนับถือเชื่อมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่อาจตั้งอยู่บน
 พื้นฐานของความคิด เหตุผลที่พิสูจน์ได้หรืออาจตั้งอยู่บนพื้นฐานของการยอมรับศรัทธา โดยปราศจาก
 เหตุผลหรือต้องพิสูจน์ใดๆ ที่เป็นทั้งแนวทางในทางตัดสินใจเชื่อปฏิบัติและละเว้น การปฏิบัติสิ่งใดๆ
 โดยมีอิทธิพลเหนือจิตใจของบุคคลและมีการปฏิบัติสืบต่อกันมาจะเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์

๑.๒ ประเภทของความเชื่อ

ความเชื่อของชาวไทย สามารถจำแนกตามมูลฐานที่เกิดไว้ ๔ ประเภทใหญ่ๆ คือ^{๒๐}

๑. ความเชื่อเกี่ยวกับลัทธิและศาสนา
๒. ความเชื่อทางไสยศาสตร์
๓. ความเชื่อเกี่ยวกับจรรยาวัตร
๔. ความเชื่อเกี่ยวกับยากกลางบ้านและการปิดเป่ารักษาไข้

โดยความเชื่อ ๔ ประเภทนี้อาจประสมประวานอยู่ในเรื่องเดียวกันมากกว่า ๑ ประเภท
 เช่น ความเชื่ออันสืบเนื่องมาจากศาสนาอาจมีความเชื่อเกี่ยวกับไสยศาสตร์ปนด้วย หรือความเชื่อ
 เกี่ยวกับยากกลางบ้านมีความเชื่อเกี่ยวกับลัทธินิยมดั้งเดิมและไสยศาสตร์ปนอยู่ด้วย

ภิญโญ จิตต์ธรรม ได้แบ่งประเภทของความเชื่อออกเป็น ๑๕ หมวด ใหญ่ๆ ดังนี้^{๒๑}

๑. การเกิด การตาย
๒. โชคร้าย โชคดี ลางบอกเหตุร้าย เหตุดี
๓. ความฝันและการทำนายฝัน

^{๑๗} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, กรุงเทพมหานคร, ๒๕๒๕
 หน้า ๒๗๘

^{๑๘} สถาพร ศรีสังข์, การประสมประสานทางสังคม -วัฒนธรรมไทยพุทธ และไทยมุสลิมที่ ปรากฏใน
 การเล่นล้อแห่งของอำเภอกันตังจังหวัดตรัง. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
 สงขลา, ๒๕๓๓).

^{๑๙} ธวัช ปุณโณทก, ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในสังคมอีสาน ในวัฒนธรรม พื้นบ้าน :
 คติความเชื่อ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).

^{๒๐} สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, “ความเชื่อของชาวภาคใต้” ในสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ. ๒๕๒๙ เล่ม
 ๒. หน้า ๔๖๗-๔๖๘. (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๙).

^{๒๑} ภิญโญ จิตต์ธรรม, “ความเชื่อ” รามคำแหง. ๒(๒):๕๗ กรกฎาคม ๒๕๑๘, หน้า ๑๙๐.

๔. ฤกษ์-ยาม
๕. เวทมนต์คาถา เครื่องรางของขลัง เสน่ห์ และไสยศาสตร์อื่นๆ
๖. การดูลักษณะดี-ชั่วของสัตว์
๗. สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น เทวดา เทพารักษ์ เจ้าพ่อ เจ้าแม่ อมนุษย์ต่างๆ เช่น ผี ยักษ์ เปรต ผีเสื้อสมุทร เงือก ฯลฯ
๘. เคล็ดและการแก้เคล็ดต่างๆ
๙. มงคลและอัปมงคล
๑๐. ความเชื่อเกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติ
๑๑. ความเชื่อเกี่ยวกับจำนวนนับ
๑๒. ความเชื่อเกี่ยวกับยากลางบ้าน
๑๓. ความเชื่อนรก สวรรค์ ชาติ ภพใหม่
๑๔. ความเชื่อเกี่ยวกับ อาชีพ
๑๕. เบ็ดเตล็ด

กล่าวโดยสรุป การจัดประเภทความเชื่ออาศัยหลักเกณฑ์การจำแนกโดยพิจารณาจากสาเหตุที่มา ดังนี้เป็นความดั้งเดิมหรือศาสนาลัทธิดั้งเดิมหรืออาจจำแนกโดยพิจารณาจากวิธีปฏิบัติในชีวิตประจำวันของมนุษย์ หรืออาจพิจารณาในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งอื่นๆ เช่น ความเชื่อที่มีต่อมนุษย์ ความเชื่อที่มีต่อธรรมชาติ และความเชื่อที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นการจัดแบ่งจำแนกด้วยหลักเกณฑ์ใดก็ตามก็ถือว่าได้มีหลักเกณฑ์และเหตุผลในแต่ละทัศนะมุมมองของผู้ศึกษาขึ้นอยู่กับว่าจะเลือกสรรหลักการซึ่งมาจำแนกให้เหมาะสมกับประเด็นศึกษาเป็นสำคัญ

๑.๓ ความเชื่อตามแนวพระพุทธศาสนา

ความเชื่อเป็นเรื่องของจิตใจ ซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรม จะรู้ว่าบุคคลใดมีความเชื่อสิ่งใดมากน้อยเพียงใดย่อมเป็นเรื่องยาก แต่เราก็พอที่จะหยั่งรู้ได้บ้าง จากพฤติกรรมหรือการกระทำที่เขาแสดงออกมามากมาย โดยอาศัยเหตุผลเทียบเคียงว่าเขามีความเชื่ออย่างไร ดังนั้นความเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนามีอยู่ ๒ ประเภท คือ ความเชื่อที่เกิดขึ้นจากความมั่นคงของอารมณ์อย่างหนึ่งและความเชื่อที่เกิดขึ้นจากเหตุผล หรือการใช้ปัญญาอีกอย่างหนึ่ง^{๒๒} จะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนานั้นพระองค์ทรงชี้ให้เราที่มีความเชื่อมั่นในสมรรถภาพแห่งความเป็นมนุษย์ของเราเอง ที่จะหยั่งรู้ความเป็นจริงของโลกและชีวิตและบรรลุความดีงามสูงสุดได้โดยสติปัญญา ซึ่งเมื่อบรรลุถึงธรรมนั้นแล้ว ก็จะสามารถขจัดปัญหาความทุกข์ทั้งปวงในชีวิตได้^{๒๓}

อย่างไรก็ตามแม้ว่าพระพุทธศาสนาจะเป็นศาสนาแห่งเหตุผล สอนมิให้พุทธศาสนิกชนเชื่ออะไรง่ายๆ ก็ตาม แต่พระพุทธเจ้าก็ทรงสอนให้ชาวพุทธมีศรัทธา หรือ ความเชื่อ และให้มี ปสาธะ

^{๒๒} อ่างแล้ว, ศาสนาวิทยา, (กรุงเทพมหานคร, เจริญรัตน์การพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑๓.

^{๒๓} ระวี ภาวิไล, การศึกษาเพื่ออยู่เย็นเป็นสุข และบทความอื่นๆ, (เชียงใหม่: ทิพย์เนตรการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๖.

ความเลื่อมใสในสิ่งที่ควรเชื่อ ความเลื่อมใส เพราะความเชื่อเป็นคุณธรรมที่จำเป็นเบื้องต้นในการนำไปสู่จุดหมายปลายทาง คนเราย่อมทำอะไรต่างๆ ตามความเชื่อ เช่น ชาวพุทธปฏิบัติตามหลัก ศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อบรรลุถึงมรรคผลนิพพาน ก็เพราะเชื่อว่านิพพานมีจริงชาวคริสต์เชื่อว่าสวรรค์มีจริง จึงเคารพรักพระเจ้าเพื่อจะได้ไปสวรรค์ ถ้าไม่มีความเชื่อคนก็ไม่ทำอย่างที่เขากำทำ ถึงทำเพราะถูกบังคับ ก็ทำอย่างเสียมิได้ ฉะนั้นความเชื่อจึงเป็นคุณสมบัติอันจำเป็นมาก

จึงกล่าวได้ว่า หลักปฏิบัติเบื้องต้นของชาวพุทธก็คือ สร้างศรัทธาและปสาทะให้เกิดขึ้น ในพระรัตนตรัย โดยเจริญ พุทธานุสสติ ธรรมานุสสติ และสังฆานุสสติ คือหมั่นระลึกถึงและพิจารณา ให้เห็นความดีของพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ จนเกิดศรัทธา แล้วศรัทธานั้นจะเป็นผล คือเป็นพลังผลักดันให้ก้าวหน้าต่อไปตามทางปฏิบัติอันถูกต้อง จนกว่าจะบรรลุถึงจุดหมายปลายทาง เพราะฉะนั้นท่านจึงจัดศรัทธาเป็นกำลังอย่างหนึ่งในการปฏิบัติ เรียกว่า สัทธาพละ

๒. แนวคิดว่าด้วยการเปลี่ยนแปลง^{๒๔}

แนวคิดทฤษฎีว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสามารถแบ่งได้ ๒ ประเภท คือ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

๑. การเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Change) คือ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมซึ่งหมายถึงการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของคนตั้งแต่สองคนขึ้นไป โดยยึดบรรทัดฐานทางสังคมเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อกันมา การเปลี่ยนแปลงทางสังคมจึงเป็นความแตกต่างในรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างคนที่เข้าสัมพันธ์กัน และความแตกต่างในเป้าหมาย หรือการทำหน้าที่ของสถาบันทางสังคม

๒. การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม (Culture Change) คือ ความแตกต่างในระบบวัฒนธรรม หรือการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบย่อยของวัฒนธรรม เช่นการเปลี่ยนแปลงในระบบครอบครัวและเครือญาติ ระบบเศรษฐกิจ ระบบการเมืองการปกครอง การขัดเกลาทางสังคมและการศึกษา ระบบศาสนาและความเชื่อ ระบบการแพทย์ และสาธารณสุข การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ยังหมายถึงความแตกต่างในองค์ประกอบย่อยของระบบวัฒนธรรม เช่น ความแตกต่างในค่านิยม ความเชื่อ อุดมการณ์ ประเพณีพิธีกรรม สถานภาพและบทบาท รวมทั้งวัฒนธรรมทางวัตถุด้วย เมื่อนำมาเปรียบเทียบกันในเวลาที่แตกต่างกันไป

๒.๑ สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

สังคมและวัฒนธรรมอาจจะเปลี่ยนแปลงไปเพราะสาเหตุสำคัญ ๒ ประการ คือ

๑. การประดิษฐ์คิดค้น (Invention) ซึ่งรวมทั้งการสร้างเทคนิควิทยาใหม่ และการคิดสร้างธรรมเนียมประเพณีหรือระบบความเชื่อใหม่ๆด้วย เมื่อได้มีการยอมรับและนำไปใช้กันแพร่หลายในสังคมแล้วย่อมถือได้ว่ามีแบบแผนการดำเนินชีวิตอย่างใหม่เกิดขึ้นและถ้าแบบแผนนั้นมีความคงทนอยู่นานมากกว่าหนึ่งชั่วอายุคนขึ้นไปก็นับได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

^{๒๔} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, ทฤษฎีสังคมวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๖. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๔.

เกิดขึ้นแล้วอย่างแท้จริง เพราะว่าสังคมและวัฒนธรรมนั้นตามปกติย่อมมีอายุยืนยาวมากกว่าหนึ่งชั่วอายุคนขึ้นไป ทั้งนี้เพื่อให้กระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมได้มีโอกาสดำเนินไปได้

๒. วัฒนธรรมอาจเปลี่ยนแปลงไปได้ ด้วยวิธีการขอยืมหรือลอกเลียนแบบกัน (Cultural Borrowing) การขอยืมทางวัฒนธรรม หรือการลอกเลียนแบบแผนวิธีการดำเนินชีวิตมาจากวัฒนธรรมอื่นนั้น ปรากฏว่ามีอยู่เสมอมาในสังคมต่างๆ ที่มีการติดต่อสัมพันธ์กับสังคมอื่น การติดต่อทางวัฒนธรรมอาจเกิดขึ้นได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม การติดต่อโดยตรงก็คือ การที่คนต่างวัฒนธรรมกันได้มีโอกาสพบปะสังสรรค์ และแลกเปลี่ยนความคิด ค่านิยมและพฤติกรรมต่อกัน ซึ่งอาจจะเป็นไปได้หลายรูปแบบ อาทิ ทูตทางการเมือง การค้า การศึกษาในต่างประเทศ รวมไปถึงการเผยแพร่ศาสนาของคณะธรรมทูตต่างๆ และการอพยพเข้ามาทำมาหากินของคนต่างสังคมและวัฒนธรรม เป็นต้น การที่คนต่างวัฒนธรรมมีโอกาสได้เห็นแบบอย่างวัฒนธรรมอื่น ที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรมของตนอยู่ในเวลานานพอสมควร อาจเป็นสาเหตุให้เกิดมีการเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรมหนึ่งหรือบางส่วนของวัฒนธรรมทั้งสองได้ นอกจากนี้การติดต่อโดยตรงแล้ว วัฒนธรรมยังสามารถติดต่อกันโดยผ่านสื่อต่างๆ ที่มีใช้ตัวบุคคลได้อีก สื่อสำคัญในปัจจุบันที่เป็นตัวการให้วัฒนธรรมติดต่อกันได้ก็คือ สารมวลชน ซึ่งรวมทั้งหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์และภาพยนตร์ เป็นต้น แบบแผนการดำเนินชีวิตของคนต่างวัฒนธรรมได้ถูกถ่ายทอดไปยังคนซึ่งอยู่ในอีกวัฒนธรรมหนึ่งอยู่เป็นประจำ ในปัจจุบันนี้ย่อมเป็นการกระตุ้นให้มีการเอาอย่างหรือลอกเลียนแบบพฤติกรรมกันได้ง่ายขึ้น

ชาวล้านนาในปัจจุบันได้ติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลในสังคมอื่นจึงมีโอกาสดำเนินการสังสรรค์ ได้แลกเปลี่ยนความรู้ ค่านิยม ด้วยเหตุนี้จึงได้รับวิธีการดำเนินชีวิตมาจากวัฒนธรรมอื่น ประกอบกับ สื่อ ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น โทรทัศน์ วิทยุ ภาพยนตร์ ซึ่งบุคคลเหล่านั้นถูกถ่ายทอดวัฒนธรรมมาโดยไม่รู้ตัว จึงทำให้บุคคลเหล่านั้นลืมนิสัยวัฒนธรรมของตนเอง ปราสาทศกก็เป็นวัฒนธรรมหนึ่งที่กำลังจะถูกสังคมลืมนิสัย และพร้อมที่จะเลือนหายไป ในท่ามกลางสังคมในปัจจุบัน เนื่องจากคนในสังคม มีความเชื่อต่อปราสาทศกลดน้อยลง มองประเพณีการทำปราสาทศกเป็นสิ่งที่ล้าหลัง

๒.๒ รูปแบบการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม^{๒๕}

๓.๒.๑ การเปลี่ยนแปลงแบบวัฏจักรหรือการเปลี่ยนแปลงแบบหมุนเวียนเป็นวงกลม สลับระหว่างความเจริญรุ่งเรืองและความเสื่อมถอยของสังคมและวัฒนธรรม เช่น การรุ่งเรืองและการล่มสลายของอาณาจักรโบราณ เป็นต้น

๓.๒.๒ การเปลี่ยนแปลงแบบวิวัฒนาการ เป็นการเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรมไปสู่ความก้าวหน้าและซับซ้อนมากยิ่งขึ้น เช่น จากสังคมที่มีความเชื่อเรื่องเทพเจ้า เปลี่ยนเป็นสังคมวิทยาศาสตร์ ที่ไม่เชื่อสิ่งที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์

^{๒๕} โครงการวิทยุบูรณาการหมวดศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑, หน้า ๑๘๓ - ๑๘๕.

๒.๓ ปัจจัยที่ทำให้สังคมและวัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลง^{๒๖}

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้น มีปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมากมาย ซึ่งสามารถสรุปได้ ดังนี้

๑. สภาพแวดล้อมทางกายภาพ ทั้งทางภูมิประเทศและภูมิอากาศ การเปลี่ยนแปลงในลักษณะนี้เกิดขึ้นได้ยากและจะเกิดขึ้นในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเป็นการเฉพาะ ซึ่งมนุษย์ไม่สามารถที่จะยับยั้งการเปลี่ยนแปลงประเภทนี้ได้ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางกายภาพนั้น จะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชากรในบริเวณนั้นมีการเปลี่ยนแปลง อันจะส่งผลให้ผู้ที่อยู่อาศัยในบริเวณนั้นต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เช่น การที่ฝนตกล่าช้า ทำให้ฤดูการทำการเกษตรล่าช้าออกไป หรืออาจส่งผลให้เกิดการย้ายถิ่นในกรณีที่เกิดความแห้งแล้งเป็นมาก

๒. การเปลี่ยนแปลงด้านประชากร เป็นการเปลี่ยนแปลงด้านขนาดและการกระจายตัวของประชากร เมื่อโครงสร้างประชากรมีการเปลี่ยนแปลง วิถีชีวิตความเป็นอยู่ย่อมมีการเปลี่ยนแปลง เช่น การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรทำให้พื้นที่ป่าถูกเปลี่ยนเป็นเมือง วิถีชีวิตของคนป่าย่อมต้องปรับเปลี่ยนเพื่อรองรับความเป็นเมืองของชุมชน ฯลฯ

๓. การอยู่โดดเดี่ยวและการติดต่อ การที่ชุมชนมีความเจริญก้าวหน้าด้านการคมนาคมส่งผลให้ชุมชนสามารถที่จะติดต่อสื่อสารกับชุมชนอื่นได้เป็นอย่างดี การติดต่อสื่อสารนี้เองทำให้ได้รับความเจริญก้าวหน้า ความทันสมัย รวมถึงการรับเอาวิทยาการ วัฒนธรรมความรู้ต่างๆเข้ามาในชุมชน ทำให้ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด ขณะที่ชุมชนที่ไม่ได้ติดต่อกับภายนอกจะยังคงรูปแบบวิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรมไว้ได้

๔. เจตคติและค่านิยม สังคมแต่ละสังคมย่อมมีมุมมองที่แตกต่างกันในเรื่องของความเปลี่ยนแปลง สังคมตะวันตกจะเปิดใจรับความเปลี่ยนแปลงและมองว่าเป็นการพัฒนาอย่างหนึ่งและเล็งเห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนแปลงเพื่อความอยู่รอด โดยอาจออกมาในรูปแบบของการประดิษฐ์คิดค้นนวัตกรรมต่างๆ ขณะที่สังคมตะวันออกจะไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงหรือยอมรับได้ยากหากมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น และจะเกิดการต่อต้านเพื่อคงไว้ซึ่งความเป็นอยู่ดั้งเดิม

๓. แนวคิดเกี่ยวกับบรรณกรรมพระพุทธศาสนาล้านนา

จากหลักฐานที่มีอยู่และความเปนมามากของพระพุทธศาสนาในล้านนาดังกล่าวทำให้ ทราบว่า อย่างน้อยที่สุดพระพุทธศาสนาได้เข้ามาสู่หรือถูกชวยพร้อมกับพระนางจามเทวีเมื่อ พ.ศ. ๑๒๐๔ และได้รุ่งเรืองตามลำดับถึงกับมีการสร้างพระธาตุหลวงหรือภูมัยใน พ.ศ. ๑๕๘๖ ส่วนในด้านเชียงใหม่สืบเนื่องตั้งแต่พระเจ้ามังรายได้มาสร้างบ้านแปลงเมืองนพบุรีศรีนครพิงค์ เชียงใหม่ก็มีการส่งเสริมพระพุทธศาสนาด้วยดีมาตลอด พระเจ้ากือนาได้นิมนตพระสุมนเถระจาก สุโขทัยมาประจำที่ลำพูนเมื่อ พ.ศ. ๑๘๘๓ และหลังจากนั้นพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ก็ได้รุ่งเรือง ขึ้นตามลำดับจนมีการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๘ ของโลก ณ วัดเจ็ดยอด เมืองเชียงใหม่ เมื่อ ปพ.ศ. ๒๐๒๐ ในรัชสมัยของพระเจ้าติโลกราช จากผลสืบเนื่องของความเจริญทาง พระพุทธศาสนา ความศรัทธาเลื่อมใสและการอุปถัมภ์ค้ำชูของสถาบันพระมหากษัตริย์รวมทั้งสังคายนาพระไตรปิฎกดังกล่าวได้เสริมสร้างให้

^{๒๖} สุพัตรา สุภาพ, สังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๒), หน้า ๑๔๔ - ๑๔๗.

พระเถระชาวล่านนามีความแตกฉานใน พระไตรปิฎกและภาษาบาลีโดยท่านเหล่านั้นได้รจนาวรรณกรรมพระพุทธศาสนาในเรื่องต่างๆ อย่างมากมาย ซึ่งในยุคนี้เรียกว่ายุคทองของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาในล่านนา โดยเริ่มตั้งแต่ในรัชสมัยของพระเจ้าทีโลกราช พระเจ้ายอดเชียงราย และพระเจ้าเมืองแก้ว รวมระยะเวลา ประมาณ ๙๐ ปีที่เป็นผลทำให้วรรณกรรมพระพุทธศาสนาในล่านนา ไต่ฉายรัศมีอย่างเจิดจรัสทั้งในแผ่นดินล่านนาและดินแดนใกล้เคียง

วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่แต่งโดยพระภิกษุชาวล่านนาในช่วงนี้หรือในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๑ นั้น จำนวนหนึ่งเป็นเอกสาร/หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญโดยได้รับอิทธิพลจากการเผยแพร่พุทธศาสนานิกายเถรวาทจากลังกา ดังจะเห็นได้จากการเขียนเป็น ภาษาบาลีที่มีพื้นฐานจากลังกา ซึ่งอาจมีบางส่วนที่ผิดแผกไปจากภาษาบาลีตามมาตรฐานของ ไทยในปัจจุบันอยู่บ้างแต่ก็เป็นภาษาที่ไพเราะและแสดงถึงภูมิความรู้ของท่านผู้รจนาล่านั้นยกเว้นเรื่อง “ตำนานมูลศาสนา” เท่านั้นที่เขียนเป็นภาษาล่านนาหรือไทยวน (ตัวเมือง) แม้แต่ รูปลักษณะโครงเรื่องก็ใช้วิวัฒนาการของพระพุทธศาสนา ที่แสดงถึงอิทธิพลของตำนานภาษาบาลี ของลังกาย่างเห็นได้ชัด ในที่นี้จะกล่าวถึงวรรณกรรมพระพุทธศาสนาในล่านนาที่สำคัญอันเป็นผลงานพระมหาเถระนักปราชญ์ผู้ทรงคุณวุฒิตามหลักฐานที่พอจะปรากฏดังนี้

๑. ตำนานมูลศาสนา เป็นตำนานที่มีเรื่องราวกล่าวถึงประวัติพุทธศาสนา และการประดิษฐานพุทธศาสนาในดินแดนล่านนาและสุวรรณภูมิโดยเป็นตำนานแรกสุดของยุคทองของวรรณกรรมล่านนา เขียนเป็นภาษาล่านนา (ตัวเมือง) ต้นฉบับมีความยาว ๑๐ ผูกใบลาน โดยพระภิกษุชาวเชียงใหม่ ๒ รูป คือ พระพุทธญาณเจ้า เป็นผู้เขียนส่วนใหญ่และมีพระพุทฺทพุกามเสริมแต่งช่วงท้าย ตำนานนี้แต่งขึ้นประมาณปี พ.ศ. ๑๙๖๐ พระภิกษุทั้งสองรูปนี้เป็นพระสงฆ์ในสังกัดวัดสวนดอก ในนครเชียงใหม่เป็นวัดที่ พระเจ้ากือนาทรงสร้างให้เป็นที่พักของพระสุมน เถระที่นิมนตมาจากกรุงสุโขทัยและผู้นำเผยแพร่ศาสนาลังกาวงศ์ในล่านนาเป็นรูปแรกและต่อมา นิกายดังกล่าวก็ได้เป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาในล่านนา

ตำนานมูลศาสนานี้ กรมศิลปากร ได้มอบหมายให้นายสุด ศรีสมวงศ์และนายพรหม ขมาลา (เปรียญ) อดีตข้าราชการในกองวรรณคดีและประวัติศาสตร์เป็นผู้แปล จัดพิมพ์ครั้งแรก ใน ปี พ.ศ. ๒๔๘๒ ในงานศพคุณหญิงทรงพลภาพ (ขุน พลธร) โดยเรื่องราวในตำนานมูลศาสนานี้ เน้นประวัติของพระพุทธองค์ตั้งแต่เริ่มปรารถนาพุทธภูมิพุทธประวัติปฐมสังคายนา การเผยแพร่ พระพุทธศาสนาในทริภุชชัย พญามังรายได้เมืองทริภุชชัยและสร้างเมืองเชียงใหม่ ประวัติ อาณาจักรล่านนา ลำดับราชวงศ์พญามังราย พยากรณ์ศาสนาวงศ์ ไปจนถึงกิจกรรมของสำนัก สงฆสวนดอกและการสืบสายของเจ้าอาวาส และถือว่าเจ้าอาวาสวัดสวนดอกสืบสายการเผยแพร่ ศาสนาจากพระพุทธองค์แท้จริงในตอนท้ายของตำนานนี้ได้กล่าวถึงอันตรธาน ๕ ประการ หรือ ลักษณะการสูญสลายในอนาคตของพระพุทธศาสนา^{๒๗}

^{๒๗} พระพุทธญาณเจ้า และ พระพุทฺทพุกาม, ตำนานมูลศาสนา, แปลโดย นายสุด ศรีสมวงศ์ และนายพรหม ขมาลา (เปรียญ), พิมพ์ครั้งที่ ๔ (กรุงเทพมหานคร: คณะพระสังฆาธิการเขตยานนาวา จัดพิมพ์เป็นธรรมทานงานพระราชทานเพลิงศพ พระธรรมราชานุวัตร, โรงพิมพ์มิตรสยาม), ๒๕๓๐

๒. จามเทวีวงศ์ จัดเป็นหนังสือพงศาวดาร รัตนานาเป็นภาษาบาลีปรากฏตอนท้ายทุกปริเฉทว่า อันมหาเถรมีนามว่า โพธิรังสีหรือพระโพธิรังสีซึ่งพระมหาเถระชาวเชียงใหม่เป็นผู้แต่ง ในระหว่างปี พ.ศ. ๑๙๕๐-๒๐๐๐ วรรณกรรมเรื่องนี้ แบ่งเป็น ๑๕ ปริเฉท มีเนื้อหาเริ่มตั้งแต่สมัยพุทธพยากรณ์การกำเนิดเมืองหริภุญชัย ประวัติพระนางจามเทวีราชธิดาของกษัตริย์เมืองลพบุรี ซึ่งได้รับเชิญจากกษัตริย์ผู้สร้างนครให้ขึ้นมาครองเมืองหริภุญชัย ประวัติความเป็นมาของวัดพระธาตุ หริภุญชัย และการสร้างเมืองลำพูน ลำปาง ตลอดจนถึงเรื่องการค้นพบพระสารีริกธาตุในสมัยพระเจ้าอาทิตยราช ผู้ครองราชย์ในพุทธศตวรรษที่ ๑๗ และประวัติของผู้ครองเมืองหริภุญชัยอีกหลายพระองค์ รวมถึงเรื่องหลักธรรมของกษัตริย์และความที่ไม่สมควรอันเป็นเหตุให้บ้านเมืองเดือดร้อน ลมจมนับว่าพระโพธิรังสีเถระสามารถนำเอาเรื่องราวทางประวัติศาสตร์มาสัมพันธ์กับเรื่องราวทางพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดีจึงนับว่าจามเทวีวงศ์เป็นวรรณกรรมที่ทรงคุณค่าเรื่องหนึ่ง

คัมภีร์จามเทวีวงศ์เรื่องนี้ กรรมการหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร ให้พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษณ) เปรียญ ร่วมกับ พระญาณวิจิตร (สิทธิ โสจนา นนท) เปรียญ ช่วยกันแปลเป็นภาษาไทยในสมัยรัชกาลที่ ๖ และพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๔๖๓ โดย พระราชชายาเจดารัตน์มี โปรดให้พิมพ์แจกในงานศพเจ้าทิพยเนตร อินทวโรรสสุริยวงศ์ ในการ พิมพ์ครั้งแรกนั้น ได้จัดพิมพ์ทั้งภาษาบาลีและภาษาไทยเทียบกันวรรคต่อวรรค จากนั้นได้พิมพ์ครั้งที่สองในปี พ.ศ. ๒๕๑๐ บุตรธิดานางกิมฮ้อ นิมนานเหมินท พิมพ์แจกในงานฉลองอายุครบ ๖ รอบของนางกิมฮ้อ นิมนานเหมินท ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๑๕ พิมพ์แจกในงานศพนายซัซ แดงดีเลิศ และในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ สำนักพิมพ์บรรณกิจเทรดดิ้งได้พิมพ์ออกจำหน่าย โดยการพิมพ์ใน ๓ ครั้ง หลัง มิได้พิมพ์ภาษาบาลีเทียบไวด้วย

ในปี พ.ศ. ๒๕๑๕ สิงฆะ วรรณสัย ได้เรียบเรียงเรื่องจามเทวีวงศ์ขึ้นมาใหม่ โดยแต่งเป็นทำนองพระธรรมเทศนาให้ชื่อเรื่องว่า “พระธรรมเทศนาเมืองเหนือเรื่องจามเทวีวงศ์” พิมพ์ลงกระดาษแล้วพับเป็นสมุดข่อย แบ่งออกเป็น ๕ พับๆ ละ ๑ ปริเฉท โดยนำเรื่องจากมูลศาสนา บางส่วนมาต่อเติมให้เต็มเป็นเรื่องจามเทวีวงศ์(จามเทวีวงศ์ต้นฉบับตั้งแต่ครั้งหลังของปริเฉทที่ ๔ ถึง ปริเฉทที่ ๖ ได้สูญหายไป)

สดุภณ จังกาจิตต์ ได้ศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องจามเทวีวงศ์^{๒๘} พบว่า วรรณกรรม ดังกล่าวแต่งขึ้นในระหว่างสมัยของพระเจ้าแสนเมืองมา (พ.ศ. ๑๙๓๑-๑๙๕๔) ถึงรัชสมัยพระเจ้าติโลกราชนครเชียงใหม่ (พ.ศ. ๑๙๘๕-๒๐๓๐) ทั้งนี้ เพราะพระโพธิรังสีได้กล่าวไว้ในผลงาน เรื่องสิทธิคนนิทาน ปริเฉทที่ ๘ เกี่ยวกับการครองราชย์ การถวายเครื่องบูชาสักการะ และการถวาย พระพุทธรูปของพระเจ้าสามฝั่งแกน โดยเนื้อหาเป็นประเภทพงศาวดารป็นตำนานศาสนากับ ประวัติของบ้านเมืองที่ตอนต้นจะกล่าวถึงพุทธประวัติอย่างละเอียดก่อนที่จะถึงตัวเนื้อเรื่อง

อย่างไรก็ตาม สดุภณ จังกาจิตต์ ได้ตามสืบค้น และพบคัมภีร์ใบลานที่วัดสูงเม่นอำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ ๒ ฉบับ และวัดช้างค้ำ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน ๑ ฉบับ ซึ่งแต่ละฉบับมี ๕ ผู้จาร

^{๒๘} สดุภณ จังกาจิตต์, จามเทวีวงศ์: วรรณกรรมที่ถูกลืม, ใน วรรณกรรมพุทธศาสนาในล้านนา, พรรณเพ็ญเครือไทย บรรณาธิการ, (เชียงใหม่: สุริยวงศ์บุ๊คเซนเตอร์, สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๐), หน้า ๒๓๕-๒๔๖

ด้วยอักษรลานนา แลวนำมาเปรียบเทียบกับฉบับที่พระยาปริยัติธรรมธาดา ร่วมกับ พระญาณวิจิตร ช่วยกันสอบชำระเป็นภาษาไทย ปรากฏว่า เรื่องจามเทวีวงศ์ฉบับภาคเหนือมีข้อความ ที่สูญหายไป กกว่าฉบับของกรุงเทพมหานคร ทั้งๆ ที่ฉบับต่างๆ ดังกล่าว ต่างก็จารลงใบลานใน ระยะเวลาใกล้เคียง กัน คือ ประมาณสมัยรัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดยผู้ที่ ๑ ของทั้ง ๔ ฉบับ มีข้อความตรงกัน ผู้ที่ ๒ ฉบับกรุงเทพได้สูญหาย แต่ฉบับภาคเหนือกลับใช้ข้อความในผู้ที่ ๓ และในผู้ที่ ๓ ฉบับ ภาคเหนือนำเรื่องในสังเขปคณิศานมาจารเพิ่มเติม ผู้ที่ ๔ ฉบับภาคเหนือใช้ ข้อความในอิทธิธรรมมาจาร เพิ่มเติม และผู้ที่ ๕ มีข้อความตรงกันทั้งหมด

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๓๓ ศรี นวนรงค์^{๒๙} ได้ศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่อง “จามเทวี วงศ์ ฉบับวัดสูงเม่น จังหวัดแพร่” ที่จารไว้ในสมัยรัชกาลที่ ๓ แห่งราชวงศ์จักรี พบว่า มีความคล้าย คลึงกับฉบับที่พระปริยัติธรรมธาดาแปล โดยมีเนื้อหาวาดด้วยวงศของพระนางจามเมวรีที่ได้ครองเมือง หริภุญชัยและประวัติพระพุทธศาสนาในลานนา การสร้างเมืองหริภุญชัย การสร้างวัด พระธาตุหริภุญ ชัย และธรรมะของกษัตริย์และความที่ไม่สมควรอันเป็นเหตุให้บ้านเมืองเดือดร้อน ลมจม จาก การศึกษาทำให้ทราบถึงลักษณะอักษรธรรมลานนาที่จารเป็นภาษาบาลีที่สามารถแทนกันได้บางตัว เช่น ตัว ถ แทน ตัวอักษร ฐ เป็นต้น และเป็นผลสะท้อนให้ความกระจ่าง ความเป็นมาของเมืองหริภุญ ชัย ความเป็นอยู่สังคม วัฒนธรรม ประเพณี และคติความเชื่อของชาวลานนาในสมัยนั้น นอกจากนี้ Donald K. Suraru และ สมหมาย เปรมจิตต์ ได้เป็นภาษาอังกฤษ เพื่อเผยแพร่ให้นักวิชาการและผู้ สนใจชาวต่างประเทศได้ศึกษาเพิ่มเติมอีก

๓. สิงหนคินิทาน หรือ ตำนานพระพุทธสิงหนค พระโพธิรังสี แต่งขึ้นในระหว่าง พ.ศ. ๑๙๕๔-๒๐๐๐ วรรณกรรมเรื่องนี้ มี ๘ ปริเฉท วาดด้วยประวัติความเป็นมาของพระพุทธรูปสำคัญซึ่ง หลอในประเทศลังกาดวยทอง เงิน ตะกั่วและทองเหลือง โดยพระโพธิรังสีกล่าวว่า ทานไดยินคำ บอกลาวา เมื่อ พ.ศ. ๗๐๐ พระราชาแห่งเกาะสีหฬ ๓ องค์ อยากเห็นพระพุทธเจ้า ครั้งนั้น พญานาคตน หนึ่งมีอายุยืนยาวเคยเห็นพระพุทธเจ้าจึงรับอาสาแปลงร่างให้เหมือนเพื่อให้ พระราชาจะได้ ทอดพระเนตร เมื่อพระราชาได้ทอดพระเนตรรูปเนรมิตอันงดงาม เกิดศรัทธาอย่าง สูงจึงให้ช่างฝีมือ ดีปั้นหล่อพระพุทธสิงหนคขึ้นให้เหมือนรูปเนรมิตนั้น และหลังจากนั้น พระพุทธรูป องค์นี้ จึงได้รับการ อันเชิญมานมาทางเมืองนครศรีธรรมราช กำแพงเพชร สุโขทัย และจังหวัดต่างๆ รวมทั้งเชียงใหม่^{๓๐}

ศาสตราจารย์ ร.ต.ท. แสง มนวิฑูร ได้แปลเป็นภาษาไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖ โดยความที่ พระพุทธสิงหนค เป็นที่ศรัทธาเลื่อมใสของพุทธศาสนิกชนจึงทำให้นิทานพระพุทธสิงหนค เป็นที่แพร่หลาย และมีหลายสำนวนที่คัดลอกต่อๆ กันมา ซึ่งอาจกล่าวสรุปได้ว่า เรื่องราวตำนานของ พระพุทธสิงหนค นั้น มีความเป็นมาที่ยาวนานทั้งในตำนานวรรณกรรมตำนานและองค์พระพุทธรูป เริ่มต้นจากพระโพธิ

^{๒๙} ศรี นวนรงค์, **ศึกษาวิเคราะห์จามเทวีวงศ์ ฉบับจังหวัดแพร่**, (คณะอักษรศาสตร์ สาขาวิชาจารึก ภาษาไทย, มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๓)

^{๓๐} สุจิตต์ วงศ์เทศ บรรณาธิการ, **พระพุทธสิงหนคจริงทุกองค์ไม่มีปลอม แต่ไม่ได้มาจากลังกา**, ใน **ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๖)

รังสี กล่าวถึงการเข้ามาของพระพุทธสิหิงคจากลังกา การปรากฏพระพุทธรูปแบบสิงห์ในทริภุชชัย จากนั้นก็ไปปรากฏที่นครศรีธรรมราช กำแพงเพชร และที่เชียงใหม่^{๓๑}

๔. รัตนพิมพ์วงศ (ตำนานพระแก้วมรกต) วรรณกรรมเรื่องนี้ว่าด้วยตำนานพระแก้ว มรกต ซึ่งพระพรหมราชปัญญาเถระ พระชาวเชียงใหม่ ได้แต่งไว้เป็นภาษาบาลีในระหว่างปี พ.ศ. ๒๐๔๐-๒๐๖๘ พระยาธรรมปโรหิต (แก้ว) ได้แปลขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๑ ในรัชกาลที่ ๑ ต่อมาพระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษณ) เมื่อยังเป็นหลวงประเสริฐอักษรนิติ ได้แปล เป็นภาษาไทยอีกสำนวนหนึ่ง เสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๙ ในรัชกาลที่ ๕ และโรงพิมพ์ไทยดีตีพิมพ์ ฉบับแปลของพระยาปริยัติธรรมธาดาเป็นครั้งแรก เมื่อ ร.ศ. ๑๓๑ (พ.ศ. ๒๔๕๕) โดยพิมพ์ร่วมกับ เรื่องตำนานพระแก้วมรกต พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับฉันทดุษฎี สังเวยกอมพระแก้วมรกต ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรง นิพนธ์คำนำอธิบายไว้ในคราวพิมพ์ครั้งนั้นด้วย ส่วนฉบับแปลของพระยาธรรมปโรหิตนั้น ได้พิมพ์เผยแพร่เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๐

ในปี พ.ศ. ๒๕๐๕ กรมศิลปากร ได้มอบหมายให้ ศาสตราจารย์ ร.ต.ท.แสง มนวิฑูร (เปรียญ) ตรวจสอบและแปลรัตนพิมพ์วงศขึ้นใหม่ ซึ่งได้พิมพ์เผยแพร่ในโอกาสต่อมา ๓ ครั้ง ครั้งแรกพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพนางผิน แซ่พัว เมื่อพ.ศ. ๒๕๑๐ ครั้งที่ ๒ พิมพ์เป็น อนุสรณ์ในงานพระราชเพลิงศพพระพุทธรวงศวิวัฒน์ อดีตเจ้าอาวาสวัดพระแก้ว จังหวัดเชียงราย ครั้งที่ ๓ พิมพ์ในวโรกาสพิธีถือน้ำพระเจดีย์และเปิดหอพระพุทธรตนากรนวุติวัสสานุสรณ์มงคล ณ วัดพระแก้ว จังหวัดเชียงราย

นอกจากนี้ กรมศิลปากร มอบหมายให้นางสาวฉวีงาม มาเจริญ นักอักษรศาสตร์ กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ เรียบเรียงเรื่องพระแก้วมรกตขึ้นอีกในปี พ.ศ. ๒๕๑๘^{๓๒} อย่างไรก็ตามตำนานพระแก้วมรกตนี้มีหลายฉบับ เช่น ตำนานพระแก้วมรกต ฉบับหลวงพระบาง ตำนาน พระแก้วมรดกฉบับกัมพูชา

ในที่นี้จะนำพระนิพนธ์คำนำของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งพิมพ์ในหนังสือรัตนพิมพ์วงศฉบับพระยาปริยัติธรรมธาดา แปลเนื่องจากเห็นว่า มีเกี๊ยะสาระอันน่าสนใจเกี่ยวกับพระแก้วมรกต ดังนี้

“หนังสือเรื่องรัตนพิมพ์วงศเป็นเรื่องว่าด้วยตำนานพระแก้วมรกต ซึ่งพระพรหมราชปัญญา เป็นผู้แต่ง ได้บอกไว้ในเรื่องนี้เมื่อแต่งหนังสือนี้อายุ ๒๓ ปี บวชเป็นพระภิกษุได้ ๒ พรรษาอยู่วิหาร ณ ภูเขาหลวงชื่อเขามหารัชมารชา พระพรหมราชปัญญาคงจะบวชเป็น สามเณรมาแต่รุ่นหนุ่ม จึงมีสติปัญญาเฉียบแหลม อุตสาหะเล่าเรียนภาษามคธจนมีความรู้ ความสามารถแต่งหนังสือภาษานั้นได้ แต่เมื่อเป็นภิกษุได้เพียง ๒ พรรษา เดิมทานคงจะชื่อพรหมที่เรียกพรหมราชปัญญาอาจเป็นชื่อพระราชทานหรือชื่อผู้ใหญ่ตั้งให้ โดยเห็นว่าเป็นผู้รู้ พระไตรปิฎกแตกฉานก็ได้ ในเรื่องบอกเวลาที่แต่งหนังสือรัตนพิมพ์วงศนี้ไว้ว่า แต่งสำเร็จเมื่อวัน พระศุกรวาร เดือน ๕ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ประกา ทานผู้แต่งบ

^{๓๑} พระโพธิ์รังสี, สิงหคินิทาน (นิทานพุทธสิหิงค์), แปลโดย ร.ต.ท.แสง มนวิฑูร, จัดพิมพ์โดยกรมศิลปากร, (พระนคร: กรมศิลปากร, ๒๕๐๖)

^{๓๒} พระพรหมราชปัญญาเถระ, รัตนพิมพ์วงศ (ตำนานพระแก้วมรกต), แปลโดย ร.ต.ท.แสง มนวิฑูร, พิมพ์ครั้งที่ ๔ (กรุงเทพมหานคร: รำไทยเพรส, ที่ระลึกงานสัจจวิสาขบูชาพระธรรมราชานุวัตร(สุทัศน์ สุทิสฺสโน ป.ธ.๖) วัดพระแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย), ๒๕๔๘

อกไว้ในเรื่องตวยวา เรื่องราวของพระแก้ว มรกตมีอยู่แล้วในสยามภาษา ทานนำเรื่องเหล่านี้มาแต่งเป็นภาษามคธ ความขื่อนี้ น่าจะเข้าใจว่า เรื่องราวของพระแก้วมรกต เมื่อก่อนแต่งหนังสือรัตนพิมพวงศ์ จะมีเรื่องคล้ายนิทานที่เล่าบอก ต่อกันมาอยู่แล้ว พระพรหมราชปัญญา นำเรื่องที่ไดฟังเขาบอกเล่ามา แต่งขึ้นเป็นหนังสือ เพราะฉะนั้น ถ้าจะตัดสินความจริงเท็จของตำนานพระแก้วมรกตที่ปรากฏในเรื่องรัตนพิมพวงศ์ นำหลักฐานที่ควรเชื่อมีเพียงตั้งแต่ได้พระแก้วมรกตในพระเจดีย์ที่เมืองเชียงรายตอนก่อนขึ้นไปไม่มี หลักฐานทั้งสิ้น เพราะเหตุนี้ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ ประกาศที่อานวันสวตมตเยนพิธิถือน้ำ จึงมีทรงรับรองเรื่องพระแก้วมรกตก่อนที่ได้ในพระเจดีย์ ณ เมืองเชียงรายขึ้นไป ได้พระราชทานกระแสพระราชดำริไว้ว่า เนื้อแก้วและฝมือช่างที่ทำพระแก้วมรกตพระองค์นี้ เห็นจะมาจากทางเมืองจีน ซึ่งพิจารณาแล้ว น่าจะต้องเห็นชอบด้วยกระแสพระราชดำรินี้” สนวนเรื่องปณิกะเกี่ยวกับพระแก้วมรกตนั้น สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงเล่าไว้ว่า คือ แต่โบราณถือกันว่าเทพดาที่รักษาพระแก้วมรกตกับเทพดาที่รักษาพระบางที่อยู่เมืองหลวงพระบางเป็นอริกัน ถ้าพระแก้วมรกตกับพระบางอยู่ด้วยกันในที่ใดก็มีเหตุจลาจลหรือความไม่เรียบร้อยในที่นั้น ความขื่อนี้เคยยกตัวอย่างอ้างกันแต่ก่อน ว่าเมื่อพระแก้วมรกตประดิษฐาน อยู่ที่เมืองนครเชียงใหม่และพระบางอยู่กรุงศรีสัตนาคนหุต ทั้ง ๒ นครนี้ก็เจริญรุ่งเรือง จนพระไชยเชษฐาเจ้านครเชียงใหม่ เชิญพระแก้วมรกตไปไว้กรุงศรีสัตนาคนหุต พระแก้วมรกตมาอยู่ที่ เมืองหลวงพระบางแห่งเดียวกันกับพระบาง นครเชียงใหม่ก็เป็นขบถ พระไชยเชษฐาเสียนคร เชียงใหม่และต้องทำศึกสงครามกับพวกเชียงใหม่ชานานที่สุดต้องย้ายราชธานีลงมาตั้งที่เมือง

สนวนเรื่องปณิกะเกี่ยวกับพระแก้วมรกตนั้น สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงเล่าไว้ว่า คือ แต่โบราณถือกันว่าเทพดาที่รักษาพระแก้วมรกตกับเทพดาที่รักษาพระบางที่อยู่เมืองหลวงพระบางเป็นอริกัน ถ้าพระแก้วมรกตกับพระบางอยู่ด้วยกันในที่ใดก็มีเหตุจลาจลหรือความไม่เรียบร้อยในที่นั้น ความขื่อนี้เคยยกตัวอย่างอ้างกันแต่ก่อน ว่าเมื่อพระแก้วมรกตประดิษฐานอยู่ที่เมืองนครเชียงใหม่และพระบางอยู่กรุงศรีสัตนาคนหุต ทั้ง ๒ นครนี้ก็เจริญรุ่งเรือง จนพระไชยเชษฐาเจ้านครเชียงใหม่ เชิญพระแก้วมรกตไปไว้กรุงศรีสัตนาคนหุต พระแก้วมรกตมาอยู่ที่ เมืองหลวงพระบางแห่งเดียวกันกับพระบาง นครเชียงใหม่ก็เป็นขบถ พระไชยเชษฐาเสียนคร เชียงใหม่และต้องทำศึกสงครามกับพวกเชียงใหม่ชานาน ที่สุดต้องย้ายราชธานีลงมาตั้งที่เมืองเวียงจันทน์ เชิญพระแก้วพระบางลงมาไว้ที่เมืองเวียงจันทน์ก็ไม่มีความสุข ต้องทำศึกสงคราม พายแพพมารามัญ และที่สุดพระไชยเชษฐาเองสิ้นชีวิตลงในการสงคราม ต่อมานั้นนครศรีสัตนาคนหุตก็ไม่เรียบร้อยเกิดแยงชิงราชสมบัติ และรบพุ่งกันเอง จนต้องแยกนครศรีสัตนาคนหุต ออกเป็นฝ่ายเหนือและฝ่ายใต้ แล้วยังเบียดเบียนกันเองต่อมาจนถึงครั้งกรุงธนบุรี นครเวียงจันทน์ เสียแก่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงเชิญพระแก้วพระบางลงมากรุง ธนบุรี อยู่ต่อมาในรัชกาลพระเจ้าตากสินมหาราช กรุงธนบุรีก็เกิดจลาจลในบ้านเมือง เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ ได้ทรงทราบคดีที่ถือ กันในเรื่องพระแก้ว พระบาง จึงพระราชทานพระบางคืนกลับขึ้นไปไว้เมืองเวียงจันทน์ ครั้นถึง แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เจาอนุเวียงจันทน์เป็นขบถ เจ้าพระยาบดินทรเดชา ขึ้นไปตีเมืองเวียงจันทน์ได้ จึงเชิญพระบางลงมาถวายพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว คงจะไดทรงทราบเรื่องเดิมที่เขาถือกันในเรื่องพระบาง พระแก้ว จึงมีทรงรับไว้ในพระราชวังโปรด ให้พระยาบดินทรเดชา รับพระบางไปประดิษฐานไว้ในวัดจักรวรรดิราชาวาส ซึ่งเป็นวัดที่

เจ้าพระยาบดินทรเดชาปฏิสังขรณ์ พระบางอยู่ที่วัดจักรวรรดิราชาวาสมาจนรัชกาลที่ ๔ จนเมื่อปี พ.ศ. ๒๒๒๘ เกิดฝนแล้งชาวแพงติดกัน ๓ ปี ผู้คนคิดค้นหาสาเหตุไปต่างๆ พวกที่ถือลัทธิเกาฬากันสงสัยว่าจะเปนเพราะเหตุพระบางกับพระแก้วมรกตเขามาอยู่ในกรุงเทพฯ ด้วยกันจึงนำความขึ้นกราบบังคมทูลฯ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่โปรดให้คน คิดเห็นกันไปต่างๆ จึงพระราชทานพระบางกลับคืนไปไว้ที่เมืองพระบาง

๕. ชินกาลมาลีปกรณ์ เป็นวรรณกรรมภาษาบาลีที่พระรัตนปัญญาเถระ พระเถระชาว ลานนา (อุปสมบทและพำนักอยู่ที่วัดป่าแก้ว เชียงราย ต่อมาได้มาศึกษาต่อที่เชียงใหม่และพำนัก อยู่วัด สีหฬารามหรือวัดเจ็ดยอดในปัจจุบัน ทานเคยพำนักที่วัดพอนสรอย (เดิมอยู่ใกล้ตลาดประตู เชียงใหม่) ก่อนจนได้เป็นเจ้าของวัด จากนั้นจึงย้ายไปเป็นเจ้าของวัดเจ็ดยอดในสมัยพระเมืองแก้ว ซึ่งเป็นพระอารามหลวง) แต่งขึ้นในปี พ.ศ. ๒๐๖๐ - ๒๐๗๑ ขณะที่ทานอุปสมบทได้ ๒๓ พรรษา ซึ่งขณะที่แต่นั้นเป็นรัชสมัยของพระเมืองแก้ว วรรณกรรมเรื่องนี้กล่าวถึง กาลของ พระพุทธเจ้าโดยเรียบเรียงอย่างมีระเบียบ จึงได้ชื่อว่า ชินกาลมาลีปกรณ์ ทานผู้รจนาดอกกล่าวถึง กาลก่อนที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าโดยพิสดาร กล่าวถึงพระพุทธกรณียกิจว่าทรงทำอะไร ประทับอยู่ที่ไหน จนกระทั่งดับขันธเขาสู่ นิพพาน โดยบอกไว้ถึงนวนวาทกรรมดังกล่าวเกิดขึ้นในปี ไหน กล่าวถึงการทำสังคายนาครั้งต่างๆ การ จำแนกพระบรมสารีริกธาตุ การขยายพุทธศาสนาไป ประดิษฐานในประเทศต่างๆ โดยบอกเวลาและ สถานที่อย่างชัดเจน นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึง ประวัติของบุคคลและสถานที่ของเมืองสำคัญในคัมภีร์นี้ คือ เมืองเชียงแสน เชียงราย ลำพูน และเชียงใหม่ เป็นต้น จึงอาจถือได้ว่าวรรณกรรมบาลีฉบับนี้อันมีความยาว ๕ ผูก กับ ๑๔ ไบลาน นับเป็นวรรณกรรมประวัติศาสตร์ลานนาที่ใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงทาง ประวัติศาสตร์ได้เป็นอย่างดี พระรัตนปัญญาเถระกล่าวว่า แต่งเรื่องนี้จบลงเมื่อ พ.ศ. ๒๐๖๐ แต่ยังคง ต่ออีกจนจบอย่าง บริบูรณ์เมื่อ พ.ศ. ๒๐๗๑

ชินกาลมาลีปกรณ์ นับเป็นผลงานชิ้นเอกของนักปราชญ์ชาวลานนา ที่ได้รับการแปลเป็น ภาษาอื่นๆ หลายภาษา เริ่มตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ได้ทรงพระกรุณา โปรดเกล้าฯ ให้ราชบัณฑิต ๕ ท่าน คือ พระยาพจนานิพนธ์ พระวิเชียรปรีชา หลวงอุดมจินดา หลวงราชา ภิรมย์ และหลวงธรรมาภิมณฑล ช่วยกันแปลเป็นภาษาไทย และให้ชื่อว่า “ชินกาลมาลินี” ต่อมาสมัย รัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์แจกเป็นครั้งแรกในงานพระศพของพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศิริ วงศ์วัฒนเดช และหม่อมแมนในสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ พิมพ์แจกเป็นครั้งแรกเมื่อ ร.ศ. ๑๒๗ หรือเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๑ และนายเสฐียร พันธรังษี ได้แปลเป็นภาษาไทยเป็นครั้งที่ ๒ ใน พ.ศ. ๒๔๗๔ โดยใช้ชื่อ เดิมว่า ชินกาลมาลินี

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๐๑ กรมศิลปากร ได้มอบหมาย ศาสตราจารย์ ร.ต.ท.แสง มนวิฑูร ได้ แปลเป็นภาษาไทยขึ้นอีกเป็นครั้งที่ ๓ มีเชิงอรรถ อธิบายความให้เข้าใจมากยิ่งขึ้นและให้ชื่อว่า “ชิน กาลมาลีปกรณ์” ตามความหมายแห่งการร้อยเรียงความเป็นมาของพุทธประวัติ และ ประวัติของ พระพุทธศาสนาและอาณาจักรลานนา

สวนการแปลเป็นภาษาต่างประเทศนั้น เริ่มด้วย ยอร์ช เซเดส แปลเป็นภาษาฝรั่งเศส โดย ตีพิมพ์คู่กับภาษาบาลี ลงในวารสารวิชาการของฝรั่งเศสชื่อ Bulletin de l' Ecole Francaise d' Extreme orient, tome xxv เมื่อฉบับประจำเดือนมกราคมถึงมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๘ รวม ๖ ฉบับ

ในขณะที่สมาคมบาลีปกรณ์ กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ ได้พิมพ์เป็นภาษาบาลีด้วยอักษร โรมัน ต่อมาก็ได้พิมพ์เป็นภาษาอังกฤษใน ปี ๑๙๖๓ ด้วย^{๓๓}

๖. มาติกัตตสูตร-อภิธัมมสังคณี เป็นคัมภีร์อธิบายคัมภีร์พระอภิธรรม ๗ คัมภีร์ซึ่งเป็นปัญหาหนึ่งของพระไตรปิฎก โดยพระรัตนปัญญาเถระเป็นผู้แต่ง แต่มิได้ระบุวันเดือนปีที่แต่งไว้สันนิษฐานว่า ทานคองแต่งหลังหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ ปัจจุบันไม่พบต้นฉบับ

๗. วชิรสารัตถสังคหะ พระรัตนปัญญาเถระ รจนาเมื่อปี พ.ศ. ๒๐๗๘ ณ วัดมหาวนาราม ในเมืองเชียงใหม่ คัมภีรวชิรสารัตถสังคหะ ว่าด้วยศัพทย่อๆ ที่เมื่อขยายใจความออกแล้ว จะ ทำให้รู้ความหมายอย่างแจ่มชัด อีกนัยหนึ่งคัมภีร์เรื่องนี้ว่าด้วยหัวใจของธรรมะที่มาจากคาถาต่างๆ ในพระไตรปิฎกและอรรถกถา แล้วอธิบายศัพท์นั้นเพื่อให้เข้าใจได้ง่ายโดยกรมศิลปากร มอบหมายให้อาจารย์แย้ม ประพัฒน์ทอง แปลเป็นภาษาไทยและจัดพิมพ์ในงานฉลองสิริราชสมบัติ และทำบุญอายุพระวิสุทธิวงศาจารย์ วัดสุทัศน์เทพวราราม ในปี พ.ศ. ๒๕๑๒^{๓๔}

๘. เวสสันดรที่ปณี พระสิริมิ่งคลาจารย์ หรือพระสิริมิ่งคลาจารย์ พระเถระชาวเชียงใหม่ เป็นผู้รจนา โดยทานมีชีวิตอยู่ในราว พ.ศ. ๒๐๒๐-๒๑๐๐ ในรัชกาลแห่งกษัตริย์ล้านนาหลาย พระองค์ คือ ตั้งแต่พระเจ้าติโลกราช ถึงพระเจ้าเมกุฎี ทานรจนาคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาทั้งหมด ๔ เรื่อง คือ เวสสันดรที่ปณี จักกวาฬที่ปณี มังคลัตถที่ปณี และสังขยาปกาสกฏีกา ในรัชสมัยของพระ เมืองแก้ว ขณะที่จำพรรษาอยู่ที่วัดสวนขวัญ (ปัจจุบันเรียกว่าวัดตำหนักหรือวัดสิริมิ่งคลาจารย์) ซึ่งอยู่ทางทิศใต้ห่างจากนครเชียงใหม่ประมาณ ๔ กิโลเมตร ในหนังสือ ศาสนวงศ ไต่กลาวถึงทาน สิริมิ่งคลาจารย์ว่า ทานประจำอยู่ที่อารามของพระเถระผู้เคยไปลังกา ในสมัยของพระเมืองเกษเกล้า ทานสิริมิ่งคลาจารย์ได้เป็นพระราชาอุปฌายาจารย์ของพระเกษเกล้า เมื่อทรงผนวช และ พระองค์ได้โปรดให้สร้างรัตนวิหารถวายแก่ทานสิริมิ่งคลาจารย์ เชื่อกันว่าทานสิริมิ่งคลาจารย์เคย ไปประเทศลังกา และได้ศึกษาพระพุทธศาสนาที่นั่น ทานพระสิริมิ่งคลาจารย์ได้สร้างชื่อเสียงของ ทานด้วยการแต่งคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นภาษาบาลีตามที่กล่าวแล้ว ทานคงมีอายุยืนนานมาก และสิ้นชีวิตในรัชกาลพระเจ้าเมกุฎี^{๓๕}

เวสสันดรที่ปณี เป็นคัมภีร์อธิบายเวสสันดรชาดกในขุททกนิกาย พระสุตตันตปิฎกเป็นวรรณกรรมเรื่องแรกที่พระสิริมิ่งคลาจารย์ แต่งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๐๖๐ ในรัชกาลพระเมืองแก้ว ขณะที่พักอยู่วัดสวนขวัญ เวสสันดรที่ปณี เป็นคัมภีร์ที่มีเนื้อหายาวเริ่มต้นมี ๔๐ ผูก บั้นปลาย ๑๐ ผูก ว่าด้วยประวัติในอดีตชาติของพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน ขณะที่เป้นพระโพธิสัตว์ บำเพ็ญทานบารมี เพื่อความเป็นพระพุทธเจ้า โดยเป็นการอธิบายเวสสันดรชาดกทั้ง ๑๓ กัณฑ์ ซึ่งรจนาเป็นคาถา ล้วนๆ ต่อมาพระอรรถกถาจารย์ได้รจนาอธิบายคาถานั้นๆ ด้วยคำร้อยแก้ว ขอความตอนใดที่ยังคลุมเครืออยู่

^{๓๓} F.L. Woodward, *Book of the Gradual Sayings*, Vol. I, (London, Pali Text Society),

๑๙๘๙

^{๓๔} พระรัตนปัญญาเถระ, *วชิรสารัตถสังคหะ*, แปลโดย แย้ม ประพัฒน์ทอง (พระนคร: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๑๒)

^{๓๕} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, *ชีวิตและผลงานของพระสิริมิ่งคลาจารย์*, หน้า ๓๖-๓๘

และพระอรรถกถาจารย์มิได้อธิบายอย่างแจ่มแจ้งโดย อ้างหลักฐานที่มาไว้อย่างละเอียดละออ และอธิบายย่ำแลวย่ำอีก ทั้งนี้เพื่อให้ผู้อ่านผู้ฟังเกิดความเข้าใจแจ่มแจ้งยิ่งขึ้น

ผลงานเวสสันดรที่ปีนี้เรื่องนี้ มีการจารคัดลอกกันต่อๆ มาและพบที่วัดสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ มี ๑ ฉบับ จำนวน ๑๐ ผูก ซึ่งพระครูบาก็ญจนอรัญญวาสีแห่งวัดสูงเม่นได้จารคัดเลือกไว้ในคัมภีร์ใบลานด้วยตัวอักษรล้านนา (เมื่อประมาณ พ.ศ.๒๓๗๖) นอกจากนั้นก็ยังมีฉบับตัวเขียนจารในใบลานด้วยตัวอักษรขอมหลายฉบับ ซึ่งอยู่ในหอสมุดแห่งชาติ และอาจมีอยู่ตามวัดต่างๆ อีกจำนวนหนึ่ง ครั้นถึง พ.ศ.๒๔๗๖ มหามกุฏราชวิทยาลัยได้จัดพิมพ์ขึ้นเป็นเล่มด้วยตัวอักษรไทย แต่พิมพ์เพียงภาคแรกตั้งแต่กัณฑ์ที่ ๑-๗ เท่านั้น ส่วนภาคที่สองตั้งแต่กัณฑ์ที่ ๘-๑๓ ยังไม่ได้จัดพิมพ์ ต่อมาพระมหานคร เขมปาลี (ปธ.๖ M.A, Ph.D.) วัดมหาธาตุฯ กรุงเทพมหานคร หรือพระอมรเมธาจารย์ อดีตอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้วิจัยสอบชำระและปริวรรตออกเป็นตัวอักษรโรมันหมดทั้ง ๑๓ กัณฑ์ เพื่อทำเป็นวนิชยานิพนธ์ในระดับชั้น ปริญญาตรีบัณฑิต ที่มหาวิทยาลัยมคอธ รัฐพิหาร ประเทศอินเดีย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๘

นอกจากนี้ มีการศึกษาคุณค่าการเทศน์มหาชาติในล้านนา โดย พระมหาสมชาติ นนทรมมิโก (บุษนารีย์)^{๓๖} ระบุว่า การเทศน์มหาชาติล้านนานั้น ได้นำเรื่องในเวสสันดรที่ปีนี้ หรือ พระเวสสันดร มาเทศน์มหาชาติ เพื่อให้ประชาชนเข้าใจถึงการเสียสละ การให้ทาน คุณทางทางศีลธรรม จริยธรรม ที่บุคคลในสังคมพึงมี เป็นการนำคุณค่าทางด้านวัฒนธรรมของล้านนาเข้ามาประยุกต์ใช้ จนก่อให้เกิดค่านิยม ความเชื่อและประเพณีในการเทศน์ว่ามีอันสงสมมาก ที่สำคัญเป็นการนำความรู้จากเวสสันดรที่ปีนี้ออกมาเผยแพร่แก่ประชาชนให้รับทราบ

ขอควรพิจารณาเกี่ยวกับเรื่องเวสสันดรชาดก ที่มีความเกี่ยวข้องกับเวสสันดรที่ปีนี้ที่ พระสิริมังคลาจารย์แตงนั้น มีปัจจัยหลายประการที่ทำให้พุทธศาสนิกชนในประเทศไทยหรือใน อุษาคเนย์นิยมชมชอบจนกลายเป็นประเพณีเทศน์มหาชาติขึ้น ทั้งนี้เพราะเหตุผล คือ ๑)ความ เชื่อที่ว่า เป็นพุทธวณะที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ ๒) ความเชื่อที่ว่า เมื่อได้ฟังเวสสันดรชาดกจะทำให้ได้รับอานิสงสมมาก คือ การได้สิ่งที่เต็มความปรารถนา และจะไต่เกิดในศาสนาของพระศรีอริย เมตไตรย และ ๓) เวสสันดรชาดกมีเนื้อหา สำนวน และการอธิบายความที่ชัดเจนเข้าใจง่าย จึงทำให้ประชาชนนิยมและกลายเป็นเนื้อเรื่องหลักของจิตกรรมฝาผนังในวัดต่างๆทั่วประเทศไทย

๙. จักรวาลที่ปีนี้ (จักรวาลที่ปีนี้) เป็นวรรณกรรมเรื่องที่สองของพระสิริมังคลาจารย์ โดยท่านไตรจนาศำเร็จในปี พ.ศ. ๒๐๖๓ ในรัชกาลแห่งพระเจ้าเมืองแก้ว ท่านรจนาคัมภีร์นี้ที่วัด สอนขวัญ สถานที่เดียวกันกับที่ท่านแต่งเวสสันดรที่ปีนี้ วรรณกรรมจักรวาลที่ปีนี้^{๓๗} ด้วยเรื่องราวในจักรวาลหรือโลกธาตุ พรรณนาถึงภูมิที่เกิดของสัตว์ทั้งหลาย อาหารของสัตว์ ภูเขา แม่น้ำ เทวดา อสูร และพรหม โดยท่านพระสิริมังคลาจารย์ได้พรรณนาถึง อายุ กาล และอาหาร ของสัตว์และเทพในแต่ละชั้นหรือภูมิที่กล่าวถึง ตลอดจนกล่าวถึงต้นไม้ประจำทวีปต่างๆ และใน ตอนท้ายเรื่อง ท่านยังได้อธิบายถึงศัพทต่างๆ เช่น ชั้นธโลก ธาตุโลก อายุตนโลก ฯลฯ โดยท่านได้ ได้เลือกเก็บข้อความที่

^{๓๖} พระมหาสมชาติ นนทรมมิโก (บุษนารีย์), *ศึกษาคุณค่าการเทศน์มหาชาติในล้านนา*, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖

^{๓๗} มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, *ชีวิตและผลงานพระสิริมังคลาจารย์*, หน้า ๓๘-๔๑

เกี่ยวกับเรื่องจักรวาลพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ปกรณพิเศษต่างๆ มาเรียบเรียงและแจ้งชื่อคัมภีร์ที่ทานอ่างไว้มากันทั้งหมด รวมทั้งแสดงมติของทานกำกับไว้ด้วย พระคัมภีร์ที่ ทานนำมาแต่งเรื่องนี้มีประมาณ ๑,๒๐๐ พระคัมภีร์ ซึ่งผลงานเรื่องนี้ เป็นเรื่องเดียวที่ไม่เหมือนกับ ผลงานเรื่องอื่นๆ ของพระสิริมังคลาจารย์ เพราะไม่ได้เป็นการอธิบายคัมภีร์เรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยเฉพาะ แต่เรื่องนี้ พระสิริมังคลาจารย์ได้ผูกโครงเรื่องขึ้นก่อน โดยแบ่งเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวกับ จักรวาลออกเป็นตอนๆ จากนั้นก็อธิบายเรื่องราวตอนนั้นๆ อย่างละเอียดละออ โดยอ้างหลักฐานจากไตรปิฎกและคัมภีร์ต่างๆ มาประกอบ

เนื้อหาของเรื่องจักรวาลที่ปีที่พระสิริมังคลาจารย์ได้ผูกโครงเรื่องขึ้นแบ่งออกเป็น ๖ กัณฑ์ โดยขึ้นต้นด้วยปณามคธ และต่อด้วยกัณฑ์ต่างๆ คือ

กัณฑ์ที่ ๑ การชี้แจงเรื่องจักรวาล พรอมทั้งสิ่งที่มีรูปร่าง เป็นต้น

กัณฑ์ที่ ๒ การชี้แจงเรื่องภูเขา โดยแบ่งออกเป็นเรื่องภูเขาสิเนรุ เรื่องภูเขาเขาคันธมาทน์ เรื่องภูเขาหิมพานต์และอื่นๆ เรื่องภูเขาจักรวาล

กัณฑ์ที่ ๓ การชี้แจงเรื่องชลาลัย โดยแบ่งออกเป็นเรื่องสมุทร เรื่องสระ เรื่องแม่น้ำ เรื่องชลาลัยมีโยกขรณี เป็นต้น

กัณฑ์ที่ ๔ การชี้แจงเรื่องทวีป แบ่งออกเป็นทวีปใหญ่ ๔ ทวีป พรรณนาชมพูทวีป พรรณนาอุตตรกรทวีป และทวีปเล็ก

กัณฑ์ที่ ๕ การชี้แจงเรื่องภูมิ แบ่งออกเป็นเรื่องอบายภูมิ เรื่องเทวภูมิ เรื่องอสุร เรื่องกามาวจรเทพ ๖ ชั้น เรื่องพรหม

กัณฑ์ที่ ๖ วินิจฉัยเบ็ดเตล็ด ประกอบด้วยเรื่องอายุ เรื่องอาหาร เรื่องการคำนวณภูมิ เรื่องต้นไม้ เรื่องโลก เรื่องโลกธาตุ เรื่องความไม่มีที่สุดและลงท้ายด้วยปณมคธ เรื่องต่างๆ ที่ปรากฏในคัมภีร์จักรวาลที่ปีที่นี้แสดงให้เห็นว่าคัมภีร์นี้มีได้เป็นอรรถกถาของคัมภีร์เรื่องใดเรื่อง หนึ่ง โดยเฉพาะเช่นเดียวกับผลงานอีก ๓ เรื่องของพระสิริมังคลาจารย์ ซึ่งเป็นการอธิบายคัมภีร์ที่มี มาแต่เดิม ทำให้การดำเนินเรื่องต้องดำเนินไปตามเนื้อหาของคัมภีร์ที่อธิบายนั้นๆ

คัมภีร์จักรวาลที่ปีที่นี้ เป็นที่แพร่หลายในแคว้นสุวรรณภูมิ โดยพระสังฆราชาจันทรสี อรัญญาวิจารย์เจ้าให้สร้างในปะเลก (เปก) เสียด ศักราชได้ ๕๐๐ ตัว (พ.ศ.๒๐๘๑) หลังจากที่พระ สิริมังคลาจารย์รจนสำเร็จเพียง ๑๘ ปี คัมภีร์ฉบับนี้พบที่วัดบุปผาราม อำเภอเมือง จังหวัด เชียงใหม่ จากนั้นก็มีการจารคัดลอกกันต่อๆ มา ที่เป็นใบลานจารเป็นตัวอักษรล้านนามีหลายฉบับ นอกจากฉบับของวัดบุปผารามดังกล่าว ก็มีที่วัดอื่นๆ เช่น ฉบับวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร อำเภอ เมือง จังหวัด เชียงใหม่ ที่จารไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๑ ฉบับวัดสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ ที่ทาน ครูบากัญจน อรัญญาวิจารย์คัดลอกไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๖ ฉบับวัดช้างค้ำวรมหาวิหาร ที่จารไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๒ นอกจากนี้ยังได้มีการถ่ายไว้ในไมโครฟิล์มไว้ที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และ " มูลนิธิ แห่งสภาวิจัยแห่งประเทศเยอรมันตะวันตก" ก็ได้ถ่ายลงไมโครฟิล์มไปไว้ที่ประเทศเยอรมันด้วย และยังมีฉบับที่จารไว้ในใบลานเป็นตัวอักษรขอม เป็นของหอสมุดแห่งชาติจำนวน ๑๓ ฉบับ และ เป็นของวัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร ๒ คัมภีร์

จักรวาลที่ปีที่นี้ นาวาเอกพิเศษแยม ประพัฒน์ทอง ได้แปลเป็นภาษาไทย เป็นทาน แรกเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๔ ต่อมีผู้ศึกษาอีกหลายท่าน

สดุภณ จังกาจิตต์^{๙๘} ได้วิจัยสอบชำระต้นฉบับทั้งที่เป็นอักษรล้านนาและอักษรขอมปริวรรตออกเป็นอักษรไทยและแปลเป็นภาษาไทยตั้งแต่กัณฑ์ที่ ๑-๓ เพื่อเสนอเป็นวิทยานิพนธ์ ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำเร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๐ ต่อมาได้มีผู้วิจัยสอบชำระปริวรรตเป็นตัวอักษรไทยและแปลออกเป็น ภาษาไทยอีก ๓ ท่าน ตามลำดับ คือ

วรศักดิ์ ศรีบุญ^{๙๙} ได้สอบชำระปริวรรตเป็นตัวอักษรไทยและแปลออกเป็นภาษาไทยในกัณฑ์ที่ ๔ โดยนำคัมภีร์จักรวาลที่ป็นฉบับอักษรขอมของหอสมุดแห่งชาติ ฉบับวัดบวรนิเวศ ฉบับวัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ ฉบับวัดสูงเม่น จังหวัดแพร่ มาศึกษาวิเคราะห์ และทำสำเร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๓

บาลี พุทธรักษา^{๑๐} ได้สอบชำระปริวรรตเป็นตัวอักษรไทยและแปลออกเป็นภาษาไทยในกัณฑ์ที่ ๕ โดยนำคัมภีร์จักรวาลที่ป็นฉบับอักษรขอมของหอสมุดแห่งชาติ ฉบับทองทิบของวัด บวรนิเวศ ฉบับลองชาตวัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ ฉบับลองชาตวัดสูงเม่น จังหวัดแพร่ และฉบับ ลองชาตของวัดช่างค้ำวรวิหาร จังหวัดน่าน มาศึกษาวิเคราะห์ และทำสำเร็จเมื่อ พ.ศ.๒๕๒๓

นพพร เคล้าดี^{๑๑} ได้สอบชำระปริวรรตเป็นตัวอักษรไทยและแปลออกเป็นภาษาไทยในกัณฑ์ที่ ๖ โดยนำคัมภีร์จักรวาลที่ป็นฉบับอักษรขอมของหอสมุดแห่งชาติ (ฉบับรดน้ำโท) ฉบับ อักษรธรรมล้านนาหรือฉบับลองชาตวัดสูงเม่น จังหวัดแพร่ และฉบับลองชาตวัดช่างค้ำวรวิหาร จังหวัดน่าน มาศึกษาวิเคราะห์ และทำสำเร็จเมื่อ พ.ศ.๒๕๒๓ ใน พ.ศ.๒๕๒๓ กรมศิลปากร ได้จัดพิมพ์เป็นเล่ม โดยพิมพ์รวมกันทั้งภาษาบาลีและ แปลออกเป็นภาษาไทยดังข้อความตอนหนึ่งในคำของหนังสือเรื่องนี้ว่า "กรมศิลปากรเห็น ประโยชน์อันจะพึงเกิดจากการจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้เผยแพร่ ๓ ประการ คือ เพื่อให้มีคัมภีร์ จักรวาลที่ป็นที่ เป็นอักษรไทยสำหรับใช้ศึกษาคุณค่าประการหนึ่ง ให้มีหนังสือประเภทโลกศาสตร์ เพื่อเผยแพร่และศึกษาแนวความคิดเรื่องโลกตามแนวศาสนาเพิ่มขึ้นประการหนึ่ง และเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักศึกษาและผู้สนใจคนควาศึกษาวิชาประเภทวรรณคดีบาลีอีกประการหนึ่ง จึงได้ มอบให้นายทินกร ทองเสวด เปรียญธรรม ๙ ประโยค สำนักวัดมหาธาตุ กรุงเทพมหานคร เป็นผู้ คัดถ่ายจากอักษรขอมเป็นภาษาไทย ชำระและแปลเป็นภาษาไทยไว้ชั้นหนึ่งก่อน ตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๑๓ และเมื่อจะพิมพ์ขึ้นในครั้งนี้ (พ.ศ. ๒๕๒๓) ได้มอบให้ นายทองย้อย แสงสินชัย เปรียญ ธรรม ๙ ประโยค สำนักวัดมหาธาตุ ราชบุรี นักภาษาโบราณ กองหอสมุดแห่งชาติ เป็นผู้ ตรวจสอบ คนหาที่มาในภาคภาษามคธและตรวจแก้สำนวนภาษาไทยพิมพ์คู่กันไว้ตามที่ปรากฏนี้"

^{๙๘} สดุภณ จังกาจิตต์, จักรวาลที่ป็น กัณฑ์ที่ ๑-๓: การตรวจสอบชำระและการศึกษาเชิงวิเคราะห์, (คณะอักษรศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐)

^{๙๙} วรศักดิ์ ศรีบุญ, จักรวาลที่ป็น กัณฑ์ที่ ๔: การตรวจสอบชำระและการศึกษาเชิงวิเคราะห์, (คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓)

^{๑๐} บาลี พุทธรักษา, จักรวาลที่ป็น กัณฑ์ที่ ๕: การตรวจสอบชำระและการศึกษาเชิงวิเคราะห์, (คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓)

^{๑๑} นพพร เคล้าดี, จักรวาลที่ป็น กัณฑ์ที่ ๖: การตรวจสอบชำระและการศึกษาเชิงวิเคราะห์, (คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓)

นอกจากนี้ มูลนิธิภูมิพลศึกษา ก็ยังได้ปริวรรตคัมภีร์จักรวาลที่ป็นีจากอักษรขอม ออกเป็นอักษรไทยอีกฉบับหนึ่งด้วย

๑๐. ฎีกาสังขยาปกาสกะ หรือสังขยาปกาสกฏีกา เป็นหนังสืออธิบายพระคัมภีร์ “สังขยาปกาสกะ” ที่พระญาณวิลาสเถระ ภิกษุชาวเชียงใหม่แปลใน พ.ศ. ๒๐๕๙ เป็นคาถา ๗๓ คาถา โดยท่านพระสิริมังคลาจารย์ ไตเตงคัมภีร์นี้ในปี พ.ศ. ๒๐๖๓ วาดยเรื่องราวเกี่ยวกับ การนับเวลา เครื่องชั่งตวง น้ำหนัก ระยะทาง ฤดูกาล และการใช้เงินตรา ที่เกี่ยวเนื่องทาง พระพุทธศาสนา โดยท่านพระสิริมังคลาจารย์ไตรจนาเปนนรอยแก้ว เพื่ออธิบายขยายความให้เข้าใจ ง่ายขึ้น นอกจากนั้นมาตราร่างๆ ซึ่งมีหลายแบบและหลายมิติ ท่านพระสิริมังคลาจารย์ก็ได้นำมาตี ของอาจารย์ต่าง ๆ มากล่าวเทียบไว้เพื่อความฉลาดรอบรู้ในสังขยาทั้งหลาย^{๔๒}

ผลงานเรื่องนี้แพร่หลายในระดับหนึ่ง โดยการสำรวจยังไม่พบฉบับตัวเขียนอักษร ล่านาพบแต่ฉบับตัวเขียนอักษรขอมเป็นของหอสมุดแห่งชาติมีอยู่จำนวน ๘ ฉบับ แต่ไม่ปรากฏ ว่ามีฉบับอักษรขอมอยู่ที่จังหวัดสกลนคร ประเทศเมียนมา (พม่า) พระอาจารย์ธัมมานันท์มหาเถระ อัครมหาบัณฑิตแห่งพม่า ซึ่งเคยดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดทามะโอ อำเภอมือง จังหวัดลำปาง ได้คัดลอกด้วยตัวพิมพ์ดีดอักษรขอมานำเข้ามาในประเทศไทย ต่อมาทางจิตตภาวัน วิทยาลัยชลบุรี ได้มอบให้พระมหาธาเซนทร อัครธมโม ปริวรรตจากอักษรขอมออกเป็นอักษรไทย พิมพ์แจกในงาน ออกพระเมรุพระศพสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (ปุน ปุณณสิริมหาเถระ) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๗ ในปี พ.ศ. ๒๕๒๓ บุญหนา สอนใจ ๘๑ ได้วิจัยสอบชำระทั้งสังขยาปกาสกะปกรณ์และ สังขยาปกาสกฏีกา ปริวรรตออกเป็นอักษรไทยและแปลเป็นภาษาไทยทั้งหมด เพื่อเสนอเป็น วิทยานิพนธ์ระดับชั้นปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยทำสำเร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๓

ในปี ๒๕๔๓ ประมวล เพ็งจันทร์ และชัชวาล บุญปัน^{๔๓} ได้ศึกษาวิเคราะห์และเสนอบทความทางวิชาการเกี่ยวกับเรื่อง “สังขยาปกาสกฏีกา: อุปกรณ์หยั่งถึงความจริง จากโลกวิทยาศาสตร์พุทธศาสนา “โดยมองเห็นนัยสำคัญของสังขยาปกาสกฏีกาที่มีต่อการเรียนรู้ทางด้าน การวัด การตวง การนับ การชั่งในมิติวิทยาศาสตร์และพระพุทธศาสนา โดยทั้งสองท่านให้ข้อเสนอว่าสาระสำคัญของสังขยาปกาสกฏีกานั้น เนื่องจากเป็นงานนิพนธ์เพื่ออธิบายขยายความ สังขยาปกาสกะปกรณ์ของพระญาณวิลาสเถระ ดังนั้น การศึกษาเพื่อทำความเข้าใจในคัมภีร์ สังขยาปกาสกฏีกา จึงต้องศึกษาควบคู่กับการศึกษาสังขยาปกาสกะปกรณ์ และสังขยาปกาสกฏีกา โดยสังขยาปกาสกะปกรณ์เป็นปกรณ์ภาษาบาลีประเภทร้อยกรองประกอบด้วยคาถา ๗๓ คาถา วาดด้วยการคำนวณนับในลักษณะต่างกัน ๖ ประเภท มาตรานับ คือ.

- ๑) อัทธาสังขยา ไตแก มาตราวัดระยะทาง
- ๒) รัญญสังขยา ไตแก มาตรารตวงสิ่งของ

^{๔๒} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, ชีวิตและผลงานของพระสิริมังคลาจารย์, หน้า ๔๒

^{๔๓} ประมวล เพ็งจันทร์ และชัชวาล บุญปัน, สังขยาปกาสกฏีกา: อุปกรณ์หยั่งถึงความจริง จากโลกวิทยาศาสตร์พุทธศาสนา, บทความทางวิชาการ เสนอต่อ มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน, <http://www.midnightuniv.org/midnight๒๕๔๕/newpage๘.html>.

๓) ปมาณสังขยา ไตแก มาตราซึ่งสิ่งของ

๔) ภัณฑสังขยา ไตแก ระบบการนับจำนวน

๕) มูลภัณฑสังขยา ไตแก มาตรานับเงินตรา

๖) นิลกหาปณสังขยา ไตแก การนับมูลค่าและการกำหนดขนาดของนิลกหาปณะ

การกำหนดนับทั้ง ๖ ประเภทนี้ พระญาณวิลาสเถระ ประพันธ์ไว้เป็นร้อยกรองกถา ซึ่งระดับประดาด้วยฉันทลักษณ์แห่งต้นติภาษา โดยมีมีเจตนาที่ต้องการให้ผู้ศึกษาสังขยาปกาสก ปกรณ ศึกษาโดยใช้วิธีท่องจำ มาตรานับต่างๆ เพื่อการนำไปใช้ได้อย่างสะดวก

พระสิริมังคลาจารย์ เมื่อมาศึกษางานของพระญาณวิลาสแล้วคงพบข้อปัญหาในการตีความและเล็งเห็นถึงความยุ่งยากที่จะเกิดแก่ผู้ศึกษาทั่วไป ทานจึงไตร่ตรองสังขยาปกาสกฏีกาขึ้น เพื่ออธิบายขยายความสังขยาปกาสกปกรณ เดิมพระสิริมังคลาจารย์ไม่ได้เรียกชื่องานของท่านว่า สังขยาปกาสกฏีกา แต่ท่านเรียกชื่อว่า สังขยาปกาสกปกรณ เหมือนงานของพระญาณวิลาส และท่านกำหนดลักษณะงานของท่านไว้ว่าเป็นงานประเภท "อรรถวรรณนา" (สังขยาปกาสกปกรณ ตถวณณนา) แต่ต่อมานักวิชาการศึกษาบาลี นิยมเรียกชื่องานของพระสิริมังคลาจารย์ว่าสังขยาปกาสกฏีกา ทั้งนี้ คงเป็นเพราะเหตุผลหลัก ๒ ประการ คือ ๑) เพื่อไม่ให้ชื่อผลงานของพระ สิริมังคลาจารย์ซ้ำกับงานของพระญาณวิลาสเถระ และ ๒) งานของพระสิริมังคลาจารย์เป็นงาน ประเภทอธิบายขยายความ (อรรถวรรณนา) ผลงานฉบับอื่นอีกทีหนึ่ง ซึ่งงานในลักษณะนี้ถ้าเป็น การอธิบายขยายความ พุทธวจนะ ก็จะเรียกชื่อว่า "อรรถกถา" และงานที่อธิบายขยายความอรรถ กถาก็จะเรียกชื่อว่า "ฎีกา" เมื่องานของพระญาณวิลาสเถระ (ไม่ใช่อธิบายพุทธวจนะ) จึงจัดอยู่ใน ประเภทฎีกา เพราะเหตุนี้จึงเรียกชื่อคัมภีร์ว่า "สังขยาปกาสกฏีกา"

พระสิริมังคลาจารย์ วิจารณ์เป็นภาษาบาลี ประเภทร้อยแก้ว เพื่ออธิบายขยายความสังขยาปกาสกปกรณที่เป็นงานประพันธ์ประเภทร้อยกรอง การอธิบายจะเป็นการอธิบายไปตามลำดับทีละคาถา ลักษณะแห่งการอธิบาย จะเป็นไปทั้งอธิบายศัพท์หรือที่นักภาษาบาลี เรียกว่าวิเคราะห์ศัพท์ อธิบายความหรือขยายความพร้อมทั้งมีการวิจารณ์ ถ้าพบข้อความสับสน ไตบกพร่อง ไม่สมบูรณ์ รวมทั้งยกข้อความจากคัมภีร์อื่นๆ มาเปรียบเทียบประกอบ เพื่อหาบทสรุป ที่ชัดเจน

๑๑. มังคลัตถทีปนี หรือ มงคลทีปนี เป็นวรรณกรรมเรื่องเอกที่น่าชื่อเสียงเกียรติคุณมา สูพระสิริมังคลาจารย์ ทานรจนามังคลัตถทีปนี เมื่อ พ.ศ. ๒๐๖๗ โดยมีได้ระบุสถานที่ที่ท่านแต่ง พระสิริมังคลาจารย์รจนามังคลัตถทีปนี ณ สถานที่เสียบสังข์ซึ่งอยู่ไกลไปทางทิศใต้ของนครเชียงใหม่ ประมาณ ๔ กิโลเมตร (คงเป็นวัดสวนขวัญ) มังคลัตถทีปนี คือคัมภีร์ที่อธิบายถวายเป็นมงคลสูตรซึ่ง เป็นสูตรหนึ่งในขุททกปาฐะและสุตตนิบาต สุตตันตปิฎก มีอรรถกถาชื่อปรมัตถโชติกา ซึ่งพระพุทธโฆสะเป็นผู้รจนาไว้ มังคลัตถทีปนี เป็นสูตรที่แสดงการปฏิบัติอันเป็นมงคล ๓๘ ประการ เช่น การไม่คบคนพาล การคบบัณฑิต การบูชาคนที่ควรบูชา การบำรุงเลี้ยงบิดามารดา การสงเคราะห์ ช่วยเหลือบุตรภรรยา และญาติพี่น้อง การประพฤติปฏิบัติธรรม เป็นต้น ทานพระสิริมังคลาจารย์ อธิบายความหมายของสูตรนี้ได้โดยละเอียดไพเราะสละสลวย โดยแสดงความรู้และความสามารถในการแต่งภาษาบาลี ได้อย่างดี อ้างอิงหลักไวยากรณ์อย่างถูกต้อง และนำเรื่อง ต่างๆ จากชาดกอรรถกถาธรรมบท และจากคัมภีร์พุทธศาสนาอื่นๆ มากกว่า ๕๐ คัมภีร์มารจนา อธิบายประกอบ

คัมภีร์ มังคลัตถทีปนี เป็นที่รู้จักกันดีในหมู่นักศึกษาวรรณกรรมและภาษาบาลี ผลงานเรื่องนี้เป็นที่แพร่หลายมากที่สุดในบรรดาผลงานทั้งหมดของพระสิริมังคลาจารย์ โดยแพร่หลายทั้งในประเทศและต่างประเทศ ศักดิ์ศรี แยมน์ดดา^{๔๔} ได้กล่าวถึงประวัติและความเป็นมาของคัมภีร์มังคลัตถทีปนีนี้ ไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “มังคลัตถทีปนี กัณฑ์ที่ ๑ และ ๒” ซึ่งเป็นวิทยานิพนธ์ในระดับชั้นปริญญาตรีบัณฑิตศึกษา ณ มหาวิทยาลัยเพนซิลวาเนีย สหรัฐอเมริกา โดยอธิบายสรุปไว้ว่า พระเจกิตตสิริราชสีหะ (พ.ศ.๒๒๙๐ - ๒๓๒๕) กษัตริย์แห่งลังกา ได้ส่งทูต มายังกรุงศรีอยุธยา ในสมัยพระเจ้าบรมโกศ (พ.ศ.๒๒๗๕-๒๓๐๑) เพื่อทูลขอพระเถระผู้ทรง พระไตรปิฎกไปพนพูปพระพุทธรูปในลังกา พระเจ้าบรมโกศโปรดให้พระอุบาลีเถระเป็นหัวหน้า นำคณะสงฆ์ไทยไปลังกา ต่อมาโปรดให้พระวิสุทธาจารย์เถระเป็นหัวหน้าคณะสงฆ์ไทยไปลังกาอีก การไปพนพูปพระพุทธรูปในลังกานี้ ได้โปรดให้นำคัมภีร์ต่างๆ ของไทยไปด้วย ทางลังกาได้ คัดลอกปริวรรตคัมภีร์เหล่านั้นจากอักษรขอมเป็นอักษรสิงหลแล้วส่งตนฉบับกลับคืนมา

ต่อมาเมื่อกรุงศรีอยุธยาได้เสียกรุงแก่พม่าเมื่อ พ.ศ.๒๓๑๐ คัมภีร์ต่างๆ ได้ถูกเผา ทำลายไปเมื่อไทยได้สถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นเป็นราชธานี และจัดการการปกครองจน บ้านเมืองสงบเรียบร้อย ก็ได้มีการพนพูปพระพุทธรูปและชำระพระไตรปิฎกขึ้นใหม่ให้ บริสุทธิ์ การศึกษาภาษาบาลีเริ่มเจริญรุ่งเรืองขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า เจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๓๖๗ - ๒๓๙๔)

การพระพุทธรูปเจริญรุ่งเรืองอย่างมากในกรุงรัตนโกสินทร์ ระหว่างพ.ศ.๒๓๖๖-๒๓๘๗ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้ยืมคัมภีร์ต่างๆ จากลังกามายังไทย เพื่อคัดลอกปริวรรตจากอักษรสิงหลมาเป็นอักษรขอม ซึ่งคัมภีร์ส่วนใหญ่ก็เป็นเรื่องที่พระเจกิตตสิริ ราชสีหะได้ทรงยืมไปคัดลอกในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายนั่นเอง ในบรรดาคัมภีร์ที่ยืมมาจากลังกานั้น มีคัมภีร์มังคลัตถทีปนีรวมอยู่ด้วย ทั้งนี้เพราะมี คัมภีร์เรื่องนี้เป็นอักษรสิงหล จารลงในใบลานจำนวน ๓๐๐ ลาน รวมเป็นผูกเดี่ยวและจารหน้าละ ๘ บรรทัด ตามความนิยมการจารคัมภีร์ใบลานของลังกาอยู่ในหอสมุดแห่งชาติตราบจนทุกวันนี้ ซึ่ง สันนิษฐานว่า เป็นคัมภีร์ที่พระเจกิตตสิริราชสีหะทรงยืมไปคัดลอกที่ลังกา เมื่อไทยยืมกลับมา คัดลอกปริวรรตเป็นอักษรขอมแล้ว คงจะไม่ได้ส่งคัมภีร์เรื่องนี้กลับไปลังกาพร้อมกับคัมภีร์เรื่องอื่น ทั้งนี้ เพราะมังคลัตถทีปนีเป็นเรื่องที่รจนาในประเทศไทยและพระสงฆ์ไทยเป็นผู้รจนา จึงไม่ จำเป็นต้องส่งคืน ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.๒๔๑๑-๒๔๕๓) เมื่อ พระองค์ทรงปฏิรูปการปกครองทั้งทางอาณาจักรและศาสนจักรให้เป็นระเบียบเรียบร้อยแล้ว ทางศาสนจักรโปรดให้ตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์ เพื่อส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรม กันได้โปรดให้มี การปริวรรตคัมภีร์พระไตรปิฎกและคัมภีร์อื่นๆ จากตัวอักษรขอมที่จารึกไว้ในใบลาน มาเป็น อักษรไทยแล้วพิมพ์เป็นเล่ม คัมภีร์มังคลัตถทีปนี ก็ได้การปริวรรตและพิมพ์เป็นเล่มเช่นกัน และได้แปลออกมาเป็นภาษาไทยโดยจัดพิมพ์เป็นหนังสือที่มีความยาวถึง ๘๘๓ หน้าและพิมพ์หลายครั้ง แล้ว ปัจจุบันได้ใช้เป็นตำราเรียนในหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีชั้นเปรียญธรรม ตั้งแต่ประโยค ๔ ถึง ประโยค ๘

^{๔๔} Saksri Yamadda, *The Mangalattadipani* , Chapter ๑-๒, (Ph.D. thesis, University of Pennsylvania, Philadelphia), ๑๙๗๐.

ในล่านนา จากการศึกษาของสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๗ กลับไม่ค่อยพบคัมภีร์มังคลัตถที่ปนีที่จารึกลงในใบลานเป็นตัวอักษรล่านนามากนัก เทาที่พบจากการรายงานการสำรวจคัมภีร์ใบลานและสมุดข่อยพบคัมภีร์มังคลัตถที่ปนี เพียง ๒ แห่ง คือ ที่วัดสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ ซึ่งครูบาทักญจนอรรถญาณวาสีได้จารคัดลอกไว้เมื่อ ประมาณ พ.ศ. ๒๓๗๖ โดยใช้ชื่อว่า “มหามังคลสูตร” จำนวน ๒ ฉบับๆ ละ ๑๑ ผูก และ ๑๕ ผูก ตามลำดับ และพบที่วัดมหาวัน อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน ๑ ฉบับมีทั้งหมด ๑๒ ผูก เท่านั้น และยังอาจจะหลงเหลืออยู่ตามวัดต่างๆ ซึ่งยังไม่ได้อ้างอิง

ในปี ๒๕๔๑ พระมหาดุลลย คนแรง^{๕๕} ได้ศึกษาเชิงวิเคราะห์มังคลัตถที่ปนี ทำให้ทราบเนื้อหามังคลสูตรและที่มาของมังคลัตถที่ปนีในไทยที่ชัดเจนขึ้น

ในต่างประเทศคัมภีร์มังคลัตถที่ปนี ได้เผยแพร่ไปยังประเทศพม่า โดยไม่ปรากฏหลักฐานว่าเข้าสู่พม่าเมื่อไร แต่สันนิษฐานได้แต่เพียงว่า อาจจะเป็นครั้งสงครามระหว่างเชียงใหม่กับพม่าหรือกรุงศรีอยุธยากับพม่า โดยพม่าได้นำคัมภีร์ต่างๆ ไปด้วย อุกวิ (Nyaungan Sayadaw U Kaw) ชาวพม่าได้แปลคัมภีร์มังคลัตถที่ปนีออกเป็นภาษาพม่าเมื่อประมาณ พ.ศ.๒๓๓๕ คือ ประมาณ ๒๐๐ กว่าปีมาแล้ว ปัจจุบันบริษัทหันทวัตติ (Hunthavati Publishing Company) เมืองย่างกุ้งได้นำฉบับแปลเป็นภาษาพม่านี้มาพิมพ์เป็นเล่มไว้ ๓ เล่ม เล่มละประมาณ ๓๐๐ หน้า

ในกัมพูชาภายหลังสงครามมหาเอเซียบูรพา (สงครามโลกครั้งที่ ๒) เสร็จสิ้นไปแล้วได้ มีการแปลคัมภีร์มังคลัตถที่ปนี ออกเป็นภาษาเขมรและได้จัดพิมพ์เป็นเล่มเช่นกัน

ในฝรั่งเศสพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติฝรั่งเศส ได้เก็บฉบับตัวเขียนในใบลานจารเป็น อักษรขอม จำนวน ๒๕ ผูก ๖๙๖ ใบลาน ซึ่งฉบับนี้สันนิษฐานว่า จารในระหว่าง พ.ศ.๒๒๗๖-๒๓๒๕ คือระหว่างสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายถึงสิ้นสมัยกรุงธนบุรี

ที่สหรัฐอเมริกา มหาวิทยาลัยโคลัมเบีย รัฐนิวยอร์ก ได้เก็บฉบับตัวเขียนในใบลานจารเป็นอักษรขอม จำนวน ๒๘ ผูก ซึ่งฉบับนี้สันนิษฐานว่า จารในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๙๔ และที่มหาวิทยาลัยเพนซิลวาเนีย รัฐฟลาเดเพีย ศักดิ์ศรี แยมนด์ดา ไตวิจย สอบชำระต้นฉบับปริวรรตออกเป็นอักษรโรมันและแปลเป็นภาษาอังกฤษ ในกัณทที่ ๑-๒ เป็นวิทยานิพนธ์ขึ้นปริญญาดุษฎีบัณฑิต เมื่อ พ.ศ.๒๕๑๓ และได้ทราบว่า มีพระภิกษุชาวศรีลังกาทำ การวิจัยสอบชำระฉบับปริวรรตออกเป็นอักษรโรมันและแปลเป็นภาษาอังกฤษ ตั้งแต่กัณทที่ ๓ ต่อไปจนจบ เพื่อเสนอเป็นวิทยานิพนธ์เช่นเดียวกัน

จากข้อมูลดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ผลงานของพระสิริมังคลาจารย์นับตั้งแต่ได้รจนสำเร็จเมื่อ ๕๐๐ ปีที่ผ่านมาได้มีการเผยแพร่ผลงานอย่างต่อเนื่อง ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ทำให้พระภิกษุสามเณร และบุคคลทั่วไปได้มีวรรณกรรมตำราเรียนชั้นเลิศอันแสดงถึงภูมิปัญญาของ พระเถระชาวลานนาหรือมรดกทางปัญญาของชาติ นอกจากนี้ อาจกล่าวได้ว่า ผลงานของพระ เถระเหล่านั้น ทำให้คนรุ่นปัจจุบันได้รับความรู้ ความเข้าใจในประวัติความมา หลักธรรมทาง พระพุทธศาสนา และประวัติความเป็นไปของบ้านเมืองและองค์ความรู้ภูมิปัญญาที่มีคุณค่ายิ่ง

^{๕๕} พระมหาดุลลย คนแรง, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์มังคลัตถที่ปนี”, (คณะอักษรศาสตร์, มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๑.)

๑๒. ปัทกมโยชนา-สัททตถเภทจินดา เป็นคัมภีรคู่มืออธิบายหลักไวยากรณ์ภาษา บาลี โดยพระธรรมเสนาบดีเถระ พระเถระชาวเชียงใหม่ได้แต่งขึ้น ราว พ.ศ. ๒๐๒๐-๒๐๔๕ ซึ่ง พระธรรมเสนาบดีเถระผู้แต่งปัทกมโยชนา-สัททตถเภทจินดา นี้ เขาใจว่า คือพระมหาธรรม เสนาบดีผู้อัญเชิญ พระพุทธรูปแกนเงินทมาประดิษฐานไว้ในวัดโคศคาราม ในปี พ.ศ. ๒๐๔๐ ได้ ประดิษฐานอยู่ที่ “ธรรมเสนาบดีวิหาร” ในวัดมหาโพธารามหรือวัดเจ็ดยอดด้วย

๑๓. สมันตปาสาทิกา อรรถโยชนา เป็นวรรณกรรมประเภทอนุวรรคถา คู่มืออธิบาย (Sub-commentary) หนังสืออรรถถา (Commentary) ที่อธิบายเนื้อความในพระไตรปิฎกอย่างละเอียด โดยสมันตปาสาทิกา อรรถโยชนา นั้นเป็นคัมภีรอธิบายความหมายของศัพท์ คำ ประโยค และขอความยากในอรรถถาวินัยปิฎกชื่อ สมันตปาสาทิกา (อรรถถาวินัยปิฎกซึ่งแต่งโดยพระ พุทธโฆษาจารย์) ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับบทบัญญัติ ขอนแนะนำตักเตือนและบทลงโทษ สำหรับ พระภิกษุผู้ประพฤติผิดพระวินัย เป็นต้น แต่งโดย พระญาณกิตติเถระ พระเถระชาวเชียงใหม่ ซึ่งท่านเคยไปศึกษาที่ประเทศลังกาในสมัยของพระเจ้าปรัคมพาหุที่ ๖ และพระเจ้าภูวนกพาหุที่ ๖ (พ.ศ.๑๕๕๕-๒๐๑๔) ท่านเป็นพระอาจารย์ของพระเจ้าทีโลกราช และพักอยู่ที่วัดปณสาราม หรือ วัดสวนขนุนในปัจจุบัน ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเชียงใหม่ เขาใจว่าจะแต่งขึ้นในต้น พุทธศตวรรษที่ ๒๑ ในระหว่างปี พ.ศ. ๒๐๒๘-๒๐๔๓

พระญาณกิตติเถระ นับว่าเป็นนักปราชญ์ที่ยิ่งใหญ่และมีความแตกฉานใน พระไตรปิฎกอีกท่านหนึ่งของแผ่นดินล้านนา เพราะท่านแต่งพระคัมภีรมากกว่า พระเถระท่านอื่นๆ พระคัมภีร์ที่ปรากฏว่าท่านแต่งมีถึง ๑๒ เรื่อง โดยเป็นการอธิบายเนื้อหาในพระวินัย พระอภิธรรม และบาลีไวยากรณ์ คือ

๑๓.๑ ภิกษุปาฏิโมกข์คณฐิติปิณี เป็นวรรณกรรมที่อธิบายความในพระปาฏิโมกข์ คือระเบียบหรือกฎหมายสำหรับพระสงฆ์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพระวินัยปิฎก เนื้อหาสาระหลักมุ่งเน้นพระปาฏิโมกข์ หรือศีลของพระภิกษุโดยเฉพาะ เช่น สงฆ์ควรปฏิบัติอย่างไรก่อนพิธีสวดปาฏิโมกข์ และอธิบายขยายความในพระปาฏิโมกข์ รัตนามเมื่อ พ.ศ.๒๐๓๕

๑๓.๒ สีมัจจกรวินัจฉัย เป็นวรรณกรรมคู่มืออธิบายเกี่ยวกับสีมาอันเป็น เครื่องหมายบอกเขตแดน สำหรับเป็นที่กระทำกิจกรรมของสงฆ์อันเป็นส่วนหนึ่งในพระวินัยปิฎก โดยพระญาณกิตติเถระแสดงถึงสีมาหรือโบสถ์อันเป็นที่ทำสังฆกรรม กิจกรรมที่ต้องทำโดยความ สามัคคีเป็นเอกฉันท์ มีเสียงคัดค้านเพียงเสียงเดียว สังฆกรรมนั้นยอมเป็นโมฆะ

๑๓.๓ อัญฐาสาลินี อรรถโยชนา เป็นวรรณกรรมวาดด้วย คำอธิบายขยายใจความในอรรถถาอภิธรรมธัมมสังคณี ที่รจนาโดยพระพุทโฆษาจารย์ เพื่อให้คำและความหมายแจ่มแจ้งชัดเจนเป็นที่เขาใจง่าย และเป็นคู่มือสำหรับผู้ที่ศึกษาพระพุทโฆศาสนาโดยเฉพาะพระอภิธรรมปิฎก

๑๓.๔ สัมโมหวิโนทนี อรรถโยชนา เป็นวรรณกรรมอธิบายอรรถถาอภิธรรมวิมังค หรือคัมภีรอัญฐาสาลินี ที่รจนาโดยพระพุทโฆษาจารย์ โดยเป็นคู่มือที่ให้ความหมายชัดเจนยิ่งขึ้น

๑๓.๕ ธาตุกถา อรรถโยชนา เป็นคัมภีรอธิบายอภิธรรมธาตุกถา

๑๓.๖ ปคคลปัญญา อรรถโยชนา เป็นคัมภีรอธิบายอภิธรรมปคคลปัญญา

๑๓.๗ กถาวัตถ อรรถโยชนา เป็นคัมภีรอธิบายอภิธรรมกถาวัตถ

๑๓.๘ ยมก อรรถโยชนา เป็นคัมภีรอธิบายอภิธรรมยมก

๑๓.๙ ปฐมฐาน อັถโยชนา เป็นคัมภีร์อธิบายอภิธรรมปฐมฐาน คัมภีร์ทั้ง ๕ เรื่องนี้เรียกว่า ปญจกรณัฎฐกถาอັถโยชนา ซึ่งพระญาณกิตติเถระรจนา คัมภีร์คู่มือเหล่านี้เพื่ออธิบายคัมภีร์ปญจกรณัฎฐกถา ที่พระพุทโธสาจารย์แห่งลังกาไดรจนาไว้ โดยพระพุทโธตเถระ ชาวลังกาได้กล่าววาคัมภีร์เหล่านี้และคัมภีร์อื่นๆ อีกหลายคัมภีร์จารด้วย อักษรขอม สงจากประเทศไทย ไปถวายเป็นบรรณาการแก่พระมหาเถรปุรัตคามธัมมลังสิริกาสมนตีสสะเถระ แห่งปรมาณันทวิหาร เมืองกอลเลประเทศลังกา โดยผานราชทูตแห่งกรุงศรีอยุธยา

๑๓.๑๐ อภิธัมมัตถวิภาวินี อັถโยชนา เป็นคัมภีร์ที่ทานพระญาณกิตติเถระรจนาขึ้นเพื่ออธิบาย “คัมภีร์อภิธัมมัตถวิภาวินี” ที่รจนาโดยพระสุมังคลเถระ พระเถระชาวศรีลังกา โดยทานพระญาณกิตติเถระรจนาคัมภีร์เรื่องนี้ที่วัดปนสาราม (วัดสวนขนุน) ในปี พ.ศ. ๒๐๔๕^{๔๖}

๑๓.๑๑ มุลกัจจายน อັถโยชนา เป็นคัมภีร์คู่มือที่ทานพระญาณกิตติเถระไดรจนาขึ้นเพื่ออธิบายตำราไวยากรณ์บาลี ชื่อ “มุลกัจจายนะ” อันเป็นคัมภีร์ไวยากรณ์ดั้งเดิม รจนาโดย พระกัจจายนเถระ พระภิกษุรุ่นหลังพระพุทโธสาจารย์ (ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๒) แห่ง ลังกา โดยทานพระญาณกิตติเถระได้แต่งอັถโยชนาสำหรับอธิบายคัมภีร์นี้เพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้น สอนมณิพยอมยงค ได้ศึกษาและสรุปว่า ผลงานของท่านพระญาณกิตติเถระมีเรื่อง ต่างๆ คือ ๑)โยชนาวินัย ๒) สัทธัมมสังคหะ ๓)โยชนาพระอภิธรรม ๗ คัมภีร์ (๗ เล่ม) ๔) โยชนา ฎีกาอภิธรรมสังคหะ ๕) โยชนากัจจายนะ และ ๖) คันถที่ปนิภิกขุปาฎิโมกข ซึ่งผลงานทั้งล้วนแต่ง ขึ้นในระหว่างปี พ.ศ. ๒๐๒๘- ๒๐๓๖^{๔๗}

๑๔. สัททพินทุภินวฎีกา เป็นคัมภีร์อธิบายตำราไวยากรณ์บาลี ชื่อคัมภีร์สัททพินทุ ซึ่งแต่งโดยกษัตริย์พม่า พระนามว่า กยจวะ หรือ กยจวะ^{๔๘} ผู้แต่งคัมภีร์สัททพินทุภินวฎีกา คือ พระสัทธัมมกิตติมหาพุทธสเทวะเถระ ชาวเมืองหริภุญชัย โดยทานเป็นพระเถระรุ่นเดียวกับพระญาณกิตติเถระ ทานประพันธ์คัมภีร์เล่มนี้ ในขณะที่จำพรรษาอยู่ที่วัดธรรมะหรือธรรมนิยาราม (กู่ละม็ก) เมืองลำพูน ในราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๑ บางแห่งกล่าววาค แต่งปีในพ.ศ. ๒๐๕๐

๑๕. ปญญาสชาดก เป็นวรรณกรรมพระพุทธศาสนาออกพระไตรปิฎกที่ถือวาคเป็นเพชรเม็ดเอกของวรรณกรรมล้านนาอีกเรื่องหนึ่ง ผู้รจนาไม่ได้บอกชื่อของท่าน และวันเดือนปีที่แต่ง ไว้แต่เชื่อว่า เป็นผลงานของพระเถระชาวเชียงใหม่ แต่งในระหว่างปี พ.ศ. ๒๐๓๘-๒๐๖๘ ในรัชกาลแห่งกษัตริย์เมืองแก้ว ซึ่งกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงมีมติวาคเป็นพระพุทโธวรรณกรรม ที่เกาแกเรียบเรียงโดยพระเชียงใหม่ ในระหว่าง พ.ศ. ๒๐๐๐-๒๒๐๐ เพราะในระยะนั้นพระภิกษุ ชาวเชียงใหม่หลายรูปไปศึกษาพระพุทธศาสนาที่ลังกา เมื่อสำเร็จการศึกษาก็กลับมาสู่ ประเทศ มาตุภูมิของท่านในจำนวนหลายรูปนั้น คงมีรูปหนึ่งแต่งปญญาสชาดกขึ้นเป็นไปในทำนอง เลียนแบบชาตฎีกา (อรรถกถาชาดก) เพื่อเป็นการสอนศาสนาในรูปชาดก ชาวพม่ารู้จัก ปญญาสชาดกใน

^{๔๖} ลิขิต ลิขิตานนท์, วรรณกรรมพุทธศาสนาเถรวาท, (เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๔), (อັถสำเนา).

^{๔๗} มณี พะยอมยงค์, ประวัติและวรรณคดีล้านนาไทย, (กรุงเทพมหานคร: มิตนราการพิมพ์, ๒๕๑๖), หน้า ๙๗-๙๘.

^{๔๘} คัมภีร์ศาสนวงศ์ เรื่องพระเจ้ากยจวะ ฉบับกรมศิลปากร จัดแปลชำระและพิมพ์ ใน ปี ๒๕๑๓, หน้า ๑๑๕.

นามของชิมเมปญญาสชาติก (เชียงใหม่ ปญญาสชาติก) และเชื่อว่าแต่งโดยสามเณรชาวเชียงใหม่ผู้ไม่ปรากฏนาม ซึ่งเป็นผู้รอบรู้ในคติโลกและคติธรรม

จากการศึกษาของนิยะดา เหล่าสุนทร กล่าวว่า ต้นตอที่มาของเรื่องนี้จะเกากว่านั้น เพราะมีหลักฐานเป็นศิลาจารึกหลักหนึ่งของพม่าซึ่งจารึกเมื่อ จ.ศ.๖๒๗ (พ.ศ.๑๘๐๘) ตั้งอยู่ที่วัด Kusa-samuti หมู่บ้าน Pwasaw ห่างจากพุกามไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ๔ ไมล์ มีข้อความตอนหนึ่ง กล่าวถึงพระเจ้า Thombameik หรือสมภมิต/สุภมิตต ซึ่งเป็นชื่อตัวละครเอกในเรื่องดังกล่าว ลำดับที่ ๙ ในภาษาไทย และเป็นลำดับที่ ๓ ของปญญาสชาติกฉบับพม่า^{๔๔} ซึ่งพระเจ้าพม่าเรียก ปญญาสชาติกว่า “ชิมเม ปณณาสะ” คือ คัมภีร์ปญญาสชาติกของเชียงใหม่ (ชิมเม=เชียงใหม่) เป็นต้น

เรื่องในปญญาสชาติก เป็นการแต่งทำนองเลียนแบบในพระไตรปิฎก แต่มีเนื้อเรื่องไม่เหมือนกัน เพื่อเป็นการสอนศาสนา โดยใช้ชาติกและแต่งเป็นชาดกนอกนิบาต ๕๐ เรื่อง ฉบับที่หอสมุดแห่งชาติได้รวบรวมและจัดพิมพ์แบ่งเป็นสองเล่มในเล่มแรกมี ๔๘ เรื่องและเล่มที่สองมี ๒ เรื่องผนวกกับปจฉิมภาค อีก ๑๑ เรื่อง ดังนี้

๑. สมุทโทสชาติก	๒. สุธนชาติก
๓. สุธนชาติก	๔. รัตนปิตตชาติก
๕. สิริวิบูลกิตติชาติก	๖. วิบุลราชชาติก
๗. สิริจุฑามณีชาติก	๘. จันทราชชาติก
๙. สุภมิตตชาติก	๑๐. สิริธราชชาติก
๑๑. พุทกบัณฑิตชาติก	๑๒. อาทิตชาติก
๑๓. พุกัมมานิกชาติก	๑๔. มหาสุรเสนชาติก
๑๕. สุวรรณกุมารชาติก	๑๖. กนกวรรณราชชาติก
๑๗. วิริยบัณฑิตชาติก	๑๘. ธรรมโสณทกชาติก
๑๙. สุทัสนชาติก	๒๐. วัฏฏังคลีราชชาติก
๒๑. โบราณกบิลราชชาติก	๒๒. ธรรมิกบัณฑิตราชชาติก
๒๓. จาคทานชาติก	๒๔. ธรรมราชชาติก
๒๕. นรชิวชาติก	๒๖. สุรูปชาติก
๒๗. มหาปทุมชาติก	๒๘. ภัณฑาคารชาติก
๒๙. พหุลาคาวีชาติก	๓๐. เสตบัณฑิตชาติก
๓๑. ปุပ္ผชาติก	๓๒. พาราณสีราชชาติก
๓๓. พรหมโฆสราชชาติก	๓๔. เทวรุกขกุมารชาติก
๓๕. สลภชาติก	๓๖. สิทธิสารชาติก
๓๗. นรชิวกฐินชาติก	๓๘. อติเทวราชชาติก
๓๙. ปาจิตตกุมารชาติก	๔๐. สรรพสิทธิกุมารชาติก
๔๑. สังขปตตชาติก	๔๒. จันทเสนชาติก

^{๔๔} นิยะดา เหล่าสุนทร, ปญญาสชาติก: ประวัติและความสำคัญที่มีต่อวรรณกรรมร้อยกรองของไทย, หน้า.๓๗-๓๘

๔๓. สุวรรณกัจฉปชาดก	๔๔. สีโสรชาดก
๔๕. วรวงสชาดก	๔๖. อรินทมชาดก
๔๗. รณเสนชาดก	๔๘. สุวรรณสิทธสาชาดก
๔๙. วนาวนชาดก	๕๐. พากุลชาดก

และมีปัจฉิมภาค คือ

๑. โสณันทชาดก	๒. สีหนาทชาดก
๓. สุวรรณสังฆชาดก	๔. สุรัพชาดก
๕. สุวรรณกัจฉปชาดก	๖. เทววันธชาดก
๗. สุปินชาดก	๘. สุวรรณวงศชาดก
๙. วรรณุชาดก	๑๐. สิริสาชาดก
๑๑. จันทกชาดก	ปัญญาพุทธพยากรณ์

และปัญญาพุทธศักราชวรรณนา

จากการศึกษาเรื่องปัญญาสชาดกของ พิชิต อัครนิจ และคณะ^{๕๐} พบว่า มีการศึกษา จาก คัมภีร์ไบลานฉบับครบชุดที่พบในวัดสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ ในคัมภีร์ชุดนี้บางผูก จารด้วย อักษรธรรมหลวงพระบาง และบางผูกระบุด้วยว่า “ครูบาก็จะจะไปคัดลอกชาดกจากวัด วิชุนราช เมืองหลวงพระบาง” โดยได้ไปคัดลอกเมื่อ พ.ศ.๒๓๗๙ โดยคณะผู้ศึกษาได้จัดปัญญาส ชาดกเข้าชุด ตามลำดับเรื่องดังนี้ คือ

๑. สมุทโทสชาดก	๒. สุธนูชาดก
๓. สุธนูชาดก	๔. สิริสากุมมารชาดก
๕. สุมภมิตตชาดก	๖. สุวัณณสังฆราชกุมมารชาดก
๗. จันทฆาตชาดก	๘. กุรุงคมิคชาดก
๙. เสตปณชิตชาดก	๑๐. ตุลกชาดก
๑๑. มฆชาดก	๑๒. อริฏฐชาดก
๑๓. รัตนปชโชตชาดก	๑๔. โสณันทชาดก
๑๕. พาราณสีชาดก	๑๖. รัมมัทธัชชาดก
๑๗. ทุกัมมชาดก	๑๘. สัพพสิทธิกุมมารชาดก
๑๙. ปัญญาพลชาดก	๒๐. ทิวาहनชาดก
๒๑. มหิสสชาดก	๒๒. ฉัททันตชาดก
๒๓. จัมเปยชาดก	๒๔. พหลคาวิชาดก
๒๕. กปราชชาดก	๒๖. นรชิวชาดก
๒๗. สิทธิสารชาดก	๒๘. กุสสรราชชาดก
๒๙. ภัณฑาคาริกชาดก	๓๐. สิริวิปุลกิตติชาดก

^{๕๐} พิชิต อัครนิจ และคณะ, การศึกษาเชิงวิเคราะห์ปัญญาสชาดกฉบับล้านนาไทย, (เชียงใหม่: ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๑), (อัตถ์สำเนา)

๓๑. สุวณณกุมมารชาดก	๓๒. วัฏฏกชาดก
๓๓. ติสสเถรวัตถุ	๓๔. สุตตโสสมชาดก
๓๕. มหาพลชาดก	๓๖. พรหมโฆสชาดก
๓๗. สาทินนราชชาดก	๓๘. สิริธรรชาดก
๓๙. อชิตตราชาดก	๔๐. วิบุลราชชาดก
๔๑. อรินทุมมราชชาดก	๔๒. วิริยปณทิตชาดก
๔๓. อาทิตตราชาดก	๔๔. สุรูปปราชาดก
๔๕. สุวณณพรหมทัตตชาดก	๔๖. มหาปทุมมกุมมารชาดก
๔๗. มหาสุรเสนชาดก	๔๘. สิริจุทามณีชาดก
๔๙. นลกชาดก	๕๐. กุกกุรชาดก

นอกจากนี้ยังมีชาดกในภาคผนวกอีก ๖ เรื่อง คือ

๑. สุวณณมคคชาดก	๒. จันทชาดก
๓. สรภชาดก	๔. โปราณกัปปลพุนรินทราชชาดก
๕. ทุณฐราชชาดก	๖. กนกวันณราชชาดก

นอกจากนี้ จากการศึกษาพบว่า มีชาดกที่อยู่ในกลุ่มนิบาตชาดกปรากฏอยู่ด้วยจำนวน ๑๓ เรื่อง คือ

๑. กรุงมคคชาดก	๒. มชชาดก
๓. ทิวาหนชาดก	๔. มหิสสาชาดก(เทวธมมชาดก)
๕. ฉันทันตชาดก	๖. จัมเปยชาดก
๗. กปราชชาดก	๘. กุสสราชชาดก
๙. วัฏฏกชาดก	๑๐. สุตตโสสมชาดก
๑๑. นลกชาดก(นพปานชาดก)	๑๒. กุกกุรชาดก
๑๓. สุวณณมคคชาดก	

ปัญญาสชาดก อันเป็นผลงานของภิกษุชาวล้านนา^{๕๑} นอกจากที่ได้ปริวรรตจากอักษรธรรมล้านนามาสู่อักษรภาษาไทยแล้ว ยังได้มีการแปลเป็นภาษาไทยและพิมพ์เผยแพร่หลายครั้ง นอกเหนือจากการแปลในรูปชาดกแล้ว ยังมีผู้นำเรื่องในปัญญาสชาดกไปแต่งเป็นสำนวนร้อยกรอง และกลายเป็นวรรณกรรมสำคัญของไทยอยู่หลายเรื่อง^{๕๒} เช่น

๑) เรื่อง สมุทโทฆส เป็นที่มาของสมุทโทฆะคำฉันท์ ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ แห่งกรุงศรีอยุธยา

๒) เรื่อง สุวรรณสังขชาดก สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๓ ทรงนำไปแปลงและทรงพระราชนิพนธ์เป็นละครนอกเรื่องสังข์ทอง

^{๕๑} อุดม รุ่งเรืองศรี, วรรณกรรมล้านนา, (เชียงใหม่: Published/Created, ๒๕๔๖), หน้า ๑๙๓-๑๙๕.

๓) เรื่อง พหุลชาวีชาตก สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงนำไปเป็นต้นเรื่องของ ละครนอกเรื่อง คาวี และเรื่องพหุลชาวีชาตกนี้ พระมหาราชครูในสมัยพระนารายณ์ก็ได้นำไปแต่ง เป็นเรื่องเสื่อโคคำฉันท อีกด้วย

๔) เรื่อง สุธนชาตกมีผู้นำไปแต่งเป็นบทละครนอกในสมัยกรุงศรีอยุธยา

๕) เรื่อง รถเสนชาตกเป็นเรื่องที่ไชเลนละครกันมาแต่โบราณ

๖) เรื่อง สรรพสิทธิชาตกเป็นต้นเรื่องที่ สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก นำไปเป็นพระนิพนธ์ เรื่องสรรพสิทธิคำฉันท

๗) เรื่อง สิริวิบุลยคติชาตก เป็นเรื่องที่หลวงศรีปริชา (เซง) ในสมัยสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ นำไปแต่งเป็นโครงเรื่องของกลอนกลบทชนิดต่างๆ เรียกรวมว่ากลบทศิริวิบุลยคติ

นอกจากปัญญาสชาตก จะเป็นที่นิยมในหมู่มุสลิมไทยด้วยกันแล้ว ปัญญาสชาตกยัง แพรหลายไปยังประเทศต่างๆ ในแหลมสุวรรณภูมิ เช่น ที่ประเทศพม่าเป็นที่รู้จักกันในนามโลกีย ปัญญาส หรือ ยวนปัญญาส แต่ในฉบับพิมพ์ครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ เป็นอักษรพม่า ภาษาบาลี ไซชื่อว่า ซิมเมปัญญาส (ซิมเม=เชียงใหม่) และในการพิมพ์ครั้งที่สองเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๑ ก็ใช้ชื่อ ซิมเมปัญญาส

ต่อมาสมาคมปาลีปกรณ์ (Pali Text Society) แห่งกรุงลอนดอน ตีพิมพ์เรื่องนี้เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๖ ก็ใช้ชื่อว่า PANNASA JATAKA or ZIMME PANNASA ต่อมาเมื่อกรมศิลปากรจัดแปลเป็นภาษาไทยและพิมพ์เผยแพร่ใน พ.ศ. ๒๕๔๑ ได้ให้ชื่อว่า เชียงใหม่ปัญญาสชาตก นับเป็นชาตกจำนวน ๕๐ เรื่อง ซึ่งมีบางเรื่องที่ไม่ตรงกับฉบับภาษาไทย

G.Terral^{๕๒} ได้ศึกษาเรื่องสมุททโฆสในปัญญาสชาตก เพื่อให้เป็นที่รู้จักของชาวตะวันตก โดยได้จัดพิมพ์เผยแพร่ในฝรั่งเศส เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๗

ปัญญาสชาตกฉบับเชียงตุงมีชื่อว่า ปัญญาสชาติ ซึ่งในฉบับวัดเขมรินทร์ เชียงตุง ที่นิยะดา เหล่าสุนทร ไซศึกษานั้นมี ๒๖ กัณฑ์ นับเป็นเรื่องได้ ๒๑ เรื่อง

ปัญญาสชาตกฉบับลาว มีชื่อว่าพระเจ้าหาสิบชาติ ซึ่งในการพิมพ์นั้นมีการสะกดชื่อ เพี้ยนไปจากฉบับไทย แต่ทำให้รู้ว่าเรื่องนั้นๆ ตรงกับเรื่องใดแต่บางเรื่องที่พิมพ์รวมไว้นั้น ไม่ปรากฏ ในปัญญาสชาตกฉบับไทย เช่น เรื่องท้าวปณยาพะละชาตก, เรื่องช่างสะทัน ท้าวทรายคำ เป็นต้น เรื่องที่ผนวกเขามาบ้างเรื่องตรงกันกับชาตกนอกนิบาตของลานนา

ปัญญาสชาตก ฉบับเขมร หรือ ปัญญาสชาตกสัมมราย นางสาวชูชาน กาปริเล ได้ รวบรวม และขอร้องให้ภิกษุเขมร ๓ รูป ถ่ายทอดจากภาษาบาลีเป็นภาษาเขมรใน พ.ศ. ๒๕๐๔ ซึ่งจากการศึกษาของนิยะดา เหล่าสุนทรนั้น ทำให้ทราบว่า ปัญญาสชาตกสัมมรายทั้ง ๕๐ เรื่อง และฉบับที่คล้ายคลึงกับฉบับภาษาไทยมากที่สุด คือ ฉบับเขมร สนวนฉบับเชียงตุงนั้นไม่สามารถศึกษา ได้กว้างขวาง เพราะตนฉบับมีเพียง ๒๖ เรื่องเท่านั้น^{๕๓}

^{๕๒} Terral Ginetle, "Samuddaghosa Jataka, Conte Pali Trie'-du Pannasa Jataka", Bulletin de l' Ecole Francaise d' Extre'me Orient, TOME XLVIII, Fas I, Ler semetre, ๑๙๕๔

^{๕๓} นิยะดา เหล่าสุนทร, ปัญญาสชาตก: ประวัติและความสำคัญที่มีต่อวรรณกรรมร้อยกรองของไทย, หน้า ๕๒-๕๙

นอกจากเป็นที่สนใจของผู้ศึกษาด้านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาแล้วคัมภีร์ปญญา
สชาดก ยังเป็นวรรณกรรมที่ให้ความรู้แก่ผู้ศึกษา โดยเฉพาะในระดับชั้นมหาบัณฑิตและ ระดับดุขฎี
บัณฑิต ที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้มีผู้ศึกษาวิเคราะห์ปญญาส ชาดกในกัมภหรือ
เรื่องต่างๆ ดังต่อไปนี้^{๕๔}

พระมหามานะ มุนิวโร (กลมกลาง) ได้ตรวจชำระและศึกษาเชิงวิเคราะห์ ปญญาส ชาดก
เรื่องที่ ๑-๗ เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับชาดกในเรื่องที่ ๑-๗ โดยเฉพาะด้าน ภาษาบาลี
และความเป็นไปได้ของชาดกดังกล่าว

พระมหาธานินทร์ อาทิตวโร (คำกมล) ได้ตรวจชำระและศึกษาเชิงวิเคราะห์ ปญญาส
ชาดกเรื่องที่ ๘-๒๗

พระมหาประสิทธิ์ อหีสโก (ทองปาน) ได้ตรวจชำระและศึกษาเชิงวิเคราะห์ ปญญาส
ชาดกเรื่องที่ ๒๘-๔๔

พระมหาประสานชัย เทวังกโร (ตรีพงษ์ศิลป์) ได้ตรวจชำระและศึกษาเชิงวิเคราะห์
ปญญาสชาดกปฐมภาค เรื่องที่ ๔๕-๕๐^{๕๕}

พระมหาอาคม สุมณีโก (แก้วใส) ได้ตรวจชำระและศึกษาเชิงวิเคราะห์ ปญญาสชาดก
ปัจฉิมภาค เรื่องที่ ๑-๔^{๕๖}

พระเมธีสุตาภรณ์ (เฉลา เตชวณโฑ ตะทองด้วง) ตรวจชำระศึกษาวิเคราะห์ปญญาส
ชาดกปัจฉิมภาค เรื่องที่ ๕-๘

พระมหาจรัญ อุตตมธมโม (บัวชูก้าน) ได้ตรวจชำระและศึกษาเชิงวิเคราะห์ปญญาสชาดก
ปัจฉิมภาค เรื่องที่ ๙-๑๑

ผลงานเหล่านี้ทั้งหมดได้สร้างความรู้และความเข้าใจให้กับผู้ศึกษาและผู้สนใจจำนวนมาก
โดยเฉพาะความรู้ทางด้านภาษาบาลีและการแปลความหมายสู่ความเข้าใจในเรื่องดังกล่าว ในเชิง
วิเคราะห์ที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

^{๕๔} พระมหามานะ มุนิวโร (กลมกลาง), “ปญญาสชาดก เรื่องที่ ๑-๗ : การตรวจชำระและศึกษาเชิง
วิเคราะห์”, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖); พระมหาธานินทร์ อาทิตวโร (คำ
กมล), “ปญญาสชาดกเรื่องที่ ๘-๒๗ : การตรวจชำระและศึกษาเชิง วิเคราะห์”, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖). ; พระมหาประสิทธิ์ อหีสโก (ทองปาน), “ปญญาสชาดกปฐมภาค เรื่องที่
๒๘-๔๔ : การตรวจชำระ และศึกษาเชิงวิเคราะห์”, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๕๗)

^{๕๕} พระมหาประสานชัย เทวังกโร (ตรีพงษ์ศิลป์), “ปญญาสชาดกปฐมภาค เรื่องที่ ๔๕-๕๐ : การ
ตรวจชำระและศึกษาเชิงวิเคราะห์”, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖)

^{๕๖} พระมหาอาคม สุมณีโก (แก้วใส), “ปญญาสชาดกปัจฉิมภาค เรื่องที่ ๑-๔ : การตรวจชำระและ
ศึกษาเชิงวิเคราะห์”, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

พระเมธีสุตาภรณ์ (เฉลา เตชวณโฑ ตะทองด้วง), “ปญญาสชาดกปัจฉิมภาค เรื่องที่ ๕-๘ : การ
ตรวจชำระและศึกษาเชิงวิเคราะห์”, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

พระมหาจรัญ อุตตมธมโม (บัวชูก้าน), “ปญญาสชาดกปัจฉิมภาค เรื่องที่ ๙-๑๑ : การตรวจชำระ และ
ศึกษาเชิงวิเคราะห์”, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

๑๖. สังขยาปกาสกะ หรือ สังขยาปกาสกปกรณ์ ในคัมภีร์ศาสนวงศ์ได้กล่าววา พระญาณวิลาสเถระรณาคัมภีร์ สังขยาปกาสกขึ้นประมาณปี พ.ศ. ๒๐๕๘ และในหนังสือประวัติพระพุทธศาสนาของพม่าชื่อ Pitaka Thamain กล่าววา สังขยาปกาสก แต่งโดยพระญาณวิลาสเถระแห่งเชียงใหม่ พระเถระพม่าชื่อกวินทะได้แปลเป็นภาษาพม่าในรัชกาลแห่งกษัตริย์พม่า พระนามวา โปตอพระยา ผู้ทรงสถาปนาอมรปุระนครหลวงพม่าในสมัยนั้น

พระญาณวิลาสเถระ เป็นพระภิกษุชาวเชียงใหม่ เป็นพระมหาเถระรุ่นเดียวกับพระสิริมังคลาจารย์ หนังสือชินกาลมาลีปกรณ์อ้างถึงทานวา ทานเป็นพระเถระผู้มีความสามารถ เชี่ยวชาญในพระไตรปิฎก ทานได้รับอาราธนาให้ไปทำพิธีสังฆกรรมครั้งสำคัญ คือ ได้ร่วมผูกพัทธ สีมาวัดมหาโพธาราม (วัดเจ็ดยอด) ในรัชสมัยของพระเมืองแก้ว เมื่อปี พ.ศ. ๒๐๕๕

สังขยาปกาสกะ เป็นวรรณกรรมที่อธิบายถึงการนับ และคำนวณ วัน เวลา การชั่งตวงด้วยตราชั่ง ระยะเวลา ฤดูกาล และการใช้เงินตราในสมัยพุทธกาล ซึ่งพระสิริมังคลาจารย์ ได้แต่งหนังสืออธิบายคัมภีร์สังขยาปกาสกของทานญาณวิลาสเถระ โดยมีชื่อว่า “สังขยาปกาสกฎีกา” ดังได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น

บุญหนา สอนใจ^{๕๗} ได้ศึกษาเชิงวิเคราะห์สังขยาปกาสกปกรณ์และฎีกา ในวิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปี ๒๕๒๓ ได้สรุปใจความแห่งการวัด ๖ ประเภท ดังนี้

๑) อัธาสังขยา (มาตราวัดระยะ)

๓๖	ปรมาณู	เป็น	๑ อณู
๓๖	อณู	เป็น	๑ ตัซซารี
๓๖	ตัซซารี	เป็น	๑ รถเรณู
๓๖	รถเรณู	เป็น	๑ ลิกขา (ไซเหา)
๗	ลิกขา	เป็น	๑ อูกา (ตัวเหา)
๗	อูกา	เป็น	๑ ัญญูมาส
๗	ัญญูมาส	เป็น	๑ อังคูลี (นิ้ว)
๑๒	อังคูลี	เป็น	๑ วิทตติ (ศีบ)
๒	วิทตติ	เป็น	๑ หัตถะ (ศอก)
๔	หัตถะ	เป็น	๑ พยามะ(วา)
๒๕	พยามะ	เป็น	๑ อูสกะ
๘๐	อูสกะ	เป็น	๑ คาวุต
๔	คาวุต	เป็น	๑ โยชนะ (โยชน)

^{๕๗} บุญหนา สอนใจ, “สังขยาปกาสกปกรณ์และฎีกา : การตรวจชำระและการศึกษาเชิงวิเคราะห์”, คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓), หน้า ๑๘๘-๒๓๐.

๒) รัญญสังขยา (มาตราดวง)

๔ มุจฺฉิ	เป็น ๑ กุฑวะ
๔ กุฑวะ	เป็น ๑ ปตถะ
๔ ปตถะ	เป็น ๑ อาฬหกะ
๔ อาฬหกะ	เป็น ๑ โทณะ
๔ โทณะ	เป็น ๑ มาณิกา
๔ มาณิกา	เป็น ๑ ขารี
๒๐ ขารี	เป็น ๑ วาหะ

๓) ปมาณสังขยา (มาตราซ่ง)

๔ วิธี	เป็น ๑ คัญชา
๒ คัญชา	เป็น ๑ มาสกะ
๕ มาสกะ	เป็น ๒ อักขะ
๘ อักขะ	เป็น ๑ ธรณะ
๕ ธรณะ	เป็น ๑ สุวัณณะ
๕ สุวัณณะ	เป็น ๑ นิกขะ
๔ นิกขะ	เป็น ๑ ปละ
๑๐๐ ปละ	เป็น ๑ ตุลา
๒๐ ตุลา	เป็น ๑ ภาระ
๑๐ ภาระ	เป็น ๑ สกฏะ (เกวียน)

๔) ภัณฑสังขยา (ระบบการนับ)

เอก	= ๑
ทศะ	= ๑๐
สตตะ	= ๑๐๐
สหัสสตะ	= ๑,๐๐๐
นยุตตะ	= ๑๐,๐๐๐
ลักขะ	= ๑๐๐,๐๐๐
ทสสทสหัสสตะ	= ๑,๐๐๐,๐๐๐
โกฏิ	= ๑๐,๐๐๐,๐๐๐
ปโกฏิ	= ๑๐๐,๐๐๐,๐๐๐
โกฏิปโกฏิ	= ๑,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐
นหุตตะ	= ๑๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐
นินนหุตตะ	= ๑๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐
อักโขภินิ	= ๑,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐
พินทุ	= ๑๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐

อัฟพุทะ	= ๑๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐
นิรัฟพุทะ	= ๑,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐
อพพะ	= ๑๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐
อฏฐะ	= ๑๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐
อหะ	= ๑,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐
กุมทะ	= ๑๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐
โสคันธิกะ	= ๑๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐
อุปปละ	= ๑,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐
ปฏทรีกะ	= ๑๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐
ปทุมะ	= ๑๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐
กถานะ	= ๑,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐
มหากถานะ	= ๑๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐
อสังเขยยะ	= ๑๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐

๕) ภัณฑสังขยา (มาตราเงิน) ภัณฑสังขยา เป็นมาตราเงินของอินเดียที่ใช้อยู่ในครั้งพุทธกาลและในเวลาต่อมา ในคัมภีร์ต่างๆ ของพุทธศาสนาจึงมีข้อความหลายแห่งที่กล่าวถึง มาตราเงินของอินเดียไว้

๖) นีลกหาปณปมาณสังขยา การกำหนดมูลค่าและนับขนาดของนีลกหาปณะนีลกหาปณปมาณสังขยา เป็นระบบการกำหนดมูลค่าและกำหนดขนาดของนีลกหาปณะ ซึ่งเป็นเงินตราของชาวอมร ประเทศอินเดียในอดีต

ระบบการนับนี้ที่จริงแล้วมีหลายรูปแบบ พระญาณวิลาสเถระกล่าวถึงข้อแตกต่างเหล่านั้นไว้เพียงสั้นๆ ส่วนพระสิริมังคลาจารย์ได้อธิบายข้อแตกต่างในรายละเอียดและยกตัวอย่างประกอบจากคัมภีร์ต่างๆ เพื่อให้ผู้ศึกษาเข้าใจความหมาย โดยเฉพาะการยกตัวอย่างเพื่อให้เกิดจินตนาการในจำนวน ดังเช่น การอธิบายความหมายของจำนวน "อักโขภินี" พระสิริมังคลาจารย์ จะอธิบายขยายความว่า คำว่า อักโขภินี ไซ้ทั้งอธิบายความมา มาก โดยไม่กำหนดจำนวน และการ นับจำนวน การอธิบายความมา มาก โดยไม่นับจำนวน ทานยกตัวอย่างที่แสดงไว้ในชัตติยวรรค ว่า "เมื่อไม่ไผ่ ๖๐ มัด มัดละ ๖๐ ลำ ถูกเสนาที่กำลั้งเคลื่อนไป เหยียบจนปนป เสนาเซนนี้ ชื่อว่า "อักโขภินี" แลวทานก็อธิบายความสรุปว่า หมูเสนาที่สามารถเหยียบไม่ไผ่ ๖๐ มัด มัดละ ๖๐ ลำ แหกละเอียดปนปี้ ขณะเดินเหยียบพานไป จะถูกเรียกวาหมูเสนาที่มีจำนวนมาก อักโขภินี

ส่วนคำว่า อักโขภินี ที่หมายถึงการกำหนดจำนวนนับที่แน่นอน ทานยกตัวอย่างที่ พระอัครวงศาจารย์ กล่าวไว้ในสัททนีติปกรณ์ว่า "ช่าง ๕๐๐ เชือก แต่ละเชือกมีรถ ๑๐๐ คัน รถแต่ละคันมีม้า ๑๐๐ ตัว มาแต่ละตัวมีชาย ๑๐๐ คน ชายแต่ละคน มีหญิง ๑๐๐ นาง หญิงแต่ละนาง มีทาสี ๑๐๐ คน จำนวนทั้งหมดนี้ ชื่อว่า "อักโขภินี"

๑๗. คันถาภณฎีกา พระสุวรรณรังสีเถระ พระเถระชาวเชียงใหม่เป็นผู้แต่ง ซึ่งภายหลังทานได้ไปจำพรรษาอยู่ที่วัดวิฆารามในนครเวียงจันทร์ และต่อมาได้รับการแต่งตั้งให้เป็นสมเด็จพระสังฆราช ทานได้แต่งคัมภีร์นี้ขึ้นเพื่อเป็นหนังสืออธิบายคัมภีร์ "คันถาภณะ" ซึ่งแต่งโดยพระเถระชาวพม่า โดยเป็นคัมภีร์ที่ว่าด้วยหลักเกณฑ์ทางภาษาบาลี ไวยากรณ์ ทานแต่งเรื่องนี้ใน

ระหว่างพ.ศ. ๒๑๒๖-๒๑๒๘ นอกจากนี้ยังมีคัมภีร์เรื่อง คันถาภรณ์สังเขป ซึ่งไม่ปรากฏนามผู้แต่งและปีที่แต่ง แต่นักวิชาการกล่าววาทานนาจะเป็นผู้แต่งในเรื่องดังกล่าวด้วย นอกจากนี้คัมภีร์ เรื่องคันถาภรณ์ฎีกา และปฐมสมโพธิกถา

๑๘. ปฐมสมโพธิกถา พระสุวรรณรังสีเถระ ได้แต่งเรื่องนี้หลังจากแต่งคันถาภรณ์ฎีกาโดยไม่ระบุและสถานที่แต่ง คัมภีร์ปฐมสมโพธิกถานี้ วาดด้วยเรื่องประวัติของพระพุทธเจ้า เริ่มต้นด้วยประวัติบรรพบุรุษของพระพุทธองค์ สังคมวัฒนธรรมในชมพูทวีป ชีวิตในวัยพระเยาว์ การเสด็จออกอภิเนกษกรรม การตรัสรู้ การเผยแพรพระพุทธศาสนา รวมถึงการเสด็จดับขันธปรินิพพาน ฯลฯ โดยพระสุวรรณรังสีได้อธิบายพุทธประวัติด้วยภาษาบาลีอย่างพิศดารยิ่ง

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๘๘ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้ทรงนิพนธ์เรื่อง “ปฐมสมโพธิกถา” โดยถือเอาปฐมสมโพธิกถาฉบับบาลีที่พระสุวรรณรังสีเถระรจนาเป็นหลักในการเรียบเรียง^{๕๘}

จากนั้นปฐมสมโพธิกถาจึงกลายเป็นวรรณกรรมสำคัญที่คณะสงฆ์ในประเทศไทยใช้ ศึกษาเล่าเรียนในหลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษา ซึ่งทำให้ปฐมสมโพธิกถาเป็นที่แพร่หลาย

นอกจากนี้ยังมีผู้ศึกษาวิเคราะห์ในระดับต่างๆ ทั้งงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ในระดับมหาบัณฑิตอีกจำนวนมาก เช่น^{๕๙}

พระมหาบุญเทียม ญาณินโท (มสุ) ได้ตรวจชำระและศึกษาเชิงวิเคราะห์ปฐมสมโพธิกถา ปริเฉทที่ ๘-๑๕ เสนอเป็นวิทยานิพนธ์ในระดับปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขา บาลีมหาวิทาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระมหาตุสิตศักดิ์ ดิคุขปญโญ (สุวรรณอาสน) ได้ตรวจชำระและศึกษาเชิงวิเคราะห์ปฐมสมโพธิกถา ปริเฉทที่ ๑๖-๒๓

พระมหาวชิราวุธ วชิรเมธี (หนองสูง) ได้ตรวจชำระและศึกษาเชิงวิเคราะห์ปฐมสมโพธิกถา ปริเฉทที่ ๒๔-๓๐

ผลงานเหล่านี้ได้ให้ความรู้ ความเข้าใจในวรรณกรรมเรื่องปฐมสมโพธิกถามากขึ้นทั้ง ในด้านภาษาบาลีและความรู้ ความเข้าใจที่ชัดเจนเกี่ยวกับพุทธประวัติ

จรรยา คงเจริญ^{๖๐} ศึกษาเรื่องปฐมสมโพธิฉบับท้องถิ่นอีสานจากต้นฉบับ วัดใหม่ทองสว่าง จังหวัดอุบลราชธานี สนวนัญญ์นี้ พรหมเกิด ได้ศึกษาเรื่องปฐมสมโพธิฉบับมอญจาก ต้นฉบับวัดคงคาราม จังหวัดราชบุรี เป็นต้น

^{๕๘} ผู้สนใจศึกษารายละเอียดได้ใน “ปฐมสมโพธิกถา” ที่พระนิพนธ์ โดยสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส แห่งวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม.

^{๕๙} ๕๘ พระมหาบุญเทียม ญาณินโท (มสุ, “ปฐมสมโพธิกถา ปริเฉทที่ ๘ - ๑๕: การตรวจชำระและศึกษาเชิงวิเคราะห์”, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗).

พระมหาตุสิตศักดิ์ ดิคุขปญโญ (สุวรรณอาสน), “ปฐมสมโพธิกถา ปริเฉทที่ ๑๖ - ๒๓: การตรวจชำระและศึกษาเชิงวิเคราะห์”, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖)

พระมหาวชิราวุธ วชิรเมธี (หนองสูง), “ปฐมสมโพธิกถา ปริเฉทที่ ๒๔ - ๓๐: การตรวจชำระและศึกษาเชิงวิเคราะห์”, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗).

๑๙. อุปปาสันติ คัมภีร์อุปปาสันติ หรือ อุปปาสันติ เป็นวรรณกรรมประเภทปริตร ชาวลานนาเรียกว่า “มหาสันติหลวง” แปลว่า บทสวดเพื่อสงบเคราะห์กรรม ใช้สวดมนต์เพื่อสงบเหตุร้าย และเพื่อสงบระงับสิ่งที่กระทบกระเทือน^{๖๑} คัมภีร์อุปปาสันติ เป็นวรรณกรรม ภาษาบาลี มีจำนวน ๒๗๑ คาถา แต่งโดยพระมหามังคละสีลวงสะ พระเถระนักปราชญ์ของชาว เชียงใหม่ ในสมัยของพระเจ้าติโลกราช รัชกาลที่ ๑๑ แห่งราชวงศ์มังราย ในคัมภีร์ศาสนวงศกลาวว่า ทหารผู้ออกสงครามทงบทสวดในคัมภีร์นี้ สามารถพิชิตข้าศึกจนได้ชัยชนะในการรบ

อุปปาสันติ เป็นคัมภีร์ที่รวบรวมเอานามพระพุทธรเจ้า ๒๘ พระองค์ พระปัจเจกพุทธ เจ้าพระมหาสาวก และพระอรหันตสาวกอื่นๆ อย่างครบถ้วน ทั้งที่มีมาในอดีต ในปัจจุบัน และจัก มีในอนาคต รวมทั้งทานที่ทรงคุณ ทรงอำนาจ ทรงฤทธิ์ ในทางที่ดีอื่นๆ เช่น เทวดา อินทร พรหม ยักษ์ นาค คนธรรพ ครุฑ อสูร เป็นต้น เนื้อความในอุปปาสันติคานานั้น สรุปได้ดังนี้^{๖๒}

- ๑) เป็นธรรมที่กระทำความสงบอันยิ่งใหญ่
- ๒) เป็นธรรมเครื่องสงบเหตุร้ายทั้งปวง
- ๓) เป็นธรรมเครื่องป้องกันอมนุษย์ และยักษ์
- ๔) เป็นธรรมเครื่องพ้นจากความตายก่อกำหนดเวลา
- ๕) เป็นธรรมเครื่องย้ายกำลังของข้าศึก
- ๖) เป็นธรรมเครื่องจำเริญชัยชนะแด่พระราชา
- ๗) เป็นธรรมเครื่องนำสิ่งที่ไม่ปรารถนาทั้งปวงออกไป

โดยมีการกล่าวถึงอานิสงส์ว่า ผู้ใดสวดหรือฟัง “อุปปาสันติ” บุคคลนั้นจะพึงชนะจากสิ่งชั่วร้ายทั้งปวง จักเจริญด้วยคุณคือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ความวิบัติยอมไม่มาแผ้วพาน

หลักฐานเกี่ยวกับคัมภีร์อุปปาสันตินั้น บางแห่งกล่าวว่าได้หายไปจากลานนาและไปปรากฏที่ประเทศพม่า ต่อมาพระธรรมคุณาภรณ์ (เจ้า ฐิตปัญโญ, ป.ธ.๙) วัดมหาโพธาราม จังหวัดนครสวรรค์ ได้แปลชำระคัมภีร์นี้เป็นภาษาไทย เพื่อความสะดวกแก่ผู้อ่านที่ไม่สันถ์บาลี โดยได้ต้นฉบับภาษาบาลีอักษรพม่าจากพระภิกษุทันตะธัมมานันทมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต วัดทามะโอ จังหวัดลำปาง นอกจากนี้ เสถียรพงษ์ วรรณปก ก็ได้ตรวจสอบและแปลเป็นภาษาไทยเผยแพร่ต่อสาธารณชน

อย่างไรก็ตาม พบหลักฐานเกี่ยวกับคัมภีร์อุปปาสันติ ที่มีการคัดลอกสืบทอดกันมา ดังที่พบข้อความบางส่วนในสมุดข่อยของครอบครัวสุริย มีผลกิจ ผู้ที่สืบทอดต้นฉบับอุปปาสันติฉบับภาษาบาลี ในจังหวัดเชียงใหม่ซึ่งเขียนไว้ในสมุดข่อยหมึกจีน อาบน้ำชาด ความว่า

^{๖๐} จรรยา คงเจริญ, “การศึกษาเรื่องปฐมสมโพธิฉบับท้องถิ่นอีสานจากต้นฉบับ วัดใหม่ทองสว่าง จังหวัดอุบลราชธานี”, คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัย ศิลปากร, ๒๕๓๒).

^{๖๑} จรรยา คงเจริญ, “การศึกษาเรื่องปฐมสมโพธิฉบับท้องถิ่นอีสานจากต้นฉบับ วัดใหม่ทองสว่าง จังหวัดอุบลราชธานี”, คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัย ศิลปากร, ๒๕๓๒)

ณัฐินี พรหมเกิด, “การศึกษาเรื่องปฐมสมโพธิฉบับมอญจากต้นฉบับวัดคงคาราม จังหวัดราชบุรี”, คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๒)

^{๖๒} กรมศิลปากร, ศาสนวงศ์หรือประวัติศาสนา, (พระนคร: กรมศิลปากร, ๒๕๐๖), หน้า ๗๖.

“...ในปฏิศักราช ๑๒๗๙ ปดັบโก เดือน ๘ เหนือ เพ็ญวัน ศุกร์ ปกุน สัปดาห์ พ.ศ.๒๔๗๘ เจ้าภาพเขียนต้นฉบับนี้ คือ นาย น้อยปง มารวิชัย บ้านประตู่หาแพ เปนประธานพร้อมทั้งภริยาลูก และญาติทุกคน ได้จ้างคนเขียนธรรม ๕ ผูก คือมลชัย ๑ ผูก อินทนิล ๑ ผูก สังขยา ปริตตมังคลสูตร ๑ นัครฐาน ๑ ผูก อุปปาสันติ ๑ ผูก รวม ๕ ผูก พร้อมทั้งสร้างบ่อน้ำถวาย พระครูบาศรีวิชัย (ปฏิคาหก) ทานวัดศรีโสดา และถนนขึ้นดอยสุเทพของกุศลบุญเยี่ยงนี้ จงเปนปัจจัยค้าชูตัวแห่งผู้ข้าฯ (นายน้อยปง) ทั้งหลายทุกคน トラบ ถึงนิพพานในอนาคตกาลโนนเทอญ”

๒๐. วิสุทธิมคคที่ปนี พระอุตตราราม พระเถระชาวโยนกเชียงแสน รจนาในระหว่าง พ.ศ. ๒๐๖๕-๒๑๔๕ คัมภีร์นี้เป็นคู่มืออธิบายคัมภีร์วิสุทธิมคคที่แต่งโดยพระพุทธโฆษาจารย์ แห่งศรีลังกา โดยในคัมภีร์ศาสนวงศ์ ระบุว่า พระอุตตรารามเถระ แต่งคัมภีร์วิสุทธิมคคที่ปนีไว้ดังนี้

“...พระเถระองค์หนึ่งชื่ออุตตรารามเปนอรัญญวาสีเคร่งครัดได้ทำปกรณชื่อวิสุทธิมคคที่ปนี พระสิริมังคละ ทำปกรณชื่อมงคล ที่ปนี พระเถระไม่ปรากฏชื่อองค์หนึ่งทำปกรณชื่ออุปปาสันติ นัยว่า สวดอุปปาสันตินั้นแล้ว ขณะพวกทหารจีน...”^{๖๓}

๒๑. สารัตถสังคหะ เป็นคัมภีร์วาดวยสาระสำคัญของสงเคราะห์ด้วยธรรมต่างๆ แต่ง โดยพระนันทาจารย์ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ปัจจุบันมีการแปลเป็นภาษาไทยแล้ว

๒๒. มรุตถลปกาสินีมิลินทปัญหา เป็นคัมภีร์อธิบายคัมภีร์มิลินทปัญหา รจนาโดย ท่านพระปิตุฎกจุฬายเถระ ไม่ปรากฏปีที่แต่ง ซึ่งท่านพระมหาตีปฎกจุฬายเถระ กล่าวถึงคัมภีร์ มิลินทปัญหา ว่าพระพุทธโฆษาจารย์ ได้แตงนิทานกถาและนิคมกถาประกอบเข้า สนวนตัวปัญหา ท่านมิได้ระบุว่าผู้ใดเป็นผู้แตง คัมภีร์ดังกล่าว ได้มีผู้ศึกษาเปนวิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตร มหาบัณฑิต ที่มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว

๒๓. อตถาอุปริปณาส แต่งในปี พ.ศ.๒๐๙๓ พบที่วัดสูงเม่น จังหวัดแพร่ แต่ไม่ปรากฏนามผู้แตง โดยเป็นคัมภีร์วาดวยการอธิบายเนื้อหาบางตอนในมัชฌิมนิกาย อุปริปณาสก

๒๔. มูลกัมมัญฐานภวิริติ แต่งขึ้นประมาณปี พ.ศ. ๒๑๙๑ พบที่วัดสูงเม่น จังหวัดแพร่ แต่ไม่ปรากฏนามผู้แตง โดยคัมภีร์เล่มนี้ น่าจะมีผลทำให้ครูบาก็ญจนอรัญญวาสีนำมาแตงใหม่ชื่อ “มูลกัมมัญฐานรอม” ซึ่งจากประวัติพบว่า ท่านได้มาจากครูประเทศ ต้นฉบับเดิมเป็นใบลานนับ ได้ ๓๘ ใบแตงเป็นภาษาบาลี เลขเป็นเลขโหรา

^{๖๓} กรมศิลปากร, ศาสนวงศ์หรือประวัติศาสนา, (พระนคร: กรมศิลปากร, ๒๕๐๖), หน้า ๗๖.

ปวงคำ ตู่ยเขียว อาจารย์คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้สืบค้นมาจาก วัดเมธัง อำเภอมือง เชียงใหม่ ระบุว่า คัมภีร์เรื่องนี้ ครูบาภิญจนอรัญญาวาสี ได้มาจากครูประเทศ เปนของเกาและจารลงใบลานเปนคัมภีร์เพื่อไห้คนรุ่นหลังได้ศึกษา

นอกเหนือจากวรรณกรรมภาษาบาลีที่มีอยู่มากมายและเปยมด้วยคุณค่า ดังที่ได้กล่าวแล้ว ยังมีคัมภีร์อีกมากมายที่พระเถระนักปราชญ์รุ่นต่อมาได้ประพันธ์ขึ้นเพื่อถวายไว้ในพระพุทธศาสนา ซึ่งหากศึกษาจากคัมภีร์ที่ชื่อว่า “อานิสงสสร้างธรรม” แล้วจะพบว่ามีการระบุถึง “อานิสงส” หรือผลตอบแทนแกผู้สร้างคัมภีร์ไวเปนอย่างสูงวา^{๖๔}

“...บุคคลผู้ใดยินดีในศาสนาตถาคตและได้สร้างเขียนธัมมปฏิภูกะทั้ง ๓ คือวา อภิธัมมา ๗ คัมภีร์ สุตตันตปฏิภูกะและอรรถกถาปฏิภูกาคัมภีร์ทั้งหลายก็ดี บุคคลทั้งหลายผู้งั้นก็ได้อานิสงสผละมาก นักบออาจจักวิณณาสังขยานันบประมาณแห่งบุญอันหาที่สุดที่เมี้ยน บไตแล ดังว่ามีเทพบุตรตนหนึ่งมีอายุได้แสนกัป มีปากแลลิ้นได้ แสนอัน...ก็บออาจเพื่อจักอานันบหื้อเสี้ยงหื้อเมี้ยน ปริจเฉทวาเทานั้น เทานั้นแท้แล..แมนบไตสร้างไตเขียนพร้อมทั้งมวล เทาคัมภีร์หนึ่งก็ดี บไต บทหนึ่งก็ดี ลวงสุตไปแม้อักขระตัวเดียวหนึ่งก็ดี แมนบไตสร้าง ไตเขียนเทามีน้ำมันน้ำหมื่นและแดงแปลงน้ำประทัดลานหื้อไตเขียน ธัมมตั้งอันก็ดี บุคคลผู้งั้นจักไต่ผลบุญกัมมมากนักจักไต่สวย สมบัติเปนพระญาจักกัวติราช...”

ด้วยประเพณีนิยมและความเชื่อในเรื่องอานิสงสในการเขียนธรรม สร้างคัมภีร์ถวายวัดและพุทธศาสนาดังกล่าว จึงทำให้มีผู้สร้างและเขียนคัมภีร์ต่างๆ ไวเปนอันมาก ซึ่งความเชื่อและคานิยมในผลานิสงสดังกล่าว ก็ไห้เกิดการยอมรับและการศติแห่งพระสงฆและชาวพุทธล่านนา จะต้องจัดสร้างคัมภีร์ถวายวัด ด้วยเหตุเพื่อความยั่งยืนของพระสัทธรรมและอานิสงสต่อผู้สร้างที่ จะได้รับผลทั้งในปจจุบันคือ ความมีสติปัญญาและผลในอนาคต คือ สวรรคสมบัติ ผลที่เกิดขึ้น คือ การค้นพบคัมภีร์ธรรมจำนวนมากในล่านนา ซึ่งจากการสำรวจของสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๑๖ จนถึงปัจจุบัน พบวา ในล่านนามีคัมภีร์ต่างๆ มากกว่า ๔๐๐,๐๐๐ ผูก และมากกว่า ๒๗,๙๙๓ ชื่อเรื่อง ซึ่งนักวิชาการบางทานกล่าววา ในล่านนามีคัมภีร์ ธรรมต่างๆ มากกว่า ๑ ล้านผูกที่เปนภูมิปัญญาของพระเถระ นักปราชญ์ชาวล่านนาไตเขียน ถายทอดสืบต่อกันมาจนถึงสมัยปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม วรรณกรรม/คัมภีร์ล่านนาในสมัยตอมานั้น ก็มีชื่อที่นาสังเกตวา สนวนใหญ่ ไมคอยระบุนามผู้แต่ง และวันเดือนปีที่สร้าง ซึ่งนักวิชาการผู้ที่มีความรู้ในวรรณกรรมล่านนา ให้ความเห็นวา คัมภีร์ที่คัดลอกต่อกันมาและที่หลงเหลืออยู่งั้น สนวนหนึ่งเปนภูมิความรู้ของพระ มหาเถระนักปราชญ์ในยุคทองของวรรณกรรมล่านนา การที่มีผู้นำมาคัดลอกตอนั้น อาจจะเป็น ลูกศิษย์ สิทธิวิหาริกจึงไมกลาที่จะออกนามวาเปนของตน ถึงแม้วาบางเรื่องบางคัมภีร์อาจจะระบุว่า ตนเองเปนผู้จาร

^{๖๔} คัมภีร์อานิสงสสร้างธรรม ฉบับวัดสูงเม่น อำเภอสุงเม่น จังหวัดแพร่

ต่อมาพระเถระเหล่านั้น และบางฉบับอาจจะบูดาไต้ต้นฉบับมาจากไหนเท่านั้น เพื่อมิให้เป็นการลดเกียรติภูมิความรู้ของครูอาจารย์ แต่ท่านเหล่านั้นก็มีเจตนาดีที่จะสืบต่อองค์ความรู้และสร้างคัมภีร์นั้นๆ ให้ปรากฏถึงคนรุ่นต่อไป

๓.๑ ลักษณะการบันทึกวรรณกรรมพระพุทธศาสนาในล้านนา

วรรณกรรม/คัมภีร์ล้านนาที่ได้อ่านทีละเล่มทีละหน้า หากพิจารณา วัตถุประสงค์ที่ใช้ในการบันทึก มาแต่โบราณจะเห็นว่า มีทั้งการจารึกบนหลักศิลา ใบเสมา ระฆัง กรอบประตู กรอบ หน้าต่าง ฐานพระพุทธรูป รอยพระพุทธรูป เป็นต้น ตลอดไปจนถึงการจารึกบน “หลาบเงิน” คือ แผ่นเงิน ที่ทำให้บางและเรียวยาวมีลักษณะคล้ายใบลานมีจารึกตัวอักษร เช่น หลาบเงินจารึกของ พระนางวิสุทธิเทวี หลาบเงินจารึกของพระเจ้าสุทโธทรมหาราช และบางครั้งก็มีการจารไว้บนหนัง สัตว์ เช่น หนังวัว หนังควาย เช่น การจารเรื่องราวความเป็นมาและความเชื่อเรื่องยันต์ไว้ที่หนัง ควาย ที่วัดกานโถม หรือวัดช่างคำ เวียงกุมกาม ในอำเภอสารภี จังหวัด เชียงใหม่ เป็นต้น

อีกลักษณะหนึ่งคือ การจาร ใต้ถุนการใช้เหล็กแหลมจารบนใบลาน ต่อมาก็มีการใช้ปากกาที่ทำจากกานกูด (พืชชนิดหนึ่ง) จุ่มหมึกดำซึ่งทำจากเขม่าไฟผสมน้ำ เขียนบันทึกลงในกระดาษหรือสมุดข่อย ภาษาล้านนา เรียกว่า “ปบสา” “ลักษณะการจารึกเช่นนี้ มีมาตั้งแต่ โบราณ และมีอยู่ตามวัดต่างๆ จนกระทั่งกิจการพิมพ์เริ่มมีขึ้น จึงได้มีการพิมพ์บนหนังสือ ทำเป็น รูปเล่มต่อมาภายหลัง และในบางครั้งก็ทำรูปเล่มคล้ายกับปบสา หรือสมุดข่อยที่มีแต่โบราณ

ลักษณะตัวอักษร ที่ใช้ในการจารึก ตามหลักฐานที่ค้นพบมี ๓ ชนิด คือ

๑. “ตัวอักษรไทยยวน” “อักษรธรรมล้านนา” หรือ “ตัวเมือง” เป็นอักษรของล้านนาไทยที่ใช้กันมาแต่ดั้งเดิม และเป็นที่แพร่หลายในภาคเหนือ และดินแดนใกล้เคียง เช่น เมืองเชียงตุง รัฐฉาน ของประเทศพม่า ในปัจจุบันยังมีการใช้จารึกอยู่บ้าง ซึ่งส่วนใหญ่ใช้ในการเขียนคัมภีร์ธรรม และการจารึกเรื่องราวต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาในล้านนา นอกจากนี้การใช้ตัวภาษาไทยล้านนา ดังกล่าวยังถือว่าเป็นภาษาที่ศักดิ์สิทธิ์ ตัวอักษรชนิดนี้ได้แพร่กระจายไปสู่ภาคอีสานตั้งแต่โบราณ ด้วยนิยมใช้ในการจารคัมภีร์ต่างๆ จึงเรียกกันว่า “ตัวธรรม” หรือ อักษรธรรม

๒. “ตัวอักษรสุโขทัย” หรือ “ตัวอักษรฝกขาม” ได้แก่ ตัวอักษรที่พ่อขุนรามคำแหงทรงประดิษฐ์ขึ้น สันนิษฐานว่า คงได้รับเข้ามาใช้ในสมัยพระเจ้ากือนา เมื่อพระมหาสุมนเถระได้นำพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์เข้ามาเผยแผ่ในล้านนาไทย ส่วนใหญ่ใช้ในการจารศิลาจารึก ลักษณะ คล้ายคลึงกับตัวอักษร “ไทยน้อย” ของอีสาน หรืออักษรลาวล้านช้าง ที่ปรากฏอยู่ในเมืองต่างๆ เช่น หลวงพระบาง ประเทศลาว โดยพบหลักฐานที่อักษรดังกล่าว ที่จารึกเจดีย์กู่คำ บริเวณเวียง กุมกาม อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

๓. “ตัวอักษรขอมไทย” (ขอมเมือง, ขอมเสียบ) หรือ “อักษรไทยนิเทศ” ได้แก่การเอาตัวอักษรไทยยวนกับตัวอักษรสุโขทัยมาผสมกัน โดยใช้ตัวอักษรสุโขทัยเขียนตัวกลมๆ แบบอักษรไทยยวน มีการเติมสะกดตามแบบอักษรของขอม ตัวขอมไทยนี้สันนิษฐานว่าได้ใช้ในระยะเวลา หลังจากที่เชียงใหม่พ้นจากการยึดครองของพม่าแล้วระยะหนึ่ง ตัวอักษรชนิดนี้ผู้รู้บางท่านไม่แยก เป็นชนิดต่างหาก เพราะเป็นเพียงการผสมผสานจากตัวอักษร ๒ ชนิดแรก จึงมีการแบ่งอักษรที่ใช้ ในล้านนาเป็น

๒ ชนิดคือ “อักษรไทยยวน” กับ “อักษรฝกขาม” เท่านั้น และนิยมใช้ในการบันทึก วรรณกรรมทาง คดีโลก เช่น โคลงนิราศหรือฎุญชัย โคลงอมรา เป็นต้น^{๖๕}

สวนวิธีการเก็บรักษาคัมภีร์/วรรณกรรมลานานานั้น จากการศึกษาที่วัดสูงเม่น จังหวัด แพร และวัดต่างๆ ในเขตภาคเหนือตอนบนพบว่า พระสงฆ์ชาวลานานามีวิธีเก็บรักษาคัมภีร์ที่อยู่ใน รูป สมุดข่อยและปสาใน ๔ ระดับใหญ่ คือ

๑. ระดับคัมภีร์ เมื่อพระเถระ นักปราชญ์ใดเขียนธรรม วรรณกรรม หรือเรื่องราวต่างๆ ลง ในสมุดข่อย ใบลานแล้ว ทานเหล่านั้นจะไขเชือกผูกกรวยใบลานเขาด้วยกันเป็นแต่ละผูก/ฉบับ ตามเนื้อ เรื่อง จากนั้นก็มัดด้วยด้ายที่มีสีแดง บางครั้งก็ลงรักปิดทองทับตัวอักษรที่เขียนด้วยเหล็ก แหลม นำไม้ ที่มีลวดลายสวยงามและขัดแล้วอย่างดีมาประกบหน้า-หลัง แล้วใช้ผ้าห่อคลุมทับ มัด คัมภีร์แต่ละผูก/ ฉบับรวมกันเป็นชุดคัมภีร์ บางแห่งทำไม้เล็กๆ หรือที่เรียกว่า “ไม้ป่นจ๊ก” หรือ “ไม้บัญชี” เพื่อบอกว ่า คัมภีร์เรื่องนั้น ว่าเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับอะไร มีธรรมกี่ผูก ใครเป็นผู้แต่ง แต่งขึ้นเมื่อไร และใครให้ ความอุปถัมภ์ เป็นต้น นับได้ว่า เป็นการจัดระบบข้อมูลอ้างอิงที่ดี ที่แสดง ถึงภูมิปัญญาในการรักษาคัมภีร์ของชาวลานานาได้เป็นอย่างดี

๒. ระดับตู้พระธรรม เมื่อมีการจารคัมภีร์ หอคัมภีร์ต่างๆ เรียบร้อยแล้ว พระเถระ นักปราชญ์เหล่านั้น ถือว่า ผลงานที่ท่านได้แต่งขึ้นมีคุณค่าต่อพระพุทธศาสนา สมควรที่จะเก็บ รักษา ไว้อย่างดี จึงมีการจัดเก็บไว้ในตู้ที่มีขีดสามารถป้องกันแมลง หนู หรือสภาพภูมิอากาศที่ แปรเปลี่ยน ได้ ซึ่งเป็นที่มาของการสร้างตู้พระธรรมถวายวัด โดยมีลวดลายที่สวยงามแสดงถึงภูมิ ปัญญาและ ศิลปะของชาวลานานา

๓. ระดับหอพระไตรปิฎก หรือ หอไตร เมื่อมีตู้พระธรรมหลายๆ ตู้ พระเถระ นักปราชญ์ จึงได้สร้างหอไตรขึ้น เพื่อเป็นที่รวบรวมคัมภีร์ต่างๆ ไว้ในที่เดียวกัน และเพื่อประโยชน์ในการ ค้นคว าคำความรู้อ่อนนุชนรุ่นหลัง หอไตรที่มีความสวยงามและเป็นเอกลักษณ์ของลานานา เช่น หอไตรวัด พระสิงห์ หอไตรวัดเจติยหลวง หอไตรวัดดวงดี จังหวัดเชียงใหม่ และหอไตรวัดพระธาตุ ทรุฎุญชัย จังหวัดลำพูน เป็นต้นนั้น ได้สะท้อนถึงวิธีการเก็บรักษาคัมภีร์ของชาวลานานาได้เป็น อย่างดี บางวัด มี การสร้างหอไตรโดยมีน้ำล้อมรอบ เพื่อป้องกันปลวก แมลง ที่จะเขามากัดทำลาย คัมภีร์ที่มีคุณค่าทาง ดานประวัติศาสตร์และความรู้ในทางพระพุทธศาสนา ดังเช่น หอไตรวัดสูงเม่น จังหวัดแพร่ เป็นต้น

๔. ระดับประเพณีความเชื่อ เพื่อให้วิธีการเก็บรักษาและสืบต่อวรรณกรรม/คัมภีร์ให้ยืน ยาว บางพื้นที่ เช่นที่ วัดสูงเม่น จังหวัดแพร่ และในบางอำเภอของจังหวัดเชียงใหม่ ได้มีประเพณี การ รักษา คัมภีร์ธรรม ที่เรียกว่า “ประเพณีตากธรรม” ซึ่งเป็นกระบวนการรักษาคัมภีร์ผ่าน พิธีกรรม ความเชื่อ โดยการนำคัมภีร์ใบลาน ปสา ที่อยู่ในหอไตรหรือในที่ต่างๆ ออกมาตากแดด ควบคุม ความชื้น เก็บรักษาโดยการห่อผ้า และการเขียนคัมภีร์ชุดใหม่ขึ้นมา โดยประเพณีตากธรรม นั้นมี ความเกี่ยวข้องกับการสร้างความรู้ใหม่และการสืบทอดคัมภีร์โบราณ กล่าวคือ ก่อนที่จะมี ประเพณี ตากธรรมในเดือนยี่เป็ง (วันเพ็ญเดือน ๑๒) ของทุกปี พระสงฆ์และชาวบ้านจะใช้ความรู้ ทางด้านพุทธ ศาสนาและความรู้ในศาสตร์ต่างๆ ที่ตนมีอยู่มาเขียน/บันทึกเรื่องราวของชุมชนก่อนที่จะนำมาเทศน

^{๖๕} ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล, “แนะนำวรรณกรรมท้องถิ่นล้านนา”, ใน รายงานสัมมนาทาง วิชาการ วรรณกรรมล้านนา เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร : มิตรนราการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๑๑๓.

(บอกเล่า) และรวมแหล่งลงในพิธีตากธรรมดั่งกล่าว หลังจากนั้นก็ถวาย คัมภีร์ธรรมเหล่านั้นให้กับวัดจนกลายเป็น “ประเพณีทานธรรม” นอกจากนี้ ก็เป็นการสำรวจ คัมภีร์ธรรมที่วัดต่างๆ ได้ยืมไปเทศน์ให้ประชาชนได้ฟังในช่วงเทศกาลเข้าพรรษาว่า ได้ส่งคืนวัดที่มี คัมภีร์มาครบหรือไม่ คัมภีร์ไหนชำรุดหรือไม่อย่างไร

ประเพณีที่เกิดขึ้นดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า พระเถระ นักปราชญ์ชาวล้านนาในอดีต มีความสามารถในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมและการจัดการความรู้ทั้งในรูปแบบของการสร้างความรู้ใหม่และการรักษาความรู้ที่มีอยู่มิให้สูญหายไปจากความทรงจำและการเรียนรู้ ซึ่งนับว่า เป็นผลงานที่ก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในวิธีการเก็บรักษาคัมภีร์ไว้อย่างดี เป็นการสร้าง โอกาส และพื้นที่หรือแหล่งการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่า

อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าเสียดายว่า ประเพณีในการรักษา สืบทอดคัมภีร์โบราณบางอย่างเช่น ประเพณีตากธรรม ที่วัดสูงเม่น จังหวัดแพร่ ที่บูรพาจารย์ได้ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง นั้นได้สูญหายไปในช่วงเวลาประมาณ ๕๐ ปีที่ผ่านมา

โดยกระบวนการเก็บรักษาคัมภีร์ทั้งหมดนั้น เป็นการจัดการรักษาคัมภีร์โบราณในระดับวัดและชุมชนท้องถิ่นเท่านั้น ยังไม่มีการรักษาที่เป็นระบบในระดับพื้นที่ภาคเหนือหรือการส่งเสริมที่เป็นทางการจากภาครัฐ ซึ่งจะต้องมีการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมอันเป็นมรดกทางปัญญาของชนชาติต่อไป

๓.๒ ประเภทและลักษณะของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาในล้านนา

วรรณกรรมพระพุทธศาสนาที่มีอย่างมากมายในดินแดนล้านนานั้น สามารถจัดเป็นหมวดหมู่ต่างๆ ตามความเหมาะสมของทั้งในด้านเนื้อหา รูปแบบคำประพันธ์ ความมุ่งหมายใน การใช้ตามภาษาที่เขียน แม้กระทั่งยุคสมัยที่แต่ง ซึ่งการจัดจำแนกประเภทของวรรณกรรมนั้น อาจกระทำได้หลายวิธีขึ้นอยู่กับว่าจะอาศัยหลักเกณฑ์อะไรในการแบ่ง แต่ก็เป็นที่เข้าใจกัน โดยทั่วไปว่าวรรณกรรมนั้น อาจแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆ คือ วรรณกรรมมุขปาฐะ และวรรณกรรมลายลักษณ์ แต่ในด้านของวรรณกรรมท้องถิ่น วรรณกรรมบางเรื่องอาจเป็นเรื่องที่เล่า สืบต่อกันมาและบันทึกในภายหลังซึ่งผู้แต่งสามารถเพิ่มเติมแนวคิดและประเด็นต่างๆ เขามาได้

สิงฆะ วรรณสัย^{๖๖} ได้แบ่งวรรณกรรมล้านนาไทยตามลักษณะเนื้อเรื่อง ออกเป็น ๒ ประเภท คือวรรณกรรมทางศาสนา และวรรณกรรมทางโลก และได้แบ่งวรรณกรรมทางโลก ออกเป็น ๒ สมัย คือ สมัยกอนรัตนโกสินทร์และสมัยรัตนโกสินทร์ โดยอาศัยการสันนิษฐาน ซึ่ง จะเห็นได้ว่าเป็นการแบ่งตามยุคสมัยในขอบเขตระยะเวลาที่กว้างมาก

ทรงศักดิ์ ปรากฏวัฒนากุล^{๖๗} มีความเห็นว่าวรรณกรรมล้านนานั้นยังไม่สามารถแบ่งประเภทตามยุคสมัยที่แต่งได้เด่นชัด เพราะขาดหลักฐานบ่งบอก และต้องอาศัยการศึกษา วิเคราะห์วิจัยอย่างมาก โดยการแบ่งวรรณกรรมล้านนาไทยตามเนื้อเรื่องออกเป็นวรรณกรรมทาง ศาสนาและ

^{๖๖} สิงฆะ วรรณสัย, *ปริทัศน์วรรณคดีล้านนา*, (เชียงใหม่: ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๒๓

^{๖๗} ทรงศักดิ์ ปรากฏวัฒนากุล, “แนะนำวรรณกรรมท้องถิ่นล้านนา”, ใน *วรรณกรรมล้านนาเล่ม ๑*, (กรุงเทพมหานคร: มิตรนราการพิมพ์), ๒๕๒๗ : ๑๑๔.

วรรณกรรมทางโลกนั้นก็แบ่งให้เด่นชัดได้โดยยาก เนื่องจากต้นกำเนิดของวรรณกรรม ลานนาสวนใหญ่ล้วนแล้วแต่เกี่ยวเนื่องกับพุทธศาสนานับตั้งแต่อดีต ซึ่งเป็นศูนย์กลางแห่งการศึกษาของลานนา มาแต่โบราณ ผู้รจนาวรรณกรรมจึงล้วนแต่เป็นพระภิกษุ หรือ ผู้ที่เคยบวชเรียนมาก่อน พุทธศาสนา จึงเป็นบ่อเกิดทั้งในด้านเรื่องของวรรณกรรม และอิทธิพลในด้านแนวคิดหรือหลักธรรม ต่างๆ ที่ปรากฏในวรรณกรรมด้วยการจัดแบ่งประเภทวรรณกรรมลานนาไทย จึงน่าจะยึดถือการ แบ่งอย่างกว้างๆ ตามลักษณะรูปแบบเป็นขั้นแรกและพิจารณาจำแนกตามเนื้อหาเป็นขั้นที่สอง โดยขั้นแรกสุดที่ควรพิจารณาในด้านรูปแบบของวรรณกรรมลานนา คือ ต้นฉบับวรรณกรรมที่ ปรากฏด้วยภาษา ๒ ภาษา ได้แก่ วรรณกรรมที่แต่งหรือเรียบเรียงเป็นภาษาบาลีประเภทหนึ่ง และที่แต่งด้วยภาษาท้องถิ่นไทยลานนาอีกประเภทหนึ่ง และทั้งสองสวนใหญ่จารึกหรือเขียนด้วยอักษร ลานนาโดยแยกวรรณกรรมทั้ง ๒ ประเภทออกจากกัน

มณี พยอมยงค์ และอุดม รุ่งเรืองศรี^{๖๘} ได้แบ่งวรรณกรรมลานนาออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆ ได้แก่ วรรณกรรมลายลักษณ์ และวรรณกรรมมุขปาฐะ หรือวรรณกรรมที่ถ่ายทอด ด้วยตัวอักษรกับวรรณกรรมที่ถ่ายทอดด้วยวาจา/คำพูด ซึ่งอาจแบ่งย่อยออกไปอีกตามวรรณกรรมทั้ง ๒ ประเภทนั้น เช่น วรรณกรรมมุขปาฐะ ได้แก่ เพลงกล่อมเด็ก นิทานชาวบ้าน ภาษิตลานนา ปริศนาคำทาย เป็นต้น ส่วนวรรณกรรมลายลักษณ์นั้น ได้แก่ วรรณกรรมประเภทบาลี วรรณกรรม ชาดก ตำนาน ประวัติศาสตร์ ตำรา กฎหมาย คำสอน กวีนิพนธ์ คราว โคลง กาพย์ ร่าย เป็นต้น

ดังนั้น ในที่นี้จะกล่าวถึงประเภทและลักษณะของวรรณกรรมลานนาออกเป็น ๒ ประเภท คือ วรรณกรรมประเภทลายลักษณ์ และวรรณกรรมประเภทมุขปาฐะ

๔. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่^{๖๙} ได้ศึกษาสำรวจวรรณกรรมคัมภีร์ธรรมทางพระพุทธศาสนาและศาสตร์ต่างๆ ใน ๕๒๕ วัดใน ๘ จังหวัด และถ่ายไมโครฟิล์มเก็บไว้ พบว่า มีวรรณกรรมประเภทต่างๆ ถึง ๔๑๐,๗๗๕ ผูก/ฉบับ โดยในจังหวัดลำปางมีวัดที่สำรวจ ๖๙ วัด จำนวนคัมภีร์ที่สำรวจ ๖๐,๖๕๔ ผูก/ฉบับ คัมภีร์ที่ถ่ายไว้ ๒,๙๕๘ ผูก/ฉบับ แบ่งประเภทของคัมภีร์ที่ปรับปรุงใหม่ออกเป็น ๒๘ หมวด คือ หมวดพุทธศาสนา พุทธตำนาน มหาชาติชาดก ทศชาติชาดก ชาดกทั่วไป พระสูตร พระอภิธรรม พระวินัย ธรรมะทั่วไป อานิสงส์ต่างๆ ทรรศนะเกี่ยวกับจักรวาล ประวัติศาสตร์พุทธศาสนา ตำนานปุษนียวัตถุ พระสาวกที่มีชื่อเสียง พยากรณ์เหตุการณ์อนาคต บทสวดมนต์ พิธีกรรมสงฆ์ และเทพนิยาย หมวดนิทานพื้นบ้าน หมวดกฎหมายโบราณ หมวดจริยศาสตร์ หมวดประวัติศาสตร์ หมวดโหราศาสตร์ หมวดโคลงกลอน หมวดยาสมุนไพร หมวดลัทธิพิธีกรรม หมวดไสยศาสตร์ หมวดปณิกะ และหมวดปกรณวิเสส

^{๖๘} ฉัตรยุพา สวัสดิพงษ์ และ อุดม รุ่งเรืองศรี, วรรณกรรมลายลักษณ์ล้านนา, เอกสารประกอบ นิทรรศการวรรณกรรมล้านนา, (คณะมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยพายัพ, ๒๕๒๗), หน้า ๗. (อัดสำเนา).

^{๖๙} มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, วัดน้ำบ่อหลวง สมบัติวัด ศรีท้าววัด, หนังสือที่ระลึกงานทอดผ้า ถูฐน พระราชทาน ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๖, สรวดี - สมโชติ อ่องสกุล บรรณาธิการ, (เชียงใหม่: หจก.วนิดาการพิมพ์, ๒๕๕๖).

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่^{๗๐} ทำการสำรวจทำการอนุรักษ์และทำสำเนาฐานข้อมูลไมโครฟิล์มเอกสารล้านนาออกเผยแพร่ทางอินเทอร์เน็ต พบข้อมูลของจังหวัดลำปางจำนวน ๒๐๗ เรื่องจากทั้งหมด ๑,๐๕๗ เรื่อง วัดที่ได้ทำการศึกษได้แก่ วัดบ้านหลุก อำเภอแม่ทะ จำนวน ๙๒ เรื่อง, วัดไหล่หิน อำเภอเกาะคา จำนวน ๔๖ เรื่อง, วัดบ้านเอื้อม อำเภอเมือง จำนวน ๒๒ เรื่อง, วัดพระธาตุลำปางหลวง จำนวน ๒๐ เรื่อง, วัดนาคตหลวง อำเภอแม่ทะ จำนวน ๘ เรื่อง, วัดนาเดา อำเภอเสริมงาม จำนวน ๖ เรื่อง, วัดเวียง อำเภอเถิน จำนวน ๕ เรื่อง, วัดห้างฉัตร อำเภอห้างฉัตร จำนวน ๔ เรื่อง, และคัมภีร์ที่ไม่ระบุวัดที่สำรวจพบ จำนวน ๔ เรื่อง

ในประเทศลังกา พระภิกษุชื่อพุทธทัตตะ ก็ได้แปลเป็นภาษาสิงหล พิมพ์คู่กับภาษา บาลี เมื่อ พ.ศ.๒๔๙๘ จึงนับได้ว่า ชินกาลมาลีปกรณ์ เป็นวรรณคดีล้านนาที่ได้รับการแปลและ พิมพ์เผยแพร่มากที่สุด ซึ่งเสมือนเป็นคู่มือที่นักศึกษาชาวต่างประเทศได้ใช้เป็นหลักในการศึกษา ประวัติศาสตร์และโบราณคดีของล้านนาไทย

หอสมุดดิจิทัล คัมภีร์ใบลานล้านนา ชุดคัมภีร์ใบลานภายในหอสมุดดิจิทัลคัมภีร์ใบลานล้านนา^{๗๑} ประกอบด้วยรูปถ่ายคัมภีร์ใบลานจาก ๔ ชุดคือ โครงการอนุรักษ์คัมภีร์ล้านนา (PNTMP): ๓,๔๐๓ ต้นฉบับ ๑๓๙,๙๓๐ รูปดิจิทัล หอสมุดดิจิทัลคัมภีร์ใบลานล้านนา (DLNTM): ๓๓๔ ต้นฉบับ ๑๕,๒๑๒ รูปดิจิทัล โครงการรวบรวมเอกสารวรรณกรรมล้านนา Dokumentarische Erfassung literarischer Materialien in den Nordprovinzen Thailands (DELMN): ๙๙๒ ต้นฉบับ ๑๓,๔๑๓ รูปดิจิทัล และหนังสือตัวเขียนชุดฮาร์ลด์ฮุนด์ฮูส (HHHC) ประกอบด้วยภาพสีของเนื้อหาในคัมภีร์ใบลานที่คัดลอกลงในสมุดบันทึกโดยผู้เขียนท้องถิ่นในต้นทศวรรษที่ ๑๙๗๐ สืบค้นข้อมูลพบคัมภีร์ใบลานต้นฉบับของจังหวัดลำปางจำนวน ๕๘๕ ฉบับจากทั้งหมด ๔๙๑๐ ฉบับ พบวัดที่มีการสำรวจคือวัดพระธาตุลำปางหลวง วัดไหล่หินหลวง วัดเวียง วัดบ้านเอื้อม วัดนาเดา วัดเหล่าน้อย วัดล้อมแรด วัดห้างฉัตร วัดบ้าน หลุกใต้ และวัดนาคตหลวง ส่วนการจัดหมวดธรรมพบว่ามีการจัดระบบไว้เพียง ๑๙ หมวดเรื่อง ดังนี้ พระวินัย พระสูตรตันตปิฎก พระอภิธรรม บทสวดมนต์ อานิสงส์ ชาดก โอวาทคำสอน ประเพณีพิธีกรรม ธรรมทั่วไปนิยายธรรม นิทานพื้นบ้าน ตำนานพุทธศาสนา ตำนานเมือง/ราชวงศ์ กฎหมาย ตำราอักษรศาสตร์ กวีนิพนธ์ร้อยกรอง ตำราโหราศาสตร์ รวมหลายหมวด และหมวดอื่นๆ

พิสิฐุทธิ์ โคตรสุโพธิ์^{๗๒} กล่าวถึงการจัดทำโครงการวิจัย สำรวจรวบรวม และจัดทำระบบสารสนเทศ สำเนาภาพถ่ายพระธรรมคัมภีร์ใบลานว่า ในระยะ ๕ ปีที่ผ่านมา คณะนักวิชาการและนักวิจัยได้สนใจและรื้อฟื้นทำการสำรวจ อนุรักษ์ ลงทะเบียน และทำสำเนาคัมภีร์ใบลานและเอกสารโบราณพื้นถิ่นขึ้นมาใหม่ ในการสำรวจอนุรักษ์นี้เป็นการลงมือสำรวจอย่างละเอียด จัดระบบเอกสารให้เป็นฐานข้อมูลเพื่อการอ้างอิงและเป็นแหล่งเรียนรู้ของท้องถิ่นขึ้นมา ทั้งนี้เพื่อสืบสานต่อมรดกมรดกไทย

^{๗๐} ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ และศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเชียงใหม่. ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ ๗๐๐ ปี. (เชียงใหม่: โรงพิมพ์มีเมือง, ๒๕๓๘).

^{๗๑} สมหมาย เปรมจิตต์ และคณะ. โครงการปริวรรตพระคัมภีร์ล้านนา: ปริวรรตและแปลพร้อมกับความนำ. (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา, ๒๕๔๖).

^{๗๒} พิสิฐุทธิ์ โคตรสุโพธิ์ และคณะ. รายงานวิจัย กิจกรรมการถ่ายถอดภูมิปัญญาล้านนาโดยปราชญ์ท้องถิ่น. (เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ นพบุรีการพิมพ์เชียงใหม่, ๒๕๕๖).

สร้างกิจกรรมการถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยปราชญ์ล้านนาในท้องถิ่นนั้นๆ ได้ลงมือทำการสำรวจและอนุรักษ์ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน จังหวัดน่าน นอกจากนี้ยังมีกลุ่มล้านนาคติจากสถาบันวิจัยสังคมก็ได้ทำการสำรวจอนุรักษ์ด้วยจุดมุ่งหมายเดียวกัน เป็นการให้ความร่วมมือส่งเสริมกันและกัน

พระดิเรก วชิรญาโณ (อินจันทร์)^{๗๓} ผู้เคยปฏิบัติงานร่วมกับ ศาสตราจารย์ ดร.อุดม รุ่งเรืองศรี ภาควิชาภาษาไทย ได้เรียบเรียงสรุปแนวคิดและหลักการอนุรักษ์คัมภีร์ กล่าวถึงหลักการและแนวทางในการสำรวจอนุรักษ์คัมภีร์โบราณของทุกกลุ่มจะมีหลักการไม่แตกต่างกัน เพื่อชี้แนวทางพอเป็นกรอบใหญ่ๆ ในการสำรวจอนุรักษ์คัมภีร์โบราณว่า การสำรวจคัมภีร์โบราณ หรือ การคัดธรรมเป็นงานด้านการสำรวจและอนุรักษ์คัมภีร์โบราณที่เก็บรักษาไว้ตามวัดหรือสถานที่ต่างๆ เพื่อให้ทราบจำนวนชื่อเรื่อง ตลอดจนถึงสภาพคัมภีร์โบราณเพื่อทำการซ่อมแซมและเก็บรักษาให้เหมาะสม คัมภีร์โบราณจำนวนมากที่มีอยู่ในปัจจุบัน บางแห่งไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่เท่าที่ควร หากถูกปล่อยทิ้งไว้เป็นเวลานานอาจถูกทำลายจากหนู มอด ปลวก ฯลฯ ตลอดจนถึงความร้อนและความชื้น เมื่อเก็บไว้ในสถานที่ที่ไม่เหมาะสม ก็เป็นสาเหตุหนึ่งของการผุพังของคัมภีร์โบราณการเก็บคัมภีร์โบราณในหีบธรรมเป็นเวลานาน ทำให้โบราณหมดอายุเร็วขึ้น เพราะไม่ได้สัมผัสกับอากาศภายนอกและถูกกดทับเป็นเวลานาน ๆ มีส่วนทำให้โบราณบิดงอ หรือเสียหายได้ การสำรวจและอนุรักษ์ซ่อมแซม ก็จะเป็นการยืดอายุของโบราณได้อีกทางหนึ่งด้วย

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ และศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเชียงใหม่^{๗๔} ได้กล่าวถึงการปริวรรต หรือ การใช้อักษรไทยกลางมาบันทึกข้อมูลจากเอกสารภาษาล้านนาแทนตัวอักษรธรรมล้านนาว่าจำเป็นต้องอาศัยรูปอักษรและอักขรวิธีของภาษาไทยกลางมาเป็นพื้นฐาน โดยมีสมมุติฐานว่า ในเมื่อภาษาล้านนาและภาษาไทยกลางต่างก็เป็นภาษาที่สืบเนื่องมาจากภาษาไทยดั้งเดิม ซึ่งย่อมาหมายความว่า ในแง่โครงสร้างของประโยค ในแง่ศัพท์ และในแง่ของเสียงแล้ว ภาษาทั้งสองนี้มีจุดร่วมกันอยู่ แต่เนื่องจากการที่ภาษาทั้งสองมีสถานภาพเป็นภาษาถิ่นราชธานีที่มีประวัติศาสตร์และพัฒนาการของตนเอง จึงทำให้ภาษาทั้งสองนี้แยกเพี้ยนกันไปบ้าง ความแยกเพี้ยนดังกล่าวอาจเกิดขึ้นทั้งจากการสร้างสรรค์ภายในสังคม และอิทธิพลอันเกิดจากวัฒนธรรมภายนอกซึ่งเข้ามามีส่วนช่วยให้ความแตกต่างระหว่างภาษาในสองถิ่นนี้ขยายตัวมากขึ้น แต่กระนั้นก็ตามหากจะถอดภาษาล้านนาจากอักษรธรรมล้านนา และนำมาบรรจุในรูปลักษณะของอักษรและอักขรวิธีในภาษาไทยกลางแล้ว คนที่ชินกับภาษาไทยกลางก็ย่อมจะเข้าใจข้อความนั้นได้เกือบจะสมบูรณ์ และในทำนองเดียวกัน หากนำภาษาไทยกลางมาบันทึกด้วยอักษรธรรมล้านนาแล้ว สิ่งปรากฏนั้นผู้ใช้อักษรล้านนาย่อมเข้าใจได้เกือบจะครบถ้วนเช่นเดียว

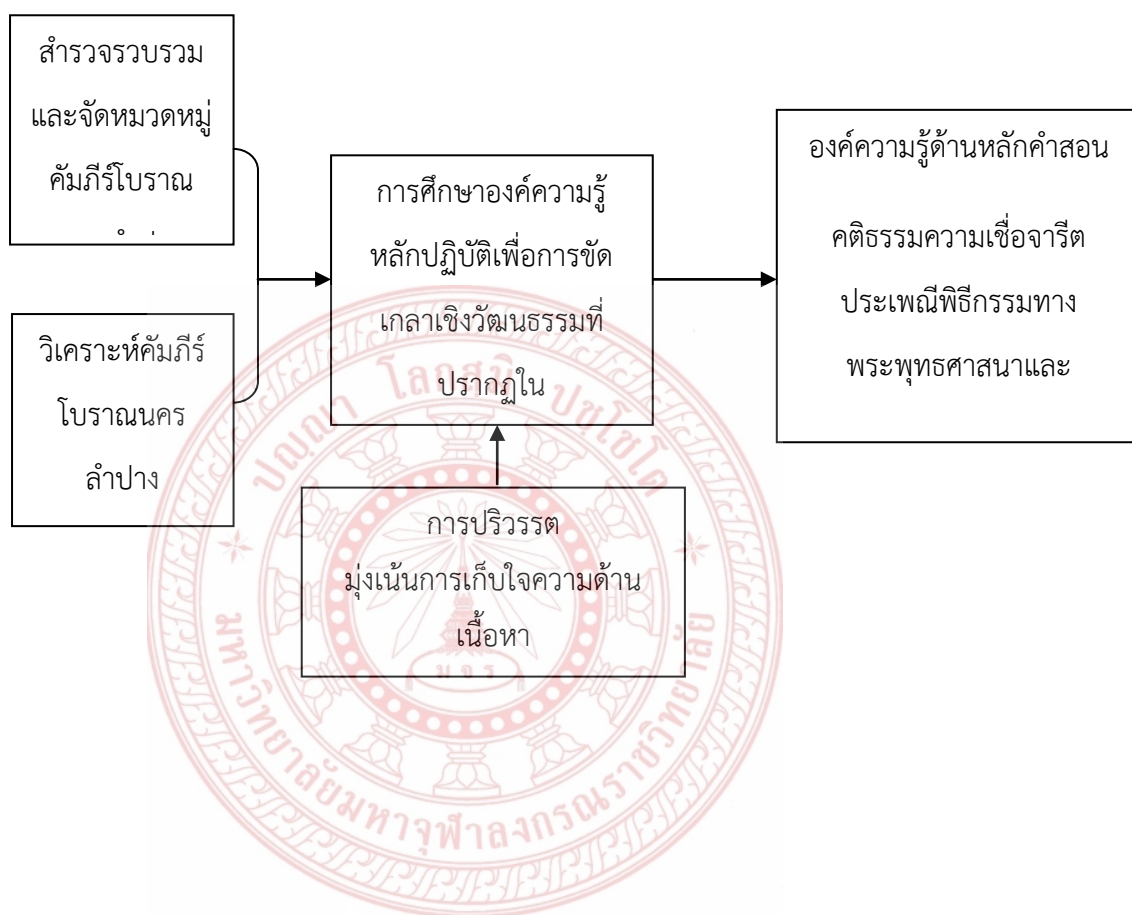
^{๗๓} พระดิเรก วชิรญาโณ อินจันทร์. คู่มือการสำรวจคัมภีร์โบราณ. (เชียงใหม่ : กลุ่มโบราณ วัดอุโมงค์สวนพุทธธรรม, ๒๕๔๕).

^{๗๔} ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่และศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเชียงใหม่. ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ ๗๐๐ ปี. (เชียงใหม่: โรงพิมพ์มิ่งเมือง, ๒๕๓๘).

๕. กรอบแนวความคิดของการวิจัย

กรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาองค์ความรู้หลักปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์นครลำปาง” มีดังนี้

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง เรื่อง การศึกษาองค์ความรู้และหลักปฏิบัติเพื่อการชดเชยเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์โบราณนครลำปาง มีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้ ๑. เพื่อสำรวจคัมภีร์โบราณนครลำปางวรรณกรรมประเภทคำสอนเพื่อการชดเชยเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์ ๒. เพื่อศึกษาองค์ความรู้และหลักการปฏิบัติเพื่อการชดเชยเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์ และ ๓. เพื่อจัดทำชุดความรู้และหลักการปฏิบัติเพื่อการชดเชยเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก
- ๓.๓ การสร้างเครื่องมือการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

งานวิจัยนี้ดำเนินการศึกษาในลักษณะการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Study) และการวิจัยภาคสนาม (Field Study) โดยดำเนินการดังนี้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

๓.๒ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

- ๓.๒.๑ วัดปงสนุกเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง และพระสงฆ์ในวัดจำนวน ๓-๕ รูป
- ๓.๒.๒ วัดบ้านหลุก อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง และพระสงฆ์ในวัดจำนวน ๓-๕ รูป
- ๓.๒.๓ วัดไหล่หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง และพระสงฆ์ในวัดจำนวน ๓-๕ รูป

๓.๓ การสร้างเครื่องมือการวิจัย

- ๓.๓.๑ ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับคัมภีร์โบราณ
- ๓.๓.๒ คัดเลือกคัมภีร์โบราณที่มีความสำคัญและปริวรรต
- ๓.๓.๓ ผู้เชี่ยวชาญหรือปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้ภาษาล้านนาอ่านคัมภีร์โบราณที่เตรียมไว้

ผู้วิจัยใช้การสนทนากลุ่ม (Focus group) จากปราชญ์ชาวบ้าน และผู้ที่มีความรู้เรื่องคัมภีร์โบราณ และผู้เชี่ยวชาญภาษาล้านนา มาตั้งพูดคุยกันในเรื่องของหลักธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์

โดยประเด็นที่สนทนากันได้มากจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับคัมภีร์โบราณ และข้อ
คำถามในการสนทนาอาจจะเกิดขึ้นระหว่างการสนทนากันในขณะนั้น

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๔.๑ ผู้วิจัยศึกษาสำรวจและรวบรวมคัมภีร์ที่วัดปงสนุกเหนือ อำเภอเมือง จังหวัด
ลำปาง, วัดบ้านหลุก อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง และวัดไหล่หิน อำเภอกะคา จังหวัดลำปาง

๓.๔.๒ รวบรวมข้อมูลและจัดหมวดหมู่คัมภีร์โบราณ

๓.๔.๓ คัดเลือกคัมภีร์โบราณที่มีความสำคัญและปริวรรต ศึกษาองค์ความรู้และหลัก
ปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรม

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์คัมภีร์ เพื่อให้ได้องค์ความรู้และหลักการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาเพื่อการขัด
เกลาเชิงวัฒนธรรมองค์ความรู้ด้านหลักคำสอนคตินิยม ความเชื่อ จาริต ประเพณี พิธีกรรมทาง
พระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่น

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

คัมภีร์ล้านนาได้มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร โดยบันทึกลงในวัตถุ เช่น หลักศิลา ใบเสมา ฐานพระพุทธรูป รอยพระพุทธรูปบาท ตลอดจนจารึกบน แผ่นเงิน มีลักษณะคล้ายใบลานมีจารึกตัวอักษร และบางครั้งก็ยังมีจารไว้บนหลังสัตว์ เช่น ผนังวัว ผนังควาย อีกลักษณะหนึ่ง คือ การจาร ได้แก่ การใช้เหล็กแหลมจารลงบนใบลาน ต่อมาก็มีการใช้ปากกาที่ทำจากก้านกูด (พืชชนิดหนึ่ง) จุ่มหมึกดำซึ่งทำมาจากเขม่าไฟผสมน้ำ เขียนบันทึกลงในกระดาษ หรือสมุดข่อย ภาษาล้านนาเรียกว่า “ปี่สา” ลักษณะการจารึกเช่นนี้ มีมาตั้งแต่โบราณ และมีอยู่ตามวัดต่างๆ จนกระทั่งกิจการพิมพ์เริ่มมี จึงได้มีการพิมพ์ลงบนหนังสือ ทำเป็นรูปเล่มในเวลาต่อมา ในงานชิ้นนี้ ผู้วิจัยพบว่าวรรณกรรมที่อยู่ในคัมภีร์ใบลานจะเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์อักษรล้านนา ที่แต่งขึ้นเป็นภาษาล้านนา (อาจมีภาษาบางสัทสบบ้างบางเนื้อหา) และเป็นการบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับ พระวินัย พระสูตรตันตปิฎก พระอภิธรรม คัมภีร์ภาษาบาลี บทสวดมนต์ อานิสงส์ ชาดก โอวาทคำสอน ประเพณี พิธีกรรม ธรรมทั่วไป นิยายธรรม นิยายนิทานพื้นบ้าน ตำนานพุทธศาสนา ตำนานเมือง/ราชวงศ์ กฎหมาย ตำราอักษรศาสตร์ กวีนิพนธ์ร้อยกรอง ตำราโหราศาสตร์ ตำรายา เป็นต้น ในงานวิจัยชิ้นนี้จะสำรวจคัมภีร์ประเภทคำสอน

๔.๑ วัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ สำรวจคัมภีร์โบราณนครลำปาง วรรณกรรมประเภทคำสอน เพื่อการขุดเกลตาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์

วัดไหล่หิน อำเภอกะคา จังหวัดลำปาง (คัมภีร์ประเภทคำสอน)

เรื่อง	จำนวนผูก/เล่ม	ปีจาร/บันทึก
โอวาทคำสอน		
โวหารโลกวิไณย	๑๐	๑๑๒๑
ปู่เถ่าสอนหลาน	๑	ไม่ปรากฏ
โลกวิไณย	๑	ไม่ปรากฏ
ฉัมมดาสอนโลก (ธรรมดาสอนโลก)	๑	๑๒๙๒
โลกวิไณย	๑	ไม่ปรากฏ
คติโลกคติฉัมมคำสอน	๑	๑๒๘๘
สัพพสอน	๑	๑๒๘๔
สังเวควัตถุ	๕	ไม่ปรากฏ
ฉัมมดาสอนโลก (ธรรมดาสอนโลก)	๑	๑๒๖๒

อุโบสถสี่ล	๑	๑๒๕๒
นียบานิทานพื้นบ้าน		
หอรมาน	๑	๑๓๐๒

วัดบ้านหลุก อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง (คัมภีร์ประเภทคำสอน)

เรื่อง	จำนวนผูก/เล่ม	พิจารณา/บันทึก
โอบาทคำสอน		
ธัมมดาสอนโลก	๑	ไม่ปรากฏ
ปุญญวิบาก	๑	ไม่ปรากฏ
มจรุสคำสอน	๑	ไม่ปรากฏ
โลกวิไนย	๑	ไม่ปรากฏ
ปมาทธรรม	๑	ไม่ปรากฏ
นียบานิทานพื้นบ้าน		
สามป่งสามกิว	๑	ไม่ปรากฏ

วัดปงสนุกเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง (คัมภีร์ประเภทคำสอน)

เรื่อง	จำนวนผูก/เล่ม	พิจารณา/บันทึก
โอบาทคำสอน		
ธัมมดาสอนโลก	๑	ไม่ปรากฏ
มจรุสคำสอน	๑	ไม่ปรากฏ
โลกวิไนย	๑	ไม่ปรากฏ
ปมาทธรรม (พระทุศีล)	๑	ไม่ปรากฏ

วรรณกรรมประเภทคำสอน วรรณกรรมคำสอนที่ต่างเป็นร้อยแล้ว มักจะต่างใช้เทศน์ เช่นเดียวกันวรรณกรรมประเภทชาดก มีการยกภาษาบาลีขึ้นตั้งแล้วอธิบายขยายความเป็นร้อยแล้ว หรือมีการแต่งเป็นร้อยกรอง วิธีการสอนนั้นมีทั้งการใช้เทศนาโวหารและสาธกโวหาร โดยการยก อุทาหรณ์เป็นนิตินทางประกอบ คำสอนต่างๆ คือ จริยธรรมหรือแนวทางประพฤติปฏิบัติตาม ขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคมล้านนาแต่โบราณ ตัวอย่างในงานวิจัยชิ้นนี้ เช่น เรื่อง ปมาทธรรม เรื่อง สามป่งสามกิว และเรื่อง ธรรมดาสอนโลก วรรณกรรมเหล่านี้ส่วนใหญ่ยังไม่ได้ปริวรรตออก เผยแพร่และต้นฉบับที่เป็นสมุดข่อยหรือในลานยังคงกระจัดกระจายอยู่ตามวัดต่างๆ ทว่าภาคเหนือ ประกอบกับวรรณกรรมเหล่านี้เป็นวรรณกรรมประเภทมุขปาฐะ เป็นวรรณกรรมที่มีความสำคัญต่อการเรียนรู้และการสร้างวิถีชีวิตของชาวล้านนาในอดีต การบอกเล่าหรือการเล่าเรื่องด้วยคำสั้นๆ บางครั้งสามารถสื่อความหมายแห่งชุดความรู้นั้นได้เป็นอย่างดี วรรณกรรมประเภทสุภาชิตสอนใจ หรือคำให้พรในโอกาสต่างๆ สามารถสร้างพลังความรัก ความสามัคคีให้กับหมู่คณะ และสามารถเป็น คตินำทางให้ผู้อื่นได้ประพฤติปฏิบัติตามได้ ในงานวิจัยชิ้นนี้สำรวจคัมภีร์โบราณ วรรณกรรมประเภท

คำสอนเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรม ดังนี้ ๑. เรื่อง ปมาทธรรม ๒. เรื่อง สามปंगสามกิว ๓. เรื่อง ธรรมดาสอนโลก

เรื่อง ปมาทธรรม (พระทศิล)

๑

๒

๓

ภาพประกอบที่ ๑-๓: ปมาทธรรม (พระทศิล)

๑

๒

๓

ภาพประกอบที่ ๕-๖: ปมาทธรรม (พระพุทฺสีล)

๗

๘

๙

ภาพประกอบที่ ๗-๙: ปมาทธรรม (พระทศील)

๑๐

๑๑

ภาพประกอบที่ ๑๐-๑๑: ปมาทธรรม (พระทุศีล)

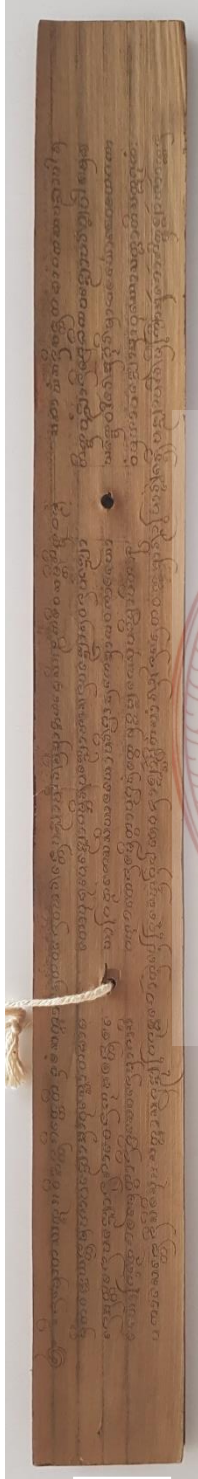
ปมาทธรรม (พระพุทฺธิล)

นโมตัสสัทธู: อลโปภิกขุสังฆญละ สันนิปะตตานังเซตฺ วันเนอโหสิ: อภะโยยังมีโนกาละคาบ
 หนึ่งเจ้าภิกขุตั้งหลายก็มาประชุมพร้อมกันในปีเซตวัน ตันนั้นก็มีปุลฉาโจตนาทั้งไปมาว่าอาวุโสตุราเล่า
 ตั้งหลายเจ้าก็คิดแก่นใจด้วยวัสสชะธรรมเทตินาแห่งพระพุทฺธเจ้าแต่แล ตั้งเราไดยินมาว่า พระพุทฺธเจ้า
 นิพพานไปแล้ว เราจักได้ฟังได้เรียนธรรมแต่ผู้ใดจาอนันทะ พระมหาอนันท์จึง กล่าวว่ อาวุโสตุรา
 เจ้าตั้งหลาย อันว่าธรรมตั้งหลายสุวาระอันป่าได้ฟังก็ดี เยธัมมาอันว่าธรรมอันใดสุชิตาไดยินก็ตีบ
 ยากแล สุตตาทาภาควาตั้ง อนันท์ทั้งปมาโท โทวาสิคควา อันว่าพระพุทฺธเจ้าไดยินด้วยหุทิพแห่งต้นก็
 เสตฺจออกมาจากกันธกุฎิเข้าไปนั่งเหนือธรรมอาสนาในที่ที่ท่ามกลางภิกขุเจ้าตั้งหลายแล้วว่าดูราเจ้าภิกขุ
 ตั้งหลายมาปุลฉาโจตนาด้วยอตัละคาถานี้ด้วยเยื้องใด เจ้าภิกขุตั้งหลายก็ให้กัแล้วกล่าวว่ ภันเต ข้า
 แก่พระพุทฺธเจ้า ผู้เข้าตั้งหลายก็มาปุลฉาโจตนาทั้งนี้ด้วยทำดังนี้แล อันว่าพระพุทฺธเจ้าก็พระมหา
 ชานันท์เจ้าในธรรมคำสอนดูตภาคตะอันใดไปยากบมีแล ผู้ใดประมาทอักษระตัวธรรมก็ดีก็เสมือนถ้า
 ได้ประมาทเลี้ยง ๘๔,๖๐๐ ชั้นธันนั้นแล ดูราอนันท์อักษระตัวเดียวก็หนักก็ยิ่งกว่าภูเขาสิเนโร คำนี้แลดู
 ราอนันท์ธรรมทา ผู้หนึ่งสอนผู้หนึ่งเรียนนั้นชาหาจันจำบได้ ผู้สอนนั้นก็เกี้ยวโอโยหนอ คำเท่านี้
 ก็จำบได้สักเตื่อและมาตรวาแม่หญิงก็ยังรู้แล กันผู้ใดผู้หนึ่งประมาทตั้งนั้นกันตายก็ไปตคนรทหาตีจัก
 เกิดบได้ ตัวอักษระอันนั้นได้ประมาทนั้นแปรไปร้อยได้บ้นคำนั้นก็จักตคนรทค่าในสะก็ไปนั้นแล ดูรา
 อนันท์ควรสักเอาธรรมแห่งกุไปแต่มีที่ เป็นถ้อยคำประการนี้ก็ใช้ตัวธรรมก็คำคือว่าแต่มีหนังสือใช้เอา
 นั้นเอานี้มาก็ดีใช้ไปเอาผิวเอาเมียเอาสัตว์ก็ดี ใช้ตัวธรรมกุเป็นต้อยตักกันก็ดี อันว่ากรรมบาปตั้งหลาย
 แห่งเขานันท์นั้นบได้หาตีสุดเสียงบได้การไปหน้าหุสิชะพระพุทฺธิล จักเอาธรรมแห่งกุไปเทศนาได้ข่าว
 ของมาไว้ซื้อเหล่ากินได้เงินได้คำมาซื้อช่างมาว้วควายเอาอ้ออิตถินาริใส่ไล่ว่าเป็นเมีย บาปแห่งพระ
 พุทฺธิลตั้งหลายนี้ กูตภาคตะก็อีกนั้นเป็นอสงชัยยก็ตีก็บ้อจันบได้พระพุทฺธิลตั้งหลายจักเอาธรรมกุไป
 เทศนาก็ว่าม่วนดี อ้อแล้วหือเป็นเสียงขึ้นเสียงลงสวดแล้วเป็นเสียงสนั่นหวนไหว แล้วได้ลาภสักกา
 ระมานันท์ผู้หือตาก็บได้ผลอะนิสงค์อันใด อุปมาเป็นตั้งเอาพิชช่าวกล้าไปหว่านตีช่น้ำบได้นั้นแลหาก
 บเป็นตั้งนั้น ผู้หนึ่งเอาเงินก็ตีเอาค่าก็ตีแต่มีธรรมหือช่างเครื่องตีเครื่องย่องก็ตีช่างเครื่องนั้นก็ถักเอา
 เสียหน้อยหนึ่งนั้นแล ด้วยประการสันไคน้ำธรรมคำสอนนี้มี ๔๑ ตัวตีเกิดตั้งอกตัวสั้นด้วยาว หามตีไว้
 แล ดูราอนันท์กาลปายหน้าหุสิชะพระพุทฺธิลจักละบาตรและผ้า ๓ ผืน นั้นเสียจักนั่งอยู่ถ้ากินข้าว
 ศรัทธาชาวบ้านเป็นตั้งคนบ้านไปเยี่ยะไรไถนาหือเมียเอาข้าวไปส่งนั้นแล เขาจักถือเอาเพศของเขาว่า
 เขารู้แลเทศนาธรรมชายธรรมเสียชีวิต ใครได้ลาภสักการะจากชาวบ้านก็มุ่งผ้าถือเอาเพศไปปากม่วน
 จำหวนชายทำนองของพระของธรรมบเรียกเอาคำยาสินหือเป็นว่าเจ้าภิกขุตนบมีโหะตันวาด้วยแต่
 ใสนั้นหากโลกนิกบาสีว่าทะเลเวปะโต สัทธิงโลกาอะจิจริง วัตถุ พุทฺธะธัมมะสังฆะคุรุณทังพะหุณทัง
 ตั้งนี้แลหุสิชะพระพุทฺธิล สวดบาลีหากันก็ตีชายอักษระพยัญชนะก็ตีหายไม่หายตัวอยู่ประมาทสิกขาบท
 เขาว่าเป็นลูกศิษย์กว่าอันด้วยแต่เขานันท์หากเป็นเหมือนตั้งก่อนอาจมอันเหม็นอยู่ในศาสนาแม้นว่ามัน
 ได้สร้างพระพุทฺธะรูปวิหาระพระธาตุน้ำบ่อเรียนเอาธรรมมาคำสอนไว้เต็มห้องก็ตีแม้นนั้นให้กูตักวัน
 ตักคืน จักเอาเป็นสันโดษหน้อยหนึ่งก็หากบได้อบรมแลเหตุว่ามันย่ำยีสักขาบทกุเสียเป็นตั้งท้าวพญา
 ผู้ใหญ่ได้ตั้งอาญาไว้แก่ชาวเมืองตั้งหลายปายลูกชาวเมืองตั้งหลายปอยย่ำยีอาณาจักรนั้นเสียถ้วนถ้วน
 ๒ ถ้วน ๓ トラบถึงเล่นลูกเล่นเมียท้าวพญานั้นแลมีอุปมาอันใดมีบาลีว่ามันตุลิกขาบทังกะตั้งปัญญงสา

สะนั่งตภาคะตะระโม ดังนี้ ดูราอานันท์กาลพายหน้าลูกศิษย์กู่อันกระทำในศาสนาตามอาญาอันมาใน
 ลึกขาปาฐิมอกข์สังวระศีลธลาครูในรูปธรรมมูลลึกดขากกระทำตั้งอยู่องค์ครองบ่อหม่นหมองเหงาแห่ง
 แห่งศาสนาทุลีละพระทุลีก็จักมาเป็นมารยาสูนอยู่เป็นดั่งน้ำขุ่นมาหาน้ำใส กระทำปรีวากรรมพุโล
 กะณะกรรมก็ดีก็หากบ่เป็นสักอันเหตุว่าพระทุลีน้ำมานั่งหัตถุบาทนั้นแล ดูราอานันท์หากพระทุลีนั้น
 ยินดีในคฤหัสถ์ๆ นั้นยินดีในพระทุลีสักเอาเหล่าเอาข้าวและมาสู่กั้นก็ดีกั้นเมตตายก็จักไปตกรรกว่าน
 ไฟแดง กั้นชิ่งกั้นเยียวกั้นคนชี้พระทุลีก็กั้นพระทุลีชี้คนก็กั้นเปลี่ยนกั้นไปมาหาตีสุดบได้พันปีร้อยชาติ
 นั้นแล กูตถาคตะสังกล่าวเป็นบาลีว่าอลิสกัฆาพิลสะปะตังสังชัยยะอัปะริบานาวิบุสังคานันแล ดูรา
 อานันท์กาลไปพายหน้าพระทุลีจ้มมีมากนัก จักเอากั้นไปเป็นหมู่เป็นจุมเรียนเอาซึ่งรำแลพอนเป็น
 หมอผีหมอยาเป็นดั่งคนคฤหัสถ์จักมีมากนัก ผุงเจ้าต้นเป็นลูกศิษย์กู่ขึ้นฟ้าเอาธรรมคำสอนเพื่อสักพัน
 จากตุ๊กโตชสาสารผู้กูกศิษย์เทวทัตและลูกน้องพญามารผุงนั้นจักติเตียนนินทาวิชาหลายประการ
 เจ้าภิกษุต้นมีสมพานอันน้อยก็จักถอยเสียจากความเพียรต้นมีสมพานอันมากก็จักปากันเข้าป่าถาวร
 นาบ่านเท่าใดก็จักฆ่ากิเลสตัณหาสักได้ถ้าซึ่งอรหันตาทุลีละพระทุลีผุงนั้นเขาจักกั้นด้วยยานสะ
 กรรมอันเป็นมูลละแล ปราชิกตั้ง ๔ ก็จักได้เสียงยังทวารตั้ง ๓ ถือรูปาก รูปี รุงคชาติเป็นลักกะเพศ
 และได้บาปแถมร้อยเท่าพันเท่าแม่นพระพุทธรเจ้าสักเกิดมา ๑๐ต้นภายหลังก็เผลบได้สักต้นเป็นดั่ง
 ก้อนอามจมนั้นแล ดูราอานันท์เขาเป็นลูกน้องพญามารแลเทวทัตนั้นกูตถาคตะอ่านนับได้สร้างสมพาน
 มากี่มากกว่าเมตดินเมตทราย น้ำในมหาสมุทรตั้ง ๔ ก็ห้านั้นได้หาเท่าสมพานอันกูได้สร้างมานั้นแล
 ปุณณะทิวะสัง ยังมีในวันหนึ่งถัดนั้นมาเจ้าภิกษุตั้งหลายปากันไปกุมมาตรมีเจ้าภิกษุต้นหนึ่งนั่งอยู่ใต้
 ต้นไม้จักใกล้หนองน้ำหันนกายกั้นปลา ภิกษุต้นนั้นก็สังเวทใส่ว่าอะโหวิตตะอิตตะริวาทนแห่งกู่นี้ก็
 ชราเถ่าแก่เป็นดั่งปลาอันนกายหากสับต้อดกั้นนั้น มจฺราชะธรรมก็จักมาทันกู่ในวันหนึ่งเหมือนดั่งปลา
 ผุงนี้แล ภิกษุต้นนั้นก็มีสังเวทลิ่งภาวนาออกปากว่านกายกั้นปลา ๆตั้งนี้อยู่ใจๆ ก็มีแลเจ้าภิกษุตั้ง
 หลายไปกุมมาตรได้ยินก็เสียนจำกันว่าเจ้าภิกษุต้นนั้นพาโลเป็นโจรในศาสนาบรู๊แก่แท้ในศาสนาอัน
 ไตมาเป็นกรรมฐานไปได้เลยเอานกยงกั้นปลามาเป็นอนุสติกรรมฐานนั้นแล ภิกษุตั้งหลายบ่สอนบ่ชม
 ใจต้นแม่นภาวนาได้ร้อยปีพันปีก็บ่เท่าภิกษุต้นอันชมใจต้นได้แม่นภาวนาคำเดียวก็มีดั่งนี้แล เทสนาวส
 เนนเมื่อแล้วธรรมเทศนาแห่งพระพุทธรเจ้าอันจื่อว่าปะมาทะธัมมนั้นปันนะสัตว์ตั้งหลาย ๔ หมู่ก็ได้
 ถึงธรรมวิเศษมีประเภทว่าโสดา สกิทาคา อนาคา อรหันตา ตามบุญสมพารอันต้นใดกระทำมานั้นแล

ปมาทะธัมม พระภิกษุแก้วชลพรเปียน ปางเมื่ออยู่โรงหลังใหญ่ในอารามวัดไหล่หินนั้นแล
 นายเหยสำเร็จเมื่อ ๑๔ ตุลาคม ๒๔๘๖ ปีมะแม ยามใกล้เที่ยงเดือน เกียงแรม ๔ ค่ำแล

เรื่อง สามปingsามกัว

๑๒

๑๓

๑๔

ภาพประกอบที่ ๑๒-๑๔: สามปingsามกัว

๑๕

๑๖

๑๗

ภาพประกอบที่ ๑๕-๑๗: สามปंगสามกัว

๑๘

๑๙

๒๐

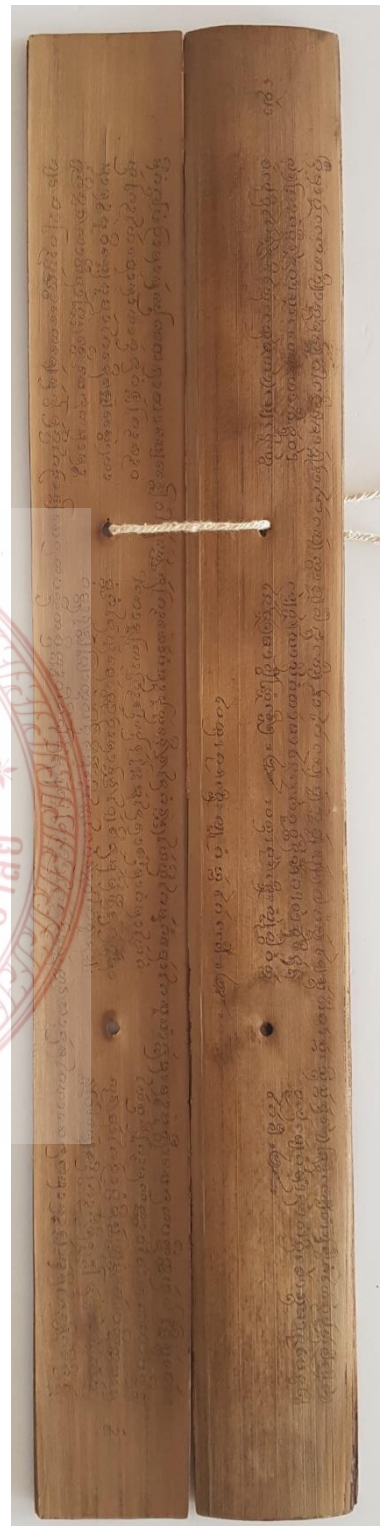
ภาพประกอบที่ ๑๘-๒๐: สามปंगสามกัว

๒๑

๒๒

๒๓

ภาพประกอบที่ ๒๑-๒๓: สามปंगสามกัว

๒๔

๒๕

ภาพประกอบที่ ๒๔-๒๕: สามปंगสามกัว

๒๖

๒๗

ภาพประกอบที่ ๒๖-๒๗: สามปingsสามกัว

เรื่อง สามปิง สามกัว

นโมตัสสัตถุ วัฒนกันตะ ลิตเตติ อี ทัง สัตถา เขตวเน วิหารันเต ปัญญาปารมมี อาสัพพะ
กาเลสิ เอกะทิวะสิมทิ ภิกขุ ธัมมะสะภายัง สะนิสันตา ตถาคะสัสสะปัญญาปารมมีตะวัณณะยันตาม
หาปัญญา อาวุโสตถาคะโต ปุญปัญญา คัมภีระปัญญา หาสะนะปัญญา สะวะนะปัญญาติกะปัญญา
นิพเพธิกะปัญญา ปะสัปปะ ปาทะมะณะโน อัตตะโน ปัญญาอนุภาเวนะ กุฎะทันตาทะโย พรหมะณะสะ
สิหาทะโยปะริพพาธเก อาละวะกาทะโย ปักเขวาทะระ อังคริมาละทะโย เทวะทะตะพะกาทะโย พร
หามคะตะเมตวานิพพิเสวะเนอาพาสี พะหุคะตะนะคะมิตวา ปัพพัง ทัตวา มัคคัฎละเลสุปะฏิฐาปิตา
เอวังมหาปัญญาอาวุโส สัตถาติถันตคุณังปะกาเสนโต นิสีทิส...

สัตถา สัพพัญญูพระพุทเจ้าหากเป็นครูของคนและเทวดาสถิตสำราญในเขตวัณณะอาราม
ปรารพซึ่งปัญญาปารมมี ขียาอันเจ้าภิกษุตั้งหลายหากวัณณะนาสรณเสริมปัญญาแห่งต้นหื้อเป็นเหตุ
เป็นอารัมมะณะแล้ว ก็ประวัติเทศนายังชาตะกะอันนี้ อันสังคีตอาริยะเจ้าตั้งหลาย หากแขวดกกุหมาย
ด้วยคาถา อาทิ ปาทว่า วัฒนกันตีสิตโตนี้แล วิตถุยังมีแต่แลยังมีในวันหนึ่ง เจ้าภิกษุตั้งหลายก็มานั่งพร้อม
ประชุมกันไนธัมมสภา คะสาละวัณณะนา สรรณุเสริญุปารมมี คือว่าปัญญาปารมมีแห่งพระสิตถาวาโ
ว่าดังนี้ อาวุโสตุราเจ้าตั้งหลาย พระพุทเจ้าต้นเป็นครูแห่งเราตั้งหลาย มหาปัญญาปัญญาอันมาก
ปุญปัญญา มีปัญญาอันแน่นหนา คัมภีระปัญญา ปัญญาอันเลิศ หาสะวะนะปัญญาปัญญาบังเกิดยัง
ความชุ่มชื้นยินดีแก่คนและเทวดาตั้งหลาย ะวะนะปัญญาอันกล้าคม นิพเพธิกะปัญญา มีปัญญาอันค
วีแก้ไขเสียยังความสะลั่งสงสัยแห่งคนและเทวดาตั้งหลาย ทะสะพะโล พระพุทเจ้าต้นนั้น อัน
ครอบงำยังทะปาทะแห่งบุคคลตั้งผู้อื่น เตียนยอมสั่งสอนยังพราหมณะตั้งหลายอันมีพุททะทัน
ตะพราหม์เป็นต้นแล สั่งสอนยังริวะระกะ ตั้งหลายอันมีสะภิยะริการะก เป็นต้น แลสั่งสอนยังกษัตริ
หลายมีละกะยกข์เป็นต้นและ สอนยังโจร ตั้งหลายหมายมืองคูลิมาระเป็นต้น แลสอนยังพราหม์ ตั้ง
หลายมีพะกาพรหม์เป็นต้น แล้วกระทำยังบุคคลตั้งหลายฝูงนั้น หื้อหาพิชปะได้เป็นดังพ้อมผู้ฉลาด
และกระทำหื้อพิชฐ์ตัวกล้า หื้ออ่อน ยอม ด้วยคำสตรัสศิลป์แห่งต้น ยะภาอันนั้นแลมีอุปมาอันใด สัตถา
อันว่าพระพุทเจ้าแห่งเรา ก็อุปไมฉนั้นแล เจ้าภิกษุตั้งหลายสำแดงสรรณุคุณพระพุทเจ้า ด้วย
ประการ ดังนี้แล้ว ก็นั่งอยู่หั้นแล สัตถาพระพุทเจ้า อันสถิตสำราญในระระคันธกุฎิ ได้ยินยังคาถา
เจียนจำแห่งเจ้าภิกษุตั้งหลาย พระก็เสด็จลีลามาสู่ที่อยู่ภิกษุตั้งหลายแล้วก็ถามว่า ภิกขเว ตุราภิกษุตั้ง
หลาย ตุมเหท่านตั้งหลายมานั่งประชุมพร้อมกันด้วยคาถาอันใดในกาลบัดนี้อันลา อถะโนกาลนั้นเจ้า
ภิกษุตั้งหลายจึงให้ว่า ภันเตกะคะวา ข้าแต่พระพุทเจ้า ผู้ข้าตั้งหลายพร้อมชุมนุมกันด้วยคาถาอันมี
ดังนี้แล พระพุทเจ้าจึงกล่าววว่า ภิกขเวตุราภิกษุตั้งหลาย พระตถาคตะมีปัญญาบ่เท่าในกาละภาวะ
ปัจจุบันนี้ สิ่งเดียว ในอดีตอันข้ามล่วงแล้วนานนิก วันนั้นเมื่อญาณปัญญาแห่งพระคคาคตะบ่แก่กล้า
เทื่อ ยังบ่าเป็งปารมมี ก็ยังมีปัญญาสิ่งเดียว แลพระพุทเจ้ากล่าวเท่านั้นแล้วก็ทรงตุมหิภาวะอยู่บ่ปาก
จั้นแล เตหิ สิตโต พระพุทเจ้าต้นองอาลอันเจ้าภิกษุหากอาราธนาขอธัมมเทศนาดังนั้น พระก็นำเอา
มายัง อตีตะสัมมสัมมเทศนาว่าอตีเต กาเลพารานะสิยังชะนะโกนามะ รัชังกาเลสิ ตทาโพธิสัตโต
พรหมะเกเล นิพพิตติเสนะกุมารโ นามังกะริสชะนะมะมะโกนามะราชา ยังมีพญาต้นหนึ่งชื่อว่า ชนกะก็
สะทำยังราชะภาวะ เป็นพญาในเมืองพารานะสิ ตทาในกาลนั้นบรมโพธิสัตตว์ก็เกิดในตระกูลพราหม์
อันหนึ่งแล พ่อแม่ก็ใส่ชื่อลูกแห่งตนว่าเสนะกะกุมารแลส่วนเสนะกะต้นนั้น เยพพะนะถึงวัยขึ้นใหญ่

แล้วก็ไปเรียนเองยังศาสตร์และศิลป์ในเมืองตักกะลีลาได้เสียแล้ว ก็ปีกมาสู่เมืองพาราณสีตั้งเก่า ส่วนว่าเสนะกะกุมารก็เข้าเฝ้าพญาตันพอ ๆ ก็ตั้งยังเสนะทะมารไว้ในที่อันเป็นอามาตย์นั้นแล ตันนั้นเสนะกะอาตาศ์ก็สอนยังอัตถะธรรมแก่พญาพาราณสีตันนั้นทุกเมื่อแล มจรุธัมมะกะสิโณหุตวาธันว่าเสนะกะอามาตย์ผู้มีปัญญาอันเทศนาธรรมอันหวานม่วน ก็ตั้งไว้ยังพญาชนกะหื้อถึงด้วยศีลห้าแล้ว หื้อตั้งอยู่ในกัลป์ยามะปฏิบัติภา ครองปฏิบัติอันดีอันงาม คือ หื้อทานและล้าอุปโปสละ แลกุสละกัมมะปะละเอ ๑๐ ประการ แล ในกาลอันนั้นเหมือนกลายอันเกิดมาแห่งพระพุทเจ้าดังหลายในโขงเมืองพาราณสีตั้งมวลก็มีแล สัพพะเสนะกะระภูตวาสิโน คนดังหลายมวลอยู่ในอาณาวัฏระโขงเมืองตั้งนั้นเป็นต้นวาพญาและอุปราชก็ประชุมชุมนุมกันมาในวันปักชะ ดังหลายมีเดือนเป็งและเดือนดับเป็นต้น แล้วก็ตกแต่งยังธรรมสภาคะสนามอันเป็นที่ชุมนุมฟังธรรมและส่วนว่ามหาสัตว์เล่าคือเสนะกะปณทิตะอามาตย์ก็ขึ้นนั่งเหนือแท่นอันมีในท่ามกลางนั้นแล้วก็เทศนาธรรมด้วยต้นเสมียดังพุททะลีลานั้นละแล ส่วนธัมมะกถาแห่งบรมโพธิสัตว์นั้นก็เหมือนดังพระพุทเจ้าสิ่งเดียวแล ธัญญุตตะโรมะหัลละกะพราหมणेณ ณะภิกขัง วัระติวากะหะนะปะนะสะกังละภิตวา เอกัสสมิงพราหมณะกุล นิกปะมิตวา ปุณะภิกขัง วัระริสสามิตตะโต ในกาลนั้นยังมีพราหมณ์เถ้าแก่ ผู้หนึ่งก็เตียนย่อ้มลักเดินไปแสวงหาขอข้าวของบ่ขาดก็ได้ข้าวของประมาณร้อยกะหาปณะก็เอาไปฝากไว้ในตระกูลพราหมณ์ผู้หนึ่งแล้ว ก็หนีไปแอ้วแสวงหาขอข้าวของเหมือนเถ้าแก่อัน ตทาสาคะสัสสะกาเลในกาลเมื่อพราหมณ์ผู้หนึ่งไปแสวงหาขอข้าวของตั้งอันในตระกูลพราหมณ์อันนั้นก็จ่ายข้าวของร้อยกะหาปณะบริโศกกันเสียเสียหั้นแล ส่วนว่าพราหมณ์ผู้เป็นเจ้าของนั้นคั้นมารอดแล้ว ก็มาโจทย์ถามเอาขังข้าวของแห่งต้นอยู่ใจๆ หั้นแล พราหมณ์ตระกูลนั้นก็บ่อาจเพื่อจักฮื้อได้ขังข้าวของร้อยกะหาปณะนั้นได้ก็ฮื้อยังลูกสาวแห่งต้นไปเป็นบาทบริจาคาแห่งพราหมณ์เถ้าแก่อันนั้น หั้นแล ส่วนพราหมณ์เถ้าแก่อันนั้นก็เอายังกุมารีผู้หนุ่มน้อยนั้นไปอยู่บ้านแห่งต้นอันมีมีปีไกลแต่เมืองพาราณสีเท่าใดแล

อละในกาลนั้นเมียแห่งพราหมณ์เถ้าแก่อันนั้นก็ปดตั้งบ้อมด้วยตั้นหากามคุณ ก็ด้วยต้นยังหนุ่มน้อย ก็กระทำยังมิฉฉาจรกันด้วยหญ่ตั้งหลายฝูงอันหั้นแล โปะพะสิหอะติปิยะวัตถุนิยามะชื่อว่าวัตถุดังหลายอันโลกบ่เป็งอิมมี ๑๐ ประการและ กะตะมานิโสพะสะ ๑๖ ประการนี้เป็นโคลาสาคะโล สัพพะสะวันติ จินะตปะปะติ น้ำหมาสมุทราศรบ่หอนอิมด้วยแม่น้ำน้อยใหญ่ตีไหลเข้าไปหานั้น ๑. อักคิอุปาทาเนนะตปะปะติไฟก็บ่หอนอิมด้วยไม้หลัวเป็นต้น ราชาทที่ท้าวพญาที่บ่หอนอิมด้วยบ้านเมืองจะแล มีเมืองหนึ่งแล้วก็มิใคร่ได้ยังเมืองอื่นแถมเล่า พาโลคนผู้หาปัญญาบ่ได้ก็บ่หอนอิมด้วยบาปตั้งหลายย่อ้มบ่ขวยกระทำบาปอยู่ใจๆ อตถิผู้หญิงตั้งหลายก็บ่หอนอิมด้วยสิ่ง ๓ ประการ คือ บ้อมด้วยเมณูธัมม์แลบ้อมด้วยเครื่องย่องของประดับและบ้อมด้วยอันประสูตรลูกสะแล พราหมโณ พราหมณ์ก็บ้อมด้วยมนตราเพทดังหลายญายอิริยะเล็งต้นมีฉานก็บ้อมด้วยวิหระสมายติมียานอยู่ด้วยฉานสมาบัติแล เสกโขอิริยะสาวกะเจ้าต้นเป็นเสกชะ ก็บ้อมด้วยปัจจัจยกะกิเลสตั้งมวลแล อับปิลโล เจ้าภิกขุต้นบ่มกนอิกก็บ้อมด้วยธุดังคะคุณ อาระวะวิริโยแล โยคาวะระเจ้าต้นมีความเพียร หากได้ปรารณาซึ่งความเพียรนั้นแลธัมมะกถิกอ บุคคลต้นเป็นธัมมะกถิกะก็บ่หอนอิมด้วยอันกล่าวเพียรจำด้วยธรรมและ ทาคินาธรรมแก่คนตั้งหลาย วิสาระโท บุคคลผู้มีปัญญาวิสาระทะแก่ล้าก็หากบ่หอนอิมด้วยปริสาทะตั้งมวลแล สัทธาบุคคลผู้ประกอบด้วยศรัทธาก็หากบ้อมด้วยธันอุปราชยังสังฆะเจ้าทายะโก บุคคลผู้มั่งจ้อทานก็บ่หอนอิมด้วยธันสละข้าวของเงินค่า ปันติโต บุคคลผู้มีปัญญาที่บ้อมด้วยฟังธรรม จตุสสะปริสา บริษัท ๔ จำพวกก็บ้อมด้วยธัมมพระพุทเจ้าแล ๑๖ ประการท่านว่าในโลกนี้บ่

มีอิมแต่แล สาธิพราหมะณีเมณุนะพาละธัมมะนะ อติตา ส่วนว่านางพราหมณ์ณี นั้นบ่อมด้วย กามะ ตัณหาตั้งมวล อันเป็นการสร้างบ่อมแห่งหนายและนางพราหมณ์ผู้้นั้นมักนำเอาอย่างผิวผู้อื่นมาเป็น ผิวตน ยามเมื่อผิวเถ้านั้นเสียไปแล้ว อันจักกระทำปาปะกัมมอันแน่นหนาด้วยกามกิเลส เหตุว่าได้ผิว เถ้าฟันล้มเวา บุปุติชม บสุมกับนางหนุ่มน้อย สังสีกอันมันเล็งดูผิวเถ้าแล้วเป็นตีโครหวั ใครสละตัว อื้อแก่ชายหนุ่มผู้อื่นด้วยอันบ่เกรงขามตั้งอัน ปุณณะทิวเสยงมีในวันหนึ่ง นางผู้้นั้นก็สลดต่ำก้อยน้อยใจ หมองอยู่แล้ว ก็อยู่บ่กินข้าวกินน้ำหั้นแล พราหมะโณ

ในกาลนั้น พราหณ์ผู้เป็นผิวหั้นเป็นฉนั้นนั้นก็ถามว่า โภติกะเท ตูราเจ้าเมียรักเมียแย่งเข้ามา หั้นเจ้าเหมือนตุสกับควี่เหมือนตั้งจิวันภัยอันใดและมาผ่าหัวโล่แห่งเจ้า พยาธิโรคาอันใดมาถูกต้องเจ้า เจ็บตองหรือว่าเจ็บหัว เมื่อนั้นนางพราหมณ์ก็กล่าวว่าตูลาพราหมณ์ข้าบ่อาจเพื่อกระทำการอันใจใน เรือนแห่งเราได้ ซ้ออยู่ในตี้นี้บ่มีเครื่องย่องของประดับเป็นต้นว่าเสื้อผ้าข้าวน้ำโภชนะอาหารก็บ่อมเต็ม ใจได้แล ท่านบ่ไปแสวงหามาหื้อได้ซ้าก็ล็กหนีเมื่อไปหาแม่แห่งซ้าสะแล อละในกาลนั้นพราหณ์ผู้เป็น ผิวก็กลัวเมียมันหั้นตั้งอันสิ่งกล่าวว่า ภาติตา ตูรานางน้องรักปี่ก็มาตี้นอกตี้นใจแต่แลซ้าของเงินคำอัน ไต่ก็บ่มีล็กษาเครื่องประดับอันดีอันงามด้วยงายนั้นจา นางก็กล่าวว่า ท่านจูงไปแสวงหาเซาะขอมมา เตอะ พราหณ์ผู้เป็นผิวก็กล่าวว่านางจูงไปตักแต่งเครื่องข้าวได้ข้าวถุงหื้อแก่กูบ่เตอะสุมาณากุมาริ สา นางพราหมณ์กุมาริผู้้นั้นก็มีใจยินดีมากนิก นางก็ตักแต่งยังข้าวได้ข้าวหื้อแก่พราหณ์ผู้เป็นผิวด้วย ธิบเร่งฉับพลัน แล้วก็เอามาหื้อแก่ผิวเถ้านั้นแล เมื่อพราหณ์เถ้าได้หื้อข้าวแล้วก็เซาะหาเอาเก็บมิตศรี กัญชัยเขี้ยวหวายและเหล็กไฟมันก็ตีผากตีสั๊กลากเมียหนุ่มน้อยก็สร้างเซาะหาอันนั้นอันนี้ไปมาๆ ต่า ก็เล็งดูเมียรักแล้วก็ลวดลงเรือนไปยืนดูเมียรักแถมเถ้าก็กล่าวว่าเจ้าจูงอยู่คอยเฝ้าเรือนเราก่อนเตอะ อย่าได้ประมาทราสา ปี่จักไปแสวงหาเอาข้าวของเงินคำเครื่องประดับมาหื้อเจ้าเน่อว่าอัน ถัดวันนั้นมา มันก็ไปแสวงหาตามลำดับบ้านเรือนไปตักตีก็บ่ได้สังสีกสิ่งสั๊กแล เมื่อนั้นพราหณ์เถ้าก็ไต่เต้าไปไกล บ้านเมืองแห่งตั้นตักๆ มันก็ร่ำเปิงว่า แต่ก่อนมาก็ไปหากก็ยังได้อยู่พอง บัดนี้เป็นโดลงหาอันใดก็บ่ได้ มันก็มาคิดถึงเมียรักที่นั้งไต่อยู่ปิ่นไม้ใหญ่ข้างทาง บัดนั้นยังมีเทวบุตรตั้นหนึ่งอยู่ไม้ตั้นนั้นหั้นพราหณ์ มานั้งให้อยู่ก็มาถามว่าตูลาพราหมณ์เถ้า ได้ยินเสียงอันถามตั้นตั้นนั้นก็เซาะเหลียวหาพื่อเมื่อได้หั้นยัง ชายผู้หนึ่งมีศรีมีใสเรื่องามมันก็คินใจ ว่าเจ้ากูผู้้นี้สั๊กเป็นคนหรือว่าผีอันลง เทวบุตรตั้นนั้นก็กล่าวว่า เรานี้เป็นรุกขเทวดาอยู่ที่นี่ เราหั้นท่านมานั้งโตกเศร่าอยู่จึงมาถามว่าท่านเป็นตักด้วยอันใดจูงบอกตัก นั้นแก่เราเตอะ ยามนั้นพราหณ์เถ้าก็กล่าวว่าตูลาเทวบุตรตั้นประเสริฐซ้าเป็นตักด้วยหาซ้าของเงิน คำได้บ่ได้บ่มีเครื่องประดับอันดีงามหื้อแก่เมียรักแห่งซ้า ออกมาบ้านจองได้บ่ซวบเข้าแล้วก็แสวงหาอัน ไต่บ่ได้จะแล เมื่อนั้นเทวบุตรตั้นนั้นก็รู้ว่าพราหณ์เถ้านั้นหากเป็นตักด้วยเมียจ้่าหั้นมาแสวงหาเครื่อง นุ่งครวยย่องแลซ้าของสัมปติ สิ่งกล่าวตูลา พราหณ์ท่านจูงจ้่าเอายังสัพพะคุณแห่งเราเตอะว่าอัน เทว บุตรก็บอกยังความรู้ในหลัก ๖ ประการแก่พราหณ์เถ้าว่า ๑.สนุกอยานอน ๒.เมียรออันอัยยีน ๓.โอ เน่าหื้อเห็น ๔.เหม็นหื้อรู้ ๕.นอนสูงหื้อนอนค่า ๖.นอนต่ำหื้อนอนหงายมี ๖ ประการนี้ พราหณ์เถ้าก็ เรียนเอาแล้วก็อำลาเทวบุตรไปสู่เมืองตีหนึ่งนั้งพักอยู่ศาลาริมน้ำหั้นแล ขณะนั้นมิราชบุตรพญาเจ้า เมืองและบริวารตั้งหลายปากันลงเล่นน้ำอยู่ก็หั้นพราหณ์เถ้านั้นนั้งอยู่ได้ถามว่าท่านลูกจากบ้านเมือง ไตมาค้มาชายสิ่งใด ตั้นนั้นพราหณ์เถ้าก็ตอบว่าซ้าลูกจากเมืองพราหณะสีมาชายความรู้จะแล ลูก พญาเจ้าเมืองก็ถามว่าความรู้ของท่านเป็นสิ่งใดจูงบอกมา พราหณ์เถ้าก็กล่าวว่าหากจักเอาแต่ก็มี ชั้นตั้งพันคำ หากบ่มีก็บอกบ่ได้ ลูกพญาเจ้าเมืองก็ใจคนไปเอาคำพันหนึ่งเป็นชั้นตั้งแล้วเรียนเอา

ความรู้กับพราหมณ์เก่าๆ ก็ยินดีสอนยังสัพพะคุณ ๖ ประการอันได้ยินมานั้นแล้วก็หนีไปสู่มืองแถมเมืองหนึ่ง ได้นอนหลับในศาลาหลังหนึ่ง ขณะมีโจรมาลอบลักเอาค่าในถงหนีไปแล้ว เมื่อพราหมณ์เก่าตื่นมาก็หาค่าก็ไม่ได้ มาก็ดึงถึงสัพพะคุณ ๖ ประการข้อที่ ๑ ว่าสนุกอย่างอนแล้วก็คิดว่าเราเป็นคนนี้เสียหลายควรที่เข้าป่าหื้อเสื่อขบตายดีเตอะ ก็เดินไปสุป่าไม้ดงหนา ทหาในกาลนั้นยังมีลูกพญาเจ้าเมืองๆ นั้นได้เข้าป่าดงหนาเพื่อแสวงหายังตัวเนื้อตัวกวาง ก็ได้บ่มา หลงทางกับบริพลโยธา สุริยา ก็ตกต่ำดับน้อยขี่ม้าไปบ่หันทางได้ตกลงไปในเหวลึกที่ ๑ ลวดตายเสียตั้งลูกพญาและม้าอาชาไนยว่าอันแล ถัดวันนั้นมาพราหมณ์เก่าอันว่าจักเข้าป่าไปตายนั้นก็อยากกินน้ำจึงเซาะหาน้ำก็ได้กลืนเน่าเหม็นมาแต่ไกลพราหมณ์เก่าก็คินใจว่าถ้าตีเทวบุตรได้สอนมานั้นบัดนี้เราได้กลืนโอกลืนเน่าคาวเราต้องเซาะหาว่าจักเป็นคนหรือสัตว์ตาย ว่าอันแล้วมันก็เซาะหาไปกลืนนั้นก็ไปหันไสยงชากศพลูกพญาแลม้าอันตายนั้นทรงเครื่องประดับไปด้วยค่ามากนัก มันจึงได้เก็บเอาเครื่องค่านั้นแล้วก็หนีไปแล อกะในกาลนั้นยังมียักษ์ตนหนึ่งอาศัยอยู่ในป่าไม้ใหญ่แปลงตื่นอนบนค่าไม้ใหญ่ต้นหนึ่ง ยามเมื่อตัววันแจ้งมายักษ์ตนนั้นก็ลงมาหากินคนและสัตว์อันหลงเข้ามาในตีแห่งต้นนั้น ถัดนั้นมาในวันลุนมารอดบมีคนและสัตว์ตั้งหลายมาในตีอยู่แห่งยักษ์ตนนั้น จึงได้ออกไปหากินยังตีไกล ในกาลนั้น พราหมณ์เก่าก็เข้าไปในตีนั้นก็ไปหันไสตื่นอนอันยักษ์แปลงไว้ดีงามนักจักป็นไปนอนก็บ่ตื่นด้วยแสงสุริยาใกล้ดับม้วยบ่หันตางป็น มันจึงเข้าไปนอนในถงไม้ต้นหนึ่งมันก็บ่ประมาทลาค่าสอนแห่งเทวบุตรว่าอนตำหื้อนอนหงาย แล้วพราหมณ์เก่าก็นอนหงายแยงดูที่อยู่อันยักษ์แปลงไว้มันก็คินใจว่ากันพุก เราจักป็นไปนอนบนนั้นจักดีและเมื่อตัววันรุ่งเจ้าแล้วพราหมณ์เก่าก็ป็นไปบนค่าไม้ นั้นเป็นตีเย็นสบายนัก มันก็ร่ำเปิงถึงค่าสอนแห่งเทวบุตรอันได้เรียนมาว่าอนสูงหื้อนอนค่า มันก็นอนค่าอยู่นั้นแล ยามนั้นยักษ์ตนนั้น ปีมารอดยังที่อยู่แห่งต้น ก็ขึ้นจักขึ้นนอนก็รื้อนอน มันจึงไปอาบน้ำในสระหลวงลอยไปลอยมาอยู่ในน้ำนั้นแล เมื่อพราหมณ์เก่าหันน้ำนั้นมันก็คะนึ่งได้ว่าเราใครได้เก็บตีนอันยักษ์มานั้นแล มันจึงค่อยย่องลงมาลักเอาเก็บยักษ์แล้วก็หนีไปจากต้นนั้นแล ก็วันหลายวันรอดแล้วพราหมณ์เก่าก็ไต่เต้าไปสูบ้านแห่งต้นมันก็ร่ำเปิงว่าเราจักเอาข้าวของเงินค่าที่ได้มาซ่อนไว้ก่อนจักดีจะแล ก็ซ่อนแล้วมันก็ขึ้นเรือนไป ยามนั้นนางพราหมณีเห็นผัวเก่ามา ก็ออกไปต้อนรับแลหาข้าวน้ำมาสู่แล้วอู้พู่จึงถามว่าท่านไปหลายปีขบเข้าท่านได้อันใดมาพองจาตีนั้นพราหมณ์เก่าก็กินข้าวบ่ปาก นางจึงได้ไปเปิดถงดู ก็บ่หันอันใดสักสิ่ง นางพราหมณีก็มีใจเกียดมากนัก ยามนั้นพราหมณ์เก่าก็บ่บอกตีซ่อนข้าวของเงินค่าแก่นางพราหมณีและ ขณะยามนั้นชายชู้แห่งนางพราหมณีที่ได้มาอยู่ป็นเรือนได้ยินคำอัน พราหมณ์เก่าบ่บอกตีซ่อนข้าวของเงินค่านั้น มันก็ลักเอาไปเสียเสี้ยงแล ก็วันถัดมาพราหมณ์เก่าก็ไปเอาข้าวของเงินค่าตีซ่อนไว้ ก็บ่หันอันใดสักสิ่งมันก็มาคินถึงค่าสอนเทวบุตรว่าเมียวอนอย่ายั้นนั้นแล ลำดับธรรมเทศนามาถึงข้อสุดท้ายนี้ก็ปรากฏแก่พราหมณ์เก่าแล้วตั้ง ๖ ประการแล้วแล อกะในกาลนั้น เสนามหาอามาตย์ได้เทศนามาในหื้อท่ามกลางนั้นมีมหาชนกะเป็นต้น วันนั้นแล ชาวเมืองตั้งหลายก็ได้สำเริญขึ้นใจไว้อยู่บ่ขาด ก็หากเป็นตีมีสุกกันทุกผู้ทุกคนเป็นตัวละแล สัตตะนิบาตชาตะกะ อันมาในกรุงณะวรรคก็บังคมสมเด็จเสร็จแล้วเท่านั้นแล

โกหารสามปंगสามกิวเสร็จแล้วเมื่อจุลศักราชได้ ๑๒๑๖ ปากาบสิ้นเดือน สามแรมห้าค่ำพร่องค่ำได้วันอาทิตย์ ынโตย วันกำเหมาแลนวยเอย

เรื่อง ธรรมดาสนโลก

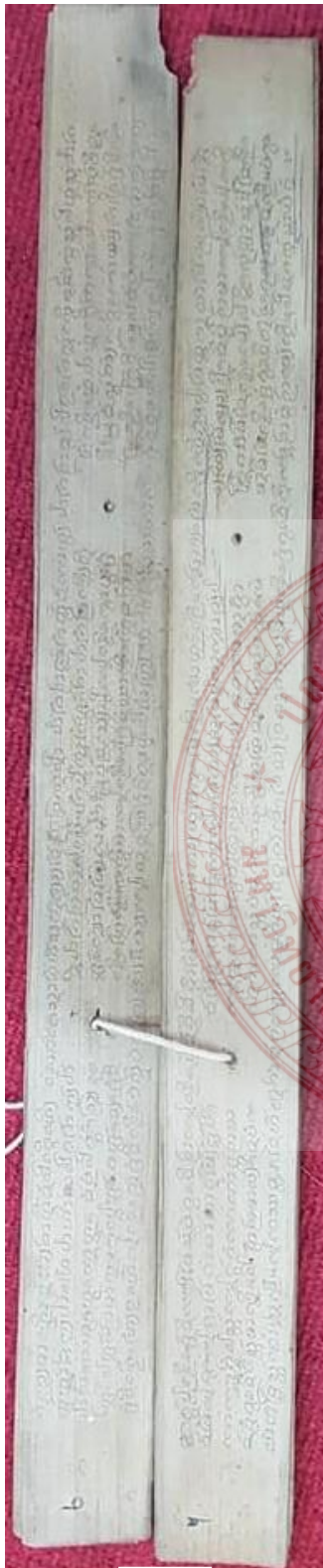

๒๘

๒๙

๓๐

ภาพประกอบที่ ๒๘-๓๐: ธรรมดาสนโลก

๓๑

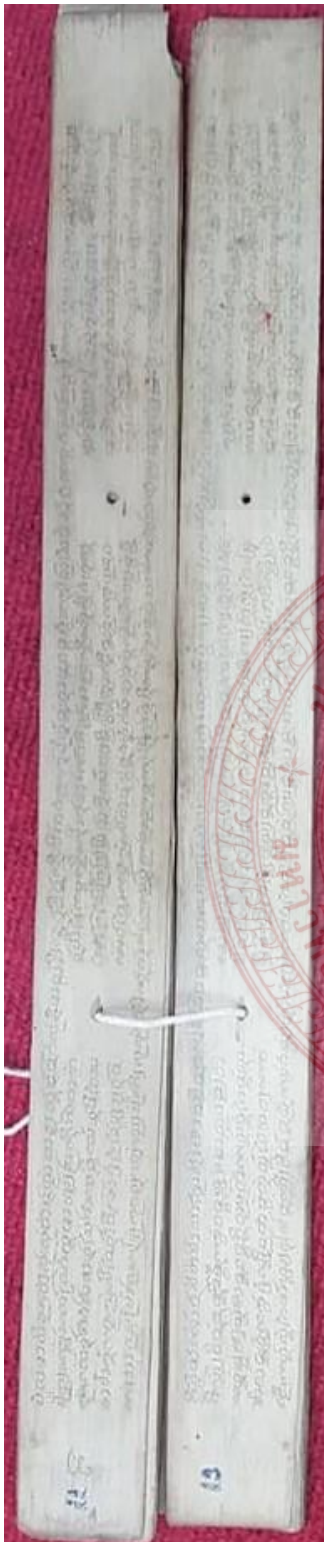

๓๒

๓๓

ภาพประกอบที่ ๓๑-๓๓: ธรรมดาสนโลก

๓๔

๓๕

๓๖

ภาพประกอบที่ ๓๔-๓๖: ธรรมดาสอนโลก

๓๗

๓๘

๓๙

ภาพประกอบที่ ๓๗-๓๙: ธรรมดาสอนโลก

๔๐

๔๑

๔๒

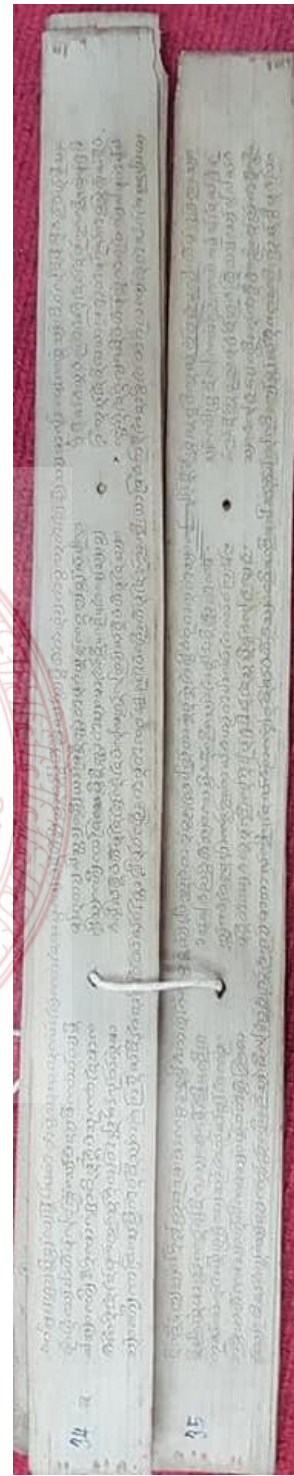
ภาพประกอบที่ ๔๐-๔๒: ธรรมดาสอนโลก

๔๓

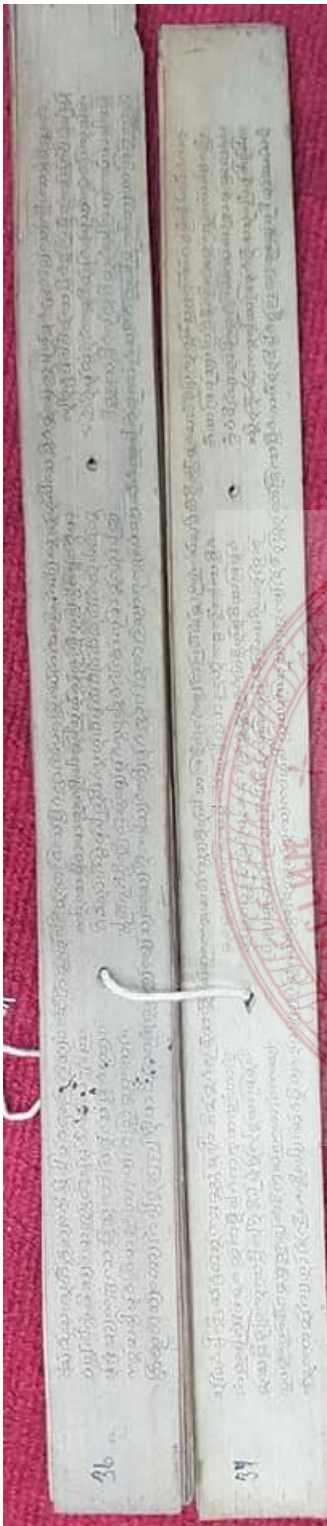

๔๔

๔๕

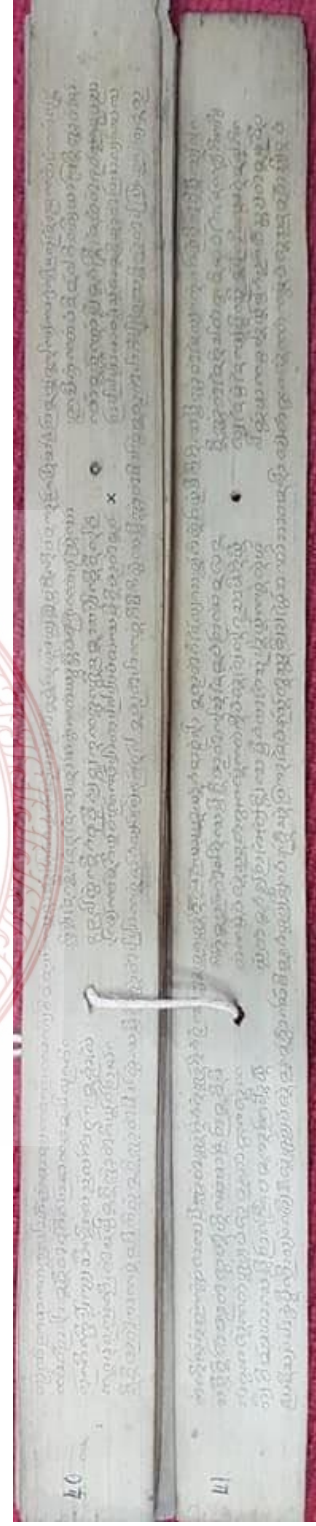
ภาพประกอบที่ ๔๓-๔๕: ธรรมดาสอนโลก

๔๖

๔๙

๕๑

ภาพประกอบที่ ๔๖-๕๑: ธรรมดาสอนโลก

๔๙

๕๐

ภาพประกอบที่ ๔๙-๕๐: ธรรมดาสอนโลก

เรื่อง ธรรมดาสนโลก

ในสมัยพุทธกาลมีพญาตนหนึ่ง ชื่อว่าสากยะมุณีเป็นผู้มีความรู้ เป็นผู้ที่มีปัญญาเป็นที่เคารพสักการะของชาวเมือง ด้วยเหตุที่พญาตนนั้นได้ปกครองเมืองและราษฎรด้วยทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ ทั้งยังสั่งสอนให้อาณาประชาราษฎร์แฉ่งที่ผิดที่สารัตถะ รู้ที่อันจักวินาศชิบหาย อันหนึ่งได้ล้มเลิกการนับถือผีสางเทวดา อันหาตัวต้นบ่ได้ หันมานับถือพุทธศาสนา ทำให้อบ้านเมืองสงบสุข เจริญรุ่งเรืองเป็นอันมาก พญาสากยะมุณีปกครองดังนี้แต่ก็ปลະจาริตโโบราณเสียทีเดียว จาริตอันได้ดีก็นำมาปรับปรุงใช้ อาทิ ความเชื่อในธรรมชาติหรือเรื่องอันจักนำมาซึ่งอุบาทว์ทั้งหลายอันจักนำมาซึ่งความวินาศชิบหายแก่คนต้งหลาย เช่น

๑. อย่าเอาช้อนไปตักน้ำในห้วย อย่าเอาถ้วยไปตักเลือดในตัวสัตว์
๒. อย่าตัดหมากพอกกับปากไห อย่าหันฆ่าแลจะโคกับปากครก
๓. อย่าเอาเสื้อผ้าไปปกตากหลังคา อย่าเอาเกิบสูบต้นไผ่เหนื่อหัว
๔. อย่าโหลงเงินทองเล่น อย่าเต็นขำมตีนอน
๕. อย่าเอาฝ้านุ่งหนุนต่างหมอน
๖. น้ำบ่อหนองสระจอมปลวก ต้นไม้ใหญ่มีอยู่เก่าตัดเสีย ถมเสียแบ่งเรือนอยู่บ่ดี
๗. เรือน ๒ หลัง ๓ หลังเอามารวมแบ่งเป็นหลังเดียวก็บ่ดี
๘. ไม้ตายฟ้าผ่า ตายขานเคลือเขาขึ้นไม้กวาง ไม้ขึ้นกลางจอมปลวก ไม้หักกลางลำ ไม้กูดเก้า ไม้เป็นวงเป็นงา ไม้ใกล้ฝั่งแม่น้ำไม่ต้งหลายเหล่านี้บ่ควรเอามาแบ่งเรือนละแล แม่น้ำเอามาแบ่งวัดก็จักเป็นทุกข์เจ้าอาวาส เอามาแบ่งขัวก็จักเป็นทุกข์แก่ชาวบ้าน
๙. อันหนึ่งผู้หญิงมีครรภ์อยู่ในบ้านในเรือนต้นบ่อยชื่อสัตว์มาเลี้ยงบตี จักเป็นวิบากกับผู้มาเกิดใหม่
๑๐. อันหนึ่งหากจักเอาลูกเอาผิวหื้อแก่บุตรตนนั้น หื้อเลือกเอาดีตระกูลเสมอกันจักดี บ่เป็นดีตำหนิแก่ตระกูลตัวจะแล

ต่อมาพญาสากยะมุณีก็ได้สั่งสอนต่อไปว่าธรรมดาจาริตอันเป็นเหตุหื้อท่านดูแคลนมี ๕ ประการ คือ

๑. บรู๋บ่หลวก หาข้าวของบ่ได้
๒. หาสาระ หาสัจจะบ่ได้
๓. มักอ้างอวดตนปิ่นประมาณ
๔. มักกินอาหารอันเนาอันเหม็น
๕. มักนุ่งเสื้อผ้าเก่าอยู่เนือง ๆ

เหตุหื้อท่านจึงมี ๖ ประการ คือ

๑. มักเยาะโยงหื้อท่านผิดกัน
๒. มักจ่มมักส้าม
๓. เอาความผิดไปสู่อ่านอยู่เป็นนิจ

๔. บ่มีการอันใด ท่านป่ถามเสือกตอบ
๕. ไปสู่เรือนท่านแล้วว่าจักหนักี่บ่หนี
๖. มักไปมาหาสู่เรือนคนอื่นอยู่เนืองแล้วมักขอเอาข้าวของแห่งท่าน ๘ ประการนี้เป็นเหตุหื้อท่านจ้ง

เหตุหื้อกินแห่งมี ๔ ประการคือ

๑. ทำการงานอันใดบ่คิดหื้อดีเสียก่อนผิตพลาดแล้วแก้ไขบ่ได้
๒. เป็นพยาธิเจ็บป่วยใช้บ่รักษา
๓. ท่านว่าร้ายเรากลับว่าดี
๔. ของเราบ่มี ไปยืมท่านบ่ดูดีแตกดีร้าย ๔ ประการนี้เป็นเหตุหื้อกินแห่ง

เหตุหื้อเสียค่าของคน มี ๓ ประการ คือ

๑. มักอุ้จำเล่นลั่นตลบตะแลง
๒. มักฟังคำคนอยู่ที่ไกลมาส่อ
๓. หั้นเสื้อผ้าท่านงาม มักขอยืมมาใส่ ๓ ประการนี้เป็นเหตุหื้อเสียค่าของคน

เหตุหื้อเมียจ้งมี ๕ ประการ คือ

๑. ผัวบอดไปบ่รู้บ่หลวง
๒. ไปอยู่เรือนเมียบ่มีข้าวของเงินคำ ติดไป
๓. ผัวมักเป็นพยาธิ
๔. ผัวมักกินเหล้า
๕. ผัวมักด่า มักตีเมีย ๕ ประการนี้ เป็นเหตุหื้อเมียจ้งจะแล

เหตุหื้อท่านชอบใจมี ๓ ประการคือ

๑. ได้ของอันใดมา เอาไปบ่ยื่นบ่้องเครือญาติ
๒. ช่วยเหลือเอาใจใส่ในกิจธุระของท่านด้วยดี
๓. คำชুমิตรสหาย ๓ ประการนี้เป็นเหตุหื้อท่านรักชอบใจจะแล

เหตุหื้อมีภัยแก่ตน มี ๓ ประการคือ

๑. มักไปคบหากคนโง่
๒. มักไปคบหาผู้หญิงอันเป็นที่รักแห่งเจ้าขุนมูลนาย
๓. มักไปสูตีท่านว่าร้ายกาลนัก ๓ ประการนี้เป็นเหตุหื้อมีภัยกับตนจะแล

จากนั้นพญาสาภะมุณีก็ได้สอนต่อไปว่า เเดินทางคำไหนที่อนอนหั้น บรู้หื้อถามท่านมักกินอย่าเกียจคร้าน อย่าเอาคนเสเพลเป็นมิตรสหาย ประการหนึ่ง ของบ่กินยังรู้เน่า ของบ่เล่าอาจจักลืมน ท่านป่ถามอย่ากล่าว ท่านบ่ป่าวอย่าไป ท่านบ่สูบเส่าอย่าไปตีเหล็ก อย่าชมเหงเต็กใจท่าน อย่าจำปาก ต้านผิตบ้านผิตเมือง ชื่อรู้ตีสิ่งกำอันอ่อนหวานตังาม หื้อมีมุทิตาอันดูกรุณาผู้อื่นอยู่เสมอ ประการหนึ่ง

คืออย่าอู้อืดคำผู้ใหญ่ อย่าฝากข้าวของไว้กับคนจน อย่าขับไล่แม่หม้าย อย่าย้ายคันทนา อย่างนั้นนอนคาประตู อย่าดูกล้าเมื่อยังเล็ก อย่าดูเด็กเมื่อยังน้อย อย่าดูสาวร้ายเมื่อไปสอด อย่าดูบ่าวร้ายเมื่อไปซ่อน อย่าตีเตียนินทาเจ้าภิกษุตนตั้งงาม อย่าทำตามใจตนว่า อย่าอาจกล้ากับกฎหมายบ้านเมือง เป็นต้น

๔.๒ วัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ องค์ความรู้และหลักการปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์

๑. เรื่อง ปมาทธรรม

การทำบุญให้ทานกับพระพุทธรูปผู้ประพฤติล่วงละเมิดพุทธบัญญัติมีธรรมอันลามก หลอกหลวงชาวบ้าน มีความประพฤติสกปรก น่ารังเกียจ พุทธดำรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจะขอบอกเธอทั้งหลาย จะขอเตือนเธอทั้งหลาย การที่บุคคลผู้ทุศีล มีธรรมลามก มีความประพฤติสกปรก น่ารังเกียจ ปกปิดกรรมชั่ว มิใช่สมณะ แต่ปฏิญาณว่าเป็นสมณะ มิใช่ ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ แต่ปฏิญาณว่าประพฤติพรหมจรรย์ เน่าใน มีความกำหนัดกล้าเป็นดังหยาดเยื่อ บริโภคบิณฑบาตที่เขาถวายด้วยศรัทธา ของกษัตริย์มหาศาล พราหมณ์มหาศาลหรือคฤหบดีมหาศาล จะดีอย่างไร การที่บุรามีกำลังเอาขอเหล็กแดง ไฟกำลังลุกรุ่งโรจน์โชติช่วงเกี่ยวปากอ้าไว้ แล้วรอกก่อนเหล็กแดง ไฟกำลังลุกโชติช่วงเข้าไปในปาก ก้อนเหล็กแดงนั้นจะพึงไหม้ริมฝีปาก ไหม้ปาก ไหม้ลิ้น ไหม้คอ ไหม้มือ ไหม้เรื่อยไปถึงไส้ใหญ่ไส้เล็ก แล้วออกทางทวารเบื้องต่ำ นี่ดีกว่าข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะผู้นั้น พึงถึงความตายหรือทุกข์ปางตาย มีข้อนั้นเป็นเหตุ แต่ผู้นั้นเมื่อตายไปไม่พึงเข้าถึงอบายทุกคติ วินิบาต นรก เพราะข้อนั้น เป็นปัจจัย“ส่วนการที่บุคคลผู้ทุศีล มีธรรมอันลามก เป็นดังหยาดเยื่อ บริโภคบิณฑบาตที่เขาถวายด้วยศรัทธาของกษัตริย์ มหาศาลยอมเป็นไปเพื่อความฉิบหายมิใช่ประโยชน์ เพื่อทุกข์สิ้นกาลนาน แก่บุคคลผู้ทุศีลนั้น และบุคคลผู้ทุศีลนั้น เมื่อตายไปยอมเข้าถึง อบาย ทุกคติ วินิบาต นรก

สาระสำคัญที่เกี่ยวกับโทษคนทุศีลและอานิสงส์ของคนมีศีล

โทษของคนทุศีล^{๗๕} เพราะศีลวิบัติ ๕ ประการ

๑. คนทุศีล มีศีลวิบัติ ในธรรมวินัยนี้ ย่อมถึงความเสื่อมโทรมทุกข์อย่างมากอันมีความประมาท เป็นเหตุ คือ บทว่า ทุสฺสึโล ได้แก่ ไม่มีศีล คือ ไร้ศีล บทว่า สึลวิปนฺโน ได้แก่ มีศีลวิบัติ ขาดสังวรระวัง บทว่า ปมาทาธิกรณํ ได้แก่ เพราะมีความประมาทเป็นเหตุ พระสูตรนี้ สำหรับคฤหัสถ์ แต่ถึงอย่างนั้น พระสูตรนี้ ก็สำหรับบรรพชิตด้วย จริงอยู่คฤหัสถ์ย่อมเลี้ยงชีวิตอยู่ได้ด้วยหลักศีลปะใด ๆ ไม่ว่าจะทำนา หรือค้าขาย ถ้าประมาทโดยทำปาณาติบาตเป็นต้น ศีลปะนั้น ๆ ก็ให้สำเร็จผลตามกาลไม่ได้เมื่อเป็นเช่นนั้น เขาก็ขาดทุน และเมื่อทำปาณาติบาต และอกินนาทาน เป็นต้น ในเวลาที่เขาไม่ทำกัน โทษก็ถึงความเสื่อมแห่งโภคทรัพย์เป็นอันมาก

๒. กิตติศัพท์ที่ชั่วของผู้ทุศีล มีศีลวิบัตีย่อมพึงไป คือ บรรพชิตผู้ทุศีล ย่อมถึงความเสื่อมจากศีล พระพุทธพจน์ ฌาน และจากอริยทรัพย์ ๗ เพราะมีความประมาทเป็นเหตุ สำหรับคฤหัสถ์ชื่อเสียงที่เลวยอมพึงไปท่ามกลางบริษัท ๔ ว่า คฤหัสถ์คนโน้น เกิดในตระกูลโน้น เป็นคนทุศีล มีบาปธรรม

^{๗๕} อรรถกถาพุทธทศนิกาย ฉีกกนิบาตชาดก ตุณฺทิลชาดก, มก. เล่ม ๕๙ หน้า ๑๔๖.

สลัดโลกนี้และโลกหน้าเสียแล้ว ไม่ให้ทานแม้แต่อาหารดั่งนี้ สำหรับบรรพชิต ชื่อเสียงที่เสีย ก็พุ่งไป
 อย่างนี้ว่าบรรพชิตรูปโน้นรักษาศีลก็ไม่ได้ เรียนพระพุทธรูปก็ไม่ได้ เลี้ยงชีพอยู่ด้วยเวชกรรม เป็นต้น

๓. คนทุศีลมีศีลวิบัติ จะเข้าสู่บริษัทใด ๆ คือ ชัตตยบริษัท พรหมณบริษัท คฤหบดีบริษัท
 สมณ บริษัทย่อมไม่มองอาจ เก้อเขินเข้าไป คือ บทว่า อวิสารโท ความว่า คฤหัสถ์ ก่อน เขาคิดว่า คน
 บางคนจกักรักรมของเรา เมื่อเป็นเช่นนั้นคนทั้งหลายจกักรับเรา หรือ จกักรแสดงเราแก่ราชตระกูลดั่งนี้
 จึงเข้าไปหาอย่างหวาดกลัว เก้อเขิน คอดก ว่าหน้า นิ่งเอาหน้าหัวแม่มือเขี่ยดิน ไม่กล้าพูดในสถานที่
 ประชุมของคนมาก ๆ แน่แท้ ฝ่ายบรรพชิต คิดว่าภิกษุประชุมกันมาก ๆ ภิกษุบางรูป จกักรักรมของ
 เราแน่ เมื่อเป็นเช่นนั้น พวกภิกษุจกักรห้ามทั้งอุโบสถ ทั้งปวารณาแก่เรา ให้เราเคลื่อนจากความเป็น
 สมณะแล้วจกักร้อออกไป ดั่งนี้ จึงเข้าไปหาอย่างหวาดกลัว ไม่กล้าพูด ส่วนบางรูปแม้ทุศีลถูกทำลาย
 แล้ว ก็ยังเที่ยวไปบรรพชิตรูปนั้น ชื่อว่า เป็นผู้เก้อ หน้าด้านโดยอหยาศัยทีเดียว

๔. คนที่ศีล มีศีลวิบัติ ย่อมเป็นผู้หลงกระทำกาละ คือ บทว่า สมมุพโ ท กาลิ โกรติ ความว่า
 ก็การยึดถือทุศีลกรรมประพฤติแล้ว ย่อมปรากฏแก่เธอผู้นอนบนเตียงมรณะ เธอลืมตาขึ้นเห็นโลกนี้
 หลับตาก็เห็นโลกหน้า อบาย ๔ คือ นรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน แตนเปรต และอสุรกาย ย่อมปรากฏแก่
 เธอ เธอเป็นตุ๊กตูกอก ๑๐๐ เล่ม ประหารที่ศีระชะ เขาส่งเสียงร้องมาว่า ท่านทั้งหลาย ช่วยห้ามที่
 ท่านทั้งหลายช่วยห้ามที่ ก็ตาย ด้วยเหตุนี้ จึงตรัสว่า สมมุพโ ท กาลิ โกรติ

๕. คนทุศีล มีศีลวิบัติ เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงอบาย ทุกติ วินิบาต นรก คือ บทที่ ๕ ง่าย
 ทั้งนั้น อานิสงสกา พิงทราบโดยปริบาย ตรงกันข้ามกับคำที่กล่าวมาแล้ว

อานิสงสของคนมีศีล^{๗๖} เพราะความถึงพร้อมด้วยศีล ๕ ประการ นี้

๑. ย่อมถึงกองโภคทรัพย์มากมาย อันมีความไม่ประมาทเป็นเหตุ หมายความว่า ศีล ย่อม
 ทำให้ผู้รักษาดำเนินโภคทรัพย์ประการหนึ่ง และใช้ได้อย่างเต็มที่อีกประการหนึ่ง

ศีลทำให้เกิดโภคทรัพย์ได้อย่างไร เราจะสังเกตเห็นได้โดยทั่วไป จากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้ง
 ภาครัฐบาลและเอกชน ล้วนต้องการบุคลากรที่มีคุณธรรมทั้งสิ้น ดั่งนั้นในการสมัครเข้าทำงานหรือ
 แต่งตั้งบุคลากรประจำตำแหน่งต่าง ๆ ผู้มีศีลสมบูรณ์ย่อมได้รับการพิจารณา ก่อน เพราะเหตุแห่งศีลใน
 ตัวเขา ทำให้เป็นบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือไว้วางใจ อันเนื่องจากความประพฤติ และการแสดงออกอัน
 ดั่งงาม สม่่าเสมอ จนเป็นที่ประจักษ์แก่สายตาของผู้พบเห็นหรือผู้ร่วมงาน

บิดามารดาที่มีโภคทรัพย์สมบัติ เมื่อถึงคราวที่จะมอบทรัพย์ให้แก่บุตรหลาน ย่อมต้อง
 พิจารณาเลือกสรรผู้ที่ประพฤติดีมีศีล มีธรรม เพื่อความมั่นใจว่าผู้นั้นจะสามารถรักษาทรัพย์สมบัติ
 ที่มอบให้ได้ และสามารถใช้นั้นไปเพื่อทำประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ โดยเฉพาะถ้าบิดามารดาเป็นชาว
 พุทธ ย่อมปรารถนาให้บุตรหลานนำทรัพย์ไปสร้างบุญกุศล เพื่ออุทิศบุญกุศลนั้นแก่ตนในโลกหน้า

ศีลทำให้ใช้ทรัพย์ได้เต็มที่คืออย่างไร ทรัพย์ที่เราได้มาด้วยความทุจริต ย่อมก่อให้เกิดความ
 ไม่สบายใจทุกครั้งที่ได้ใช้ หรือเมื่อได้นึกถึง คนโบราณมักกล่าวว่า สิ่งของที่ได้มาโดยชอบธรรม
 เปรียบเสมือนมีผีสิง ทั้งนี้เพราะเจ้าของจะหวาดผวาทูครั้งที่ได้เห็นทรัพย์ที่ตนได้มาโดยทุจริต ส่วนผู้

^{๗๖} มหาปรินิพพานสูตร, ทีฆนิกาย มหาวรรค, มก. เล่ม ๑๓ ข้อ ๘๐ หน้า ๒๕๔-๒๕๕.

ที่ได้ทรัพย์มาด้วยความสุจริตย่อมภาคภูมิใจในทรัพย์ที่ตนหามาได้ เมื่อจะใช้ทรัพย์ ย่อมใช้โดยปราศจากความหวาดระแวง

๒. กิตติศัพท์อันงามของคนมีศีล ถึงพร้อมด้วยศีล ย่อมพุ่งไป หมายความว่า บุคคลรอบข้างย่อมเห็นความประพฤติ อันดีงามของคนมีศีล คนมีศีลจึงเป็นที่รัก ที่พอใจของบุคคลรอบข้าง เขาเหล่านั้นกล่าวถึง ย่อมกล่าวแต่สิ่ง ดีงาม และความประทับใจที่ได้รับ ความดีนี้เองย่อมเป็นที่แพร่หลายออกไป ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “ กลิ่นกฤษณาและกลิ่นจันทน์ ยังหอมน้อยกว่ากลิ่นหอมของผู้มีศีล ซึ่งหอมฟุ้งขจรไกล ถึงปวงเทพไทเทวา และมนุษย์ทั้งหลาย ”

๓. คนมีศีล ถึงพร้อมด้วยศีลจะเข้าไปสู่บริษัทใด คือ ชัตตยบริษัท พราหมณบริษัท คฤหบดีบริษัท สมณบริษัทย่อมอาจ ไม่เก้อเขินเข้าไป หมายความว่า ผู้มีศีลย่อมเป็นผู้บริสุทธิ์ มีความภาคภูมิใจ ในความดีของตน มีใจเป็นปกติ ไม่ต้องหวาดระแวงว่าจะมีใครรู้กรรมชั่วของตน เพราะรักษาศีลมาเป็นอย่างดี คนมีศีลใคร ๆ ก็ชอบ ก็จะไปสู่ที่ชุมชนใดก็ตาม ย่อมมีความอาจหาญเข้าไป

๔. คนมีศีล ถึงพร้อมด้วยศีล ย่อมเป็นผู้ไม่หลงกระทำกาละ หมายความว่า คนมีศีลย่อมมีสติสมบูรณ์ อันเนื่องมาจากการได้ฝึกสติอยู่เสมอ ๆ เพราะเมื่อจะกระทำสิ่งใดก็ตาม ต้องคอยระมัดระวังไม่ให้ผิดศีล ครั้นเมื่อถึงคราวที่หมดบุญ หมดอายุขัย ก่อนที่จะลาจากโลกนี้ไป ย่อมมีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์เพราะได้ฝึกมาอย่างดีแล้ว ทั้งยังเห็นการกระทำอันดีงามจากการรักษาศีลของตน ย่อมปลื้มปีติใจ

๕. คนมีศีล ถึงพร้อมด้วยศีล เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ หมายความว่า เมื่อถึงคราวที่ต้องลาจากโลกนี้ไป หลับตาลงครั้งใดก็จะเห็นคตินิมิต (ภาพที่เป็นเครื่องหมายของภพภูมิที่จะต้องไปเกิดใหม่) และกรรมที่ ดีงามของตน ทำให้จิตผ่องใส ย่อมไปสู่โลกหน้ามณฑลภูมิอันเป็นสุข คือ สุคติภูมิ ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสไว้ในสัลลิวังสชาดก ว่าศีลของตนที่บริสุทธิ์ดีแล้ว ย่อมนำความสุขในภพหน้ามาให้ได้

หลักคำสอนที่สอดคล้องกับพุทธธรรมในบทของพระสุต ^{๗๗} คือ

ไตรลักษณ์ คือ ลักษณะ ๓ ประการ หมายถึงสามัญญลักษณะ คือ กฏธรรมตาของสรรพสิ่ง ทั้งปวง อันได้แก่ อนิจจลักษณะ ลักษณะไม่เที่ยง มีการแปรเปลี่ยนไปเป็นธรรมดา ทุกขลักษณะ ลักษณะทนอยู่ตลอดไปไม่ได้ถูกบีบคั้นด้วยอำนาจของธรรมชาติทำให้ทุกสิ่งไม่สามารถทนอยู่ในสภาพเดิมได้ตลอดไป และ อนัตตลักษณะ ลักษณะไม่สามารถบังคับบัญชาให้เป็นไปตามต้องการได้ เช่น ไม่สามารถบังคับให้ชีวิตที่ยั่งยืนอยู่ได้ตลอดไป ไม่สามารถบังคับจิตใจให้เป็นไปตามปรารถนา เป็นต้น มีความจริงที่ประเสริฐสี่อย่าง คือ ^{๗๘}

อริยสัจสี่ มีความจริงที่ประเสริฐสี่อย่าง คือ

๑. ทุกข์ หรือทุกข์ขัง แปลว่าทนอยู่ในสภาพเดิมได้ยาก โดยทั่วไปหมายถึง สังขารทั้งปวง อันได้แก่ ชันธ ๕ ซึ่งเป็นที่ตั้งของกองทุกข์ ทุกข์ คือ ความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ เป็นสภาพของความลำบากทั้งทางกายและทางใจ ทั้งรัก โลภ โกรธ หลง ความเศร้าโศกเสียใจทั้งปวง เป็นต้น

^{๗๗} อรรถกถาขุททกนิกาย จตุกกนิบาตชาดก สัลลิวังสชาดก, มก. เล่ม ๕๘ ข้อ ๗๖๒ หน้า ๘๐๑.

^{๗๘} อรรถกถาขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ พรรณนาสิกขาบท, มก. เล่ม ๓๙ หน้า ๔๐-๔๑

๒. สมุทัย คือ สาเหตุแห่งทุกข์นั้น ซึ่งความทุกข์ทั้งปวงมักเกิดจากความไม่รู้ ความไม่เข้าใจในโลก ความอ่อนประสบการณ์ในชีวิต ซึ่งความไม่รู้เหล่านี้เป็นสาเหตุแห่งทุกข์ทั้งปวง

๓. นิโรธ คือ ความไม่มีทุกข์ ซึ่งก็หมายถึงการเข้าใจในสมุทัย ความเข้าใจสาเหตุแห่งทุกข์ ความเศร้า้ามัวหมองทั้งปวง

๔. มรรค คือ หนทางแห่งการดับทุกข์ ซึ่งพระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า มรรคมืองค์ ๘ หรือ วิธีการดับทุกข์ทั้งปวงนั้น มีอยู่ ๘ ประการนั่นเอง

มรรคมืองค์แปด มีป้ายบอกทางอันประเสริฐอยู่แปดป้าย

๑. สัมมาทิฐิ (คิดชอบ) หมายถึง ความเห็นที่ถูกต้อง ที่ชอบตามทำนองคลองธรรม เช่น เห็นว่าทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว

๒. สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ) หมายถึง มีความคิดที่ถูกต้อง ไม่โลภโกรธหลง เข้าถึงความไม่พยายาบาท ความไม่เบียดเบียน และไม่มักมากในกาม

๓. สัมมาวาจา (วาจาชอบ) หมายถึง การมีวจีสัจจิต ๔ ซึ่งประกอบไปด้วย การเว้นจากการพูดเท็จ พูดหยาบคาย พูดส่อเสียด และพูดเพ้อเจ้อ

๔. สัมมากัมมันตะ (ปฏิบัติชอบ) หมายถึง เจตนาละเว้นจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต การไม่ลักทรัพย์สินผู้อื่น และการไม่ประพฤตินิโคตติในกามทั้งหลาย

๕. สัมมาอาชีวะ (หาเลี้ยงชีพชอบ) หมายถึง ประกอบสัมมาอาชีพในทางถูกต้อง สุจริต ไม่คดโกง และไม่หาเลี้ยงตนในทางมิฉฉาชีพทั้งปวง

๖. สัมมาวายามะ (ความเพียรชอบ) หมายถึง ความเพียรพยายามที่ถูกต้อง ตั้งใจประคองจิตใจตนเองที่จะป้องกันมิให้อกุศลธรรมอันลามกที่ยังไม่เกิดบังเกิดขึ้น ละอกุศลธรรมอันลามกที่บังเกิดขึ้นแล้ว และทำให้อกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดบังเกิดขึ้น

๗. สัมมาสติ (สติชอบ) หมายถึง การมีสติกำหนดระลึกอยู่เป็นตลอดว่ากำลังทำอะไรอยู่ กำหนดรู้สภาวะที่เกิดขึ้นจริงในขณะปัจจุบัน หรือในทางปฏิบัติธรรมเราเรียกว่า สติปฏิฐาน ๔ อันประกอบไปด้วย กายานุปัสสนาสติปฏิฐาน เวทนानุปัสสนาสติปฏิฐาน จิตตานุปัสสนาสติปฏิฐาน และธัมมานุปัสสนาสติปฏิฐาน

๘. สัมมาสมาธิ (สมาธิชอบ) หมายถึง คือความตั้งใจมั่นโดยถูกทาง ความตั้งมั่นแห่งกุศลจิตใจในอารมณ์อันใดอันหนึ่ง ไม่ฟุ้งซ่าน เป็นสมาธิที่มีรากฐานจากการกำหนดรู้ในสติปฏิฐานทั้ง ๔ คือ กาย เวทนา จิต และธรรม มีใจความสำคัญอยู่สามอย่าง คือ โอวาทปาฏิโมกข์ และวางใส่ไว้ในตะกร้าสามใบ คือ ตะกร้าใบแรกใส่พระวินัย ตะกร้าใบที่สองใส่พระสูตร ตะกร้าใบที่สามใส่พระอภิธรรม ตะกร้าทั้งสามนี้เรียกเป็นภาษาบาลีว่า “ไตรปิฎก”

๒. เรื่อง สามป้งสามกิว

ในคัมภีร์ได้แต่งเป็นเรื่องราวผูกไว้ด้วยปริศนาธรรมคำสอน ๖ ข้อ ๑. สนุกอย่างอนอน ๒. เมียวอนอย่างอื่น ๓. โอเฝ้าหื้อเห็น ๔. เหม็นหื้อรู้ ๕. นอนสูงหื้อนอนค่า ๖. นอนต่ำหื้อนอนหงาย (เป็นคติคำสอนแก่พราหมณ์) จากคำสอนดังกล่าววิเคราะห์ได้ดังนี้

๑. สนุกสนาน

สนุกสนานนั้น เมื่อได้ทรัพย์สิ่งของมาอย่าหลงดีใจจนขาดสติ อาจเสียทรัพย์ด้วยความประมาท เข้าด้วยหลักธรรมว่าด้วยเรื่องประมาท ๑.สติ ความระลึกได้ ๒.สัมปชัญญะ ความรู้ตัว ๓.อภัยมุข^{๗๙} แปลว่า ทางแห่งความเสื่อม ทางแห่งความฉิบหาย เป็นทางแห่งความฉิบหายมีประเภทต่างๆ คือ

๑. ดื่มน้ำเมา
๒. เที่ยวกลางคืน
๓. เที่ยวดูการเล่น
๔. เล่นการพนัน
๕. คบคนชั่วเป็นมิตร
๖. เกียจคร้านการทำงาน

๒. เมียวอนอย่ายืน

ภรรยาที่ออกด้ออันเอาใจ หรือยกยอสรรเสริญไม่ควรเชื่อใจในคำพูดนั้น เพราะภรรยาอาจมีพฤติกรรมที่ไม่น่าไว้วางใจ

ตัณหา^{๘๐} คือ ความทะยานอยาก

๑. กามตัณหา (ความทะยานอยากในกาม, ความอยากได้กามคุณ คือสิ่งสนองความต้องการทางประสาททั้งห้า)

๒. ภวตัณหา (ความทะยานอยากในภพ, ความอยากในภาวะของตัวตนที่จะได้จะเป็นอย่างไรอย่างหนึ่ง อยากเป็น อยากคงอยู่ตลอดไป, ความใคร่อยากที่ประกอบด้วยภวทิฐิหรือสัสสตทิฐิ)

๓. วิภวตัณหา (ความทะยานอยากในวิภพ, ความอยากในความพรางกันไปแห่งตัวตนจากความเป็นอย่างใดอย่างหนึ่งอันไม่ปรารถนา อยากทำลาย อยากดับสูญ, ความใคร่อยากที่ประกอบด้วยวิภวทิฐิหรืออจเจตทิฐิ)

โดยใช้หลักธรรมฆราวาสธรรม^{๘๑} (ธรรมสำหรับฆราวาส, ธรรมสำหรับการครองเรือน, หลักการครองชีวิตของคฤหัสถ์)

๑. สัจจะ (ความจริง, ซื่อตรง ซื่อสัตย์ จริงใจ พูดจริง ทำจริง - truth and honesty)

๒. ทมะ (การฝึกฝน, การข่มใจ ฝึกนิสัย ปรับตัว, รู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกหัดตัดนิสัย แก้ไขข้อบกพร่อง ปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้าด้วยสติปัญญา - taming and training oneself; adjustment)

๓. ขันติ (ความอดทน, ตั้งหน้าทำหน้าที่การงานด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง ทนทาน ไม่หวั่นไหว มั่นในจุดหมาย ไม่ท้อถอย - tolerance; forbearance)

^{๗๙} ปา.ที.๑๑/๑๙๕-๑๙๘/๑๗๘-๑๘๔

^{๘๐} พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต)พิมพ์ครั้งที่ ๑๒ พ.ศ. ๒๕๔๖ <http://www.๘๔๐๐๐.org/tipitaka/dic/d>

^{๘๑} ส.ส. ๑๕/๘๔๕/๓๑๖; ชุ.สุ. ๒๕/๓๑๑/๓๖๑.

๔. จาคะ (ความเสียสละ, สละกิเลส สละความสุขสบายและผลประโยชน์ส่วนตนได้ ใจกว้าง พร้อมที่จะรับฟังความทุกข์ ความคิดเห็น และความต้องการของผู้อื่น พร้อมที่จะร่วมมือ ช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่คับแคบเห็นแก่ตนหรือเอาแต่ใจตัว

๓. โฉน่หื้อเห็น

เมื่อได้กลิ่นเหม็นเน่า ควรหาสาเหตุว่า มันกลิ่นซากอะไร เพื่อจะกำจัด หรือมีสิ่งอะไรที่ ผิดปกติ เช่น อาจจะเป็นคนที่ถูกฆาตกรรมก็ ต้องสมมติฐานหลายๆ หลักความจริงให้ปรากฏ โดยใช้ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

สิ่งต่างในร่างกายมนุษย์ เป็นสิ่งไม่เที่ยงแท้ยั่งยืน เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป อย่างธาตุ ๔ ชั้น

๕

ชั้น ๕ มีอะไรบ้าง

๑. รูป คือ กาย ร่างกาย
๒. เวทนา คือ ทุกข์ สุข เวทนาทางกาย การเสวยอารมณ์ทางกาย ความรู้สึกทางกาย
๓. สัญญา คือ ความจำได้หมายรู้
๔. สังขาร คือ ความคิดปรุงแต่งของจิต
๕. วิญญาณ คือ การรู้อารมณ์ อันเกิด ทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ

ธาตุ ทั้ง ๔

๑. ธาตุดิน หมายถึง อวัยวะต่างๆในร่างกาย เช่น ผม เล็บ ฟัน กระดูก เยื่อในกระดูก ปอด ตับ ม้าม หัวใจ ลำไส้ น้อย-ใหญ่

๒. ธาตุน้ำ หมายถึง น้ำ หรือ ของเหลวในร่างกาย เช่น น้ำเลือด น้ำเหลือง หนอง เหงื่อ น้ำที่เราดื่ม เป็นธาตุน้ำ

๓. ธาตุลม หมายถึง ลมที่เราอาศัยหายใจ

๔. ธาตุไฟ หมายถึง ไฟที่อยู่ในร่างกายช่วยให้ร่างกายอบอุ่น เผาพลาอาหารที่เรากิน

วิธีคิดแบบอริยสัจ/คิดแบบแก้ปัญหา

วิธีคิดแบบอริยสัจ หรือ คิดแบบแก้ปัญหา เรียกตามโฆหารทางธรรมได้ว่า วิธีแห่งความดับ ทุกข์จัดเป็นวิธีคิดแบบหลักอย่างหนึ่ง เพราะสามารถขยายให้ครอบคลุมวิธีคิดแบบอื่นๆ ได้ทั้งหมด บาลีที่พึงอ้างในข้อนี้ มีความสั้นๆ ดังนี้

“ภิกษุณัน ย่อมมนสิการโดยแยบคาย (โยนิโสมนสิการ) ว่า ทุกข์ คือดังนี้; ย่อมมนสิการโดยแยบคายว่า เหตุเกิดแห่งทุกข์ คือดังนี้; ย่อมมนสิการโดยแยบคายว่า ความดับแห่งทุกข์ คือดังนี้ ย่อมมนสิการโดยแยบคายว่า ข้อปฏิบัติที่ให้ถึงความดับทุกข์ คือดังนี้” “เมื่อเรอมนสิการโดยแยบคายอยู่ อย่างนี้ สังโยชน์ ๓ อย่าง คือ สักกายทิฎฐิ วิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาส ย่อมถูกละเสียได้”

วิธีคิดแบบอริยสัจ มีลักษณะทั่วไป ๒ ประการ^{๘๒} คือ

๑) เป็นวิธีคิดตามเหตุและผล หรือเป็นไปตามเหตุและผล^{๘๒} สืบสาวจากผลไปหาเหตุแล้ว
แก้ไขและทำ

การที่ต้นเหตุ จัดเป็น ๒ คู่ คือ

คู่ที่ ๑: ทุกข์เป็นผล เป็นตัวปัญหา เป็นสถานการณ์ที่ประสบ ซึ่งไม่ต้องการ
สมุทัยเป็นเหตุ เป็นที่มาของปัญหา เป็นตัวการ ที่ต้องกำจัดหรือแก้ไข จึงจะพ้นปัญหา

คู่ที่ ๒: นิโรธเป็นผล เป็นภาวะสิ้นปัญหา เป็นจุดหมาย ซึ่งต้องการจะเข้าถึง
มรรคเป็นเหตุ เป็นวิธีการ เป็นข้อปฏิบัติ ที่ต้องกระทำในการแก้ไขสาเหตุ เพื่อบรรลุ
จุดหมาย คือภาวะสิ้นปัญหา อันได้แก่ความดับทุกข์

๒) เป็นวิธีคิดที่ตรงจุดตรงเรื่อง ตรงไปตรงมา มุ่งตรงต่อสิ่งที่จะต้องทำต้องปฏิบัติต้อง
เกี่ยวข้องของชีวิต ใช้แก้ปัญหามา ไม่พุ่งชานออกไปในเรื่องฟุ้งเฟ้อ ที่สักว่าคิดเพื่อสนองตัณหาตามะทิฐิ
ซึ่งไม่อาจนำมาใช้ปฏิบัติไม่เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาได้กล่าวแล้วว่า วิธีคิดแบบนี้ รับกัน หรือ
ต่อเนื่องกัน กับวิธีคิดแบบที่ ๓ กล่าวคือ เมื่อประสบปัญหาได้รับความทุกข์ และเมื่อสามารถวางใจวาง
ท่าทีต่อสถานการณ์ได้อย่างถูกต้องตามวิธีคิดแบบที่ ๓ ขั้นที่ ๑ แล้ว ต่อจากนั้น เมื่อจะปฏิบัติด้วย
ปัญญาเพื่อแก้ไขปัญหามาวิธีปฏิบัติขั้นที่ ๒ ของวิธีการคิดแบบที่ ๓ นั้น ฟังดำเนินความคิดในส่วน
รายละเอียดขยายออกไปตามขั้นตอน อย่างที่แสดงในวิธีการคิดแบบที่ ๔ นี้หลักการ หรือสาระสำคัญของ
ของวิธีคิดแบบอริยสัจ ก็คือ การเริ่มต้นจากปัญหา หรือความทุกข์ ที่ประสบโดยกำหนดรู้ ทำความ
เข้าใจปัญหา คือความทุกข์นั้น ให้ชัดเจน แล้วสืบค้นหาสาเหตุเพื่อเตรียมแก้ไข ในเวลาเดียวกัน
กำหนดเป้าหมายของตนให้แน่ชัดว่าคืออะไร จะเป็นไปได้หรือไม่ และเป็นไปได้อย่างไร แล้วคิดวางวิธี
ปฏิบัติที่จะกำจัดสาเหตุของปัญหา โดยสอดคล้องกับการที่จะบรรลุจุดหมายที่กำหนดไว้แน่นอนในการคิด
ตามวิธีนี้ จะต้องตระหนักถึงกิจ หรือหน้าที่ ที่พึงปฏิบัติต่ออริยสัจแต่ละข้ออย่างถูกต้องด้วยเพื่อให้
มองเห็นเค้าความในเรื่องนี้ จะกล่าวถึงหลักอริยสัจ และวิธีปฏิบัติเป็นขั้นๆ โดยย่อ ดังนี้

พึงระวังว่า เหตุและผลเป็นคนละอย่างกับเหตุผล

โยนิโสมนสิการ^{๘๓} - วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม

ขั้นที่ ๑ ทุกข์ คือ สภาพปัญหา ความคับข้อง ติดขัด กัดดัน บีบคั้น บกพร่อง ที่เกิดมีแก่ชีวิต
หรือที่คนได้ประสบ ซึ่งกว้างอย่างกว้างที่สุดก็คือ ภาวะที่สังขาร หรือนามรูป หรืออินทรีย์ ๕ หรือโลกและ
ชีวิต ตกอยู่ใต้อำนาจกฎธรรมดา เป็นของไม่เที่ยงแท้คงที่ ถูกเหตุปัจจัยต่างๆ กัดดันบีบคั้น และขึ้นต่อ
เหตุปัจจัย ไม่มีตัวตนที่อยู่ใน

อำนาจครอบครองบังคับได้จริง จึงขัดขึ้นฝืนความอยากความยึดถือ บีบคั้นใจ ที่ไม่ได้ตามปรารถนา
สำหรับทุกข์นี้ เรามีหน้าที่เพียงกำหนดรู้ คือทำความเข้าใจและกำหนดขอบเขตให้ชัด เหมือนอย่าง
แพทย์กำหนดรู้ หรือตรวจให้รู้ว่า เป็นอาการของโรคอะไร เป็นที่ไหน หน้าที่นี้เรียกว่า ปัญญาเราไม่มี

^{๘๒} ม.ม.๑๒/๑๒/๑๖

^{๘๓} ม.ม.๑๓/๑๔๗-๑๕๒/๑๔๓-๑๕๓.

หน้าที่เอาทุกข์มาครุ่นคิด มาแบกไว้ หรือคิดขัดเคืองเป็นปฏิปักษ์กับความทุกข์ หรือห่วงกังวลอยากหายทุกข์ เพราะคิดอย่างนั้น มีแต่จะทำให้ทุกข์เพิ่มขึ้น เราอยากแก้ทุกข์ได้ แต่เราก็กแก้ทุกข์ด้วยความอยากไม่ได้ เราต้องแก้ด้วยรู้มัน และกำจัดเหตุของมัน ดังนั้นจะอยากไป ก็ไม่มีประโยชน์ มีแต่โทษเพิ่มขึ้นขั้นนี้ นอกจากกำหนดรู้แล้ว ก็เพียงวางใจวางท่าที่แบบรู้เท่าทันคตินธรรมดาอย่างทีกล่าวแล้วในขั้นที่ ๑

ของวิธีที่สาม เมื่อกำหนดรู้ทุกข์ หรือเข้าใจปัญหา เรียกว่า ทำปริญญาแล้ว ก็เป็นอปฏิบัติหน้าที่ต่อทุกข์ หรือต่อปัญหาเสร็จสิ้น พึงก้าวไปสู่ขั้นที่ ๒ ทันท

ขั้นที่ ๒ สมุทัย คือ เหตุเกิดแห่งทุกข์ หรือสาเหตุของปัญหา ได้แก่เหตุปัจจัยต่างๆ ที่เข้าสัมพันธ์ขัดแย้งส่งผลสืบทอดกันมา จนปรากฏเป็นสภาพบีบคั้น กดดัน คับข้อง ติดขัด อึดอัด บกพร่อง ในรูปต่างๆ แปรลกๆกันไป อันจะต้องค้นหาให้พบ แล้วทำหน้าที่ต่อมันให้ถูกต้องคือ ปหาน ได้แก่กำจัด หรือละเสียตัวเหตุแกนกลางที่ยืนพื้น หรือยื่นโรงกำกับชีวิตอยู่ คู่กับความทุกข์พื้นฐานของมนุษย์ พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ ทั้งระดับตัวแสดงหน้าโรง คือ ตัณหา และระดับเต็มกระบวน หรือเต็มโรง คือ การสัมพันธ์สืบทอดกันแห่งเหตุปัจจัย เริ่มแต่อวิชชา ตามหลักปฏิจจสมุปบาทเมื่อประสบทุกข์ หรือปัญหาจำเพาะแต่ละกรณี ก็คือต้องพิจารณาสืบสาวหาสาเหตุและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ใช้วิธีคิดแบบที่ ๑ ถ้าเป็นปัญหาเกี่ยวกับปัจจัยด้านมนุษย์ ก็พึงนำเอาตัวเหตุแกนกลาง พิจารณา ร่วมกับเหตุปัจจัยเฉพาะกรณีด้วย เมื่อสืบค้น วิเคราะห์ และวินิจฉัย จัมูลเหตุของปัญหา ซึ่งจะต้องกำจัดหรือแก้ไขได้แล้ว ก็เป็นอันเสร็จสิ้นการคิดขั้นที่สอง

ขั้นที่ ๓ นิโรธ คือ ความดับทุกข์ ความพ้นทุกข์ ภาวะไร้ทุกข์ ภาวะพ้นปัญหา หมดยุติปราศจากปัญหา เป็นจุดหมายที่ต้องการ ซึ่งเรามีหน้าที่ สัจฉิกิริยา หรือประจักษ์แจ้ง ทำให้เป็นจริง ทำให้สำเร็จ หรือลูถึงในขั้นนี้ จะต้องกำหนดได้ว่า จุดหมายที่ต้องการคืออะไร การที่ปฏิบัติอยู่นี้ หรือจะปฏิบัติ เพื่ออะไร จะทำกันไปไหน จุดหมายนั้นเป็นไปได้หรือไม่ เป็นไปได้อย่างไร มีหลักการในการเข้าถึงอย่างไร มีจุดหมายรองหรือจุดหมายลดหลั่นแบ่งเป็นขั้นตอนในระหว่างได้อย่างไรบ้าง

ขั้นที่ ๔ มรรค คือ ทางดับทุกข์ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ หรือวิธีแก้ไขปัญหา ได้แก่วิธีการ และรายละเอียดสิ่งที่จะต้องปฏิบัติ เพื่อกำจัดเหตุปัจจัยของปัญหา ให้เข้าถึงจุดหมายที่ต้องการ ซึ่งเรามีหน้าที่ภาวนา คือ ปฏิบัติ หรือลงมือทำสิ่งที่พึงทำในขั้นของความคิด ก็คือ กำหนดวางวิธีการ แผนการ และรายการสิ่งที่จะต้องทำ ซึ่งจะช่วยให้แก้ไขสาเหตุของปัญหาได้สำเร็จ โดยสอดคล้องกับจุดหมายที่ต้องการแสดงตัณหา เป็นทุกขสมุทัย^{๘๔} เช่น

๔. เหม็นที่อู้

การได้รับข่าวสารสิ่งใดมาก็ตามควรหาเหตุผลควรวิเคราะห์ดูว่าใช่หรือไม่อย่าง อย่าพึงเชื่อเสียทีเดียว โดยใช้หลักไตรลักษณ์ หรือหลัก กาลามะสูตร^{๘๕}

องค์ประกอบของไตรลักษณ์

^{๘๔} วินย.๔/๑๔/๑๘; ที.ม.๑๐/๒๙๖/๓๔๓; ส.ม.๑๙/๑๖๖๕/๕๒๘

^{๘๕} อัง.ติก.๒๐/๕๐๑/๒๒๗

๑. อนิจจตา ความเป็นอนิจจัง คือความไม่เที่ยง ความเปลี่ยนแปลง ลักษณะของอนิจจตา หรือที่เรียกว่า "อนิจจลักษณะ" ก็คือ การเกิดขึ้น , การเปลี่ยนแปลงขณะตั้งอยู่ , และการดับไปของสิ่งทั้งหลาย

๒. ทุกขตา ความเป็นทุกข์หรือความทุกข์ คือสิ่งที่ทนได้ยาก และอาการที่ทนอยู่ในสภาวะเดิมไม่ได้ จำแนกความทุกข์ออกเป็น ๓ ประเภทดังนี้

(๑) ทุกขทุกขตา หรือ ทุกขทุกข์ หมายถึง ทุกข์คือความรู้สึกทุกข์ซึ่งเป็นเวทนา

(๒) สังขารทุกขตา หรือ สังขารทุกข์ ทุกข์ตามสภาพสังขารหรือทุกข์คือสังขาร หมายถึง ทุกข์ของสังขารทั้งปวง

(๓) วิปริณามทุกขตา หมายถึงความรู้สึกสุขหรือสุขเวทนาที่เป็นความทุกข์หรือมีทุกข์แฝงอยู่ด้วยตลอดเวลา

๓. อนัตตา ความเป็นอนัตตา คือความไม่ใช่และไม่มีสิ่งที่เรียกว่า "อัตตา" รวมทั้งลักษณะของความไม่เป็นไปในอำนาจบังคับบัญชา ความเป็นอนัตตามีความหมายหลัก ๒ อย่างคือ

(๑) ความเป็นอนัตตาหมายถึงความไม่มีสิ่งที่เรียกว่า "อัตตา"

(๒) ความเป็นอนัตตาหมายถึงลักษณะที่ไม่เป็นไปในอำนาจบังคับบัญชา

กาลามสูตรกัณขานियฐาน ๑๐ (หมายถึง วิธีปฏิบัติในเรื่องที่ควรสงสัย หรือหลักความเชื่อ ที่ตรัสไว้ในกาลามสูตร

๑. มา อนุสสเวน (อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการฟังตามกันมา
๒. มา ปรมปราย (อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการถือสืบทายกันมา
๓. มา อิติกราย (อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการเล่าลือ
๔. มา ปิฎกสมปทาเนน (อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์
๕. มา ตกุกเหตุ (อย่าปลงใจเชื่อ เพราะตรรก
๖. มา นยเหตุ (อย่าปลงใจเชื่อ เพราะการอนุมาน
๗. มา อากการปริวิตกเคน (อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการคิดตรองตามแนวเหตุผล
๘. มา ทิฎฐินิฆมานกฺขนติยา (อย่าปลงใจเชื่อ เพราะเข้าได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว
๙. มา ภาพฺพรูปตยา (อย่าปลงใจเชื่อ เพราะมองเห็นรูปลักษณะน่าจะเป็นไปได้
๑๐. มา สมโณ โน ครุติ (อย่าปลงใจเชื่อ เพราะนับถือว่ามีท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา

ต่อเมื่อใด รู้เข้าใจด้วยตนว่า ธรรมเหล่านั้น เป็นอกุศล เป็นกุศล มีโทษ ไม่มีโทษ เป็นต้นแล้ว จึงควรละหรือถือปฏิบัติตามนั้น

สูตรนี้ ในบาลีเรียกว่า เกสปุตติยสูตร ที่ชื่อกาลามสูตร เพราะทรงแสดงแก่ชนเผ่ากาลามะ แห่งวรรณะกษัตริย์ ที่ชื่อเกสปุตติยสูตร เพราะพวกกาลามะนั้นเป็นชาวเกสปุตตินิคม

๕. นอนสูงที่นอนค้ำ

การนอนที่สูงควรนอนมองลงมาข้างล่างเพื่อดูว่าจะมีสิ่งใดขึ้นมาทำร้ายเราหรือไม่ หากใช้หลักธรรมควรใช้หลักการของผู้บริหาร

พรหมวิหารธรรม^{๘๖} ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา รวมเรียกว่าพรหมวิหาร ๔
 เมตตา คือ ความรักใคร่ ความปรารถนาจะให้เขาเป็นสุข
 กรุณา คือ ความสงสารเมื่อคนอื่นตกยากมีทุกข์
 มุทิตา คือ ความยินดี ในเมื่อเห็นคนอื่นได้ดี
 อุเบกขา คือ ความเป็นกลางต่อทุกข์สุขของสัตว์ ไม่เอนเอียงด้วยความชอบหรือชัง โดย
 ส่วนมากคนจะแยกระหว่าง เมตตา กับกรุณาไม่ค่อยชัด เพราะโดยมากเราใช้ควบคู่กัน ถ้ามีเมตตา
 จะต้องตามด้วย

๖. นอนตำหื้อนอนหงาย

หากนอนในที่ตำควรมองข้างบน ว่ามีอะไรผิดปกติ หรือไม่ มีอะไรที่จะตกใส่เราหรือไม่
 เปรียบเทียบหลักการทำงานของ ลูกจ้าง หรือลูกน้อง ควรใช้หลักธรรมอิทธิบาท ๔, สังคหัตถ์ ๔

ธรรมะที่เหมาะสมสำหรับผู้ปฏิบัติงาน คือ "อิทธิบาท ๔" ซึ่งหมายถึง ธรรมแห่งความสำเร็จ
 ประกอบด้วย ฉันทะหรือ ความพอใจ หมายถึง ผู้ปฏิบัติงานต้องชอบหรือศรัทธาในงานที่ทำอยู่ และมีความ
 สุขกับงานที่ได้รับมอบหมาย วิริยะ หรือ ความพากเพียร ผู้ปฏิบัติงานจะต้องมีความ
 ขยันหมั่นเพียรในการทำงานที่ได้รับมอบหมาย รวมทั้งหมั่นฝึกตนเองอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การทำงาน
 มีประสิทธิภาพมากขึ้น

จิตตะ หรือ ความเอาใจใส่ หมายถึง ผู้ปฏิบัติงานจะต้องมีจิตใจหรือสมาธิจดจ่อกับงานที่ทำ
 รวมถึงมีความรอบคอบและความรับผิดชอบในงานที่ทำอย่างเต็มสติกำลัง และ วิมังสา หรือ ความ
 หมั่นตรិตรองพิจารณาหาเหตุผลในงานที่ทำ ทำงานด้วยปัญญา ด้วยสมองคิด รวมถึงเข้าใจในงาน
 อย่างลึกซึ้ง ทั้งในแง่ขั้นตอนและผลสำเร็จหรือผลสัมฤทธิ์ของงาน

แต่ขั้นชื่อว่า "งาน" ทุกอย่างไม่สามารถทำสำเร็จด้วยคนเพียงคนเดียว หากแต่ต้องอาศัยความ
 ร่วมมือร่วมใจซึ่งกันและกัน ธรรมะที่เหมาะสมสำหรับการทำงานร่วมกัน คือ "สังคหัตถ์ ๔" หมายถึง
 หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวหัวใจของผู้อื่น ผูกไมตรีและเอื้อเฟื้อเกื้อกูล ได้แก่

ทาน หรือ เกื้อกูลกันด้วยการให้ การเสียสละ การเอื้อเฟื้อแบ่งปันของๆ ตนเพื่อประโยชน์แก่
 บุคคลอื่น ไม่ตระหนี่ถืออิทธิบาท ๔

สังคหัตถ์ ๔ สร้างการทำงานให้เป็นสุข ไม่เป็นคนเห็นแก่ได้ฝ่ายเดียว และการให้ที่ยิ่งใหญ่
 คือการให้อภัย

ปิยวาจา หรือ การใช้วาจาประสานไมตรี การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความ
 ความจริงใจ ไม่พูดหยาบคาย ก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์และเหมาะสมกับกาลเทศะ ดังนั้น การ
 ทำงานร่วมกันจะต้องพูดหรือปรึกษาหารือกันโดยยึดถือหลักเกณฑ์ ๔ ประการ คือ ๑. เว้นจากการพูด
 เท็จ ๒. เว้นจากการพูดส่อเสียด ๓. เว้นจากการพูดคำหยาบ และ ๔. เว้นจากการพูดเพื่อเจ้อ และที่
 สำคัญอย่างยิ่งคือต้องพูดหรือเจรจากันด้วยไมตรีและความปรารถนาดีต่อกัน

อัตถจริยา หรือ ร่วมสร้างสรรค์อุดมการณ์ การปฏิบัติในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น เพราะ
 การทำงานร่วมกันต้องช่วยเหลือกันด้วยกำลังกาย กำลังความคิด และกำลังใจ และ สมานัตตา หรือ

^{๘๖} อภ.ติก. ๒๐/๕๐๕/๒๔๑.

การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ ประพฤติเสมอต้นเสมอปลาย ผู้ทำงานร่วมกันทุกคนจะต้องไม่ถือตัว มีความเสมอภาค วางตนเสมอต้นเสมอปลาย ทำตนให้เป็นที่น่ารัก น่าเคารพ นับถือ และนำให้ความร่วมมือช่วยเหลือ

เห็นได้ว่าหลักธรรมที่ใช้ในการทำงานที่กล่าวมา ทั้งอริยบท ๔ และสังคหวัตถุ ๔ เป็นเรื่องง่ายๆ ใกล้ตัวที่ปฏิบัติกันอยู่แล้วในฐานะปัจเจกชน แต่ยังขาดความเข้มข้นเอาจริงเอาจัง หากทุกคนสามารถปฏิบัติได้พร้อมกันทำหน้าที่ของตนเต็มกำลังความสามารถอย่างสมบูรณ์ย่อมสร้างบรรยากาศในการทำงาน ในแบบงานสัมฤทธิ์ ชีวิตรื่นรมย์ได้อย่างแน่นอน.

อีกนัยอาจหมายถึง ทิศทั้ง ๖ ได้แก่ ทิศทั้ง ๖ หมายถึง บุคคลประเภทต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กันทางสังคม การดำเนินชีวิต มีหน้าที่และความรับผิดชอบที่พึงปฏิบัติต่อกัน ดังนี้

ปุรัตถิมทิศ หมายถึง ทิศเบื้องหน้า คือ บิดามารดา ปู่ย่า ตายาย และผู้มีอุปการะอื่นๆที่เลี้ยงดูเรามาในเบื้องหน้า

ทักษิณทิศ หมายถึง ทิศเบื้องขวา คือ ครูบาอาจารย์ที่พำสอนวิชาในเบื้องขวา

ปัจฉิมทิศ หมายถึง ทิศเบื้องหลัง คือ บุตร ผู้เป็นทายาท ภรรยา และสามี ผู้เป็นคู่ชีวิต ที่คอยให้กำลังใจในเบื้องขวา

อุตตรทิศ หมายถึง ทิศเบื้องซ้าย คือ มิตรสหายที่คอยช่วยเหลือครั้งเมื่อตกทุกข์ได้ยากในเบื้องซ้าย

อุปริมทิศ หมายถึง ทิศเบื้องล่าง คือ บริวารหรือผู้รับใช้ที่คอยปรนนิบัติในเบื้องล่าง

เหนือภูมิทิศ หมายถึง ทิศเบื้องบน คือ สามเณร ภิกษุ ภิกษุณีผู้มีศีลอันสูงกว่าที่คอยพำสอนธรรมในเบื้องบน

กล่าวโดยสรุป

คัมภีร์เรื่อง สามปิง สามกวี มีความเพ็ดเพลินบันเทิงใจ และมีผลด้านจิตใจ เพราะมีคติแง่คิด หลักธรรมคำสอน แผงด้วยคติธรรมต่างๆ คำว่า ปิง น่าจะตรงกับภาษาไทยกลาง ปลง คืออย่าปลงใจ เชื่อ สนุกอย่างนอน อย่าเพ็ดเพลินในการนอนในสถานที่ไม่คุ้นเคยอาจมีภัยได้ทุกเมื่อ เมียวนอนอย่าง ยื่น หมายถึง ภรรยาอ่อนประจบแจง ยกยอสรรเสริญ อย่างไว้วางใจและเผยความลับของตนเองหมดจัก เป็นภัยได้ โอน่าหือเห็น อย่างไว้วางใจใครหรือแม้แต่ภรรยาตน เปรียบเสมือนเอาปลาเนาใกล้แมว แน่นนอนแมวจักกินปลาแน่นนอน (อย่าปลงเชื่อสามสิ่งนี้) คำว่า กวี แปลว่าเล็กๆ หรือสถานที่คับแคบ อย่าประมาทในการเดินข้าม ถ้าจะมีอันตรายทุกเมื่อ เหมือนหือฮู้(รู้) ให้ในหลักไตรลักษณ์ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา หรือรู้ในอริยสัจสี่เป็นต้น นอนสูงให้นอนคว่ำ นอนต่ำให้นอนหงาย พิจารณาดูทิศทั้งหก เช่น บิดา มารดา ครูบาอาจารย์ สามี ภรรยา มิตรสหาย ข้าทาสบริวาร สมณชีพราหมณ์ เป็นต้น

๓. เรื่อง ธรรมดาสอนโลก

เรื่องธรรมดาสอนโลกต้องการสื่อสารเรื่องการใช้ชีวิตประจำวัน การคบมิตร การสร้างบ้านเรือน และวิธีการปฏิบัติตนให้อยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข โดยชี้ให้เห็นว่าถ้าไม่ประพฤติปฏิบัติตาม จะเกิดความเดือดร้อน เนื้อหาสาระ ได้แบ่งออกเป็น ๖ ประการ คือ

๑. เหตุนำมาซึ่งอุบาทว์

๒. เหตุให้ท่านดูแล
๓. เหตุให้ท่านชัง
๔. เหตุให้กินแห่ง
๕. เหตุให้ภรรยาเกลียด
๖. เหตุให้ท่านชอบใจ

เหตุนำมาซึ่งอุบาทว์ ในข้อแรกนั้นที่กล่าวเหตุให้เกิดอุบาทว์ อุบาทว์ ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๕ ได้ให้ความหมายว่า อัปรีช, จัญไร, ไม่เป็นมงคล ซึ่งในคัมภีร์เรื่องนี้ได้กล่าวถึงเหตุให้เกิดอุบาทว์ ๑๐ ประการ คือ

ประการที่ ๑ อย่าเอาช้อนไปตักน้ำในห้วยความหมายโดยตรงคือ อย่าเอาช้อนไปตักในแม่น้ำมาดื่ม เพราะอาจมีเชื้อโรคและเป็นอันตรายต่อสุขภาพร่างกายอย่าเอาถ้วยไปตักเลือดในตัวสัตว์ เพราะอาจมีเชื้อโรค ความหมายโดยนัยคือ อย่าพยายามในสิ่งที่เป็นไปไม่ได้เหมือนสำนวนไทย ว่า เซ็นครกขี้หนูเขา สามารถเปรียบเทียบกับหลักธรรมได้คือหลักวิริยะ ความเพียร ซึ่งมีอยู่ในธรรมะหลายหมวด ซึ่งความเพียรต้องมีความพอดีด้วยคือใช้ปัญญาด้วย ถ้าพยายามมากเกินไปในสิ่งที่เป็นไปไม่ได้โดยขาดปัญญา ก็ไม่สำเร็จ ซึ่งหลักธรรมที่สอดคล้องกับข้อนี้คือ พละ^{๘๗} หรือ พละ ๕ คือ กำลังทำประการ ได้แก่

๑. ศรัทธาพละ ความเชื่อ กำลังการควบคุมความสงสัย ความวิตก
๒. วิริยะพละ ความเพียร กำลังการควบคุมความเกียจคร้าน
๓. สมธิพละ ความตั้งใจมั่น กำลังการควบคุมการวอกแวกเขวไขว่ ฟุ้งซ่าน
๔. ปัญญาพละ ความรอบรู้ กำลังการควบคุม การทำเกินพอดี
๕. สติพละ ความระลึกได้ กำลังการควบคุมความประมาท ความมกมาย^{๘๘}

ประการที่ ๒ อย่าตัดหมากพิกกับปากไห คือไม่ควรใจร้อน เพราะจะทำให้เสียการงานได้ หลักธรรมที่สอดคล้องกับหลัก สติสัมปชัญญะ สติ ความระลึกได้ สัมปชัญญะ ความรู้ตัว^{๘๙}

ประการที่ ๓ อย่าเอาเสื้อผ้าไปปกตากลังคา อย่าเอาเกิบสูบตีนไว้เหนือหัว หมายความว่า อย่าเอาเสื้อผ้าไปปกตากลังคา เพราะจะทำให้เสื้อผ้า เสียหายได้ง่าย อย่าเอาเกิบสูบตีนไว้เหนือหัว หมายความว่า อย่าเอารองเท้าที่สวมมาไว้บนหัว เพราะอาจมีฝุ่นติดมา ทำให้เข้าสู่ร่างกายได้ง่าย ความหมายอีกอย่างหนึ่งคือ ไม่ควรเอาสิ่งที่ไม่ดีมาไว้ในใจตรงกับหลักธรรมคือ อกุศลวิตก ๓ คือ กามวิตก พยาบาทวิตก และวิหิงสาวิตก^{๙๐}

^{๘๗} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ป.ธ. ๙, พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด, วัดราชโอรสาราม กรุงเทพมหานคร พ.ศ. ๒๕๔๘, หน้า ๙๗

^{๘๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๘๔

^{๘๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๑๔๒

^{๙๐} อัง.ฉก. ๒๒/๓๘๐/๔๙๖

ประการที่ ๔ อย่าโหลงเงินทองเล่น อย่าเดินข้ามที่นอน หมายถึง อย่าเล่นการพนัน เดินข้ามที่นอน หมายถึง การประพடுத்தผิดในกาม ตรงกับหลักธรรม คือ เบญจศีล เป็นเครื่องรักษาเจตนาที่จะควบคุมกาย และวาจาให้เป็นปกติ คือ ไม่ทำบาป^{๙๑} โดยการละเว้น ๕ ประการ คือ

๑. ปาณาติบาต คือ ละเว้นจากการฆ่าสัตว์ และการเบียดเบียนสัตว์
๒. อทินนาทาน คือ ละเว้นจากการลักขโมย ปล้นจี้ ฉกชิง วิ่งราว เป็นต้น
๓. กาเมสุมิฉฉาจาร คือ ละเว้นจากการประพடுத்த ล่วงละเมิดลูกเมียผู้อื่น^{๙๒}
๔. มุสาวาท คือ ละเว้นจากการพูดปด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ พูดส่อเสียด
๕. สุราเมรัยยะ คือ ละเว้นจากการเสพสุรา^{๙๓}

ประการที่ ๕ อย่าเอาผ้าถุงหนุนต่างหมอน หมายความว่า อย่าเอาเสื้อผ้ามาหนุนแทนหมอน ความหมายทางธรรมคืออย่าหุบเขา เชื่อง่ายเกินไป ตรงกับหลักธรรม คือ อกุศลมูล ๓^{๙๔} ประกอบด้วย โลภะ โทสะ และโมหะ ในเนื้อความนี้จะพูดถึงเรื่อง โมหะ ความหลงเกิดจากความคิดเห็นที่ผิด จากการไม่ใช่ปัญญาพิจารณาให้ประจักษ์ในเรื่องนั้นๆ ให้ถ่องแท้ถี่ถ้วนก่อน เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็เป็นเหตุให้ไม่รู้บุญไม่รู้บาป ไม่เชื่อบุญไม่เชื่อบาป ชักนำไปทำความชั่วความไม่ดีต่างๆ เช่น ประมาท ทะเลาะวิวาท แก่งแย่งชิงดี อดดี เกียจคร้าน บ้ากาม ออกตัญญู เชื่อง่าย หุบเขา^{๙๕}

ประการที่ ๖ น้ำบ่อ หนอง สระ จอมปลวก ต้นไม้ใหญ่มีอยู่เก่าตัดเสีย ถมเสียแบ่งเรือนอยู่ปัด หมายถึง ไม่ควรถมสระน้ำและตัดต้นไม้ใหญ่ เพื่อสร้างบ้าน ข้อนี้ตรงกับหลักธรรม คือ พรหมวิหารธรรม ซึ่งผู้วิจัยจะพูดถึงเรื่องความเมตตา ปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์^{๙๖}

ประการที่ ๗ เรือน ๒ หลัง ๓ หลัง เอามารวมแบ่งเรือนหลังเดียวไม่ดี หมายถึง การนำไม้จากหลายบ้านมารวมกันทำเรือนไม่ดี

ประการที่ ๘ ไม้ตายฟ้าผ่า ตายخان เคลือเขาขึ้น ไม้ขึ้นทางจอมปลวก ไม้กูดเก้า ไม้เป็นงวงเป็นงา ไม้ไถ่ฝิ่งแม่น้ำ ในข้อนี้ได้กล่าวถึง ไม้ที่ไม่ควรนำมาสร้างที่อยู่อาศัยเพราะอาจเกิดอันตรายได้

ประการที่ ๙ ผู้หญิงมีครรภ์อยู่ในบ้านไม่ควรปล่อยสัตว์ เลี้ยงสัตว์ เพราะอาจเป็นพาหนะนำโรครามาสู่แม่และเด็กได้

ประการที่ ๑๐ การเลือกคู่ให้แก่บุตร ให้เลือกตระกูลเสมอกัน ตรงกับหลักธรรม คือ สมชีวิตธรรม ๔ ประการ^{๙๗} คือ

^{๙๑} ธนิต อยู่โพธิ์, **อานิสงส์ศีล ๕**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๘๙

^{๙๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง, ๒๕๔๐), หน้า ๒๒

^{๙๓} พุทธศาสนิกชน, **ทาน ศีล ภาวนา**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๐), หน้า ๗๗

^{๙๔} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), **ราชบัณฑิต พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดคำวัด**, วัดราชโอรสาราม, กรุงเทพมหานคร พ.ศ. ๒๕๔๘

^{๙๕} พระปราโมทย์ ปาโมชโช, **วิมุตติมรรค**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมดา, ๒๕๔๙), หน้า ๒๔

^{๙๖} ทินพันธ์ นาคะตะ, **พระพุทธศาสนากับสังคมไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วน จำกัด สหภาพสื่อการพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๔๕

๑. สมสัทธา มีศรัทธาสมกัน เคารพนับถือในลัทธิศาสนา สิ่งเคารพบูชา แนวความคิดความเชื่อถือ หรือหลักการต่างๆ ตลอดจนแนวความสนใจอย่างเดียวกัน หนักแน่นเสมอกัน หรือปรับเข้าหากัน ลงกันได้

๒. สมศีลา มีศีลสมกัน มีความประพฤติ ศีลธรรม จรรยา มารยาท พื้นฐานการอบรมพื่อเหมาะสมดคล่อง ไปกันได้

๓. สมจาคา มีจาคะสมกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความโอบอ้อมอารี ความมีใจกว้าง ความเสียสละ ความพร้อมที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นพอกลมกลืนกัน ไม่ขัดแย้งบีบคั้นกัน

๔. สมปัญญา มีปัญญาสมกัน รู้เหตุรู้ผล เข้าใจกัน อย่างน้อยพูดกันรู้เรื่อง”

เหตุให้คนอื่นดูแคลน มี ๕ คือ

๑. บรู้อหฺลวก หาข่าวของบได้ ตรงกับหลักธรรมคือปัญญา ถ้าผู้มีปัญญาย่อมหาทรัพย์ได้ด้วยเหตุผล ไม่ให้หลงเชื่ออย่างงมงาย ในสังคิตติสูตร พระสารีบุตรกล่าวว่า ปัญญา ทำให้เกิดได้ ๓ วิธี คือ

๑) โดยการสดับตรับฟัง การศึกษาเล่าเรียน (สุตมยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการฟัง)

๒) โดยการคิดค้น การตรึกตรอง (จินตามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการคิด)

๓) โดยการอบรมจิต การเจริญภาวนา (ภาวนามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการอบรม) ปัญญา ที่เป็นระดับ อธิปัญญา คือปัญญาอย่างสูง จัดเป็นสิกขาข้อหนึ่งใน สิกขา ๓ หรือ ไตรสิกขา^{๙๘} คือ อธิศีล อธิจิต อธิปัญญา

๒. หาสาระบได้ หาสัจจะบได้ ตรงกับหลักธรรม คือ สัจจะ มีความจริงใจ ซึ่งมีในหลักฆราวาสธรรมข้อแรก^{๙๙}

๓. มักอวดอ้างตน ตรงกับหลักธรรมปลาสะ ในอุปกิเลส ๑๖ ปลาสะ หมายถึง ความตีเสมอเอาตัวเราเข้าไปเทียบกับคนอื่นด้วยความลำพองใจต่างๆ ที่ตนต่ำกว่าเขา

๔. มักกินอาหารอันเน่าอันเหม็น ข้อนี้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพร่างกาย

๕. มักนุ่งเสื้อผ้าเก่าอยู่เนืองๆ ข้อนี้เกี่ยวกับบุคลิกภาพของบุคคลนั้น

เหตุให้ท่านเกลียด มี ๕ คือ

๑. มักเยาะโยงให้ท่านผิดกัน

๒. มักจ่มมักส้าม

๓. เอาความผิดไปสู่ท่านเป็นนิจ

๔. บ่มีการอันใด ท่านบ่ถามเสือกตอบ

๖. มักไปเรื่อนท่านขอข้าวของ

^{๙๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **คู่สร้างคู่สมชีวิตคู่ในอุดมคติ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๘, (นครปฐม: วัตญาณเวศกวัน, ๒๕๕๕), หน้า ๑๕-๒๐

^{๙๘} พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ทิศทางการศึกษาไทย**, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๔๓

^{๙๙} พระมหาบุญมี มาลาวิชโร, **พุทธบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ริงค์ ปียอนด์บุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๔๕

หมวดนี้เกี่ยวกับการพูด สอดคล้องกับ ศีลข้อ ๓ คือ มุสาวาทาเวรมณีห้ามพูดปด ห้ามพูด
หยาบ ส่อเสียด และเพ้อเจ้อ^{๑๐๐}

เหตุให้กินแห่งมี ๔ ประการ คือ

๑. ทำงานอันใดบังคับหือตีผิดพลาดแก้ไขไม่ได้
๒. เจ็บป่วยไม่รับรักษา
๓. ท่านว่าร้ายเรากลับว่าดี
๔. ของเราบ่มี ไปยืมท่านบ่คืนแต่กตริ้ว

หมวดนี้สอดคล้องกับหลักความประมาท ซึ่งมีพุทธภาษิตรับรองว่า ปมาโท มจฺจุโน ปทํ ความ
ประมาทเป็นทางแห่งความตาย^{๑๐๑}

เหตุให้ภรรยาเกลียด มี ๕ ประการ คือ

๑. ผัวบอดไปบู้หลวก
๒. ไปอยู่เรือนเมียบ่มีเข้าของเงินค่าติดไป
๓. ผัวมักเป็นพยาธิ

ตรงกับหลักธรรม ขราวาสธรรม ๔^{๑๐๒} ดังนี้ สามี-ภรรยา และการอยู่ร่วมกัน ๔ ประเภท

๑. ชายฝักกับหญิงผี - ชายและหญิงเป็นคนทุศีล มีความตระหนี่ครอบงำ ค่าและบริภาษสมณ
พราหมณ์ อยู่ครองเรือนร่วมกัน

๒. ชายฝักกับหญิงเทวดา - ชายเป็นคนทุศีล มีความตระหนี่ครอบงำ ค่าและบริภาษสมณ
พราหมณ์ หญิงเป็นคนมีศีล ปราศจากความตระหนี่ ไม่ค่า ไม่บริภาษสมณพราหมณ์ อยู่ครองเรือน
ร่วมกัน

๓. ชายเทวดากับหญิงผี - ชายเป็นคนมีศีล ปราศจากความตระหนี่ ไม่ค่า ไม่บริภาษสมณ
พราหมณ์ หญิงเป็นคนทุศีล มีความตระหนี่ครอบงำ ค่าและบริภาษสมณพราหมณ์ อยู่ครองเรือน
ร่วมกัน

๔. ชายเทวดากับหญิงเทวดา - ชายและหญิงเป็นคนมีศีล ปราศจากความตระหนี่ ไม่ค่า ไม่
บริภาษสมณพราหมณ์ อยู่ครองเรือนร่วมกัน^{๑๐๓}

^{๑๐๐} อ่างอิงแล้ว, อานิสงส์ศีล ๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า
๘๘

^{๑๐๑} อ่างอิงแล้ว, อานิสงส์ศีล ๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า
๘๘

^{๑๐๒} มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปลชุด ๙๑ เล่ม, พระสูตรและ
อรรถกถาแปล สังยุตตนิกาย สคาถวรรคเล่มที่ ๑ ภาคที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย,
๒๕๓๔), หน้า ๔๓๖

^{๑๐๓} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๑-๓๕๔

เหตุให้ท่านชอบใจ มี ๓ ประการ คือ

๑. ได้ขงมา แบ่งปันญาติ
๒. ช่วยเหลือธุระของท่านด้วยดี
๓. คำชมมิตรสหาย

ตรงกับหลักธรรมคือสังคหวัตถุ ๔ คือ

สังคหวัตถุ^{๑๐๔} แปลว่า ธรรมที่เป็นที่ตั้งแห่งการสงเคราะห์กัน, ธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน หมายถึง หลักการครองใจคน, หลักยึดเหนี่ยวใจกันไว้, วิธีทำให้คนรัก, หลักสังคมสงเคราะห์ ซึ่งเป็นเครื่องประสานใจและเหนี่ยวรั้งใจคนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ และทำให้อยู่ด้วยความรักความปรารถนาดีต่อกัน เหมือนลิมสลักรถที่ตรึงตัวรถไว้มิให้ชิ้นส่วนกระจายไป ทำให้รถแล่นไปได้ตามที่ต้องการ

สังคหวัตถุมี ๔ ประการ^{๑๐๕} คือ

๑. ทาน การให้ การเสียสละ การแบ่งปันเพื่อประโยชน์แก่คนอื่น ช่วยปลูกฝังให้เป็นคนที่ไม่เห็นแก่ตัว แบ่งปันกัน (แบ่งปันไปมา)
๒. ปิยวาจา การพูดจาด้วยถ้อยคำไพเราะอ่อนหวาน จริงใจ ไม่พูดหยาบคายก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์ เหมาะกับกาลเทศะ พูดดีต่อกัน (พูดจาจับใจ)
๓. อัตถจริยา ช่วยเหลือกัน (ช่วยกิจกันไป)
๔. สมานัตตา การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ โดยประพฤติดัวให้มีคุณสมบัติอันเสมอปลายวางตัวดีต่อกัน (นิสัยเป็นกันเอง)

เหตุให้มีภัยแก่ตน มี ๓ ประการคือ

๑. มักไปคบหาคนโง่
๒. มักไปคบหาผู้หญิงอันเป็นที่รักแห่งเจ้าขุนมูลนาย
๓. มักไปสุที่ร้าย

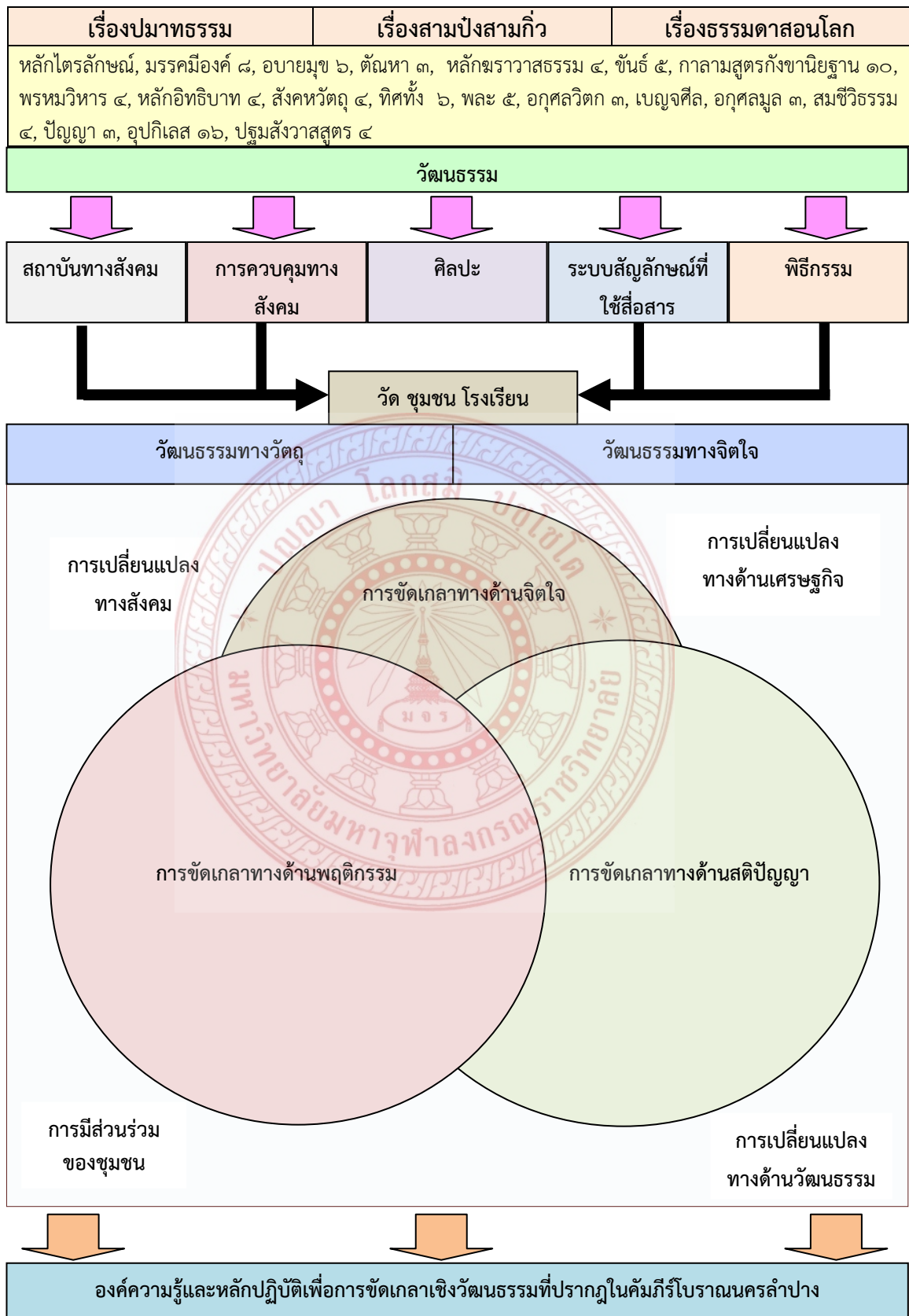
หมวดนี้สงเคราะห์เข้าในหลักอบายมุข คือ อบายมุข^{๑๐๖} ได้แก่ ทางแห่งความฉิบหาย เหตุแห่งความฉิบหาย อบายมุข ๖ ได้แก่ ๑. ตีมน้ำเมา ๒. เที้ยวกลางคืน ๓. เที้ยวดูการละเล่น ๔. เล่นการพนัน ๕. คบคนชั่วเป็นมิตร และ ๖. เกียจคร้านการทำงาน^{๑๐๗}

^{๑๐๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ธรรมบุญชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๘๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๒๕.

^{๑๐๕} อรุณี เกตุศรีพงษ์, สังคหวัตถุ ๔: วัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อต่อการจัดการความรู้, วารสาร Productivity World เพื่อการเพิ่มผลผลิต, ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๖๘ (พฤษภาคม-มิถุนายน ๒๕๕๐), หน้า ๔๓-๔๖

^{๑๐๖} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์ จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๓๒๙.

^{๑๐๗} พุทธศาสนิก, ฟังสาธิตระหว่าง ๕๐ ปี ที่สวนโมกข์, (กรุงเทพมหานคร: สวนอุดมมูลนิธิ, ๒๕๒๙), หน้า ๓๔๑ - ๓๔๒.

ภาพประกอบที่ ๕๑ องค์ความรู้และหลักปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์โบราณนครลำปาง

๔.๓ วัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ ชุดความรู้และหลักการปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์

ชุดความรู้และหลักการปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์โบราณนครลำปาง

คำนำ

วรรณกรรมที่อยู่ในคัมภีร์โบราณจะเป็นวรรณกรรมที่แต่งขึ้นเป็นภาษาล้านนา (อาจมีภาษาบาลีผสมบ้าง) ส่วนมากเป็นวรรณกรรมประเภทคำสอนซึ่งถูกนำมาใช้เทศน์เช่นเดียวกันวรรณกรรมประเภทชาดก วิธีการสอนนั้นมีทั้งการใช้เทศนาโวหารและสาธกโวหาร โดยใช้วิธีการยกอุทาหรณ์ขึ้นเป็นนิทานประกอบสอดแทรกคำสอนต่างๆในด้านจริยธรรมหรือแนวทางประพฤติปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคมล้านนามาแต่โบราณ และหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา รวมถึงความเป็นไปของบ้านเมือง

ชุดความรู้นี้ได้สังเคราะห์หลักธรรมและหลักการปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์โบราณนครลำปางในวรรณกรรมประเภทคำสอน จำนวน ๓ เรื่อง ได้แก่ เรื่องปมาทธรรม, เรื่องสามปิงสามกิว และเรื่องธรรมดาสอนโลก เพื่อใช้เป็นประโยชน์ในการพัฒนาเชิงวัฒนธรรมในชุมชนโดยการเผยแพร่หลักธรรมและหลักการปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ด้วยวิธีการนำนิทานและวรรณกรรมล้านนาที่ปรากฏในคัมภีร์โบราณมาประกอบการเผยแพร่หลักคำสอนต่างๆ เพื่อให้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้และสามารถทำความเข้าใจได้ดียิ่งขึ้น

๑. เรื่อง ปมาทธรรม

เนื้อหากล่าวถึงเรื่องของพระภิกษุผู้ประพฤติปฏิบัติมิชอบ ละเมียดพุทธบัญญัติ ไม่รักษาศีล มีความประพฤติไม่สำรวม ไม่เหมาะสมกับการเป็นสมณะ หากทำบุญกับพระภิกษุจำพวกนี้ ก็ไม่ได้บุญกุศลและไม่เกิดประโยชน์ใดๆ เปรียบเหมือนหว่านเมล็ดพืชลงบนพื้นดินที่แห้งแล้ง พืชก็ไม่สามารถเจริญเติบโตได้ พระภิกษุผู้ศีลเหล่านี้เมื่อตายไปจะลงสู่นรกภูมิได้รับความทุกข์ทรมาน เช่นเดียวกับบุคคลที่ไม่มีศีลธรรม

๑.๑ โทษของคนที่ไม่มีศีล

๑) **เสื่อมจากโภคทรัพย์** บุคคลใดที่ทุศีลหรือไม่มีศีลนั้น ย่อมไม่มีใครเชื่อถือไว้วางใจในหน้าที่การงาน ทรัพย์ที่ได้มาหรือมีอยู่ก็มีอันหมดไปเพราะความประมาท ขาดความระมัดระวังในการรักษาทรัพย์

๒) **มีกิตติศัพท์หรือชื่อเสียงที่ไม่ดีงาม** บุคคลใดที่ทุศีลจะมีแต่ผู้กล่าวถึงพฤติกรรมที่ไม่ดีไม่งามของบุคคลผู้นั้น ทำให้ชื่อเสียงด้านลบแพร่หลายไปในสังคม

๓) **เกิดความประหม่าขวยเขินในที่ชุมชน** นั่นคือ บุคคลที่ทุศีลมักจะถูกกล่าวความผิดของตนเองจะถูกเปิดเผยจึงต้องคอยหลบๆซ่อนๆ ขาดความมั่นใจในตนเองในที่สาธารณะ ไม่กล้าพบปะคนหมู่มาก

๔) **ยอมเป็นผู้หลงกระทำกาละ** คือบุคคลผู้สติเมื่อกระทำชั่วยอมขาดสติยับยั้งซึ่งใจ สติสัมปชัญญะยอมไม่สมบูรณ์ เมื่อถึงเวลาตายจะเกิดกรรมนิมิตที่น่ากลัวหรือโทษทัณฑ์อันเกิดจากกรรมไม่ดีที่ตนเคยกระทำมาปรากฏให้เห็น ย่อมตายอย่างไม่สงบ

๕) **ไปสู่อบาย ทุกติ วินิบาต นรก** หมายความว่า บุคคลผู้สติ เมื่อตายก็ตายอย่างขาด สติ มีจิตที่เศร้าหมองเพราะกรรมชั่วที่ตนเคยกระทำไว้มาปรากฏเป็นกรรมนิมิตให้เห็น เมื่อละจากโลก ไปแล้วยอมไปสู่อบายภูมิ ที่อยู่ของสัตว์นรก เปรต อสุรกาย สัตว์เดรัจฉาน

๑.๒ อานิสงส์ของผู้รักษาศีล

๑) **ยอมถึงกองโภคทรัพย์มากมาย** กล่าวคือผู้มีศีลสมบูรณ์ย่อมได้รับความน่าเชื่อถือไว้วางใจจากบุคคลรอบข้างหรือเพื่อนร่วมงาน เนื่องมาจากพฤติกรรมการแสดงออกที่ดีงามของเขาศีลสมบัติที่มีอยู่หรือที่ได้มาก็จะไม่หมดไป เพราะตั้งมั่นอยู่ในความไม่ประมาท มีความระมัดระวังที่จะรักษาทรัพย์เอาไว้ได้

๒) **ชื่อเสียงกิตติศัพท์อันดีงามย่อมฟุ้งไป** หมายความว่าบุคคลรอบข้างย่อมเห็นความประพฤติอันดีงามของคนมีศีล จึงเป็นที่รัก ที่พอใจของบุคคลรอบข้าง เขาเหล่านั้นย่อมกล่าวถึงแต่สิ่งที่ดีงามและความประทับใจที่ได้รับ ความดีนี้ย่อมเป็นที่แพร่หลายออกไปในสังคม

๓) **ผู้มีศีลจะมีความภาคภูมิใจในความคิดของตนเอง** คนมีศีลจะไม่เกิดความหวาดระแวงว่าจะมีใครรู้กรรมชั่วของตน เพราะหมั่นรักษาศีลมาเป็นอย่างดี คนมีศีลใคร ๆ ก็ชอบ เมื่อเข้าไปสู่ที่ชุมชนใดก็ตามย่อมมีความมั่นใจในตนเอง ไม่ต้องคอยหลบซ่อน

๔) **ยอมเป็นผู้ไม่หลงกระทำกาละ** หมายความว่า คนมีศีลยอมมีสติสมบูรณ์ อันเนื่องมาจากการได้ฝึกสติอยู่เสมอ ๆ เพราะเมื่อจะกระทำสิ่งใดก็ตาม ต้องคอยระมัดระวังไม่ให้ผิดศีล และเมื่อถึงคราวที่หมดบุญ หมดอายุขัย ก่อนที่จะลาจากโลกนี้ไป ย่อมมีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ ทั้งยังเห็นการกระทำอันดีงามจากการรักษาศีลของตน ย่อมเกิดความปลื้มปิติใจ

๕) **คนมีศีล ถึงพร้อมด้วยศีล เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์** หมายความว่า เมื่อถึงคราวที่ต้องลาจากโลกนี้ไป หลับตาลงครั้งใดก็จะเห็นคตินิมิต (ภาพที่เป็นเครื่องหมายของภพภูมิที่จะต้องไปเกิดใหม่) และกรรมที่ดีงามของตน ทำให้จิตใจผ่องใส ย่อมไปสู่โลกหน้าในภพภูมิอันเป็นสุข นั่นคือ สุคติภูมิ

๑.๓ หลักไตรลักษณ์ ๓ ประการ

ไตรลักษณ์ คือ สามัญลักษณ์ ๓ ประการ คือ กฎธรรมชาติของธรรมชาติและสรรพสิ่งทั้งปวง ประกอบด้วย

๑) **อนิจจัง** ความไม่เที่ยง คือ ทุกสิ่งย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นเรื่องราวธรรมดา

๒) **ทุกขัง** ความทนอยู่ไม่ได้ คือ ลักษณะตามธรรมชาติที่ส่งผลให้ทุกสิ่งไม่สามารถทนอยู่ในสภาพเดิมได้ตลอดไป

๓) **อนัตตา** ความไม่ใช่ตัวตน คือ การที่ไม่สามารถบังคับหรือกำหนดให้ทุกอย่างเป็นไปตามที่เราต้องการได้ ความไม่ใช่ตัวตน ก็คืออาการที่แสดงถึงความไม่ใช่ใคร ไม่ใช่ของใคร และไม่อยู่ใน

อำนาจการควบคุมของใคร เช่น ไม่สามารถบังคับให้ชีวิตยั่งยืนอยู่ตลอดไป หรือ การที่ไม่สามารถบังคับร่างกายไม่ให้เจ็บป่วยได้

หลักไตรลักษณ์นี้เชื่อมโยงกับหลักอริยสัจ ๔ หรือความจริงอันประเสริฐ ๔ ประการ **อริยสัจ ๔** ประกอบด้วย

๑) **ทุกข์** หรือทุกข์ขัง คือ ความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ เป็นสภาพของความลำบากทั้งทางกายและทางใจ รวมถึงอารมณ์รัก โลภ โกรธ หลง หรือความเศร้าโศกเสียใจทั้งปวง

๒) **สมุทัย** คือ สาเหตุแห่งทุกข์ ความทุกข์มักเกิดขึ้นด้วยความไม่รู้ ความไม่เข้าใจความทุกข์ที่เกิดขึ้น

๓) **นิโรธ** คือ ความเข้าใจสาเหตุแห่งทุกข์ การเข้าใจว่าทุกข์นั้นมาจากอะไร เกิดขึ้นได้อย่างไร

๔) **มรรค** คือ หนทางแห่งการดับทุกข์ ได้แก่วิธีการที่ทำให้ทุกข์นั้นหมดไป ซึ่งในทางพระพุทธศาสนา มีอยู่ ๘ ประการ เรียกว่า “มรรคมืองค์ ๘”

๑.๔ มรรคมืองค์ ๘

มรรคมืองค์ ๘ คือ หนทางแห่งการดับทุกข์ ซึ่งประกอบด้วย

๑) **สัมมาทิฐิ (คิดชอบ)** หมายถึง ความเห็นที่ถูกต้อง ที่ชอบตามทำนองคลองธรรม เช่น เห็นว่าทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว

๒) **สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ)** หมายถึง การมีความคิดในทางที่ถูกต้อง ปราศจากความโลภ โกรธ หลง เข้าถึงความไม่พยาบาท ความไม่เบียดเบียน และไม่มักมากในกาม

๓) **สัมมาวาจา (วาจาชอบ)** หมายถึง การมีวจีสัจจรีต ๔ อันประกอบด้วย การเว้นจากการพูดเท็จ พูดหยาบคาย พูดส่อเสียด และพูดเพ้อเจ้อ

๔) **สัมมากัมมันตะ (ปฏิบัติชอบ)** หมายถึง เจตนาละเว้นจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต การไม่ลักทรัพย์สินของผู้อื่น และการไม่ประพฤติผิดในกามทั้งหลาย

๕) **สัมมาอาชีวะ (หาเลี้ยงชีพชอบ)** หมายถึง ประกอบสัมมาอาชีพในทางที่ถูกต้อง สุจริต ไม่คดโกง และไม่หาเลี้ยงตนในทางมิจฉายชีพทั้งปวง

๖) **สัมมาวายามะ (ความเพียรชอบ)** หมายถึง การมีความเพียรพยายามที่ถูกต้อง ประคับประคองจิตใจของตนเอง มิให้มีจิตติดอกุศลธรรม ละเว้นจากอกุศลธรรม และตั้งมั่นอยู่ในกุศลธรรม

๗) **สัมมาสติ (สติชอบ)** หมายถึง การมีสติกำหนดระลึกอยู่ตลอดว่าตนกำลังทำอะไร กำหนดรู้สภาวะที่เกิดขึ้นจริงในขณะปัจจุบัน หรือในทางปฏิบัติธรรมเรียกว่า สติปัฏฐาน ๔ อันประกอบไปด้วย กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน และธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน

๘) **สัมมาสมาธิ (สมาธิชอบ)** หมายถึง คือความตั้งใจมั่นในทางที่ถูกต้อง ความตั้งมั่นแห่งกุศลจิต มีสติ ไม่คิดฟุ้งซ่าน เป็นสมาธิที่มีรากฐานจากการกำหนดรู้ในสติปัฏฐานทั้ง ๔ คือ กาย เวทนา จิต และธรรม มีใจความสำคัญอยู่สามอย่าง คือ โอวาทปาฏิโมกข์ และวางใส่วิเนตกร้าสาม

ใบ คือ ตะกร้าใบแรกใส่พระวินัย ตะกร้าใบที่สองใส่พระสูตร ตะกร้าใบที่สามใส่พระอภิธรรม ตะกร้าทั้งสามนี้เรียกเป็นภาษาบาลีว่า “ไตรปิฎก”

๒. เรื่อง สามป้งสามกิว

เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพราหมณ์ผู้หนึ่ง เนื้อเรื่องแฝงปริศนาธรรมคำสอน ๖ ข้อ ได้แก่ ๑) สนุกอย่างนอน ๒) เมียวนอนอย่างยืน ๓) โอน่าหื้อเห็น ๔) เหม็นหื้อรู้ ๕) นอนสูงหื้อนอนค่า ๖) นอนต่ำหื้อนอนหงาย คำว่า “ป้ง” น่าจะตรงกับภาษาไทยกลาง คือคำว่าปลง กล่าวคือ อย่าปลงใจเชื่อในสามสิ่ง ส่วนคำว่า “กิว” แปลว่าเล็กๆ หรือสถานที่คับแคบ คืออย่าประมาทในการเดินข้าม อาจจะมีอันตรายทุกเมื่อ ซึ่งคำสอนแต่ละข้อสามารถวิเคราะห์ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้ดังนี้

๑) สนุกอย่างนอน

สนุกอย่างนอน เปรียบได้ว่าอย่าเพลิดเพลินในการนอนในสถานที่ไม่คุ้นเคยอาจมีภัยได้ทุกเมื่อ และเมื่อได้ทรัพย์สิ่งของมาอย่าหลงดีใจจนขาดสติ อาจเสียทรัพย์ด้วยความประมาท เข้าด้วยหลักธรรมว่าด้วยเรื่อง

ความไม่ประมาท ได้แก่

- (๑) สติ ความระลึกรู้ตัว
- (๒) สัมปชัญญะ ความรู้ตัว

อบายมุข ๖ คือ ทางแห่งความเสื่อมหรือทางแห่งความฉิบหาย ประกอบด้วย

- (๑) ต้มน้ำเมา
- (๒) เทียวกลางคืน
- (๓) เทียวดูการเล่น
- (๔) เล่นการพนัน
- (๕) คบคนชั่วเป็นมิตร
- (๖) เกียจคร้านในการทำงาน

๒. เมียวนอนอย่างยืน

เมียวนอนอย่างยืน หมายถึงภรรยาที่ออกต่ออันเอาใจหรือยกยอสรรเสริญ ไม่ควรหลงเชื่อใจในคำพูดนั้น เพราะภรรยาอาจมีพฤติกรรมที่ไม่น่าไว้วางใจ อย่าไว้วางใจและเผยความลับของตนเองหมดจะเป็นภัยได้ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องได้แก่

ตัณหา ๓ ตัณหาแปลว่าความทะยานอยาก ประกอบด้วย

(๑) กามตัณหา คือ ความทะยานอยากในกาม ความต้องการสิ่งตอบสนองความต้องการทางประสาททั้งห้าอันได้แก่ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส

(๒) **ภวตัณหา** คือ ความทะยานอยากมี อยากเป็น ได้แก่ความอยากหรือความมุ่งหวังให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดขึ้นต่อชีวิตของตนทั้งในปัจจุบันและในภายภาคหน้า

(๓) **วิภวตัณหา** คือ ความทะยานอยากที่จะหลุดพ้นไปจากสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ไม่ปรารถนาหรือความมุ่งหวังไม่ให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ไม่ปรารถนานั้นเกิดขึ้นต่อตนทั้งในปัจจุบันและในภายภาคหน้า

หลักขรวาจาธรรม ๔ เป็นธรรมสำหรับการครองเรือนหรือหลักการดำเนินชีวิตของคฤหัสถ์ ได้แก่

(๑) **สัจจะ** คือ มีความซื่อสัตย์ ประพฤติตนด้วยความสุจริต ไม่คดโกง ไม่หลอกลวง มีความจริงใจ พุดความจริง

(๒) **ทมะ** คือ การฝึกฝนฝึกตนให้มีการปรับปรุงตัวในด้านจิตใจและการกระทำ แก้ไขข้อบกพร่อง ด้วยการใช้สติพิจารณาใคร่ครวญให้รอบคอบก่อนจะกระทำการสิ่งใด

(๓) **ขันติ** คือ ความอดทน อดกลั้นต่อความยากลำบาก อดทนต่อปัญหาและอุปสรรคต่างๆ มีความเข้มแข็งไม่ย่อท้อ

(๔) **จาคะ** คือ ความเสียสละ หมายถึงการเสียสละจากความสุขและผลประโยชน์ของตน รวมถึงการเป็นผู้มีใจกว้าง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น ไม่เห็นแก่ตัว

๓. โอน้ำหื้อเห็น

โอน้ำหื้อเห็น หมายความว่า เมื่อได้กลิ่นเหม็นเน่า ควรหาสาเหตุหรือหาสิ่งผิดปกติ เพื่อที่จะหาวิธีกำจัดหรือทำการแก้ไข หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

ขันธ ๕ ได้แก่ สิ่งต่างๆในร่างกายมนุษย์ เป็นสิ่งไม่เที่ยงแท้ยั่งยืน เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป ซึ่งขันธ ๕ ประกอบด้วย

(๑) **รูป** คือ ร่างกาย

(๒) **เวทนา** คือ อารมณ์, ความรู้สึก, การรับรู้ในสิ่งที่มาสัมผัสหรือกระทบ เช่น ความรู้สึกเจ็บ, ความรู้สึกทุกข์, ความสบายใจ ความชอบใจ, ความรู้สึกเฉยๆ ไม่สุขไม่ทุกข์ เป็นต้น

(๓) **สัญญา** คือ ความจำได้ ความทรงจำต่างๆ เมื่อจำได้แล้วก็หลงลืมได้

(๔) **สังขาร** คือ ความคิดปรุงแต่งของจิตให้เกิดการกระทำขึ้นมา เจตนาที่จะกระทำทางการวาทาใจ เช่น กิน, นอน, นั่ง, พุดคุย, อุทาน, ความนึกคิดต่างๆ

(๕) **วิญญาณ** คือ การรู้ทางอารมณ์ อันเกิดจากสิ่งที่มีกระทบผ่านทางประสาทสัมผัสทั้ง ๕ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ

ธาตุ ทั้ง ๔ ประกอบด้วย

(๑) **ธาตุดิน** หมายถึง อวัยวะต่างๆในร่างกาย เช่น ผม เล็บ ฟัน กระดูก เยื่อในกระดูก ปอด ตับ ม้าม หัวใจ ลำไส้

(๒) **ธาตุน้ำ** หมายถึง น้ำ หรือของเหลวในร่างกาย เช่น น้ำเลือด น้ำเหลือง น้ำหนอง เหงื่อ น้ำตา

(๓) **ธาตุลม** หมายถึง ลมสำหรับพัดตั้งแต่ปลายเท้าตลอดจนถึงศีรษะ ลมที่พัดทั่วสรรพางค์กาย ลมในลำไส้ถึงกระเพาะ ลมหายใจเข้าออก

(๔) **ธาตุไฟ** หมายถึง ไฟที่อยู่ในร่างกายช่วยทำให้ร่างกายอบอุ่น เเผาผลาญอาหารในร่างกาย เพื่อให้เกิดพลังงาน

วิธีคิดแก้ปัญหาตามหลักอริยสัจ ๔ หรือพิจารณาแบบโยนิโสมนสิการ

การพิจารณาแบบโยนิโสมนสิการ คือการคิดพิจารณาอย่างละเอียดถี่ถ้วน คิดอย่างมีระเบียบ ขั้นตอน คิดตามหลักเหตุและผล ซึ่งสามารถใช้ประกอบกับการคิดแก้ปัญหาตามหลักอริยสัจ ๔ ได้ดังนี้

ขั้นที่ ๑ ทุกข์ คือ สภาพของปัญหา การกำหนดรู้ เข้าใจสภาพของปัญหาและกำหนดขอบเขตของปัญหาให้ชัดเจน

ขั้นที่ ๒ สมุทัย คือ การค้นหาสาเหตุของปัญหาและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง

ขั้นที่ ๓ นิโรธ คือ จุดมุ่งหมายในการแก้ปัญหา ความเป็นไปได้ในการแก้ปัญหานั้นๆ

ขั้นที่ ๔ มรรค คือ การกำหนดแนวทางหรือวิธีการแก้ไขปัญหา รายละเอียดของสิ่งที่ต้องปฏิบัติเพื่อแก้ไขสาเหตุของปัญหานั้นๆ โดยสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายที่ต้องการ

๔. เหม็นหูอื้อ

เป็นการสื่อความหมายว่า เมื่อเราได้รับข่าวสารสิ่งใดมาก็ตาม ควรหาเหตุผล คิดวิเคราะห์ ไตร่ตรองดูว่าเป็นความจริงหรือไม่ อย่าเพิ่งเชื่อเสียทีเดียว โดยสัมพันธ์กับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักไตรลักษณ์ หรือหลักกาลามสูตร

องค์ประกอบของหลักไตรลักษณ์

(๑) **อนิจจตา หรือ อนิจจัง** คือความไม่เที่ยงแท้แน่นอนของสรรพสิ่ง ความเปลี่ยนแปลง อันได้แก่การเกิดขึ้น, การเปลี่ยนแปลงขณะตั้งอยู่ และการดับสิ้นไปของสรรพสิ่งทั้งหลาย

(๒) **ทุกขตา หรือ ทุกขัง** คือความเป็นทุกข์หรือความทุกข์ เป็นสิ่งที่ทนได้ยาก และอาการที่ทนอยู่ในสภาวะเดิมไม่ได้ สามารถจำแนกความทุกข์ออกเป็น ๓ ประเภท ได้แก่

(๒.๑) **ทุกข์ ทุกขตา หรือ ทุกขทุกข์** หมายถึง ความรู้สึกทุกข์ซึ่งเป็นเวทนาอันเห็นได้ชัดเจน ได้แก่ ความทุกข์ทางกายก็ตาม ทางใจก็ตาม

(๒.๒) **สังขารทุกขตา หรือ สังขารทุกข์** ทุกข์ตามสภาพสังขารหรือความเป็นทุกข์ของสภาวะสังขารทั้งปวงที่คงสภาพเดิมไม่ได้ เกิดขึ้นอยู่และสลายไป

(๒.๓) **วิปริณามทุกขตา** หมายถึง ความเป็นทุกข์จากการเปลี่ยนแปลง เช่น ความสุขที่กลายเป็นความทุกข์ในภายหลัง

(๓) **อนัตตา** ความเป็นอนัตตา ความไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่ของใครหรืออะไร ทุกอย่างเป็นเพียงสิ่งสมมติ รวมทั้งลักษณะของความไม่เป็นไปในอำนาจบังคับบัญชา ไม่สามารถบังคับหรือกำหนดให้เป็นไปตามต้องการได้

หลักกาลามสูตรกัณขานิยฐาน ๑๐

หลักกาลามสูตร คือ วิธีปฏิบัติในเรื่องที่ควรสงสัย หรือหลักความเชื่อ ๑๐ ประการ ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ดังนี้

๑. มา อนุสสเวน อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการฟังตามกันมา
๒. มา ปรมปราย อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการถือสืบๆ กันมา
๓. มา อิติกราย อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการเล่าลือ
๔. มา ปิฎกสมปทาเนน อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์
๕. มา ตกกเหตุ อย่าปลงใจเชื่อ เพราะตรรกะ
๖. มา นยเหตุ อย่าปลงใจเชื่อ เพราะการอนุมาน
๗. มา อากาการปริวิตกเกน อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการคิดตรองตามแนวเหตุผล
๘. มา ทิฏฐินิขุฆานกขนติยา อย่าปลงใจเชื่อ เพราะเข้าได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว
๙. มา ภพพुरुปลา อย่าปลงใจเชื่อ เพราะมองเห็นรูปลักษณะน่าจะเป็นไปได้
๑๐. มา สมโณ โน ครุติ อย่าปลงใจเชื่อ เพราะนับถือว่า ท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา

ซึ่งหากพิจารณาตามหลักกาลามสูตรแล้ว การจะเชื่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้น จะต้องใช้สติปัญญาพิจารณาจนรู้ได้ด้วยตนเองว่า สิ่งเหล่านั้นเป็นกุศลหรืออกุศล เป็นสิ่งที่มีโทษหรือไม่มีโทษ เมื่อพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบแล้วจึงสามารถยึดถือปฏิบัติได้

๕. นอนสูงหือนอนต่ำ

เป็นการสอนถึงหากนอนอยู่บนที่สูง ควรนอนคว่ำมองลงมาข้างล่างเพื่อคอยดูว่าจะมีสิ่งใดขึ้นมาทำร้ายเราหรือไม่ ในที่นี้สัมพันธ์กับหลักกรรมสำหรับผู้บริหารที่ใช้ปกครองลูกน้องหรือผู้ใต้บังคับบัญชา ได้แก่ พรหมวิหารธรรม

พรหมวิหารธรรม หรือ พรหมวิหาร ๔ ประกอบด้วย

๑. เมตตา คือ ความรักใคร่ ความปรารถนาจะให้ผู้อื่นมีความสุข
๒. กรุณา คือ ความสงสารเมื่อคนอื่นตกยากมีทุกข์ ความปรารถนาอยากให้อื่นพ้นทุกข์
๓. มุทิตา คือ ความยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดี ปราศจากความริษยา
๔. อุเบกขา คือ ความวางเฉย การวางใจเป็นกลาง ด้วยการพิจารณาถึงสิ่งต่างๆ ย่อม

เป็นไปตามกฎแห่งกรรม ใครทำสิ่งใดไว้สิ่งนั้นย่อมตอบสนองคืนบุคคลผู้กระทำสิ่งนั้น

๖. นอนต่ำหือนอนหงาย

หากนอนในที่ต่ำควรนอนหงายมองขึ้นไปด้านบน เพื่อคอยดูว่ามีอะไรผิดปกติ หรือมีสิ่งใดที่จะตกลงมาทำร้ายเราได้หรือไม่ ซึ่งเปรียบเทียบกับหลักการงานของ ลูกจ้าง หรือผู้ใต้บังคับบัญชา ได้แก่หลักกรรมอิทธิบาท ๔, สังคหัตถ์ ๔, ทิศทั้ง ๖

หลักกอธิบาท ๔ คือ ทางดำเนินไปสู่ความสำเร็จ ประกอบด้วย

๑. **ฉันทะ** หรือ ความพอใจ หมายถึง ผู้ปฏิบัติงานต้องมีความชอบหรือพึงพอใจในงานที่ทำอยู่ และมีความสุขกับงานที่ได้รับมอบหมาย

๒. **วิริยะ** หรือ ความพากเพียร ผู้ปฏิบัติงานจะต้องมีความขยันหมั่นเพียรในการทำงานที่ได้รับมอบหมาย รวมทั้งหมั่นฝึกฝนตนเองอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การทำงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น

๓. **จิตตะ** หรือ ความเอาใจใส่ หมายถึง ผู้ปฏิบัติงานจะต้องมีความมุ่งมั่น เอาใจใส่ หรือมีสมาธิจดจ่อกับงานที่ทำ รวมถึงมีความรอบคอบและความรับผิดชอบในงานที่ทำอย่างเต็มสติกำลัง

๔. **วิมังสา** หรือ ความหมั่นไตร่ตรองพิจารณาหาเหตุผลในงานที่ทำ ทำงานด้วยปัญญา ใช้สมองคิด รวมถึงเข้าใจในงานอย่างลึกซึ้ง ทั้งในแง่ของขั้นตอนและผลสำเร็จหรือผลสัมฤทธิ์ของงาน

สังคหัตถุ ๔ หมายถึง หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่น การผูกไมตรีและเอื้อเฟื้อเกื้อกูล เป็นหลักของการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน ได้แก่

๑. **ทาน** คือ การให้ การเสียสละหรือการเอื้อเฟื้อแบ่งปันของๆ ตนเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น ไม่ตระหนี่ถี่เหนียว ไม่เป็นคนเห็นแก่ได้ฝ่ายเดียว คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้เป็นคนไม่ละโมภเห็นแก่ตัว

๒. **ปิยวาจา** หรือ การใช้วาจาประสานไมตรี การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจ ไม่พูดหยาบคาย ก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์และเหมาะสมกับกาลเทศะ ดังนั้น การทำงานร่วมกันจะต้องพูดหรือปรึกษาหารือกันโดยยึดถือหลักเกณฑ์ ๔ ประการ คือ เว้นจากการพูดเท็จ, เว้นจากการพูดส่อเสียด, เว้นจากการพูดคำหยาบ และเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ และที่สำคัญอย่างยิ่งคือต้องพูดหรือเจรจากันด้วยไมตรีและความปรารถนาดีต่อกัน

๓. **อัตถจริยา** คือ การสงเคราะห์ทุกชนิดหรือการประพடுத்தในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น เพราะการทำงานร่วมกันต้องช่วยเหลือกันด้วยกำลังกาย กำลังทางความคิด และกำลังใจ

๔. **สมานัตตา** หรือ การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ หรือการเป็นผู้มีความประพடுத்தเสมอต้นเสมอปลาย ผู้ทำงานร่วมกันทุกคนจะต้องไม่ถือตัว มีความเสมอภาค ทำตนให้เป็นที่น่ารัก น่าเคารพนับถือ และนำให้ความร่วมมือช่วยเหลือ

ทิศทั้ง ๖ หมายถึง บุคคลประเภทต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันทางสังคม การดำเนินชีวิต มีหน้าที่และความรับผิดชอบที่พึงปฏิบัติต่อกัน ดังต่อไปนี้

๑. **ปूरุติมทิศ** หมายถึง ทิศเบื้องหน้า คือ บิดามารดา ปู่ย่า ตายาย และผู้มีอุปการะอื่นๆที่เลี้ยงดูเรามาในเบื้องหน้า

๒. **ทักษิมทิศ** หมายถึง ทิศเบื้องขวา คือ ครูบาอาจารย์ที่พำสอนวิชาในเบื้องขวา

๓. **ปัจฉิมทิศ** หมายถึง ทิศเบื้องหลัง คือ บุตร ผู้เป็นทาสทาสี ภรรยา และสามี ผู้เป็นคู่ชีวิต ที่คอยให้กำลังใจในเบื้องขวา

๔. **อุตตริทิส** หมายถึง ทิศเบื้องซ้าย คือ มิตรสหายที่คอยช่วยเหลือครั้นเมื่อตกทุกข์ได้ยากในเบื้องซ้าย

๕. **อุปริมทิส** หมายถึง ทิศเบื้องล่าง คือ บริวารหรือผู้รับใช้ที่คอยปรนนิบัติในเบื้องล่าง

๖. **เหมฐิมทิส** หมายถึง ทิศเบื้องบน คือ สามเณร ภิกษุ ภิกษุณีผู้มีศีลอันสูงกว่าที่คอยพร่ำสอนธรรมในเบื้องบน

๓. เรื่อง ธรรมดาสอนโลก

เนื้อเรื่องกล่าวถึงคำสอนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของการใช้ชีวิตประจำวัน การคบมิตร การสร้างบ้านเรือน และวิธีการปฏิบัติตนให้อยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข โดยชี้ให้เห็นว่าหากไม่ประพฤติปฏิบัติตามคำสอนดังกล่าวจะเกิดความเดือดร้อน แบ่งเนื้อหาออกเป็น ๖ ประการ ได้แก่

๑. เหตุนำมาซึ่งอุบาทว์
๒. เหตุให้ท่านดูแคลน
๓. เหตุให้ท่านชัง
๔. เหตุให้กินแหนง
๕. เหตุให้เสียค่าของคน

สามารถแยกพิจารณาตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ละข้อได้ดังนี้

๑. **เหตุนำมาซึ่งอุบาทว์** หมายถึง การนำมาซึ่งความไม่เป็นมงคล ความไม่ดีทั้งหลาย ซึ่งในคัมภีร์กล่าวถึงเหตุที่นำมาซึ่งความอุบาทว์อยู่ ๑๐ ประการ ได้แก่

ประการที่ ๑ อย่าเอาช้อนไปตักน้ำในห้วย อย่าเอาถ้วยไปตักเลือดในตัวสัตว์ สามารถเปรียบเทียบกับหลักธรรมได้ คือ หลักวิริยะ ความเพียร ซึ่งความเพียรต้องมีความพอดีและใช้ปัญญาด้วย หากพยายามมากเกินไปในสิ่งที่เป็นไปได้โดยขาดปัญญาพิจารณาไตร่ตรอง ก็ไม่ประสบความสำเร็จ

พละ ๕ คือ กำลังห้าประการ ได้แก่

๑. **ศรัทธาพละ** ความเชื่อ กำลังการควบคุมความสงสัย ความวิตก
๒. **วิริยะพละ** ความเพียร กำลังการควบคุมความเกียจคร้าน
๓. **สมาธิพละ** ความตั้งใจมั่น กำลังการควบคุมการรอกแวกเขวไขว่ ฟุ้งซ่าน
๔. **ปัญญาพละ** ความรอบรู้ กำลังการควบคุม การทำเกินพอดี
๕. **สติพละ** ความระลึกได้ กำลังการควบคุมความประมาท ความมกมาย

ประการที่ ๒ อย่าตัดหมากฟักกับปากไห คืออย่าใจร้อนจะทำให้เสียการเสียงานได้ เปรียบได้กับหลักธรรมในเรื่องของสติสัมปชัญญะ อันประกอบด้วย สติ ความระลึกได้ และสัมปชัญญะ ความรู้ตัว

ประการที่ ๓ อย่าเอาเสื้อผ้าไปตากหลังคา อย่าเอาเก็บสุบตีนไว้เหนือหัว คือ ไม่ควรเอาสิ่งที่ไม่ดีมาไว้ในใจ ตรงกับหลักธรรมคือ

อกุศลวิตก ๓ ได้แก่

๑. **กามวิตก** คือความคิดในทางกามคุณ ความอยากได้อยากมีโดยไม่ชอบธรรม
๒. **พยาบาทวิตก** คือ ความคิดอาฆาตมาดร้าย ความพยาบาท
๓. **วิหิงสาวิตก** คือ ความคิดในทางเบียดเบียน คิดแต่สิ่งที่สร้างความลำบากให้แก่ผู้อื่น มีแต่โมหะความโง่เขลาบดบังจิตใจ

ประการที่ ๔ อย่าโหมเงินทองเล่น อย่าเต้นข้ามที่นอน อย่าโหมเงินเล่น หมายถึง อย่าเล่นการพนัน อย่าเต้นข้ามที่นอน หมายถึง อย่าประพฤติดีในกาม ตรงกับหลักธรรมคือ

เบญจศีล เป็นเครื่องรักษาเจตนาที่จะควบคุมกาย และวาจาให้เป็นปกติ คือ การไม่ทำบาปทั้งปวง ด้วยการละเว้นจากสิ่งไม่ดี ๕ ประการ ได้แก่

๑. **ปาณาติบาต** คือ ละเว้นจากการฆ่าสัตว์ และการเบียดเบียนสัตว์
๒. **อทินนาทาน** คือ ละเว้นจากการลักขโมย ปล้นจี้ ฉกชิง วิ่งราว เป็นต้น
๓. **กาเมสุมิฉฉาจาร** คือ ละเว้นจากการประพฤติดี ล่วงละเมิดลูกเมียผู้อื่น
๔. **มุสาวาท** คือ ละเว้นจากการพูดปด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ พูดส่อเสียด
๕. **สุราเมรัยยะ** คือ ละเว้นจากการเสพสุรา

ประการที่ ๕ อย่าเอาฝ้านุ่งหนุนต่างหมอน หมายความว่า อย่าเอาเสื้อผ้ามาหนุนแทนหมอน ความหมายทางธรรมคืออย่าหยาบ เชื่อง่ายเกินไป ตรงกับหลักธรรม คือ

อกุศลมูล ๓ คือ รากเหง้าของความชั่ว ประกอบด้วย

๑. **โลภะ** คือ ความอยากได้ก่อให้เกิดรากเหง้าของความชั่วทั้งปวง เช่น อยากได้ของคนอื่นมาเป็นของตน ความอิจฉาริษยา
๒. **โทสะ** คือ ความคิดประทุษร้าย ความอยากทำร้ายผู้อื่น ความคิดปองร้าย
๓. **โมหะ** คือ ความหลงไม่รู้จริง หรือความไม่เข้าใจ ความมัวเมา ความประมาท เลินเล่อขาดสติ ไม่ใช่ปัญญาพิจารณาให้ถ่องแท้ถึงขั้นทำให้ไม่รู้บุญบาป ถูกชักนำไปในทางชั่วได้ง่าย

ประการที่ ๖ น้ำบ่อ หนอง สระ จอมปลวก ต้นไม้ใหญ่มีอยู่เก่าตัดเสีย ถมเสียแบ่งเรือนอยู่ **บตี** หมายถึง ไม่ควรถมสระน้ำและตัดต้นไม้ใหญ่เพื่อสร้างบ้าน ข้อนี้ตรงกับหลักธรรม คือ

พรหมวิหารธรรม ในเรื่องของความเมตตา प्रารณาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์

๑. **เมตตา** คือ ความรักใคร่ ความปรารถนาจะให้ผู้อื่นมีความสุข
๒. **กรุณา** คือ ความสงสารเมื่อคนอื่นตกยากมีทุกข์ ความปรารถนาอยากให้ผู้อื่นพ้นทุกข์
๓. **มุทิตา** คือ ความยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดี ปราศจากความริษยา
๔. **อุเบกขา** คือ ความวางเฉย การวางใจเป็นกลาง ด้วยการพิจารณาถึงสิ่งต่างๆอย่างเป็นไปตามกฎแห่งกรรม ใครทำอะไรได้ไว้สิ่งนั้นย่อมตอบสนองคืนบุคคลผู้กระทำให้สิ่งนั้น

ประการที่ ๗ เรือน ๒ หลัง ๓ หลัง เอามารวมแบ่งเรือนหลังเดียวไม่ดี หมายถึง การนำไม้จากหลายบ้านมารวมกันทำเรือนไม่ดี

ประการที่ ๘ ไม้ตายฟ้าผ่า ตายخان เคลือเขาขึ้น ไม้ขึ้นทางจอมปลวก ไม้กูดเก้า ไม้เป็นวงงเป็นงา ไม้โกสฝั่งแม่น้ำ ในข้อนี้ได้กล่าวถึง ไม้ที่ไม่ควรนำมาสร้างที่อยู่อาศัยเพราะอาจเกิดอันตรายได้

ประการที่ ๙ อันหนึ่งผู้หญิงมีครรภ์อยู่ในบ้านในเรือนต้นปอยซื้อสัตว์มาเลี้ยงบตี จักเป็นวิบากกับผู้มาเกิดใหม่ หมายถึง ผู้หญิงมีครรภ์อยู่ในบ้านไม่ควรปล่อยสัตว์ เลี้ยงสัตว์ เพราะอาจเป็นพาหนะนำโรคมารุ่แม่และเด็กได้

ประการที่ ๑๐ อันหนึ่งหากจักเอาลูกเอาผิวหื้อแก่บุตรต้นนั้น หื้อเลือกเอาดีตระกูลเสมอกันจักดี บ่เป็นตีตำหนิแก่ตระกูลตัวจะแล หมายถึง การเลือกคู่ให้แก่บุตร ให้เลือกตระกูลเสมอกัน ซึ่งตรงกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ

สมชีวิธรรม ๔ ประการ คือหลักธรรมของการใช้ชีวิตคู่ที่จะทำให้ครองเรือนร่วมกันยืนยาวได้แก่

๑. สมสัทธา มีศรัทธาสมกัน เคารพนับถือในลัทธิศาสนา สิ่งเคารพบูชา แนวความคิดความเชื่อถือ หรือหลักการต่างๆ ตลอดจนแนวความสนใจอย่างเดียวกัน หนักแน่นเสมอกัน หรือปรับเข้าหากัน ลงกันได้

๒. สมสีลา มีศีลสมกัน มีความประพฤติ ศีลธรรม จรรยา มารยาท พื้นฐานการอบรม พอเหมาะสมสอดคล้อง ไปกันได้

๓. สมจาคา มีจาคะสมกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความโอบอ้อมอารี ความมีใจกว้าง ความเสียสละ ความพร้อมที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นพอกลมกลืนกัน ไม่ขัดแย้งบีบคั้นกัน

๔. สมปัญญา มีปัญญาสมกัน รู้เหตุรู้ผล เข้าใจกัน อย่างน้อยพูดกันรู้เรื่อง

เหตุให้คนอื่นดูแคลน มี ๕ ประการ คือ

๑. บรู๋หลวก หาข่าวของบ่ได้ ตรงกับหลักธรรมคือปัญญา ๓ ถ้าผู้มีปัญญาย่อมหาทรัพย์ได้ด้วยเหตุผล ไม่หลงเชื่ออย่างงมงาย

ปัญญา ๓ คือ ความรู้ทั่ว คือรู้ทั่วถึงเหตุและผล รู้อย่างชัดเจน เป็นธรรมที่คอยกำกับศรัทธา เพื่อให้เชื่อประกอบด้วยเหตุผล ไม่ให้หลงเชื่ออย่างงมงาย ซึ่งสามารถทำให้เกิดปัญญาได้ ๓ วิธี คือ

๑. โดยการสดับรับฟัง การศึกษาเล่าเรียน (สุตมยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการฟัง)

๒. โดยการคิดค้น การตรึกตรอง (จินตามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการคิด)

๓. โดยการอบรมจิต การเจริญภาวนา (ภาวนามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการอบรม) ปัญญา ที่เป็นระดับ อธิปัญญา คือปัญญาอย่างสูง จัดเป็นสิกขาข้อหนึ่งใน สิกขา ๓ หรือ ไตรสิกขา คือ อธิศีล อธิจิต อธิปัญญา

๒. หาสาระไปได้ หาสัจจะไปได้ สอดคล้องกับหลักธรรมในเรื่องของ **สัจจะ** ได้แก่ การมีความซื่อสัตย์ จริ่งใจ ซึ่งอยู่ในหลักขราวาสธรรมข้อแรก

๓. มักอวดอ้างตน ตรงกับหลักธรรม คือ

อุปกิเลส ๑๖ ได้แก่ กิเลสละเอียดที่ทำให้ใจเศร้าหมอง ซึ่งตรงกับอุปกิเลสในข้อปลาสะ หมายถึง ความดีเสมอ เอาตัวเราเข้าไปเทียบกับคนอื่นด้วยความลำพองใจทั้งๆ ที่ตนต่ำกว่าเขา หลักธรรมอุปกิเลสมี ๑๖ ข้อประกอบด้วย

๑. อภิขมาวิสมโลภะ จ้องละโมภ มุ่งแต่จะเอาให้ได้ ไม่รู้จักทางดีชั่วผิดถูก

๒. พยาบาท คิดหมายปองร้ายทำลายผู้อื่นให้เสียหายหรือพินาศ ยึดความเจ็บแค้นของตนเป็นอารมณ์

๓. โภระ ความโกรธ คือ จิตใจมีอาการพลุ่งพล่านเดือดดาล เมื่อถูกทำให้ไม่พอใจ หรือไม่ปลื้ม ตรงกับคำว่า “ฉุน” หรือ “กริ้ว”

๔. อุปนาหะ ความผูกโกรธ คือ เก็บความโกรธไว้ แต่ไม่คิดผูกใจที่จะทำลายเหมือน พยาบาท เป็นแต่จำการกระทำไว้ ไม่ยอมลืม ไม่ยอมปล่อย ซึ่งตรงกับคำ ว่า “ตึง” เช่นประโยคที่ว่า “น้องชายกับพี่สาวตึงกันมานานแล้ว” เป็นต้น

๕. มักขะ ลบหลู่คุณท่าน หมายถึง ไม่รู้จักบุญคุณ , ลำเลิกบุญคุณ เช่น ถูกช่วยเหลือให้ได้ดิบได้ดี แต่กลับพูดว่า เขาไม่ได้ช่วยอะไรเลย เป็นต้น หรือจะเรียกง่ายๆ ว่า “คนอกตัญญู”

๖. ปลาสะ ดีเสมอ หมายถึง เอาตัวเราเข้าไปเทียบกับคนอื่นด้วยความลำพองใจ ทั้งๆที่ตนต่ำกว่าเขา เช่น แมวคิดดีเสมอราชสีห์ เป็นต้น ตรงกับคำว่า “ยกตนเทียมท่าน”

๗. อิสสา ความริษยา หมายถึง กระวนกระวายทนไม่ได้เมื่อเห็นคนอื่นได้ดีกว่า ริษยามีหลายระดับ ถ้ามีน้อยก็เพียงไม่สบายใจ ถ้ามีมากก็จะไปผลาญทำลายความดีผู้อื่น

๘. มัจฉริยะ ความตระหนี่ ตรงกับที่พูดว่า “ถี่เหนียว” แม้มีเรื่องจำเป็นต้องเสียสละ แต่กลับไม่ยอม ซึ่งความตระหนี่นี้เป็นคนละเรื่องกับประหยัด ความตระหนี่นั้นยังหมายรวมถึงตระหนี่ชื่อเสียง หวงความดีความชอบผู้อื่น หวงวิชาความรู้

๙. มายา ความเจ้าเล่ห์ , มารยา หมายถึง สร้างทำเพื่ออำพรางความไม่ดีให้คนอื่นเข้าใจผิด เป็นคนมีเหลี่ยม มีคู

๑๐. สาถยยะ การโอ้อวด หมายถึง คุยโม้อวดเกินความจริง แฝงเจตนาให้ผู้อื่นเกรงกลัวหรือเลื่อมใส ขึ้นอยู่กับสิ่งที่จะเอาออกมาอวด เช่น ถ้าอวดทรัพย์ ก็เรียกว่า อวดมั่งอวดมี ถ้าอวดความรู้ ก็เรียกว่า อวดรู้ เป็นต้น

๑๑. ถัมภะ หัวดี จิตใจแข็งกระด้าง ไม่ยอมรับการช่วยเหลือหรือต่อต้านปฏิเสธสิ่งที่มีประโยชน์ ความดื้อมี ๒ แบบ ได้แก่ ดื้อด้าน เรียกว่า “คนหัวแข็ง” ส่วนดื้อดึง จะเรียกว่า “คนหัวรั้น”

๑๒. สารัมภะ การแข่งดี , แก่งแย่งชิงดีให้อีกฝ่ายเสียศักดิ์ศรี ยื้อแย่งเอามาโดยปราศจากกติกาความยุติธรรม

๑๓. มานะ ความถือตัว , ทะนงตน ตรงกับคำว่า “เยอหยิ่ง” “จองหอง” คือ สำคัญตนว่าประเสริฐกว่าเขา

๑๔. อติมานะ การดูหมิ่นดูแคลน เหยียดหยามหรือดูถูก คือ ตีคุณค่าในตัวผู้อื่นให้มีราคาถูกลงหรือน้อยลง อติมานะก็เปรียบเหมือนพีของมานะ มานะนั้นเพียงถือตัว ส่วนอติมานะ จะดูหมิ่นกดคุณค่าของผู้อื่นเข้าไปอีก

๑๕. มทะ ความมัวเมา เมาในซึ่งต่างจากอาการเมาเหล้า ซึ่งจะเรียกว่า “มีนเมา” เท่านั้น แต่มัวเมานี้เป็นความหลงเพลิดเพลินในสิ่งที่ไม่ใช่สาระ มี ๔ ประการ ได้แก่ ๑.เมาในชาติกำเนิดหรือฐานะตำแหน่ง ๒.เมาในวัย ๓.เมาในความแข็งแรงไม่มีโรค และ ๔. เมาในทรัพย์

๑๖. ปมาทะ คือ การจมอยู่ในความประมาท ขาดสติกำกับ แยกดีชั่วไม่ออก หลงไหลในอบายมุข เช่น ชลุกอยู่ในการพนัน เป็นความเมาที่ยิ่งกว่า มทะ ซึ่งจะตรงกับคำว่า เลินเล่อ, หรือชะล่าใจ

เหตุให้ท่านชัง มี ๕ คือ

๑. มักเยาะโยงให้ท่านผิดกัน
๒. มักจ่มมักส้าม
๓. เอาความผิดไปสู่ท่านเป็นนิจ
๔. บ่มีการอันใด ท่านปถามเสือกตอบ
๕. มักไปเรื้อนท่านขอข้าวของ

คำสอนในหมวดนี้เกี่ยวข้องกับการพูด สอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือศีล ๕ ในศีลข้อที่ ๔ ได้แก่ มุสาวาทา เวรมณี การห้ามพูดโกหก ห้ามพูดคำหยาบ ห้ามพูดจาส่อเสียดและห้ามพูดเพื่อเจื้อ

ศีล ๕ หรือ เบญจศีล ประกอบด้วย

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิตทั้งปวง รวมถึงการทำร้ายสัตว์และมนุษย์ด้วย
๒. อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากการลักทรัพย์ เอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ รวมถึงการเบียดบัง การฉ้อราษฎร์บังหลวง เอาเปรียบผู้อื่น
๓. กามเมสุมิจจาจารา เวรมณี เว้นจากการประพฤติดินในกาม
๔. มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากการพูดเท็จ พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด พูดเพื่อเจื้อ รวมถึงการพูดให้คนแตกความสามัคคีกัน
๕. สุราเมรยมชชปมาทภูฐานา เวรมณี เว้นจากการดื่มน้ำเมา อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

เหตุให้กินแห่งมี ๔ ประการ คือ

๑. ทำงานอันใดบ่คิดหื้อดีผิดพลาดแก้ไขไม่ได้
๒. เจ็บป่วยไม่รับรักษา
๓. ท่านว่าร้ายเรากลับว่าดี
๔. ของเราบ่มี ไปเยี่ยมท่านบ่ดูดีแตกดีร้าย

คำสอนในหมวดนี้สอดคล้องกับหลักธรรมในเรื่องของความประมาท ดังที่พุทธภาษิตกล่าวไว้ว่า “ปมาโท มจฺจุโน ปทํ ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย”

ความประมาท คือ การขาดสติ การปล่อยจิตใจให้ล่องลอยไป ไม่รู้สึกตัวว่ากำลังทำอะไร หรือ ไม่ระมัดระวังในสิ่งที่ควรระวัง ปราศจากความรอบคอบในการดำเนินชีวิตประจำวัน การทำงาน หรือการเตรียมความพร้อมที่จะเผชิญกับเหตุการณ์ที่จะเกิดในอนาคต

ความประมาทของคนเรา มีอยู่ ๗ อย่างคือ

๑. ประมาทในเวลา ว่ายังมีอีกมาก
๒. ประมาทในวัย ว่ายังมีหนุ่มยังสาว
๓. ประมาทในความไม่มีโรค ว่ายังมีสุขภาพแข็งแรง
๔. ประมาทในชีวิต ว่าจะมีชีวิตยืนยาว
๕. ประมาทในตน ใช้ชีวิตโดยปราศจากความระวัง
๖. ประมาทในการศึกษา ว่าเอาไว้ก่อนยังมีเวลาอีกมากให้สนใจ
๗. ประมาทในธรรม ว่าเอาไว้ก่อนวันหลังค่อยสนใจ

เหตุหื้อเมียจ้ง มี ๕ ประการ คือ

๑. ผัวบอดไปบู้หลวก
๒. ไปอยู่เรือนเมียบ่มีเข้าของเงินค่าติดไป
๓. ผัวมักเป็นพยาธิ
๔. ผัวมักกินเหล้า
๕. ผัวมักด่า มักตีเมีย

คำสอนในหมวดนี้เกี่ยวข้องกับเรื่องของการครองเรือน สอดคล้องกับหลักธรรมาสาร ๔ และปฐมสังวาสสูตร ๔ หรือการอยู่ร่วมกันของสามี-ภรรยา ๔ ประเภท ดังนี้

หลักธรรมาสารธรรม ๔ เป็นธรรมสำหรับการครองเรือนหรือหลักการดำเนินชีวิตของคฤหัสถ์ ได้แก่

๑. **สัจจะ** คือ มีความซื่อสัตย์ ประพฤติตนด้วยความสุจริต ไม่คดโกง ไม่หลอกลวง มีความจริงใจ พุดความจริง
๒. **ทมะ** คือ การฝึกฝนฝึกตนให้มีการปรับปรุงตัวในด้านจิตใจและการกระทำ แก้ไขข้อบกพร่อง ด้วยการใช่วิธีพิจารณาไตร่ตรองให้รอบคอบก่อนจะกระทำการสิ่งใด
๓. **ขันติ** คือ ความอดทน อดกลั้นต่อความยากลำบาก อดทนต่อปัญหาและอุปสรรคต่างๆ มีความเข้มแข็งไม่ย่อท้อ
๔. **จาคะ** คือ ความเสียสละ หมายถึงการเสียสละจากความสุขและผลประโยชน์ของตน รวมถึงการเป็นผู้มีใจกว้าง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น ไม่เห็นแก่ตัว

ปฐมสังวาสสูตร ๔ หรือการอยู่ร่วมกันของสามี-ภรรยา ๔ ประเภท ได้แก่

๑. **ชายผีกับหญิงผี** - ชายและหญิงเป็นคนทุศีล มีความตระหนี่ครอบงำ ต่ำและบริภาษสมณพราหมณ์ อยู่ครองเรือนร่วมกัน

๒. **ชายผีกับหญิงเทวดา** - ชายเป็นคนทุศีล มีความตระหนี่ครอบงำ ต่ำและบริภาษสมณพราหมณ์ หญิงเป็นคนมีศีล ปราศจากความตระหนี่ ไม่ต่ำ ไม่บริภาษสมณพราหมณ์ อยู่ครองเรือนร่วมกัน

๓. **ชายเทวดากับหญิงผี** - ชายเป็นคนมีศีล ปราศจากความตระหนี่ ไม่ต่ำ ไม่บริภาษสมณพราหมณ์ หญิงเป็นคนทุศีล มีความตระหนี่ครอบงำ ต่ำและบริภาษสมณพราหมณ์ อยู่ครองเรือนร่วมกัน

๔. **ชายเทวดากับหญิงเทวดา** - ชายและหญิงเป็นคนมีศีล ปราศจากความตระหนี่ ไม่ต่ำ ไม่บริภาษสมณพราหมณ์ อยู่ครองเรือนร่วมกัน

เหตุหื้อท่านชอบใจ มี ๓ ประการ คือ

๑. ได้ขงมา แบ่งปันญาติ
๒. ช่วยเหลือธุระของท่านด้วยดี
๓. คำชুমิตรสหาย

ตรงกับหลักธรรมสังคหวัตถุ ๔ คือ ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งการสงเคราะห์กัน, ธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน หรือหลักการครองใจคน, หลักยึดเหนี่ยวใจกันไว้, วิธีทำให้คนรัก, หลักสงเคราะห์ ซึ่งเป็นเครื่องประสานใจและเหนี่ยวรั้งใจคนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ ทำให้อยู่ร่วมกันด้วยความรักและความปรารถนาดีต่อกัน

สังคหวัตถุ ๔ ประการ ประกอบด้วย

๑. **ทาน** คือ การให้ การเสียสละ การแบ่งปันเพื่อประโยชน์แก่คนอื่น ช่วยปลูกฝังให้เป็นคนที่ไม่เห็นแก่ตัว รู้จักแบ่งปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

๒. **ปิยวาจา** คือ การพูดจาด้วยถ้อยคำไพเราะอ่อนหวาน จริงใจ ไม่พูดจาหยาบคาย ก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์ เหมาะกับกาลเทศะ

๓. **อิตถจริยา** การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

๔. **สมานัตตา** การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ โดยประพฤติตัวให้มีความดีอย่างเสมอดัน เสมอปลายต่อกัน

เหตุให้มีภัยแก่ตน มี ๓ ประการคือ

๑. มักไปคบหาคนโง่
๒. มักไปคบหาผู้หญิงอันเป็นที่รักแห่งเจ้าขุนมูลนาย
๓. มักไปสู่วิธีร้าย

คำสอนหมวดนี้ เข้ากับหลักอบายมุข ๖ คือหนทางหรือเหตุแห่งความฉิบหาย ๖ ประการ

อบายมุข ๖ ประกอบด้วย

๑. ดื่มน้ำเมา
๒. เที่ยวกลางคืน
๓. เที่ยวดูการละเล่น
๔. เล่นการพนัน
๕. คบคนชั่วเป็นมิตร
๖. เกียจคร้านการทำงาน

กิจกรรมการเรียนรู้

กิจกรรมที่ ๑ เรื่องปมาทธรรม

วัตถุประสงค์ ชาวบ้านในชุมชนได้เรียนรู้อันิสงส์ของการรักษาศีลและโทษของการไม่รักษาศีล และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต

รายละเอียดกิจกรรม

๑. กิจกรรมอาราธนาศีล
๒. สวดมนต์ทำวัตรเช้า
๓. นั่งสมาธิ เจริญวิปัสสนา
๔. ฟังเทศนาธรรมคำสอนเรื่องปมาทธรรม และฟังบรรยายเรื่องอันิสงส์ของการรักษาศีล และโทษของการเป็นคนไม่รักษาศีล
๕. สรุปข้อคิดโดยผู้เข้าร่วมกิจกรรม

กิจกรรมที่ ๒ เรื่องสามปingsสามกิว

วัตถุประสงค์ ชาวบ้านในชุมชนได้เรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจากวรรณกรรมประเภทคำสอนในคัมภีร์โบราณล้านนาที่สอดคล้องกับคำสอนในเรื่องสามปingsสามกิว และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต

รายละเอียดกิจกรรม

๑. สวดมนต์ทำวัตรเช้า
๒. ฟังเทศนาธรรมคำสอนเรื่องสามปingsสามกิว
๓. แบ่งผู้เข้าร่วมกิจกรรมออกเป็น ๖ กลุ่ม อธิบายหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สอดคล้อง

กับหลักคำสอนในเรื่องสามปingsสามกิว กลุ่มละ ๑ คำสอนและออกมา
นำเสนอตามความเข้าใจ

๔. ฟังสรุปหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับหลักคำสอนในเรื่องสามปingsสามกิวจากวิทยากร

กิจกรรมที่ ๓ เรื่องธรรมดาสอนโลก

วัตถุประสงค์ ชาวบ้านในชุมชนได้เรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจากวรรณกรรมประเภทคำสอนในคัมภีร์โบราณล้านนาที่สอดคล้องกับคำสอนในเรื่องธรรมดาสอนโลกและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต

- รายละเอียดกิจกรรม**
๑. สวดมนต์ทำวัตรเช้า
  ๒. ฟังเทศนาธรรมคำสอนเรื่องธรรมดาสอนโลก
  ๓. แบ่งผู้เข้าร่วมกิจกรรมออกเป็น ๘ กลุ่ม อธิบายหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับหลักคำสอนในเรื่องธรรมดาสอนโลก กลุ่มละ ๑ หลักคำสอน และออกมานำเสนอตามความเข้าใจ
  ๔. ฟังสรุปหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับหลักคำสอนในเรื่องธรรมดาสอนโลกจากวิทยากร

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

คัมภีร์ล้านนาได้มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ได้แก่ การใช้เหล็กแหลมจารลงบนใบลาน ต่อมาก็มีการเขียนบันทึกลงในกระดาษ หรือสมุดข่อย ภาษาล้านนา เรียกว่า “ปี่สา” ลักษณะการจารึกเช่นนี้ มีมาตั้งแต่โบราณ และมีอยู่ตามวัดต่างๆ จนกระทั่งกิจการพิมพ์เริ่มมี จึงได้มีการพิมพ์ลงบนหนังสือ ทำเป็นรูปเล่มในเวลาต่อมา ในงานชิ้นนี้ ผู้วิจัย พบว่า วรรณกรรมที่อยู่ในคัมภีร์ใบลานจะเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์อักษรภาษาล้านนา ที่แต่งขึ้นเป็นภาษาล้านนา (อาจมีภาษาบางลีลาผสมบ้างบางเนื้อหา) แต่ส่วนใหญ่เป็นการบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับหลักคำสอนเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและความเป็นไปของบ้านเมือง

ลักษณะตามวรรณกรรมที่สำคัญ ที่ปรากฏในงานวิจัย มีดังนี้ คือ วรรณกรรมประเภทคำสอน วรรณกรรมคำสอนที่ต่างเป็นร้อยแล้ว มักจะต่างใช้เทศน์เช่นเดียวกันวรรณกรรมประเภทชาดก มีการยกภาษาบาลีขึ้นตั้งแล้วอธิบายขยายความเป็นร้อยแล้วหรือมีการแต่งเป็นร้อยกรอง คำสอนต่างๆ คือ จริยธรรมหรือแนวทางประพฤติปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคมล้านนามาแต่โบราณ ตัวอย่างในงานวิจัยชิ้นนี้ เช่น เรื่อง ปมาธรรม เรื่อง สามปิงสามกิว และเรื่อง ธรรมดาสอนโลก วรรณกรรมเหล่านี้ส่วนใหญ่ยังไม่ได้ปริวรรตออกเผยแพร่และต้นฉบับที่เป็นสมุดข่อยหรือใบลานยังคงกระจัดกระจายอยู่ตามวัดต่างๆ ทั่วภาคเหนือ ประกอบกับวรรณกรรมเหล่านี้เป็นวรรณกรรมประเภทมุขปาฐะ เป็นวรรณกรรมที่มีความสำคัญต่อการเรียนรู้และการสร้างวิถีชีวิตของชาวล้านนาในอดีต การบอกเล่าหรือการเล่าเรื่องด้วยคำสั้นๆ บางครั้งสามารถสื่อความหมายแห่งชุดความรู้นั้นได้เป็นอย่างดี วรรณกรรมประเภทสุภาษิตสอนใจหรือคำให้พรในโอกาสต่างๆ สามารถสร้างพลังความรัก ความสามัคคีให้กับหมู่คณะ และสามารถเป็นคตินำทางให้อนุชนได้ประพฤติปฏิบัติตามได้

ปมาธรรม (พระพุทฺธิล) เป็นเรื่องทีกล่าวถึงผู้ประพจน์ลวงละเมียดพุทธบัญญัติมีธรรมอันลามก หลอกลวงชาวบ้าน มีความประพฤติสกปรก น่ารังเกียจ และบุคคลผู้พุทฺธิลนั้น เมื่อตายไปย่อมเข้าถึง อบาย ทุคติ วินินาต นรก แต่ถ้าใครเป็นผู้รักษาศีลที่ดี ก็จะได้รับอานิสงส์ของศีล ๕ ประการ นี้ ๑. ย่อมถึงกองโภคทรัพย์มากมาย อันมีความไม่ประมาทเป็นเหตุ ๒. กิตติศัพท์อันงามของคนมีศีล ถึงพร้อมด้วยศีล บุคคลรอบข้างย่อมเห็นความประพฤติ อันดีงามของคนมีศีล คนมีศีลจึงเป็นที่รัก ๓. คนมีศีล ถึงพร้อมด้วยศีลจะเข้าไปสู่บริษัทใด ผู้มีศีลย่อมเป็นผู้บริสุทธ์ มีความภาคภูมิใจ ในความดีของตน มีใจเป็นปกติ ไม่ต้องหวาดระแวงว่าจะมีใครรู้กรรมชั่วของตน เพราะรักษาศีลมาเป็นอย่างดี คนมีศีลใครๆ ก็ชอบ ก็จะเข้าไปสู่ที่ชุมนุมใดก็ตาม ย่อมมีความอาภัพเข้าไป ๔. คนมีศีล ถึงพร้อมด้วยศีล ย่อมเป็นผู้ไม่หลงกระทำกาลละ คนมีศีลย่อมมีสติสมบูรณ์ อันเนื่องมาจากการได้ฝึกสติอยู่เสมอๆ เพราะเมื่อจะกระทำสิ่งใดก็ตาม ต้องคอยระมัดระวังไม่ให้ผิดศีล ครั้งเมื่อถึงคราวที่หมดบุญ หมดอายุขัย ก่อนที่จะลาจากโลกนี้ไป ย่อมมีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์เพราะได้ฝึกมาอย่างดีแล้ว ทั้งยังเห็นการกระทำอันดีงามจากการรักษาศีลของตน ย่อมปลื้มปีติใจ ๕. คนมีศีล ถึงพร้อมด้วยศีล เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงสุคติโลก สวรรค์

สามป้งสามกิว เป็นเรื่องทีกล่าวถึง ปริศนาธรรมคำสอน ๖ ข้อ ๑. สนุกอย่านอน ๒. เมียวอน
 อย่ายืน ๓. โอนเฝ้าทื่อเห็น ๔. เหม็นทื่อรู้ ๕. นอนสูงทื่อนอนค้ำ ๖. นอนต่ำทื่อนอนหงาย กล่าวคือ

๑. สนุกอย่านอน เมื่อได้ทรัพย์สิ่งของมาอย่าหลงดีใจจนขาดสติ อาจเสียทรัพย์ด้วยความ
 ประมาท เข้าด้วยหลักธรรมว่าด้วยเรื่องประมาท ๑.สติ ความระลึกได้ ๒. สัมปชัญญะ ความรู้ตัว

๒. เมียวอนอย่ายืน ภรรยาที่อดอ้อนเอาใจ หรือยกยอสรรเสริญไม่ควรเชื่อใจในคำพูดนั้น
 เพราะภรรยาอาจมีพฤติกรรมที่ไม่น่าไว้วางใจ

๓. โอนเฝ้าทื่อเห็น เมื่อได้กลิ่นเหม็นเน่า ควรหาสาเหตุว่า มันกลิ่นซากอะไร เพื่อจะกำจัด หรือ
 มีสิ่งอะไรที่ผิดปกติ เช่น อาจจะเป็นคนที่ถูกฆาตกรรมก็ ต้องสมมติฐานหลายๆ หลักความจริงให้
 ปรากฏ

๔. เหม็นทื่อรู้ การได้รับข่าวสารสิ่งใดมาก็ตามควรหาเหตุผลควรวิเคราะห์ดูว่าใช่หรือไม่อย่าง
 อย่างฟังเชื่อเสียทีเดียว

๕. นอนสูงทื่อนอนค้ำ การนอนที่สูงจนนอนมองลงมาข้างล่างเพื่อดูว่าจะมีสิ่งใดขึ้นมาทำร้าย
 เราหรือไม่

๖. นอนต่ำทื่อนอนหงาย หากนอนในที่ต่ำควรมองข้างบน ว่ามีอะไรผิดปกติ หรือไม่ มีอะไรที่
 จะตกใส่เราหรือไม่ เปรียบเทียบหลักการทำงานของ ลูกจ้าง หรือลูกน้อง

เรื่อง ธรรมดาสอนโลก เป็นเรื่องที่ต้องการสื่อสารการใช้ชีวิตประจำวัน การคบมิตร การสร้าง
 บ้านเรือน และวิธีการปฏิบัติตนให้อยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข โดยชี้ให้เห็นว่าถ้าไม่ประพฤติปฏิบัติตาม
 จะเกิดความเดือดร้อน เนื้อหาสาระ ได้แบ่งออกเป็น ๖ ประการ คือ

๑. เหตุุนำมาซึ่งอุบาทว์ อัปรีดี, จัญไร, ไม่เป็นมงคล

๒. เหตุให้ท่านดูแคลน ไม่ฉลาด หาสาระไม่ได้ มักอวดอ้างตน มักกินอาหารอันเน่าอันเหม็น
 มักนุ่งเสื้อผ้าเก่าอยู่เนืองๆ

๓. เหตุให้ท่านชัง มักยุโยงให้เขาทะเลาะกัน มักบ่นจนเกิดการเคยชิน เอาความผิดไปสู่ท่าน
 เป็นนิจ ไม่ทำการท่งงาน อวดรู้ และชอบขอช่างของเครื่องใช้ของผู้อื่น

๔. เหตุให้กินแหนง ท่งงานหรือทำสิ่งไหนไม่คิดให้รอบคอบแล้วมาเสียใจทีหลัง เจ็บป่วยไม่รับ
 รักษา คนอื่นบอกว่าไม่ดีแต่เรากลับบอกว่าสิ่งนั้นดี จะไปหยิบยืมของใช้ของผู้อื่นต้องดูให้ถี่ถ้วนต้อง
 ตรวจสอบความเรียบร้อย ดูความสมบูรณ์ของสิ่งของที่ยืมมา

๕. เหตุให้ภรรยาเกลียดเสีย ชายเป็นคนไม่มีศีลอยู่ครองเรือนร่วมกัน เมื่อชายแต่งงานไปอยู่
 ด้วยกันภรรยาโดยไม่มีสมบัติติดตัวไปจะถูกตีดินนินทาได้ และมักเป็นโรคไม่สบาย

๖. เหตุให้ท่านชอบใจ ได้ของมาแบ่งปันญาติ ช่วยเหลือธุระของท่านด้วยดี ค้ำชูมิตรสหาย

จากข้อความข้างต้นที่ได้วิเคราะห์วรรณกรรม เรื่อง ปมาธรรม เรื่อง สามป้งสามกิว และเรื่อง
 ธรรมดาสอนโลก ล้วนแล้วแต่มีเนื้อหาสาระที่แฝงไปด้วยหลักธรรมในการดำรงชีวิตให้อยู่ในครรลอง
 คลองธรรม โดยการกระทำความดี ละเว้นความชั่วเป็นพื้นฐาน ได้แก่ศีล ๕ ได้แก่ การไม่ฆ่าสัตว์ การ
 ไม่ลักทรัพย์ การไม่ประพฤติดินในกาม การไม่กล่าวมุสา และไม่เสพสิ่งเสพติดมึนเมา ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้
 ประมาท การพัฒนาตนเองเพื่อให้ได้อยู่ได้ในสังคมอย่างมีความสุข ความยุติธรรม ความเสมอภาคและ
 เสรีภาพ การเสียสละ หรือการสงเคราะห์ โดยการแบ่งปันสิ่งของต่างๆ แก่คนที่ควรให้ ความอดุสาหะ

และความพยายาม มีความเพียร ความอดทน และมีความพยายามอันจะช่วยให้บุคคลประสบความสำเร็จ พร้อมพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ความรักความเมตตา เพราะการที่คนเราจะอยู่ร่วมกันได้นั้น ความรัก ความเมตตาเป็นสิ่งสำคัญ และการมีคุณธรรม อดทน อดกลั้น การยกย่องเคารพ การไม่แบ่งชนชั้นวรรณะ การไม่ข้องแวะด้วยอบายมุข

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่แต่งโดยชาวล้านนา ด้วยประเพณีนิยมและความเชื่อในเรื่องอานิสงส์ในการเขียนธรรม สร้างคัมภีร์ถวายวัด และพุทธศาสนาดังกล่าว จึงทำให้มีผู้สร้างและเขียนคัมภีร์ต่างๆ ไว่เป็นอันมาก ซึ่งความเชื่อและ คานิยมในผลานิสงส์ดังกล่าว ก็ให้เกิดการยอมรับและการคติแห่งประสงฆ์และชาวพุทธล้านนา จะต้องจัดสร้างคัมภีร์ถวายวัด ด้วยเหตุเพื่อความยั่งยืนของพระสัทธรรมและอานิสงส์ต่อผู้ที่ได้รับผลทั้งในปัจจุบัน คือ ความมีสติปัญญาและผลในอนาคต คือ สวรรค์สมบัติ อย่างไรก็ตาม วรรณกรรม/คัมภีร์ล้านนาในสมัยต่อมานั้น ก็มีข้อที่น่าสังเกตว่า สนวนใหญ่จะไม่ค่อยระบุนามผู้แต่ง และวันเดือนปีที่สร้าง ซึ่งนักวิชาการผู้ที่มีความรู้ในวรรณกรรมล้านนาให้เห็นว่า คัมภีร์ที่คัดลอกต่อกันมา และที่หลงเหลืออยู่นั้น สนวนหนึ่งเป็นภูมิความรู้ของพระ มหาเถระ นักปราชญ์ในยุคทองของวรรณกรรมล้านนา การที่มีผู้นำไปคัดลอกต่อกันนั้น อาจเป็นลูกศิษย์จึงไม่กล้าที่จะออกนามว่าเป็นของตนถึงแม้ว่าบางเรื่องบางคัมภีร์อาจพบว่า ตนเองเป็นผู้จารต่อมาพระเถระเหล่านั้น และบางฉบับอาจระบุได้ต้นฉบับมาจากไหนเท่านั้น ซึ่งสอดคล้องกับสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่^{๑๐๘} ได้ศึกษาสำรวจวรรณกรรมคัมภีร์ธรรมทางพระพุทธศาสนาและศาสตร์ต่างๆ พบว่า มีวรรณกรรมประเภทต่างๆ ถึง ๔๑๐,๗๗๕ ผูก/ฉบับ โดยในจังหวัดลำปางมีวัดที่สำรวจ ๖๙ วัด จำนวนคัมภีร์ที่สำรวจ ๖๐,๖๕๔ ผูก/ฉบับ คัมภีร์ที่ถายไว้ ๒,๙๕๘ ผูก/ฉบับ แบ่งประเภทของคัมภีร์ที่ปรับปรุงใหม่ออกเป็น ๒๘ หมวด คือ หมวดพุทธศาสนา พุทธตำนาน มหาชาติชาดก ทศชาติชาดก ชาดกทั่วไป พระสูตร พระอภิธรรม พระวินัย ธรรมะทั่วไป อานิสงส์ต่างๆ ทรรคนะเกี่ยวกับจักรวาล ประวัติศาสตร์พุทธศาสนา ตำนานปูชนียวัตถุ พระสาวกที่มีชื่อเสียง พยากรณ์เหตุการณ์อนาคต บทสวดมนต์ พิธีกรรมสงฆ์ และเทพนิยาย หมวดนิทานพื้นบ้าน หมวดกฎหมายโบราณ หมวดจริยศาสตร์ หมวดประวัติศาสตร์ หมวดโหราศาสตร์ หมวดโคลงกลอน หมวดยาสมุนไพร หมวดลัทธิพิธีกรรม หมวดไสยศาสตร์ หมวดปกิณกะ และหมวดปกรณวิเสส และยังสอดคล้องกับสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่^{๑๐๙} ทำการสำรวจทำการอนุรักษ์และทำสำเนาฐานข้อมูลไมโครฟิล์มเอกสารล้านนาออกเผยแพร่ทางอินเทอร์เน็ต พบข้อมูลของจังหวัดลำปางจำนวน ๒๐๗ เรื่องจากทั้งหมด ๑,๐๕๗ เรื่อง วัดที่ได้ทำการศึกษาได้แก่ วัดบ้านหลุก อำเภอแม่ทะ จำนวน ๙๒ เรื่อง, วัดไหล่หิน อำเภอกาชา จำนวน ๔๖ เรื่อง, วัดบ้านเอื้อม อำเภอเมือง จำนวน ๒๒ เรื่อง,

^{๑๐๘} มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, วัดน้ำบ่อหลวง สมบัติวัด ศรีท้าววัด, หนังสือที่ระลึกงานทอดผ้า กฐินพระราชทาน ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๖, สรัสวดี – สมโชติ อ่องสกุล บรรณาธิการ, (เชียงใหม่: หจก.วินิตการพิมพ์, ๒๕๕๖).

^{๑๐๙} ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ และศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเชียงใหม่. ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ ๗๐๐ ปี. (เชียงใหม่: โรงพิมพ์มิ่งเมือง, ๒๕๓๘).

วัดพระธาตุลำปางหลวง จำนวน ๒๐ เรื่อง, วัดนาคตหลวง อำเภอแม่ทะ จำนวน ๘ เรื่อง, วัดนาเดา อำเภอเสริมงาม จำนวน ๖ เรื่อง, วัดเวียง อำเภอเถิน จำนวน ๕ เรื่อง, วัดห้างฉัตร อำเภอห้างฉัตร จำนวน ๔ เรื่อง, และคัมภีร์ที่ไม่ระบุวัดที่สำรวจพบ จำนวน ๔ เรื่อง ตลอดจนสอดคล้องกับ พิสิฐภู์ โคตรสุโพธิ์^{๑๑๐} กล่าวถึงการจัดทำโครงการวิจัย สํารวจรวบรวม และจัดทําระบบสารสนเทศ สํานา ภาพถ่ายพระธรรมคัมภีร์โบราณว่า ในระยะ ๕ ปีที่ผ่านมา คณะนักวิชาการและนักวิจัยได้สนใจและรื้อฟื้นทํากิจการสำรวจ อนุรักษ์ ลงทะเบียน และทําสํานาคัมภีร์โบราณและเอกสารโบราณฟื้นขึ้นมาใหม่ ในการสำรวจอนุรักษ์นี้เป็นการลงมือสำรวจอย่างละเอียด จัดระบบเอกสารให้เป็นฐานข้อมูลเพื่อการอ้างอิงและเป็นแหล่งเรียนรู้ของท้องถิ่นขึ้นมา ทั้งนี้เพื่อสืบสานต่อยอดลมหายใจ สร้างกิจกรรมการถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยปราชญ์ล้านนาในท้องถิ่นนั้นๆ ได้ลงมือทํากิจการสำรวจและอนุรักษ์ในพื้นที่ จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน จังหวัดน่าน นอกจากนี้ยังมีกลุ่มลํานาคติจากสถาบันวิจัยสังคมก็ได้ ทํากิจการสำรวจอนุรักษ์ด้วยจุดมุ่งหมายเดียวกัน เป็นการให้ความร่วมมือส่งเสริมกันและกัน

ลักษณะวรรณกรรมที่ปรากฏในงานวิจัยเป็นวรรณกรรมประเภทคำสอน โดยมีคำสอนต่างๆ คือ จริยธรรมหรือแนวทางประพฤติปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคมลํานามาแต่โบราณ ตัวอย่างในงานวิจัยชิ้นนี้ เช่น เรื่อง ปมาธรรม เรื่อง สามปंगสามกั๋ว และเรื่อง ธรรมดาสอนโลก จากข้อค้นพบ ทั้ง ๓ เรื่อง จะแฝงด้วยหลักธรรมในการดำรงชีวิตโดยยึดหลักศีล ๕ ประการ นี้ ๑. ย่อมถึงกอง โภคทรัพย์มากมาย อันมีความไม่ประมาทเป็นเหตุ ๒. กิติศัพท์อันงามของคนมีศีล ถึงพร้อมด้วยศีล บุคคลรอบข้างย่อมเห็นความประพฤติ อันดีงามของคนมีศีล คนมีศีลจึงเป็นที่รัก ๓. คนมีศีล ถึงพร้อมด้วยศีลจะเข้าไปสู่บริษัทใด ผู้มีศีลย่อมเป็นผู้บริสุทธ์ มีความภาคภูมิใจ ในความดีของตน มีใจเป็นปกติ ไม่ต้องหวาดระแวงว่าจะมีใครรู้กรรมชั่วของตน เพราะรักษาศีลมาเป็นอย่างดี คนมีศีลใครๆ ก็ชอบ ก็ จะเข้าไปสู่ที่ชุมชนใดก็ตาม ย่อมมีความอาญาเข้าไป ๔. คนมีศีล ถึงพร้อมด้วยศีล ย่อมเป็นผู้ไม่หลง กระทำกาลละ คนมีศีลย่อมมีสติสมบุรณ์ อันเนื่องมาจากการได้ฝึกสติอยู่เสมอๆ เพราะเมื่อจะกระทำสิ่งใดก็ตาม ต้องคอยระมัดระวังไม่ให้ผิดศีล ครั้งเมื่อถึงคราวที่หมดบุญ หมดอายุขัย ก่อนที่จะลาจากโลกนี้ไป ย่อมมีสติสัมปชัญญะสมบุรณ์เพราะได้ฝึกมาอย่างดีแล้ว ทั้งยังเห็นการกระทำอันดีงามจากการ รักษาศีลของตน ย่อมปลื้มปิติใจ ๕. คนมีศีล ถึงพร้อมด้วยศีล เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ซึ่งสอดคล้องกับ รุ่ง สุบิน^{๑๑๑} กล่าวว่า การดำเนินชีวิตตามปกติของคนเรา ด้วยการรักษากาย วาจา ใจ ให้สุจริต ไม่คิดพูดทำในสิ่งที่ชั่ว สร้างความดี และทำใจให้ผ่องใส เป็นไปตามหลักศีล สมาธิ และ ปัญญา และงดเว้นด้วยการไม่ประพฤติผิดทางกายและวาจา^{๑๑๒}

และมีปริศนาธรรมคำสอน ๖ ข้อ ๑. สนุกอย่างนอน เมื่อได้ทรัพย์สิ่งของมาอย่าหลงดีใจจน ขาดสติ อาจเสียทรัพย์ด้วยความประมาท ๒. เมียวนอนอย่าเย็น ภรรยาที่ทอดอ้อนเอาใจ หรือยกยอ สรรเสริญไม่ควรเชื่อใจในคำพูดนั้น เพราะภรรยาอาจมีพฤติกรรมที่ไม่น่าไว้วางใจ ๓. โอ่เน่าที่มองเห็น เมื่อได้

^{๑๑๐} พิสิฐภู์ โคตรสุโพธิ์ และคณะ. รายงานวิจัย กิจกรรมการถ่ายทอดภูมิปัญญาลํานาโดยปราชญ์ ท้องถิ่น. (เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ นพบุรีการพิมพ์เชียงใหม่, ๒๕๕๖).

^{๑๑๑} รุ่ง สุบิน, พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๕๐), หน้า ๖-๑๐

^{๑๑๒} วศิน อินทสระ, พุทธจริยศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า

กลืนเหม็นเน่า ควรหาสาเหตุว่า มันกลืนซากอะไร เพื่อจะกำจัด หรือมีสิ่งอะไรที่ผิดปกติ เช่น อาจจะเป็นคนที่ถูกฆาตกรรมก็ ต้องสมมติฐานหลายๆ หลักความจริงให้ปรากฏ **๔. เหม็นที่อู** การได้รับข่าวสารสิ่งใดมาก็ตามควรหาเหตุผลควรวิเคราะห์ดูว่าใช่หรือไม่อย่าง อย่าเพิ่งเชื่อเสียทีเดียว **๕. นอนสูงที่นอนคนค่า** การนอนที่สูงควรมองลงมาข้างล่างเพื่อดูว่าจะมีสิ่งใดขึ้นมาทำร้ายเราหรือไม่ **๖. นอนต่ำที่นอนหงาย** หากนอนในที่ต่ำควรมองข้างบน ว่ามีอะไรผิดปกติ หรือไม่ มีอะไรที่จะตกใส่เราหรือไม่ เปรียบเทียบหลักการทำงานของ ลูกจ้าง หรือลูกน้อง^{๑๑๓}

ตลอดจนหลักการใช้ชีวิตประจำวัน การคบมิตร การสร้างบ้านเรือน และวิธีการปฏิบัติตนให้อยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข โดยชี้ให้เห็นว่าถ้าไม่ประพฤติปฏิบัติตามจะเกิดความเดือดร้อน เนื้อหาสาระ ได้แบ่งออกเป็น ๖ ประการ คือ ๑. เหตุนำมาซึ่งอุปาทวี อปรีย์, จัญไร, ไม่เป็นมงคล ๒. เหตุให้ท่านดูแลคน ไม่ฉลาด หาสาระไม่ได้ มักอวดอ้างตน มักกินอาหารอันเน่าอันเหม็น มักนุ่งเสื้อผ้าเก่าอยู่เนืองๆ ๓. เหตุให้ท่านชัง มักยุโยงให้เขาทะเลาะกัน มักบ่นจนเกิดการเคยชิน เอาความผิดไปสู່ท่านเป็นนิจ ไม่ทำการทำงาน อวดรู้ และชอบขอช่างของเครื่องใช้ของผู้อื่น ๔. เหตุให้กินหนง ทำงานหรือทำสิ่งไหนไม่คิดให้รอบคอบแล้วมาเสียใจทีหลัง เจ็บป่วยไม่รีบรักษา คนอื่นบอกว่าไม่ดีแต่เรากลบบอก ว่าสิ่งนั้นดี จะไปเหยียบยืมของใช้ของคนอื่นต้องดูให้ถี่ถ้วนต้องตรวจสอบความเรียบร้อย ดูความสมบูรณ์ของสิ่งของที่ยืมมา ๕. เหตุให้ภรรยาเกลียดเสีย ชายเป็นคนไม่มีศีลอยู่ครองเรือนร่วมกัน เมื่อชายแต่งงานไปอยู่ด้วยกันภรรยาโดยไม่มีสมบัติติดตัวไปจะถูกดิฉินนินทาได้ และมักเป็นโรคไม่สบาย ๖. เหตุให้ท่านชอบใจ ได้ของมาแบ่งปันญาติ ช่วยเหลือธุระของท่านด้วยดี คำชุมิตรสหาย

๕.๓ ข้อเสนอแนะในการวิจัย

ชุมชนในภาคเหนือหรือท้องถิ่นต่างๆ ควรมีคณะกรรมการวัดต่างๆ จัดการสำรวจซ่อมแซมคัมภีร์ใบลานที่มีการชำรุด แยกหมวดหมู่คัมภีร์ และจัดกิจกรรมอนุรักษ์ โดยมีหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน ตลอดจนองค์กรอิสระ เข้ามามีบทบาทในกิจกรรมและปรัวรรตคัมภีร์นำหลักธรรมที่อยู่ในคัมภีร์ใบลานมาเป็นแนวทางในการดำรงชีวิต โดยการทำออกมาในรูปแบบของสื่อต่างๆ หนังสือการ์ตูน หนังสืออ่านเล่น และหนังสือทางวิชาการ เป็นต้น

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรทำการวิเคราะห์เชิงลึกในหมวดต่างๆ เช่น หมวดพระวินัย หมวดสุตตันตปิฎก หมวดพระอภิธรรม คัมภีร์บาลี หมวดชาดก หมวดนินายพื้นเมือง หมวดตำนานทางพระพุทธศาสนา ตำนานเมือง/ราชวงศ์ หมวดกฎหมายโบราณ ตำราโหราศาสตร์ กวีนิพนธ์ ร้อยกรอง ตำรายาพื้นบ้าน ซึ่งจะพบบ่องค์ความรู้และเป็นประโยชน์ต่อชุมชน สังคม และหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

^{๑๑๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิตภัณณ์, ๒๕๕๘), หน้า ๕๖๑

บรรณานุกรม

ก. ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี. ฉบับมหาจุฬาเตปฏกั, ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ช.สุ. ๒๕/๓๑๑/๓๖๑.

ที.ม.๑๐/๒๙๖/๓๔๓

ปา.ที.๑๑/๑๙๕-๑๙๘/๑๗๘-๑๘๔

ม.ม.๑๓/๑๔๗-๑๕๒/๑๔๓-๑๕๓.

ม.ม.๑๒/๑๒/๑๖

วินย.๔/๑๔/๑๘

ส.ม.๑๙/๑๖๖๕/๕๒๘

ส.ส.๑๕/๒๔๖/๓๕๑-๓๕๔

ส.ส.๑๕/๘๔๕/๓๑๖

อง.ฉก.๒๒/๓๘๐/๔๙๖

อง.ต.ก.๒๐/๕๐๕/๒๔๑

อง.ต.ก.๒๐/๕๐๑/๒๒๗

ข. คัมภีร์ในลานล้านนา

คัมภีร์อานิสงส์สร้างธรรม ฉบับวัดสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่

ค. ข้อมูลทุติยภูมิ

กรมศิลปากร. ศาสนวงศ์หรือประวัติศาสนา. พระนคร: กรมศิลปากร, ๒๕๐๖

คัมภีร์ศาสนาวงศ์ ฉบับกรมศิลปากร จัดแปลชำระและพิมพ์ ใน ปี ๒๕๑๓. หน้า ๑๑๕.

โครงการวิชาบูรณาการหมวดศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ๒๕๔๑. หน้า ๑๘๓ - ๑๘๕.

โครงการสารานุกรมไทย สำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. การ

ชำระพระไตรปิฎก. สืบค้นเมื่อวันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๐ จากเว็บไซต์

<http://kanchanapisek.or.th/kp๖/sub/book/book.php?book=๑๖&chap=๒&page=t๑๖-๒-infodetail๑๖.html>

จรรยา คงเจริญ. “การศึกษาเรื่องปฐมสมโพธิฉบับท้องถิ่นอีสานจากต้นฉบับ วัดใหม่ทองสว่าง

จังหวัดอุบลราชธานี”. คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัย ศิลปากร, ๒๕๓๒.

- จรัส พยัคฆราชศักดิ์. เอกสารการสอนไทยคดีศึกษา ศาสนา และลัทธินิยมในท้องถิ่น. มหาสารคาม
ปริดาการพิมพ์, ม.ป.ป.
- ฉัตรยุพา สวัสดิพิงษ์ และ อุดม รุ่งเรืองศรี. **วรรณกรรมลายลักษณ์ล้านนา. เอกสารประกอบ
นิทรรศการวรรณกรรมล้านนา.** คณะมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยพายัพ, ๒๕๒๗
- ณัฐฉิณี พรหมเกิด. “การศึกษาเรื่องปฐมสมโพธิฉบับมอญจากต้นฉบับวัดคงคารามจังหวัดราชบุรี”.
คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๒
- ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล. “แนะนำวรรณกรรมท้องถิ่นล้านนา”. ใน รายงานสัมมนาทาง วิชาการ
วรรณกรรมล้านนา เล่ม ๑. กรุงเทพมหานคร: มิตรนราการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๑๑๓.
- ทินพันธ์ นาคะตะ. **พระพุทธศาสนากับสังคมไทย.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วน
จำกัด สหายบล็อกการพิมพ์, ๒๕๔๓
- ธนิต อยู่โพธิ์. **อานิสงส์ศิลป์ ๕.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐
- ธวัช ปุณโณทก. **ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในสังคมอีสานในวัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติ
ความเชื่อ.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- นพพร เคล้าดี. **จกกวาทิปปินี กัณฑ์ที่ ๖: การตรวจสอบชำระและการศึกษาเชิงวิเคราะห์.** คณะ
อักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓
- บาลี พุทธรักษา. **จกกวาทิปปินี กัณฑ์ที่ ๕: การตรวจสอบชำระและการศึกษาเชิงวิเคราะห์.** คณะ
อักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓
- บุญลือ วันทายนต์. “ไสยศาสตร์” ใน **พุทธจักร.** ๓๕(๖): ๔๗; มิถุนายน ๒๕๒๔, หน้า ๔๗
- บุญหนา สอนใจ. “**สังขยาปกาสกปกรณ์และฎีกา: การตรวจสอบชำระและการศึกษาเชิงวิเคราะห์**”.
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓
- ประมวล เพ็งจันทร์ และชัชวาล บุญปัน. **สังขยาปกาสกปกรณ์: อุปกรณ์หยั่งถึงความจริงจากโลก
วิทยาศาสตร์พุทธศาสนา.** บทความทางวิชาการ เสนอต่อ มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน,
<http://www.midnightuniv.org/midnight๒๕๔๕/newpage๘.html>.
- พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต)พิมพ์ครั้งที่ ๑๒
พ.ศ. ๒๕๔๖ <http://www.๘๔๐๐๐.org/tipitaka/dic/d>**
- พรรณเพ็ญ เครือไทย และอมรัตน์ เพ็ญวรรณ. **รายชื่อหนังสือโบราณล้านนา: เอกสารไมโครฟิล์ม
ของสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปี ๒๕๒๑-๒๕๓๓.** เชียงใหม่: สถาบันวิจัย
สังคม, ๒๕๕๒
- พระดิเรก วชิรญาโณ อินจันทร์. **คู่มือการสำรวจคัมภีร์ใบลาน.** เชียงใหม่ : กลุ่มใบลาน วัดอุโมงค์สวน
พุทธธรรม, ๒๕๔๕
- พระเทพโสภณ (ประยูร ธมมจิตโต). **ทิศทางการศึกษาไทย.** กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๔๖
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ป.ธ. ๙. **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด.** วัดราช
โอรสาราม กรุงเทพมหานคร พ.ศ. ๒๕๔๘
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **คู่สร้างคู่สมชีวิตคู่ในอุดมคติ.** พิมพ์ครั้งที่ ๒๘. นครปฐม: วัดญาณเวศก
วัน, ๒๕๕๕

- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๓. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง, ๒๕๔๐
- พระธรรมปิฎก. (ประยุทธ์ ปยุตโต). **พุทธธรรม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑
- พระปราโมทย์ ปาโมชโช. **วิมุตติมรรค**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมดา, ๒๕๔๙
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, ๒๕๕๘
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **ธรรมบุญชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๘๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๐
- พระพรหมราชปัญญาเถระ. **รัตยพิมพ์วงศ์ (ตำนานพระแก้วมรกต)**. แปลโดย ร.ต.ท.แสง มนวิฑูร. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: รำไทยเพรส. ที่ระลึกงานสัทธิฐานัฐวิสาขบูชาพระธรรมราชานุวัตร (สุทัศน์ สุทสุสน ป.ธ.๖) วัดพระแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย, ๒๕๔๘
- พระพุทธานุญาญเจ้า และ พระพุทธานุญคาม. **ตำนานมูลศาสนา**. แปลโดย นายสุด ศรีสมวงศ์ และนายพรหม ขมาลา (เปรียญ), พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: คณะพระสังฆาธิการเขตยานนาวา จัดพิมพ์เป็นธรรมทานงานพระราชทานเพลิงศพ พระธรรมราชานุวัตร, โรงพิมพ์มิตรสยาม, ๒๕๓๐
- พระโพธิธรรมาจารย์. **สิงหคันทาน (นิทานพุทธสิงห์)**. แปลโดย ร.ต.ท.แสง มนวิฑูร, จัดพิมพ์โดยกรมศิลปากร พระนคร: กรมศิลปากร, ๒๕๐๖
- พระมหาจรัญ อุตตมธมโม (บัวชูก้าน). **“ปัญหาสขาดกปัจฉิมภาค เรื่องที่ ๙-๑๑ : การตรวจชำระและศึกษาเชิงวิเคราะห์”**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖
- พระมหาสุติศักดิ์ ตักขปัญโญ (สุวรรณอาสน์). **“ปฐมสมโพธิกถา ปริจเฉทที่ ๑๖ - ๒๓: การตรวจชำระและศึกษาเชิงวิเคราะห์”**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖
- พระมหาบุญเทียม ญาณินโท (มธุ, **“ปฐมสมโพธิกถา ปริจเฉทที่ ๘ - ๑๕: การตรวจชำระและ ศึกษาเชิงวิเคราะห์”**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗
- พระมหาบุญมี มาลาวชิโร. **พุทธบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธิงค์ บียอนด์บุ๊กส์ จำกัด, ๒๕๕๓
- พระมหาประสานชัย เทวังกโร (ตรีพงษ์ศิลป์). **“ปัญหาสขาดกปฐมภาค เรื่องที่ ๔๕-๕๐ : การ ตรวจชำระและศึกษาเชิงวิเคราะห์”**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖)
- พระมหามานะ มุนิวโส (กลมกลาง). **“ปัญหาสขาดก เรื่องที่ ๑-๗ : การตรวจชำระและศึกษาเชิงวิเคราะห์”**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖

- พระมหาธานินทร์ อาทิตวโร (คำกมล). “**ปัญญาสชาติกเรื่องที่ ๘-๒๗ : การตรวจชำระและศึกษาเชิงวิเคราะห์**”. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖
- พระมหาประสิทธิ์ อหีสโก (ทองปาน). “**ปัญญาสชาติกปฐมภาค เรื่องที่ ๒๘-๔๔: การตรวจชำระและศึกษาเชิงวิเคราะห์**”. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗
- พระมหาวิชราวุธ วชิรเมธี (หนองสูง). “**ปฐมสมโพธิกถา ปริเฉทที่ ๒๔ - ๓๐: การตรวจชำระและศึกษาเชิงวิเคราะห์**”. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗
- พระมหาสมชาติ นนทธมมิโก (บุษนารีย์). **ศึกษาคุณค่าการเทศน์มหาชาติในล้านนา**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖
- พระมหาอดุลย์ คนแรง. “**การศึกษาเชิงวิเคราะห์มังคลัตถปิณี**”. คณะอักษรศาสตร์, มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๑
- พระมหาอาคม สมณโก (แก้วใส). “**ปัญญาสชาติกปัจฉิมภาค เรื่องที่ ๑-๔: การตรวจชำระและศึกษาเชิงวิเคราะห์**”. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖
- พระเมธีสุตาภรณ์ (เฉลา เตชวณฺโฑ ต๊ะทองด้วง). “**ปัญญาสชาติกปัจฉิมภาค เรื่องที่ ๕-๘ : การตรวจชำระและศึกษาเชิงวิเคราะห์**”. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖
- พระรัตนปัญญาเถระ, วชิรสารัตถสังคหะ. แปลโดย แยม ประพัฒน์ทอง พระนคร: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๑๒
- พิชิต อคินิจ และคณะ. **การศึกษาเชิงวิเคราะห์ปัญญาสชาติกฉบับล้านนาไทย**. เชียงใหม่: ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๑
- พิสิษฐ โศตรสุโพธิ์ และคณะ. **รายงานวิจัย กิจกรรมการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนาโดยปราชญ์ท้องถิ่น**. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ นพบุรีการพิมพ์เชียงใหม่, ๒๕๕๖
- พุทธทาสภิกขุ. **ทาน ศีล ภาวนา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๐
- พุทธทาสภิกขุ, **ฟ้าสางระหว่าง ๕๐ ปี ที่สวนโมกข์**, กรุงเทพมหานคร: สวนอุดมมุนินิธิ, ๒๕๒๙
- ภิญโญ จิตต์ธรรม. “**ความเชื่อ**”รามคำแหง. ๒(๒):๕๗ กรกฎาคม ๒๕๑๘, หน้า ๑๙๐.
- มณี พะยอมยงค์. **ประวัติและวรรณคดีล้านนาไทย**, กรุงเทพมหานคร: มิตนราการพิมพ์, ๒๕๑๖
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่. **ชีวิตและผลงานพระสิริมังคลาจารย์**, หน้า ๓๘-๔๑
- มหาปริณิพพานสูตร. **ทีฆนิกาย มหาวรรค**. มก. เล่ม ๑๓ ข้อ ๘๐ หน้า ๒๕๔-๒๕๕.
- มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. **วัดน้ำบ่อหลวง สมบัติวัด ศรีท้าววัด. หนังสือที่ระลึกงานทอดผ้า กฐินพระราชทาน ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๖**, สรัสวดี – สมโชติ อ่องสกุล บรรณาธิการ, เชียงใหม่: หจก.วนิดาการพิมพ์, ๒๕๕๖
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่. **ชีวิตและผลงานของพระสิริมังคลาจารย์**, หน้า ๔๒

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปลชุด ๙๑ เล่ม, พระสูตรและ
อรรถกถาแปล สังยุตตนิกาย สคาถวรรคเล่มที่ ๑ ภาคที่ ๒, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔

ระวี ภาวิไล. การศึกษาเพื่ออยู่เย็นเป็นสุข และบทความอื่นๆ. เชียงใหม่: ทัพย์เนตรการพิมพ์,
๒๕๒๗

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัท
นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์ จำกัด, ๒๕๔๒

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕. กรุงเทพมหานคร, ๒๕๒๕
หน้า ๒๗๘

รุ่ง สุปิน. พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๕๐

ลิขิต ลิขิตานนท์. วรรณกรรมพุทธศาสนาเถรวาท. เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๔

วรศักดิ์ ศรีบุญ. จักรกวางทีปนี กัณฑ์ที่ ๔: การตรวจสอบชำระและการศึกษาเชิงวิเคราะห์. คณะ
อักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓

วศิน อินทสระ. พุทธจริยศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑

ศรี แนวรณรงค์. ศึกษาวิเคราะห์จามเทวรวงศ์ฉบับจังหวัดแพร่. คณะอักษรศาสตร์ สาขาวิชาจารึก
ภาษาไทย, มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๓

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ และศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเชียงใหม่. ตำนานพื้นเมือง
เชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ ๗๐๐ ปี. เชียงใหม่: โรงพิมพ์มิ่งเมือง, ๒๕๓๘

สดุภณ จังกาจิตต์. จักรกวางทีปนี กัณฑ์ที่ ๑-๓: การตรวจสอบชำระและการศึกษาเชิงวิเคราะห์.
คณะอักษรศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐

สดุภณ จังกาจิตต์. จามเทววงศ์: วรรณกรรมที่ถูกลืม. ใน วรรณกรรมพุทธศาสนาในล้านนา. พรรณ
เพ็ญ เครือไทย บรรณาธิการ. เชียงใหม่: สุริยวงศ์บุ๊คเซนเตอร์, สถาบันวิจัยสังคม
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๐

สถาพร ศรีสัจจัง. การประสมประสานทางสังคม-วัฒนธรรมและมุสลิมที่ปรากฏในการเล่นลื้อ
แห้งของอำเภอกันตัง จังหวัดตรัง. ตรัง: ศูนย์วัฒนธรรมประจำปีจังหวัด ๒๕๓๓

สถาพร ศรีสัจจัง. การประสมประสานทางสังคม-วัฒนธรรมไทยพุทธ และไทยมุสลิมที่ ปรากฏใน
การเล่นลื้อแห้งของอำเภอกันตังจังหวัดตรัง. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต.
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, ๒๕๓๓

สมหมาย เปรมจิตต์ และคณะ. โครงการปริวรรตพระคัมภีร์ล้านนา: ปริวรรตและวิเคราะห์กฎหมาย
ล้านนา. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา, ๒๕๔๘

สมหมาย เปรมจิตต์ และคณะ. โครงการปริวรรตพระคัมภีร์ล้านนา: ปริวรรตและแปลพร้อม
ความนำ. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา, ๒๕๔๖

สมิทธิ์ ถนอมศาสนะ. “การเปลี่ยนความหมายของการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๘ ในสมัยรัชกาลที่
๑ ถึงรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์”. วารสารวิจิตรศิลป์ ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-
มิถุนายน ๒๕๕๖), หน้า ๓๒๕-๓๖๒.

- สัญญา สัญญาวิวัฒน์, **ทฤษฎีสังคมวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘
- สิงขะ วรรณสัย. **ปริทัศน์วรรณคดีล้านนา**. เชียงใหม่: ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๓
- สุจิตต์ วงศ์เทศ บรรณาธิการ. พระพุทธสิหิงค์จริงทุกองค์ไม่มีปลอมแต่ไม่ได้มาจากลังกา. ใน **ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๖
- สุธิวังค์ พงศ์ไพบุลย์. “ความเชื่อของชาวภาคใต้” ในสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ. ๒๕๒๙ เล่ม ๒. หน้า ๔๖๗-๔๖๘. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๙
- สุพัตรา สุภาพ, **สังคมวิทยา**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๒
- แสง จันทร์งาม. **ศาสนาวิทยา**. กรุงเทพมหานคร, เจริญรัตน์การพิมพ์, ๒๕๔๒
- อรรถกถาขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ พรรณนาสิกขาบท. มก. เล่ม ๓๙ หน้า ๔๐-๔๑
- อรรถกถาขุททกนิกาย จตุกกนิบาตชาดก สีลวิมังสชาดก. มก. เล่ม ๕๘ ข้อ ๗๖๒ หน้า ๘๐๑.
- อรรถกถาขุททกนิกาย ฉกนิบาตชาดก ตุณทิลชาดก. มก. เล่ม ๕๙ หน้า ๑๔๖.
- อรศิริ เกตุศรีพงษ์. สังคหวัตถุ ๔: วัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อต่อการจัดการความรู้, **วารสาร Productivity World** เพื่อการเพิ่มผลผลิต, ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๖๘ (พฤษภาคม-มิถุนายน ๒๕๕๐), หน้า ๔๓-๔๖
- อุดม รุ่งเรืองศรี. **วรรณกรรมล้านนา**. เชียงใหม่: Published/Created, ๒๕๔๖
- F.L. Woodward. **Book of the Gradual Sayings**, Vol. I. (London, Pali Text Society), ๑๙๘๙
- Saksri Yamadda. **The Mangalattadhipani**. Chapter ๑-๒, Ph.D. thesis, University of Pennsylvania, Philadelphia
- Terral Ginetle. “Samuddaghosa Jataka. Conte Pali Trie’-du Pannasa Jataka”. *Bulletin de l’ Ecole Francaise d’ Extre’me Orient*, TOME XLVIII, Fas I, Ler semetre, ๑๙๕๔
- The New Encylopaedia Britannica**. Chicago: The University of Chicago. ๑๙๗๕, pp. ๖๓-๖๖.

ภาคผนวก
ภาคผนวก ก
บทความการวิจัย

การศึกษาองค์ความรู้และหลักปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรม
ที่ปรากฏในคัมภีร์โบราณนครลำปาง

The study of practiced knowledge to refine the cultural practices as
depicted in the ancient texts of lampang

พระครูสังฆรักษ์ศุภณัฐ ภูริวัตตโน*

Phrakrusangkarak Suphanut Phuriwattano

ภัทรเดช ปันขยาธนาตุล**

Pattharadach Panchayathanadul

ศิลาวัฒน์ ชัยวงศ์***

Silawat Chaiwong

บทคัดย่อ

รายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษาองค์ความรู้และหลักปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์โบราณนครลำปาง มีวัตถุประสงค์ดังนี้ ๑. เพื่อสำรวจคัมภีร์โบราณนครลำปางวรรณกรรมประเภทคำสอนเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์ ๒. เพื่อศึกษาองค์ความรู้และหลักการปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์ ๓. เพื่อจัดทำชุดความรู้และหลักการปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์

งานวิจัยนี้ดำเนินการศึกษาในลักษณะการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Study) และการวิจัยภาคสนาม (Field Study) และใช้การสนทนากลุ่ม (Focus group) จากปราชญ์ชาวบ้าน และผู้ที่มีความรู้เรื่องคัมภีร์โบราณ และผู้เชี่ยวชาญภาษาล้านนา มานั่งพูดคุยกันในเรื่องของหลักธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์ โดยดำเนินการในพื้นที่วัดบงสนุกเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง วัดบ้านหลุก อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง วัดไหล่หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง และร่วมกันวิเคราะห์คัมภีร์เพื่อให้ได้องค์ความรู้และหลักการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมองค์ความรู้ด้านหลักคำสอนคติธรรม ความเชื่อ จารีต ประเพณี พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่น

* อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

** อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

*** อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะตามวรรณกรรมที่ปรากฏในงานวิจัย คือ วรรณกรรมประเภทคำสอนต่างๆ คือ จริยธรรมหรือแนวทางประพฤติปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคมล้านนา มาแต่โบราณ ตัวอย่างในงานวิจัยชิ้นนี้ เช่น เรื่อง ปมาธรรม เรื่อง สามป้งสามกิว และเรื่อง ธรรมดา สอนโลก ล้วนแล้วแต่มีเนื้อหาสาระที่แฝงไปด้วยหลักธรรมในการดำรงชีวิตให้อยู่ในครรลองคลองธรรม โดยการทำความดี ละเว้นความชั่วเป็นพื้นฐาน ได้แก่ ศีล ๕ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ประมาท การพัฒนาตนเองเพื่อให้อยู่ได้ในสังคมอย่างมีความสุข ความยุติธรรม ความเสมอภาคและเสรีภาพ การเสียสละ หรือการสงเคราะห์ โดยการแบ่งปันสิ่งของต่างๆ แก่คนที่ควรให้ ความอดุสาหะและความพยายาม มีความเพียร อดทน และมีความพยายามอันจะช่วยให้คุณบรรลุประสบความสำเร็จ พร้อมพัฒนาตนเองอยู่เสมอ

คำสำคัญ:

Abstract

Key words:

บทนำ

ศาสนาพุทธมีหลักธรรมที่จารึกไว้ในพระไตรปิฎกมานานหลังพุทธปรินิพพานเพียง ๔๔๓ ปี แต่ด้วยกาลผ่านไปความคลาดเคลื่อนของคำสอนอาจจะมีได้เพราะสมัยก่อนไม่มีเทคโนโลยีช่วยจดจำตรวจสอบ พระสงฆ์ก็สืบทอดทรงจำจารจารึกคัดลอกสืบทอดกันมาตามยุคตามสมัยจึงเกิดประวัติการทำสังคายนาพระไตรปิฎกสายเถรวาทนับตั้งแต่ครั้งที่ ๑ ถึงครั้งที่ ๗ เมื่อพระพุทธศาสนาเจริญในดินแดนล้านนาในราว พ.ศ. ๒๐๒๐ พระธัมมทินนมหาเถระเป็นเจ้าอาวาสวัดป่าตาล (วัดร่ำเปิง) เห็นว่าพระไตรปิฎกผิดเพี้ยนคลาดเคลื่อนมาก มีความประสงค์ที่จะกระทำการชำระพระไตรปิฎกให้ถูกต้องจึงชักชวนพระสงฆ์ที่ฉลาดชำนาญในพระไตรปิฎกกว่า ๑๐๐ รูป มาทำสังคายนาที่วัดมหาโพธารามมหาวิหาร (วัดเจ็ดยอด) พระเจ้าติโลกราชเป็นเจ้าภาพอุปถัมภ์การทำสังคายนาพระไตรปิฎกนับเป็นการสังคายนาครั้งที่ ๘ ใช้เวลา ๑ ปีจึงแล้วเสร็จ^๑

เมื่อพระเจ้าติโลกราชให้พระสงฆ์ชำระพระไตรปิฎกบริสุทธิ์ดีแล้วก็ให้ทำการจารจารึกคัมภีร์เพื่อสืบอายุพระพุทธศาสนา การจารึกคำสั่งสอนพระไตรปิฎกลงใบลานหรือพับสา ถือว่าเป็นการสร้างบุญกุศลอย่างยิ่งไม่หย่อนกว่าการสร้างพระพุทธรูปตามค่านิยมโบราณที่กล่าวว่า “ อักษรตัวหนึ่งแทนพระพุทธรูปองค์ใดองค์หนึ่งๆ เพราะฉะนั้นผู้ที่เป็่นนักปราชญ์พึงเขียน (คัดลอก) ไตรปิฎกเถิด เมื่อไตรปิฎกยังมีอยู่ก็ชื่อว่าพระตถาคตยังมีอยู่ถึง ๘๔,๐๐๐ พระองค์ อักษรก็ดีพระพุทธรูปก็ดีมีผลเท่ากันโดยแท้ เพราะฉะนั้นบัณฑิตพึงจารึกอักษรไว้ในสมุดหรือใบลาน ซึ่งถือว่าเป็นธรรมเจดีย์อักษรในพระไตรปิฎกมีประมาณ ๒๘ โกฎีกับ ๒๗ ตัว” พระธรรมคัมภีร์ใบลานจึงเป็นเอกสารที่ใช้จดจารคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าและเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา ด้วยอานิสงสันับประมาณมิได้จึงมีธรรมเนียมการสร้างคัมภีร์ใบลานถวายไว้มากมาย เพื่อสืบอายุพระพุทธศาสนา และพระสงฆ์ก็ใช้เทศนาในพิธีต่างๆ เป็นวัฒนธรรมและประเพณีแบบพุทธตลอดปี โดยเฉพาะชาวล้านนาที่มีประเพณีและวัฒนธรรมซึ่งยึดโยงกับพระพุทธศาสนามาช้านาน^๒

คัมภีร์ใบลานหรือหนังสือใบลาน ทำมาจากใบต้นลาน การบันทึกตัวอักษรลงในใบลานเรียกว่า จาร การทำใบลานเป็นผูก ต้องเจาะรูตรงกลางใบลาน ค่อนไปทางด้ายซ้าย หรือจะเจาะรู ๒ รูให้ห่างจากปลายลาน ๒ ข้าง ประมาณ ข้างละ ๑ คืบ แล้วร้อยด้วยด้ายที่พันเป็นเชือกเรียกว่า “สายสยอง” (บางท้องถิ่นเรียกว่า “สายสนอง”) เมื่อร้อยผูกรวมกันเรียกว่า คัมภีร์ใบลานหนึ่งผูก โดยทั่วไป คัมภีร์ ๑ ผูกมักจะมีจำนวนใบลานประมาณ ๒๔ แผ่น คัมภีร์ใบลานที่มีเนื้อหายาวมีจำนวนรวมกันหลายผูก นับเป็น ๑ เรื่องหรือ ๒ ชุด ทางล้านนาเรียกว่า ๑ กับ คัมภีร์ใบลานนับเป็นเอกสารโบราณถึงจะมีอายุน้อยกว่าศิลาจารึก แต่มีอายุมากกว่าหนังสือสมุดไทยหรือสมุดข่อย เป็นเรื่องอายุการใช้งานของวัสดุที่ใช้รองรับการจารึก หรือการเขียน ในดินแดนล้านนาได้พบเอกสารใบลานที่อยู่ในสภาพดี

^๑ สมิต์ ถนอมศาสนะ, “การเปลี่ยนความหมายของการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๘ ในสมัยรัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์,” วารสารวิจัยศิลป ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๖), หน้า ๓๒๕-๓๖๒.

^๒ โครงการสารานุกรมไทย สำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, การชำระพระไตรปิฎก. สืบค้นเมื่อวันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๐ จากเว็บไซต์ <http://kanchanapisek.or.th/kpb/sub/book/book.php?book=๑๖&chap=๒&page=t๑๖-๒-infodetail๑๖.html>

และสมบูรณ์ ซึ่งมีอายุไม่น้อยกว่า ๔๐๐ ปี ถึง ๕๐๐ ปีขึ้นไป^๓ หลักฐานที่แสดงให้เห็นว่ามีการบันทึกหลักธรรมคำสอนต่างๆ ลงในคัมภีร์ใบลานแล้วคือ คัมภีร์ใบลานพระไตรปิฎก ภาษาบาลี อักษรธรรมล้านนา ที่จารเมื่อ จ.ศ. ๘๓๓ (พ.ศ. ๒๑๐๔) ปัจจุบันเก็บรักษาที่พิพิธภัณฑวัดไหล่หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง อักษรและภาษาที่จารึกในคัมภีร์ใบลานเป็นอักษรภาษาโบราณ ได้แก่ อักษรขอม ภาษาบาลีไทย อักษรธรรมล้านนาหรือตัวเมือง ภาษาบาลีล้านนา อักษรธรรมอีสาน อักษรธรรมลาว ภาษาบาลีลาว เป็นต้น ซึ่งคนปัจจุบันน้อยคนนักที่จะสามารถอ่านได้ต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาโบราณมาช่วยอ่านหรือแปลด้วยการปริวรรตถอดอักษรหรือการถอดความหมายออกมา^๔

ในจังหวัดลำปางได้มีการสำรวจคัมภีร์ธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พบว่า ได้ทำการสำรวจ ทำทะเบียน และถ่ายไมโครฟิล์มคัมภีร์ใบลานเก็บไว้ โดยมีวัดที่สำรวจในจังหวัดลำปางจำนวน ๙๖ วัด จำนวนคัมภีร์ที่สำรวจ ๖๐,๕๖๔ ผูก/ฉบับ คัมภีร์ที่ถ่ายไว้จำนวน ๒,๙๕๘ ผูก/ฉบับ ซึ่งการสำรวจคัมภีร์ใบลานเป็นงานด้านการสำรวจและอนุรักษ์คัมภีร์ใบลานที่เก็บรักษาไว้ตามวัดหรือสถานที่ต่างๆ เพื่อให้ทราบจำนวนชื่อเรื่อง ตลอดจนถึงสภาพคัมภีร์ใบลานเพื่อทำการซ่อมแซมและเก็บรักษาให้เหมาะสม แต่จำนวนวัดในจังหวัดลำปางมีวัดจำนวน ๗๐๖ วัด จึงน่าจะยังคงหลงเหลือคัมภีร์ใบลานอีกจำนวนมาก ที่ยังไม่ได้ทำการสำรวจมาก่อน คัมภีร์ใบลานจำนวนมากที่มีอยู่ในปัจจุบัน บางแห่งไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่เท่าที่ควร หากถูกปล่อยทิ้งไว้เป็นเวลานานอาจถูกทำลายจากหนู มอด ปลวก ฯลฯ ตลอดจนถึงความร้อนและความชื้น เมื่อเก็บไว้ในสถานที่ที่ไม่เหมาะสม ก็เป็นสาเหตุหนึ่งของการผุพังของคัมภีร์ใบลาน และการเก็บคัมภีร์ใบลานในหีบธรรมเป็นเวลานาน ทำให้ใบลานหมดอายุเร็วขึ้น เพราะไม่ได้สัมผัสกับอากาศภายนอกและถูกกดทับเป็นเวลานาน ๆ มีส่วนทำให้ใบลานบิดงอหรือเสียหายได้

ดังนั้น ถ้าปล่อยข้อมูลเหล่านี้ทิ้งไว้ในสภาพเก่าเก็บนั้นอีก คัมภีร์เหล่านั้นก็อาจถูกทำลายหรือเสียหายไปโดยยังมีได้ทำการสำรวจอนุรักษ์เอาไว้เลย ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาสำรวจ รวบรวม และอนุรักษ์คัมภีร์นครลำปางซึ่งเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่ง และเป็นการศึกษาองค์ความรู้ทางด้านต่างๆ ที่ปรากฏในคัมภีร์ธรรมให้เข้าใจถึงหลักการปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมของคัมภีร์ในจังหวัดลำปางต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อสำรวจคัมภีร์โบราณนครลำปาง วรรณกรรมประเภทคำสอนเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์
๒. เพื่อศึกษาองค์ความรู้และหลักการปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์
๓. เพื่อจัดทำชุดความรู้และหลักการปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์

วิธีดำเนินการวิจัย

^๓ สมหมาย เปรมจิตต์ และคณะ, โครงการปริวรรตพระคัมภีร์ล้านนา: ปริวรรตและวิเคราะห์กฎหมายล้านนา. (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา, ๒๕๔๘)

^๔ พรรณเพ็ญ เครือไทย และอมรัตน์ เพ็ญวรรณ, รายชื่อหนังสือโบราณล้านนา: เอกสารไมโครฟิล์มของสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปี ๒๕๒๑-๒๕๓๓. (เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม, ๒๕๕๒)

๑. รูปแบบการวิจัย

งานวิจัยนี้ดำเนินการศึกษาในลักษณะการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Study) และการวิจัยภาคสนาม (Field Study) โดยดำเนินการตั้งนี้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

๒. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

๒.๑ วัดปงสนุกเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง และพระสงฆ์ในวัดจำนวน ๓-๕ รูป

๒.๒ วัดบ้านหลุก อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง และพระสงฆ์ในวัดจำนวน ๓-๕ รูป

๒.๓ วัดไหล่หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง และพระสงฆ์ในวัดจำนวน ๓-๕ รูป

๓. การสร้างเครื่องมือการวิจัย

๓.๑ ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับคัมภีร์โบราณ

๓.๒ คัดเลือกคัมภีร์โบราณที่มีความสำคัญและปริวรรต

๓.๓ ผู้เชี่ยวชาญหรือปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้ภาษาล้านนาอ่านคัมภีร์โบราณที่เตรียมไว้

ผู้วิจัยใช้การสนทนากลุ่ม (Focus group) จากปราชญ์ชาวบ้าน และผู้ที่มีความรู้เรื่องคัมภีร์โบราณ และผู้เชี่ยวชาญภาษาล้านนา มานั่งพูดคุยกันในเรื่องของหลักธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์ โดยประเด็นที่สนทนากันได้มากจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับคัมภีร์โบราณ และข้อคำถามในการสนทนาอาจจะเกิดขึ้นระหว่างการสนทนากันในขณะนั้น

๔. การเก็บรวบรวมข้อมูล

๔.๑ ผู้วิจัยศึกษาสำรวจและรวบรวมคัมภีร์ที่วัดปงสนุกเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง, วัดบ้านหลุก อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง และวัดไหล่หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

๔.๒ รวบรวมข้อมูลและจัดหมวดหมู่คัมภีร์โบราณ

๔.๓ คัดเลือกคัมภีร์โบราณที่มีความสำคัญและปริวรรต ศึกษาองค์ความรู้และหลักปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรม

๕. การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์คัมภีร์ เพื่อให้ได้องค์ความรู้และหลักการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมองค์ความรู้ด้านหลักคำสอนคตินิยม ความเชื่อ จาริต ประเพณี พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ผลการศึกษา

คัมภีร์ล้านนาได้มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ได้แก่ การใช้เหล็กแหลมจารลงบนใบลาน ต่อมาก็มีการเขียนบันทึกลงในกระดาษ หรือสมุดข่อย ภาษาล้านนา เรียกว่า “ปืบสา” ลักษณะการจารึกเช่นนี้ มีมาตั้งแต่โบราณ และมีอยู่ตามวัดต่างๆ จนกระทั่งกิจการพิมพ์เริ่มมี จึงได้มีการพิมพ์ลงบนหนังสือ ทำเป็นรูปเล่มในเวลาต่อมา ในงานชิ้นนี้ ผู้วิจัย พบว่า วรรณกรรมที่อยู่ใน

คัมภีร์ไบเบิลจะเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์อักษรภาษาฮีบรูที่แต่งขึ้นเป็นภาษาฮีบรู (อาจมีภาษาบางลีขสมบ้างบางเนื้อหา) แต่ส่วนใหญ่เป็นการบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับหลักคำสอนเกี่ยวกับพระพุทศาสนาและความเป็นไปของบ้านเมือง

ลักษณะตามวรรณกรรมที่สำคัญ ที่ปรากฏในงานวิจัย มีดังนี้ คือ วรรณกรรมประเภทคำสอน วรรณกรรมคำสอนที่ต่างเป็นร้อยแล้ว มักจะต่างใช้เทศน์เช่นเดียวกันวรรณกรรมประเภทชาดก มีการยกภาษาบาลีขึ้นตั้งแล้วอธิบายขยายความเป็นร้อยแล้วหรือมีการแต่งเป็นร้อยกรอง คำสอนต่างๆ คือ จริยธรรมหรือแนวทางประพฤติปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคมล้านนาแต่โบราณ ตัวอย่างในงานวิจัยชิ้นนี้ เช่น เรื่อง ปมาธรรม เรื่อง สามป้งสามกิว และเรื่อง ธรรมดาสอนโลก วรรณกรรมเหล่านี้ส่วนใหญ่ยังไม่ได้ปริวรรตออกเผยแพร่อะไรและต้นฉบับที่เป็นสมุดข่อยหรือในลานยังคงกระจัดกระจายอยู่ตามวัดต่างๆ ทั่วภาคเหนือ ประกอบกับวรรณกรรมเหล่านี้เป็นวรรณกรรมประเภทมุขปาฐะ เป็นวรรณกรรมที่มีความสำคัญต่อการเรียนรู้และการสร้างวิถีชีวิตของชาวล้านนาในอดีต การบอกเล่าหรือการเล่าเรื่องด้วยคำสั้นๆ บางครั้งสามารถสื่อความหมายแห่งชุดความรู้นั้นได้เป็นอย่างดี วรรณกรรมประเภทสุภาษิตสอนใจหรือคำให้พรในโอกาสต่างๆ สามารถสร้างพลังความรัก ความสามัคคีให้กับหมู่คณะ และสามารถเป็นคตินำทางให้อนุชนได้ประพฤติปฏิบัติตามได้

ปมาธรรม (พระพุทศัล) เป็นเรื่องทีกล่าวถึงผู้ประพดลิ่งละเมิดพุทศัลบัญญัติมีธรรมอันลามก หลอกหลวงชาวบ้าน มีความประพดลิ่งสกปรก นารังเกียจ และบุคคลผู้พุทศัลนั้น เมื่อตายไปย่อมเข้าถึง อบาย พุคติ วินินาต นรก แต่ถ้าใครเป็นผู้รักษาศีลทีดี ก็จะได้รับอานิสงส์ของศีล ๕ ประการ นี้ ๑. ย่อมถึงกองโภคทรัพย์มากมาย อันมีความไม่ประมาทเป็นเหตุ ๒. กิตติศัพท์อันงามของคนมีศีล ถึงพร้อมด้วยศีล บุคคลรอบข้างย่อมเห็นความประพดลิ่ง อันดีงามของคนมีศีล คนมีศีลจึงเป็นที่รัก ๓. คนมีศีล ถึงพร้อมด้วยศีลจะเข้าไปสู่บริษัทใด ผู้มีศีลยอมเป็นผู้บริสุทธี มีความภาคภูมิใจ ในความดีของตน มีใจเป็นปกติ ไม่ต้องหวาดระแวงว่าจะมีใครรู้กรรมชั่วของตน เพราะรักษาศีลมาเป็นอย่างดี คนมีศีลใครๆ ก็ชอบ ก็จะเข้าไปสู่ที่ชุมนุมใดก็ตาม ย่อมมีความอาจหาญเข้าไป ๔. คนมีศีล ถึงพร้อมด้วยศีล ย่อมเป็นผู้ไม่หลงกระทำกาลละ คนมีศีลยอมมีสติสมบุรณ์ อันเนื่องมาจากการได้ฝึกสติอยู่เสมอๆ เพราะเมื่อจะกระทำสิ่งใดก็ตาม ต้องคอยระมัดระวังไม่ให้ผิดศีล ครึ่งเมื่อถึงคราวที่หมดบุญ หมดอายุชั่ย ก่อนทีจะลาจากโลกนี้ไป ย่อมมีสติสัมปชัญญะสมบุรณ์เพราะได้ฝึกมาอย่างดีแล้ว ทั้งยังเห็นการกระทำอันดีงามจากการรักษาศีลของตน ย่อมปลื้มปิติใจ ๕. คนมีศีล ถึงพร้อมด้วยศีล เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงสุคติโลก สวรรค์

สามป้งสามกิว เป็นเรื่องทีกล่าวถึง ปริศนาธรรมคำสอน ๖ ข้อ ๑. สนุกอย่านอน ๒. เมียวอนอย่ายื่น ๓. โอนเนาหื้อเห็น ๔. เหม็นหื้อรู้ ๕. นอนสูงหื้อนอนค่า ๖. นอนต่ำหื้อนอนหงาย กล่าวคือ

๑. สนุกอย่านอน เมื่อได้ทรัพย์สิ่งของมาอย่าหลงดีใจจนขาดสติ อาจเสียทรัพย์ด้วยความประมาท เข้าด้วยหลักธรรมว่าด้วยเรื่องประมาท ๑.สติ ความระลึกรู้ได้ ๒. สัมปชัญญะ ความรู้ตัว

๒. เมียวอนอย่ายื่น ภรรยาทีออกอ้อนเอาใจ หรือยกยอสรรเสริญไม่ควรเชื่อใจในคำพูดนั้น เพราะภรรยาอาจมีพฤติกรรมทีไม่น่าไว้วางใจ

๓. โอนเนาหื้อเห็น เมื่อได้กลิ่นเหม็นเนา ควรหาสาเหตุว่า มันกลิ่นซากอะไร เพื่อจะกำจัด หรือมีสิ่งอะไรทีผิดปกติ เช่น อาจนจะเป็นคนทีถูกฆาตกรรมก็ ต้องสมมติฐานหลายๆ หลักความจริงให้ปรากฏ

๔. เหม็นหื้อรู้ การได้รับข่าวสารสิ่งใดมาก็ตามควรหาเหตุผลควรวิเคราะห์ดูว่าใช่หรือไม่อย่างไร ฟังเชื่อเสียทีเดียว

๕. นอนสูงหื้อนอนต่ำ การนอนที่สูงควรนอนมองลงมาข้างล่างเพื่อดูว่าจะมีสิ่งใดขึ้นมาทำร้ายเราหรือไม่

๖. นอนต่ำหื้อนอนหงาย หากนอนในที่ต่ำควรมองข้างบน ว่ามีอะไรผิดปกติ หรือไม่ มีอะไรที่จะตกใส่เราหรือไม่ เปรียบเทียบหลักการทำงานของ ลูกจิ้ง หรือลูกนึ่ง

เรื่อง ธรรมดาสอนโลก เป็นเรื่องที่ต้องการสื่อสารการใช้ชีวิตประจำวัน การคบมิตร การสร้างบ้านเรือน และวิธีการปฏิบัติตนให้อยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข โดยชี้ให้เห็นว่าถ้าไม่ประพฤติปฏิบัติตาม จะเกิดความเดือดร้อน เนื้อหาสาระ ได้แบ่งออกเป็น ๖ ประการ คือ

๑. เหตุนำมาซึ่งอุบาทว์ อัปรีดี, จัญไร, ไม่เป็นมงคล

๒. เหตุให้ท่านดูแลตน ไม่ฉลาด หาสาระไม่ได้ มักอวดอ้างตน มักกินอาหารอันเน่าอันเหม็น มักนุ่งเสื้อผ้าเก่าอยู่เนืองๆ

๓. เหตุให้ท่านชัง มักยุโยงให้เขาทะเลาะกัน มักบ่นจนเกิดการเคียดชัง เอาความผิดไปสู่ท่าน เป็นนิจ ไม่ทำงาน อวดรู้ และชอบขอช่างของเครื่องใช้ของผู้อื่น

๔. เหตุให้กินแหว่ง ทำงานหรือทำสิ่งไหนไม่คิดให้รอบคอบแล้วมาเสียใจทีหลัง เจ็บป่วยไม่รีบรักษา คนอื่นบอกว่าไม่ดีแต่เรากลบบอกว่าสิ่งนั้นดี จะไปเหยียบยืมของใช้ของคนอื่นต้องดูให้ถี่ถ้วนต้องตรวจสอบความเรียบร้อย ดูความสมบูรณ์ของสิ่งของที่ยืมมา

๕. เหตุให้ภรรยาเกลียดเสีย ชายเป็นคนไม่มีศีลอยู่ครองเรือนร่วมกัน เมื่อชายแต่งงานไปอยู่ด้วยกันภรรยาโดยไม่มีสมบัติติดตัวไปจะถูกตีฉินินทาได้ และมักเป็นโรคไม่สบาย

๖. เหตุให้ท่านชอบใจ ได้ของมาแบ่งปันญาติ ช่วยเหลืออุระของท่านด้วยดี คำชুমิตรสหาย

จากข้อความข้างต้นที่ได้วิเคราะห์วรรณกรรม เรื่อง ปมาธรรม เรื่อง สามปิงสามกิว และเรื่อง ธรรมดาสอนโลก ล้วนแล้วแต่มีเนื้อหาสาระที่แฝงไปด้วยหลักธรรมในการดำรงชีวิตให้อยู่ในครรลองคลองธรรม โดยการกระทำความดี ละเว้นความชั่วเป็นพื้นฐาน ได้แก่ศีล ๕ ได้แก่ การไม่ฆ่าสัตว์ การไม่ลักทรัพย์ การไม่ประพฤตินิดในกาม การไม่กล่าวมุสา และไม่เสพสิ่งเสพติดมีนเมา ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ประมาท การพัฒนาตนเองเพื่อให้ได้อยู่ได้ในสังคมอย่างมีความสุข ความยุติธรรม ความเสมอภาคและเสรีภาพ การเสียสละ หรือการสงเคราะห์ โดยการแบ่งปันสิ่งของต่างๆ แก่คนที่ควรให้ ความอดุสาหะและความพยายาม มีความเพียร ความอดทน และมีความพยายามอันจะช่วยให้บุคคลประสบความสำเร็จ พร้อมพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ความรักความเมตตา เพราะการที่คนเราจะอยู่ร่วมกันได้นั้น ความรัก ความเมตตาเป็นสิ่งสำคัญ และการมีคุณธรรม อดทน อดกลั้น การยกย่องเคารพ การไม่แบ่งชนชั้นวรรณะ การไม่ข้องแวะด้วยอบายมุข

อภิปรายผลการศึกษา

วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่แต่งโดยชาวล้านนา ด้วยประเพณีนิยมและความเชื่อในเรื่องอานิสงส์ในการเขียนธรรม สร้างคัมภีร์ถาวรวัด และพุทธศาสนาดังกล่าว จึงทำให้มีผู้สร้างและเขียนคัมภีร์ต่างๆ ไว่เป็นอันมาก ซึ่งความเชื่อและ คานิยมในผลานิสงส์ดังกล่าว ก็ให้เกิดการยอมรับ

และการคติแห่งประสงฆ์และชาวพุทธล้านนา จะต้องจัดสร้างคัมภีร์ถวายวัด ด้วยเหตุเพื่อความยั่งยืนของพระสัทธรรมและอานิสงส์ต่อผู้ที่จะได้รับผลทั้งในปัจจุบัน คือ ความมีสติปัญญาและผลในอนาคต คือ สวรรค์สมบัติ อย่างไรก็ตาม วรรณกรรม/คัมภีร์ล้านนาในสมัยต่อมานั้น ก็มีข้อที่น่าสังเกตว่า สนวนใหญ่จะไม่ค่อยระบุนามผู้แต่ง และวันเดือนปีที่สร้าง ซึ่งนักวิชาการผู้ที่มีความรู้ในวรรณกรรมล้านนาให้เห็นว่า คัมภีร์ที่คัดลอกต่อกันมา และที่หลงเหลืออยู่นั้น สนวนหนึ่งเป็นภูมิความรู้ของพระ มหาเถระ นักปราชญ์ในยุคทองของวรรณกรรมล้านนา การที่มีผู้นำไปคัดลอกต่อนั้น อาจเป็นลูกศิษย์จึงไม่กล้าที่จะออกนามว่าเป็นของตนถึงแม้ว่าบางเรื่องบางคัมภีร์อาจบุว่า ตนเองเป็นผู้จารต่อมาพระเถระเหล่านั้น และบางฉบับอาจระบุได้ต้นฉบับมาจากไหนเท่านั้น ซึ่งสอดคล้องกับสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่^๕ ได้ศึกษาสำรวจวรรณกรรมคัมภีร์ธรรมทางพระพุทธศาสนาและศาสตร์ต่างๆ พบว่า มีวรรณกรรมประเภทต่างๆ ถึง ๔๑๐,๗๗๕ ผูก/ฉบับ โดยในจังหวัดลำปางมีวัดที่สำรวจ ๖๙ วัด จำนวนคัมภีร์ที่สำรวจ ๖๐,๖๕๔ ผูก/ฉบับ คัมภีร์ที่ถ่ายไว้ ๒,๙๕๘ ผูก/ฉบับ แบ่งประเภทของคัมภีร์ที่ปรับปรุงใหม่ออกเป็น ๒๘ หมวด คือ หมวดพุทธศาสนา พุทธตำนาน มหาชาติชาดก ทศชาติชาดก ชาดกทั่วไป พระสูตร พระอภิธรรม พระวินัย ธรรมะทั่วไป อานิสงส์ต่างๆ วรรณกรรมเกี่ยวกับจักรวาล ประวัติศาสตร์พุทธศาสนา ตำนานปุษนียัตถุ พระสาวกที่มีชื่อเสียง พยากรณ์เหตุการณ์อนาคต บทสวดมนต์ พิธีกรรมสงฆ์ และเทพนิยาย หมวดนิทานพื้นบ้าน หมวดกฎหมายโบราณ หมวดจริยศาสตร์ หมวดประวัติศาสตร์ หมวดโหราศาสตร์ หมวดโคลงกลอน หมวดยาสมุนไพร หมวดลัทธิพิธีกรรม หมวดไสยศาสตร์ หมวดปักษิณกะ และหมวดปกรณวิเสส และยังสอดคล้องกับสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่^๖ ทำการสำรวจทำการอนุรักษ์และทำสำเนาฐานข้อมูลไมโครฟิล์มเอกสารล้านนาออกเผยแพร่ทางอินเทอร์เน็ต พบข้อมูลของจังหวัดลำปางจำนวน ๒๐๗ เรื่องจากทั้งหมด ๑,๐๕๗ เรื่อง วัดที่ได้ทำการศึกษาได้แก่ วัดบ้านหลุก อำเภอแม่ทะ จำนวน ๙๒ เรื่อง , วัดไหล่หิน อำเภอเกาะคา จำนวน ๔๖ เรื่อง, วัดบ้านเอื้อม อำเภอเมือง จำนวน ๒๒ เรื่อง, วัดพระธาตุลำปางหลวง จำนวน ๒๐ เรื่อง, วัดนาคตหลวง อำเภอแม่ทะ จำนวน ๘ เรื่อง, วัดนาเดา อำเภอเสริมงาม จำนวน ๖ เรื่อง, วัดเวียง อำเภอเถิน จำนวน ๕ เรื่อง, วัดห้างฉัตร อำเภอห้างฉัตร จำนวน ๔ เรื่อง, และคัมภีร์ที่ไม่ระบุวัดที่สำรวจพบ จำนวน ๔ เรื่อง ตลอดจนสอดคล้องกับ พิสิฐ โคตรสุโพธิ์^๗ กล่าวถึงการจัดทำโครงการวิจัย สำรวจรวบรวม และจัดทำระบบสารสนเทศ สำเนาภาพถ่ายพระธรรมคัมภีร์โบราณว่า ในระยะ ๕ ปีที่ผ่านมา คณะนักวิชาการและนักวิจัยได้สนใจและรื้อฟื้นทำการสำรวจอนุรักษ์ ลงทะเบียน และทำสำเนาคัมภีร์โบราณและเอกสารโบราณพื้นถิ่นขึ้นมาใหม่ ในการสำรวจอนุรักษ์นี้เป็นการลงมือสำรวจอย่างละเอียด จัดระบบเอกสารให้เป็นฐานข้อมูลเพื่อการอ้างอิงและเป็นแหล่งเรียนรู้ของท้องถิ่นขึ้นมา ทั้งนี้เพื่อสืบสานต่อยอดมรดกหายใจ สร้างกิจกรรมการถ่ายทอดภูมิ

^๕ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, วัดน้ำป่อหลวง สมบัติวัด ศรีธาวัต, หนังสือที่ระลึกงานทอดผ้า กฐินพระราชทาน ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๖, สรัสวดี – สมโชติ อ่องสกุล บรรณาธิการ, (เชียงใหม่: หจก.วนิดาการพิมพ์, ๒๕๕๖).

^๖ ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ และศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเชียงใหม่. ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ ๗๐๐ ปี. (เชียงใหม่: โรงพิมพ์มิ่งเมือง, ๒๕๓๘).

^๗ พิสิฐ โคตรสุโพธิ์ และคณะ. รายงานวิจัย กิจกรรมการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนาโดยปราชญ์ท้องถิ่น. (เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ นพบุรีการพิมพ์เชียงใหม่, ๒๕๕๖).

ปัญญาโดยปราชญ์ล้านนาในท้องถิ่นนั้นๆ ได้ลงมือทำการสำรวจและอนุรักษ์ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน จังหวัดน่าน นอกจากนี้ยังมีกลุ่มล้านนาภาคใต้จากสถาบันวิจัยสังคมก็ได้ทำการสำรวจอนุรักษ์ด้วยจุดมุ่งหมายเดียวกัน เป็นการให้ความร่วมมือส่งเสริมกันและกัน

ลักษณะวรรณกรรมที่ปรากฏในงานวิจัยเป็นวรรณกรรมประเภทคำสอน โดยมีคำสอนต่างๆ คือ จริยธรรมหรือแนวทางประพฤติปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคมล้านนามาแต่โบราณ ตัวอย่างในงานวิจัยชิ้นนี้ เช่น เรื่อง ปมาธรรม เรื่อง สามปंगสามกิว และเรื่อง ธรรมดาสอนโลก จากข้อค้นพบ ทั้ง ๓ เรื่อง จะแฝงด้วยหลักธรรมในการดำรงชีวิตโดยยึดหลักศีล ๕ ประการ นี้ ๑. ย่อมถึงกองโภคทรัพย์มากมาย อันมีความไม่ประมาทเป็นเหตุ ๒. กิตติศัพท์อันงามของคนมีศีล ถึงพร้อมด้วยศีล บุคคลรอบข้างย่อมเห็นความประพฤติ อันดีงามของคนมีศีล คนมีศีลจึงเป็นที่รัก ๓. คนมีศีล ถึงพร้อมด้วยศีลจะเข้าไปสู่บริษัทใด ผู้มีศีลย่อมเป็นผู้บริสุทธ์ มีความภาคภูมิใจ ในความดีของตน มีใจเป็นปกติ ไม่ต้องหวาดระแวงว่าจะมีใครรู้กรรมชั่วของตน เพราะรักษาศีลมาเป็นอย่างดี คนมีศีลใครๆ ก็ชอบ ก็จะไปสู่ที่ชุมนุมใดก็ตาม ย่อมมีความอาภัพเข้าไป ๔. คนมีศีล ถึงพร้อมด้วยศีล ย่อมเป็นผู้ไม่หลงกระทำกาลละ คนมีศีลย่อมมีสติสมบูรณ์ อันเนื่องมาจากการได้ฝึกสติอยู่เสมอๆ เพราะเมื่อจะกระทำสิ่งใดก็ตาม ต้องคอยระมัดระวังไม่ให้ผิดศีล ครั้งเมื่อถึงคราวที่หมดบุญ หมดอายุขัย ก่อนที่จะลาจากโลกนี้ไป ย่อมมีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์เพราะได้ฝึกมาอย่างดีแล้ว ทั้งยังเห็นการกระทำอันดีงามจากการรักษาศีลของตน ย่อมปลื้มปิติใจ ๕. คนมีศีล ถึงพร้อมด้วยศีล เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ซึ่งสอดคล้องกับ รุ่ง สุบิน^๘ กล่าวว่า การดำเนินชีวิตตามปกติของคนเรา ด้วยการรักษากาย วาจา ใจ ให้สุจริต ไม่คิดพูดทำในสิ่งที่ชั่ว สร้างความดี และทำใจให้ผ่องใส เป็นไปตามหลักศีล สมาธิ และปัญญา และดเว้นด้วยการไม่ประพฤติผิดทางกายและวาจา^๙

และมีปริศนาธรรมคำสอน ๖ ข้อ ๑. **สนุกอย่างนอน** เมื่อได้ทรัพย์สิ่งของมาอย่าหลงดีใจจนขาดสติ อาจเสียทรัพย์ด้วยความประมาท ๒. **เมียวนอนอย่าเย็น** ภรรยาที่อดอดอันเอาใจ หรือยกยอสรรเสริญไม่ควรเชื่อใจในคำพูดนั้น เพราะภรรยาอาจมีพฤติกรรมที่ไม่น่าไว้วางใจ ๓. **โอ้เนาที่้อเห็น** เมื่อได้กลิ่นเหม็นเนา ควรหาสาเหตุว่า มันกลิ่นซากอะไร เพื่อจะกำจัด หรือมีสิ่งอะไรที่ผิดปกติ เช่น อาจนจะเป็นคนที่ถูกฆาตกรรมก็ ต้องสมมติฐานหลายๆ หลักความจริงให้ปรากฏ ๔. **เหม็นที่้อรู้** การได้รับข่าวสารสิ่งใดมาก็ตามควรหาเหตุผลควรวิเคราะห์ดูว่าใช่หรือไม่อย่าง อย่าเพิ่งเชื่อเสียทีเดียว ๕. **นอนสูงที่้อนอนค่า** การนอนที่สูงควรนอนมองลงมาข้างล่างเพื่อดูว่าจะมีสิ่งใดขึ้นมาทำร้ายเราหรือไม่ ๖. **นอนต่ำที่้อนอนหงาย** หากนอนในที่ต่ำควรมองข้างบน ว่ามีอะไรผิดปกติ หรือไม่ มีอะไรที่จะตกใส่เราหรือไม่ เปรียบเทียบหลักการทำงานของ ลูกจ้าง หรือลูกน้อง^{๑๐}

ตลอดจนหลักการใช้ชีวิตประจำวัน การคบมิตร การสร้างบ้านเรือน และวิธีการปฏิบัติตนให้อยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข โดยชี้ให้เห็นว่าถ้าไม่ประพฤติปฏิบัติตามจะเกิดความเดือดร้อน เนื้อหาสาระ ได้แบ่งออกเป็น ๖ ประการ คือ ๑. เหตุนำมาซึ่งอุบาทว์ อัปรีดิ์, จัญไร, ไม่เป็นมงคล ๒. เหตุให้ท่านดูแคลน ไม่ฉลาด หาสาระไม่ได้ มักอวดอ้างตน มักกินอาหารอันเน่าอันเหม็น มักนุ่งเสื้อผ้าเก่าอยู่

^๘ รุ่ง สุบิน, **พระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๕๐), หน้า ๖-๑๐

^๙ วศิน อินทสระ, **พุทธจริยศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๙๒

^{๑๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธีรม์, ๒๕๕๘), หน้า ๕๖๑

เนื่องๆ ๓. เหตุให้ท่านซัง มักโยงให้เขาทะเลาะกัน มักบ่นจนเกิดการเคียดชัง เอาความผิดไปสู้ท่าน เป็นนิจ ไม่ทำการทำงาน อวดรู้ และชอบขบข้างของเครื่องใช้ของผู้อื่น ๔. เหตุให้กินแห้ง ทำงานหรือ ทำสิ่งไหนไม่คิดให้รอบคอบแล้วมาเสียใจทีหลัง เจ็บป่วยไม่รับรักษา คนอื่นบอกว่าไม่ดีแต่เรากลับบอกว่าสิ่งนั้นดี จะไปหยิบยืมของใช้ของคนอื่นต้องดูให้ถี่ถ้วนต้องตรวจสอบความเรียบร้อย ดูความสมบูรณ์ของสิ่งของที่ยืมมา ๕. เหตุให้ภรรยาเกลียดเสีย ชายเป็นคนไม่มีศีลอยู่ครองเรือนร่วมกัน เมื่อชาย แต่งงานไปอยู่ด้วยกันภรรยาโดยไม่มีสมบัติติดตัวไปจะถูกตีดินนินทาได้ และมักเป็นโรคไม่สบาย ๖. เหตุให้ท่านชอบใจ ได้ของมาแบ่งปันญาติ ช่วยเหลือธุระของท่านด้วยดี คำชুমิตรสหาย

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะในการวิจัยในครั้งนี้

ชุมชนในภาคเหนือหรือท้องถิ่นต่างๆ ควรมีคณะกรรมการวัดต่างๆ จัดการสำรวจ ช่อมแซม คัมภีร์โบราณที่มีการชำรุด แยกหมวดหมู่คัมภีร์ และจัดกิจกรรมอนุรักษ์ โดยมีหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน ตลอดจนองค์กรอิสระ เข้ามามีบทบาทในกิจกรรมและปรัวรรตคัมภีร์นำหลักธรรมที่อยู่ใน คัมภีร์โบราณมาเป็นแนวทางในการดำรงชีวิต โดยการทำออกมาในรูปแบบของสื่อต่างๆ หนังสือ การ์ตูน หนังสืออ่านเล่น และหนังสือทางวิชาการ เป็นต้น

๒. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรทำการวิเคราะห์เชิงลึกในหมวดต่างๆ เช่น หมวดพระวินัย หมวดสุดตันตปิฎก หมวดพระ อภิธรรม คัมภีร์บาลี หมวดชาดก หมวดนิยายพื้นเมือง หมวดตำนานทางพระพุทธศาสนา ตำนาน เมือง/ราชวงศ์ หมวดกฎหมายโบราณ ตำราโหราศาสตร์ กวีนิพนธ์ ร้อยกรอง ตำรายาพื้นบ้าน ซึ่งจะ พบองค์ความรู้และเป็นประโยชน์ต่อชุมชน สังคม และหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

เอกสารอ้างอิง

โครงการสารานุกรมไทย สำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. การชำระพระไตรปิฎก. สืบค้นเมื่อวันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๐ จากเว็บไซต์

<http://kanchanapisek.or.th/kpb/sub/book/book.php?book=๑๖&chap=๒&page=t๑๖-๒-infodetail๑๖.html>

พรรณเพ็ญ เครือไทย และอมรัตน์ เพ็ญวรรธธรรม. รายชื่อหนังสือโบราณล้านนา: เอกสารไมโครฟิล์มของสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปี ๒๕๒๑-๒๕๓๓. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม, ๒๕๕๒

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธรรม, ๒๕๕๘

พิสิฐฐ์ โคตรสุโพธิ์ และคณะ. รายงานวิจัย กิจกรรมการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนาโดยปราชญ์ท้องถิ่น. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ นพบุรีการพิมพ์เชียงใหม่, ๒๕๕๖

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. วัดน้ำบ่อหลวง สมบัติวัด ศรีธาวัต. **หนังสือที่ระลึกงานทอดผ้า กฐินพระราชทาน ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๖**, สรัสวดี – สมโชติ อ่องสกุล บรรณาธิการ, เชียงใหม่: หจก.วนิดาการพิมพ์, ๒๕๕๖

รุ่ง สุบิน. **พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๕๐

วศิน อินทสระ. **พุทธจริยศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑
ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ และศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเชียงใหม่. **ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ ๗๐๐ ปี**. เชียงใหม่: โรงพิมพ์มิ่งเมือง, ๒๕๓๘

สมหมาย เปรมจิตต์ และคณะ. **โครงการปริวรรตพระคัมภีร์ล้านนา: ปริวรรตและวิเคราะห์กฎหมายล้านนา**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา, ๒๕๔๘

สมิทธ์ ถนอมศาสนะ. “การเปลี่ยนความหมายของการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๘ ในสมัยรัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์”. **วารสารวิจัยศิลป** ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๖), หน้า ๓๒๕-๓๖๒.

ภาคผนวก ข

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

- สามารถนำกระบวนการศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาองค์ความรู้และหลักปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์โบราณนครลำปาง ไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชา เช่น ธรรมประยุกต์ และ รายวิชาวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาและ วิชาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง
- สามารถนำผลการศึกษาไปสะท้อนข้อมูลให้กับคนในชุมชนเกี่ยวกับการการศึกษาองค์ความรู้และหลักปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์โบราณนครลำปาง ตลอดจนนำหลักธรรมที่แฝงอยู่ในนิทานในคัมภีร์โบราณของแต่ละพื้นที่นำเสนอสร้างเป็นองค์ความรู้และนำไปปฏิบัติกับคนในชุมชนและสถานศึกษาในชุมชน
- สามารถนำผลการศึกษาไปวิเคราะห์ร่วมกับหน่วยงานต่างๆ เช่น วัฒนธรรมจังหวัดลำปาง และหน่วยงานราชการในท้องถิ่น สามารถนำหลักธรรมที่ได้จากการวิเคราะห์จากคัมภีร์โบราณในครั้งนี้ ไปปรับประยุกต์ใช้ในการวางแผนการดำเนินงานต่อไปได้ เพื่อเป็นทิศทางในการพัฒนาชุมชนต่อไปได้

๒. กิจกรรมด้านวิชาการ

- มีการพัฒนาทักษะในการวิจัยให้กับนิสิตในระดับปริญญาตรีของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง เพื่อการเรียนรู้กระบวนการในการทำวิจัยและวิธีการลงพื้นที่ในชุมชนเพื่อให้ข้อมูลที่แท้จริง
- มีการศึกษาร่วมกับคนในชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อวิเคราะห์การศึกษาองค์ความรู้และหลักปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์โบราณนครลำปาง

ภาคผนวก ค

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุ วัตถุประสงค์	โดยทำให้
๑. ศึกษาข้อมูล จากเอกสาร ตำรา แนวคิด ทฤษฎีที่ เกี่ยวข้อง	ทราบถึงแนวทางการสำรวจคัมภีร์ โบราณนครลำปาง วรรณกรรม ประเภทคำสอนเพื่อการขัดเกลา เชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์ และสามารถนำข้อมูลไปศึกษาไป ประกอบการทำแบบสัมภาษณ์ ซึ่ง เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวม ข้อมูล	ข้อที่ ๑-๒	ทำให้สามารถนำไปสู่การ กำหนดแนวทางและกรอบ ของการดำเนินการวิจัยได้
๒. ศึกษาข้อมูล จากกลุ่มเป้าหมาย	ทราบถึงองค์ความรู้และหลักการ ปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิง วัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์	ข้อที่ ๑-๒	ทำให้สามารถวิเคราะห์ กลุ่มเป้าหมาย และองค์ ความรู้และหลักการปฏิบัติ เพื่อการขัดเกลาเชิง วัฒนธรรมที่ปรากฏใน คัมภีร์
๓. การเก็บข้อมูล	ทราบถึงองค์ความรู้และหลักการ ปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิง วัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์ และ จัดทำชุดความรู้และหลักการ ปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิง วัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์	ข้อที่ ๑-๓	ทำให้เกิดองค์ความรู้และ หลักการปฏิบัติเพื่อการขัด เกลาเชิงวัฒนธรรมที่ ปรากฏในคัมภีร์ และจัดทำ ชุดความรู้และหลักการ ปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิง วัฒนธรรมที่ปรากฏใน คัมภีร์
๔. ข้อเสนอแนะ อื่นๆ	๑) ชุมชนในภาคเหนือหรือท้องถิ่น ต่างๆ ควรมีคณะกรรมการวัด ต่างๆ จัดการสำรวจ ซ่อมแซม คัมภีร์โบราณที่มีการชำรุด แยก หมวดหมู่คัมภีร์ และจัดกิจกรรม อนุรักษ์ โดยมีหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน ตลอดจนองค์กรอิสระ เข้า มา มีบทบาทในกิจกรรมและ	ข้อที่ ๓	ทำให้ได้ข้อเสนอแนะต่อ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ที่นำ ผลจากข้อเสนอแนะไปสู่ องค์ความรู้และหลักการ ปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิง วัฒนธรรมที่ปรากฏใน คัมภีร์ และจัดทำชุดความรู้ และหลักการปฏิบัติเพื่อ

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุวัตถุประสงค์	โดยทำให้
	<p>ปรีวรรตคัมภีร์นำหลักธรรมที่อยู่ในคัมภีร์ไบลานมาเป็นแนวทางในการดำรงชีวิต โดยการทำออกมาในรูปแบบของสื่อต่างๆ หนังสือการ์ตูน หนังสืออ่านเล่น และหนังสือทางวิชาการ เป็นต้น</p> <p>๒) ควรทำการวิเคราะห์เชิงลึกในหมวดต่างๆ เช่น หมวดพระวินัย หมวดสุตตันตปิฎก หมวดพระอภิธรรม คัมภีร์บาลี หมวดชากต หมวดนินายพื้นเมือง หมวดตำนานทางพระพุทธศาสนา ตำนานเมือง/ราชวงศ์ หมวดกฎหมายโบราณ ตำราโหราศาสตร์ กวีนิพนธ์ ร้อยกรอง ตำรายาพื้นบ้าน ซึ่งจะพบองค์ความรู้และเป็นประโยชน์ต่อชุมชน สังคม และหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง</p>		<p>การขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์</p>
<p>๕. รายงานฉบับสมบูรณ์</p>	<p>ได้รายงานฉบับสมบูรณ์ที่สามารถตอบวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยทั้ง ๓ ข้อคือ</p> <p>๑) สำนวณคัมภีร์โบราณนครลำปางวรรณกรรมประเภทคำสอนเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์</p> <p>๒) ศึกษาองค์ความรู้และหลักการปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์</p> <p>๓) จัดทำชุดความรู้และหลักการปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์</p>	<p>ข้อ ๑ - ๓</p>	<p>ได้รายงานวิจัยที่มีคุณค่าสามารถตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย สามารถนำไปเป็นแนวทางในการศึกษาองค์ความรู้และหลักปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์โบราณนครลำปาง</p>

ภาคผนวก ง

หนังสือขอความอนุเคราะห์สำรวจและเก็บข้อมูลในพื้นที่

ที่ ศธ ๖๑๔๔/ก ๑๑๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
๖๖๒ หมู่ที่ ๒ ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕๒๑๑๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๔๒๐-๙๔๕๔-๕
www.mculampang.com

๑๕ กันยายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สำรวจและเก็บข้อมูลในพื้นที่

เรียน เจ้าอาวาสวัดท่าซัว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

สิ่งที่แนบมาด้วย ๑. วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

จำนวน ๑ ฉบับ

ตามที่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนันต์ อุปสอด หัวหน้าแผนงานโครงการ และอาจารย์ศิวาวัฒน์ ชัยวงศ์ เป็นผู้ประสานงานโครงการ ได้ดำเนินโครงการวิจัย ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๑ โครงการ คัมภีร์โบราณนครลำปาง: หลักปฏิบัติและกระบวนการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรม โดยมีงานวิจัยภายใต้โครงการอีก ๓ โครงการ คือ โครงการที่ ๑ การศึกษาองค์ความรู้และหลักปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์โบราณนครลำปาง ด้วยมีพระครูสังฆรักษ์คุณัฐ ภูริวิฑฒโน เป็นหัวหน้าโครงการ, โครงการย่อยที่ ๒ กระบวนการเรียนรู้และการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมในคัมภีร์โบราณนครลำปางของสถาบันการศึกษาในจังหวัดลำปาง โดยมีพระพิชฌุล สุวณฺโณ เป็นหัวหน้าโครงการ และโครงการย่อยที่ ๓ การพัฒนากระบวนการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในจังหวัดลำปาง ตามหลักคำสอนในคัมภีร์โบราณนครลำปาง โดยมีนางสาวอณิษฐา หาญภักตินิยม เป็นหัวหน้าโครงการ สำหรับแผนงานโครงการมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ ๑. เพื่อศึกษาองค์ความรู้หลักปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์โบราณนครลำปาง ๒. เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้และการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมในคัมภีร์โบราณนครลำปางของสถาบันการศึกษาในจังหวัดลำปาง และ ๓. เพื่อศึกษาการพัฒนากระบวนการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในจังหวัดลำปาง ตามหลักคำสอนในคัมภีร์โบราณนครลำปาง

ในการนี้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง จึงขอความเมตตาอนุเคราะห์สำรวจและเก็บข้อมูลในพื้นที่ ตั้งแต่เดือน มีนาคม - กรกฎาคม ๒๕๖๑ เป็นจำนวน ๕ เดือน โดยมีอาจารย์ศิวาวัฒน์ ชัยวงศ์ เป็นผู้ประสานงานวิจัยในโครงการนี้ และทำหน้าที่ในการประสานงานในพื้นที่ สามารถติดต่อโทรศัพท์ หมายเลข ๐๖-๒๑๗๔-๓๙๘๗ ทางมหาวิทยาลัยฯ หากเป็นอย่างยิ่งจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี และขออนุโมทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์และดำเนินการต่อไป

ด้วยความนับถือ

(พระราชธรรมาลังการ)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

งานธุรการและสารบรรณ

โทรศัพท์/โทรสาร : ๐ ๕๔๒๐ ๙๔๕๔

มือถือ ๐๘ ๙๕๕๘ ๑๑๙๗

ที่ ศธ ๖๑๔๔/๒๐๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
๖๖๒ หมู่ที่ ๒ ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕๒๑๓๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๔๒๐-๙๔๕๔-๕
www.mculampang.com

๑๕ กันยายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สำรวจและเก็บข้อมูลในพื้นที่
เจริญพร ผู้นำชุมชนบ้านท่าซัว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
สิ่งที่แนบมาด้วย ๑. วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

จำนวน ๑ ฉบับ

ตามที่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนันต์ อุปสอด หัวหน้าแผนงานโครงการ และอาจารย์ศิวาวัฒน์ ชัยวงศ์ เป็นผู้ประสานงานโครงการ ได้ดำเนินโครงการวิจัย ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๑ โครงการ คัมภีร์โบราณนครลำปาง: หลักปฏิบัติและกระบวนการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรม โดยมีงานวิจัยภายใต้โครงการอีก ๓ โครงการ คือ โครงการที่ ๑ การศึกษาองค์ความรู้และหลักปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์โบราณนครลำปาง ด้วยมีพระครูสังฆรักษ์ศุภณัฐ ภูริวิฑฒโน เป็นหัวหน้าโครงการ, โครงการย่อยที่ ๒ กระบวนการเรียนรู้และการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมในคัมภีร์โบราณนครลำปางของสถาบันการศึกษาในจังหวัดลำปาง โดยมีพระพิชฌพล สุวณฺโณ เป็นหัวหน้าโครงการ และโครงการย่อยที่ ๓ การพัฒนากระบวนการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในจังหวัดลำปาง ตามหลักคำสอนในคัมภีร์โบราณนครลำปาง โดยมีนางสาวอณิษฐา หาญภักดีนิยม เป็นหัวหน้าโครงการ สำหรับแผนงานโครงการมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ ๑. เพื่อศึกษาองค์ความรู้หลักปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์โบราณนครลำปาง ๒. เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้และการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมในคัมภีร์โบราณนครลำปางของสถาบันการศึกษาในจังหวัดลำปาง และ ๓. เพื่อศึกษาการพัฒนากระบวนการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในจังหวัดลำปาง ตามหลักคำสอนในคัมภีร์โบราณนครลำปาง

ในการนี้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง จึงขอความเมตตาอนุเคราะห์สำรวจและเก็บข้อมูลในพื้นที่ ตั้งแต่เดือน มีนาคม – กรกฎาคม ๒๕๖๑ เป็นจำนวน ๕ เดือน โดยมีอาจารย์ศิวาวัฒน์ ชัยวงศ์ เป็นผู้ประสานงานวิจัยในโครงการนี้ และทำหน้าที่ในการประสานงานในพื้นที่ สามารถติดต่อโทรศัพท์ หมายเลข ๐๖-๒๑๓๔-๓๙๘๗ ทางมหาวิทยาลัยฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี และขออนุโมทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรามาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์และดำเนินการต่อไป

เจริญพรามาด้วยความนับถือ

(พระราชธรรมาลังการ)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

งานธุรการและสารบรรณ
โทรศัพท์/โทรสาร : ๐ ๕๔๒๐ ๙๔๕๔
มือถือ ๐๘ ๙๕๕๘ ๑๑๙๗

ที่ ศธ ๖๑๔๔/ร ๑๐๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

๖๖๒ หมู่ที่ ๒ ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕๒๑๓๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๔๒๐-๙๔๕๔-๕
www.mclampang.com

๑๕ กันยายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์สำรวจและเก็บข้อมูลในพื้นที่
เจริญพร ผู้นำชุมชนบ้านไหล่หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง
สิ่งที่แนบมาด้วย ๑. วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

จำนวน ๑ ฉบับ

ตามที่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนันต์ อุปสอด หัวหน้าแผนงานโครงการ และอาจารย์ศิวาวัฒน์ ชัยวงศ์ เป็นผู้ประสานงานโครงการ ได้ดำเนินโครงการวิจัย ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๑ โครงการ คัมภีร์โบราณนครลำปาง: หลักปฏิบัติและกระบวนการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรม โดยมีงานวิจัยภายใต้โครงการอีก ๓ โครงการ คือ โครงการที่ ๑ การศึกษาองค์ความรู้และหลักปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์โบราณนครลำปาง โดยมีพระครูสังฆรักษ์ศุภณัฐ ภูริวิฑฒโน เป็นหัวหน้าโครงการ, โครงการย่อยที่ ๒ กระบวนการเรียนรู้และการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมในคัมภีร์โบราณนครลำปางของสถาบันการศึกษาในจังหวัดลำปาง โดยมีพระพิชฌพล สุวรรณโร เป็นหัวหน้าโครงการ และโครงการย่อยที่ ๓ การพัฒนากระบวนการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในจังหวัดลำปาง ตามหลักคำสอนในคัมภีร์โบราณนครลำปาง โดยมีนางสาวอณิษฐา หาญภักตินิยม เป็นหัวหน้าโครงการ สำหรับแผนงานโครงการมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ ๑. เพื่อศึกษาองค์ความรู้หลักปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์โบราณนครลำปาง ๒. เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้และการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมในคัมภีร์โบราณนครลำปางของสถาบันการศึกษาในจังหวัดลำปาง และ ๓. เพื่อศึกษาการพัฒนากระบวนการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในจังหวัดลำปาง ตามหลักคำสอนในคัมภีร์โบราณนครลำปาง

ในการนี้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง จึงขอความเมตตาอนุเคราะห์สำรวจและเก็บข้อมูลในพื้นที่ ตั้งแต่เดือน มีนาคม - กรกฎาคม ๒๕๖๑ เป็นจำนวน ๕ เดือน โดยมีอาจารย์ศิวาวัฒน์ ชัยวงศ์ เป็นผู้ประสานงานวิจัยในโครงการนี้ และทำหน้าที่ในการประสานงานในพื้นที่ สามารถติดต่อโทรศัพท์ หมายเลข ๐๖-๒๑๗๔-๓๔๘๗ ทางมหาวิทยาลัยฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี และขออโนทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์และดำเนินการต่อไป

เจริญพรมด้วยความนับถือ

(พระราชธรรมาลังการ)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

งานธุรการและสารบรรณ
โทรศัพท์/โทรสาร : ๐ ๕๔๒๐ ๙๔๕๔
มือถือ ๐๘ ๙๕๕๘ ๑๑๙๗

ที่ ศธ ๖๑๔๔/ก.๑๐๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
๖๖๒ หมู่ที่ ๒ ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕๒๑๓๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๔๒๐-๙๔๕๔-๕
www.mculampang.com

๑๕ กันยายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตตรวจและเก็บข้อมูลในพื้นที่
เรียน เจ้าอาวาสวัดไหล่หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง
สิ่งที่แนบมาด้วย ๑. วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

จำนวน ๑ ฉบับ

ตามที่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนันต์ อุปสอด หัวหน้าแผนงานโครงการ และอาจารย์ศิววัฒน์ ชัยวงศ์ เป็นผู้ประสานงานโครงการ ได้ดำเนินโครงการวิจัย ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๑ โครงการ คัมภีร์โบราณนครลำปาง: หลักปฏิบัติและกระบวนการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรม โดยมีงานวิจัยภายใต้โครงการอีก ๓ โครงการ คือ โครงการที่ ๑ การศึกษาองค์ความรู้และหลักปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์โบราณนครลำปาง ด้วยมีพระครูสังฆรักษ์คุณัฐ ภูริวิฑฒโน เป็นหัวหน้าโครงการ, โครงการย่อยที่ ๒ กระบวนการเรียนรู้และการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมในคัมภีร์โบราณนครลำปางของสถาบันการศึกษาในจังหวัดลำปาง โดยมีพระพิชฌพล สุวณฺโณ เป็นหัวหน้าโครงการ และโครงการย่อยที่ ๓ การพัฒนากระบวนการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในจังหวัดลำปาง ตามหลักคำสอนในคัมภีร์โบราณนครลำปาง โดยมีนางสาวอณิษฐา หาญภักดีนิยาม เป็นหัวหน้าโครงการ สำหรับแผนงานโครงการมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ ๑. เพื่อศึกษาองค์ความรู้หลักปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์โบราณนครลำปาง ๒. เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้และการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมในคัมภีร์โบราณนครลำปางของสถาบันการศึกษาในจังหวัดลำปาง และ ๓. เพื่อศึกษาการพัฒนากระบวนการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในจังหวัดลำปาง ตามหลักคำสอนในคัมภีร์โบราณนครลำปาง

ในการนี้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง จึงขอความเมตตาอนุญาตให้ตรวจและเก็บข้อมูลในพื้นที่ ตั้งแต่เดือน มีนาคม - กรกฎาคม ๒๕๖๑ เป็นจำนวน ๕ เดือน โดยมีอาจารย์ศิววัฒน์ ชัยวงศ์ เป็นผู้ประสานงานวิจัยในโครงการนี้ และทำหน้าที่ในการประสานงานในพื้นที่ สามารถติดต่อโทรศัพท์ หมายเลข ๐๖-๒๑๗๔-๓๙๘๗ ทางมหาวิทยาลัยฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี และขออัญมโทนาขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์และดำเนินการต่อไป

ด้วยความนับถือ

(พระราชธรรมาลังการ)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

งานธุรการและสารบรรณ
โทรศัพท์/โทรสาร : ๐ ๕๔๒๐ ๙๔๕๔
มือถือ ๐๘ ๙๕๕๕ ๑๑๗๗

ที่ ศธ ๖๑๔๔/ว ๑๐๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง๖๖๒ หมู่ที่ ๒ ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕๒๑๑๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๔๒๐-๔๔๕๔-๕
www.mculampang.com

๑๕ กันยายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สำรวจและเก็บข้อมูลในพื้นที่

เรียน เจ้าอาวาสวัดบ้านหลุก อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

สิ่งที่แนบมาด้วย ๑. วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

จำนวน ๑ ฉบับ

ตามที่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนันต์ อุปสอด หัวหน้าแผนงานโครงการ และอาจารย์ศิววัฒน์ ชัยวงศ์ เป็นผู้ประสานงานโครงการ ได้ดำเนินโครงการวิจัย ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๑ โครงการ คัมภีร์โบราณนครลำปาง: หลักปฏิบัติและกระบวนการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรม โดยมีงานวิจัยภายใต้โครงการอีก ๓ โครงการ คือ โครงการที่ ๑ การศึกษาองค์ความรู้และหลักปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์โบราณนครลำปาง ด้วยมีพระครูสังฆรักษ์ศุภณัฐ ภูริวิฑฒโน เป็นหัวหน้าโครงการ, โครงการย่อยที่ ๒ กระบวนการเรียนรู้และการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมในคัมภีร์โบราณนครลำปางของสถาบันการศึกษาในจังหวัดลำปาง โดยมีพระพิชฌนุพล สุวณฺณโรโป เป็นหัวหน้าโครงการ และโครงการย่อยที่ ๓ การพัฒนากระบวนการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในจังหวัดลำปาง ตามหลักคำสอนในคัมภีร์โบราณนครลำปาง โดยมีนางสาวอณิษฐา หาญภักตนิมิต เป็นหัวหน้าโครงการ สำหรับแผนงานโครงการมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ ๑. เพื่อศึกษาองค์ความรู้หลักปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์โบราณนครลำปาง ๒. เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้และการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมในคัมภีร์โบราณนครลำปางของสถาบันการศึกษาในจังหวัดลำปาง และ ๓. เพื่อศึกษาการพัฒนากระบวนการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในจังหวัดลำปาง ตามหลักคำสอนในคัมภีร์โบราณนครลำปาง

ในกรณีนี้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง จึงขอความเมตตาอนุเคราะห์สำรวจและเก็บข้อมูลในพื้นที่ ตั้งแต่เดือน มีนาคม - กรกฎาคม ๒๕๖๑ เป็นจำนวน ๕ เดือน โดยมีอาจารย์ศิววัฒน์ ชัยวงศ์ เป็นผู้ประสานงานวิจัยในโครงการนี้ และทำหน้าที่ในการประสานงานในพื้นที่ สามารถติดต่อโทรศัพท์ หมายเลข ๐๖-๒๑๓๔-๓๔๘๗ ทางมหาวิทยาลัยฯ หากเป็นอย่างยิ่งจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี และขออนุโมทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์และดำเนินการต่อไป

ด้วยความนับถือ

(พระราชธรรมมาลังการ)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

งานธุรการและสารบรรณ

โทรศัพท์/โทรสาร : ๐ ๕๔๒๐ ๔๔๕๔

มือถือ ๐๘ ๙๕๕๘ ๑๑๗๗

ที่ ศธ ๖๑๔๔/ร ๑๐๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

๖๖๒ หมู่ที่ ๒ ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕๒๑๓๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๔๒๐-๕๔๕๔-๕
www.mculampang.com

๑๕ กันยายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์สำรวจและเก็บข้อมูลในพื้นที่
เจริญพร ผู้นำชุมชนบ้านหลุก อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง
สิ่งที่แนบมาด้วย ๑. วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

จำนวน ๑ ฉบับ

ตามที่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนันต์ อุปสอด หัวหน้าแผนงานโครงการ และอาจารย์ศิลาวัฒน์ ชัยวงศ์ เป็นผู้ประสานงานโครงการ ได้ดำเนินโครงการวิจัย ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๑ โครงการ คัมภีร์โบราณนครลำปาง: หลักปฏิบัติและกระบวนการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรม โดยมีงานวิจัยภายใต้โครงการอีก ๓ โครงการ คือ โครงการที่ ๑ การศึกษาองค์ความรู้และหลักปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์โบราณนครลำปาง โดยมีพระครูสังฆรักษ์ศุภณัฐ ภูริวิศุฒโน เป็นหัวหน้าโครงการ, โครงการย่อยที่ ๒ กระบวนการเรียนรู้และการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมในคัมภีร์โบราณนครลำปางของสถาบันการศึกษาในจังหวัดลำปาง โดยมีพระพิชฌพล สุวณฺเฐโร เป็นหัวหน้าโครงการ และโครงการย่อยที่ ๓ การพัฒนากระบวนการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในจังหวัดลำปาง ตามหลักคำสอนในคัมภีร์โบราณนครลำปาง โดยมีนางสาวอณิษฐา หาญภักดีนิยม เป็นหัวหน้าโครงการ สำหรับแผนงานโครงการมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ ๑. เพื่อศึกษาองค์ความรู้หลักปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์โบราณนครลำปาง ๒. เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้และการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมในคัมภีร์โบราณนครลำปางของสถาบันการศึกษาในจังหวัดลำปาง และ ๓. เพื่อศึกษาการพัฒนากระบวนการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในจังหวัดลำปาง ตามหลักคำสอนในคัมภีร์โบราณนครลำปาง

ในการนี้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง จึงขอความเมตตาอนุเคราะห์สำรวจและเก็บข้อมูลในพื้นที่ ตั้งแต่เดือน มีนาคม - กรกฎาคม ๒๕๖๑ เป็นจำนวน ๕ เดือน โดยมีอาจารย์ศิลาวัฒน์ ชัยวงศ์ เป็นผู้ประสานงานวิจัยในโครงการนี้ และทำหน้าที่ในการประสานงานในพื้นที่ สามารถติดต่อโทรศัพท์ หมายเลข ๐๖-๒๑๓๔-๓๔๘๗ ทางมหาวิทยาลัยฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี และขออโนทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์และดำเนินการต่อไป

เจริญพรมาด้วยความนับถือ

(พระราชธรรมาลังการ)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

งานธุรการและสารบรรณ

โทรศัพท์/โทรสาร : ๐ ๕๔๒๐ ๕๔๕๔

มือถือ ๐๘ ๙๕๕๘ ๑๑๙๗

ภาคผนวก จ
ประมวลภาพกิจกรรมการวิจัย

นักวิจัย ประชาชนชาวบ้าน และคนในชุมชนช่วยกันหาคัมภีร์ใบลานเพื่อนำมาปริวรรต

นักวิจัย ประชาชนชาวบ้าน และคนในชุมชนช่วยกันหาคัมภีร์ใบลานเพื่อนำมาปริวรรต

ตู้เก็บคัมภีร์ใบลานที่ยังไม่ได้รับการปริวรรต

นักวิจัยนำหนังสือขอเข้าพื้นที่เพื่อทำการวิจัยต่อเจ้าอาวาสวัด และคัดเลือกคัมภีร์ใบ

นักวิจัย และปราชญ์ชาวบ้านร่วมกันปริวรรตและสรุปประเด็นหลักธรรมที่อยู่ใน คัมภีร์ไบบลาน

นักวิจัยคืนข้อมูลให้กับคนในชุมชน

นักวิจัยคืนข้อมูลให้กับคนในชุมชน

ประวัติผู้วิจัย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ นามสกุล : พระครูสังฆรักษ์ศุภณัฐ ภูริวฑฒโน
 ว/ ด/ ป เกิด : ๑๐ มกราคม ๒๕๑๗
 สถานที่เกิด : อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง
 การศึกษา : พธ.ม. พระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประสบการณ์การทำงาน : อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต ศูนย์ลำปาง รักษาการ
 ผู้อำนวยการสำนักทรัพยากรบุคคล วิทยาลัยโยนก

อุปสมบท : ๒๕ ธันวาคม ๒๕๔๖ วัดหนองห้า ตำบลพระบาท อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
 สังกัด : วัดท่าข้าว (ม.) ตำบลบ่อแฮ้ว เขต ๒ อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง
 หน้าที่ : ประธานหลักสูตรสาขาวิชาพระพุทธศาสนา. วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดท่าข้าว ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง
 สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง วัดบุญวาทย์วิหาร พระอารามหลวง

ชื่อ นามสกุล : ศีลาวัฒน์ ชัยวงศ์
 วัน เดือน ปีเกิด : ๔ กันยายน ๒๕๓๐
 ที่อยู่ปัจจุบัน : ๒/๑ หมู่ ๔ ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

ที่ทำงานปัจจุบัน วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

ประสบการณ์การทำงาน

พ.ศ. ๒๕๕๗-ปัจจุบัน อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์
 นครลำปาง
 พ.ศ. ๒๕๕๖ นักวิชาการพาณิชย์ สำนักงานการค้าภายในจังหวัดพะเยา

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๕๗-ปัจจุบัน รด. (เศรษฐศาสตร์การเมืองและการบริหาร), มหาวิทยาลัยบูรพา
 พ.ศ. ๒๕๕๖ รป.ม. (นโยบายสาธารณะ), มหาวิทยาลัยพะเยา
 พ.ศ. ๒๕๕๔ ศศ.บ. (วิจัยสังคม), มหาวิทยาลัยนเรศวร
 พ.ศ. ๒๕๔๙ ธรรมศึกษา(ธม.) เอก

ผลงานวิชาการ

งานวิจัย

- ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงความเชื่อและพิธีกรรมการจัดงานศพของชาวล้านนา (อยู่ในช่วงดำเนินการ) ได้รับทุนสนับสนุนจาก สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- กระบวนการอนุรักษ์เอกสารโบราณโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านท่าข้าว ตำบลบ่อแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ได้รับทุนสนับสนุนจาก ศูนย์วิจัยพุทธศาสตร์เขลางค์นคร วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
- กระบวนการพัฒนาศักยภาพจิตอาสาสมัครผู้ช่วยตามแนววิถีพุทธของพระนิสิตวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ได้รับทุนสนับสนุนจาก ศูนย์วิจัยพุทธศาสตร์เขลางค์นคร วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
- การพัฒนาพื้นที่โบราณสถานและโบราณวัตถุเพื่อการเรียนรู้ของชุมชนบ้านทุ่งม่านใต้ ตำบลบ้านเป้า อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ได้รับทุนสนับสนุนจาก ศูนย์วิจัยพุทธศาสตร์เขลางค์นคร วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

บทความวิชาการ

- ศักยภาพการแข่งขันของประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวในสินค้าเกษตรที่มีผลต่อการลงทุนของนักลงทุน มองผ่านจุดอ่อนปรนชายแดนบ้านฮวก อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา ชื่อวารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
- Development of ancient sites and antiques for learning of ban thong man tai community, banpua sub-district, maung district, lampang province. Life, Power and Ethnics. The 1th International Conference on Ethnics in Asia August 20-21, 2015. Eko-Thotsarot Building, Naresuan University, Phitsanulok
- The role of Lampang Buddhist College in preparing to enter the ASEAN community. The 12th Conference of the United Nation Day of Vesak. Mahachulalongkornrajavidyalaya University 28-30 May 2015, Thailand
- กระบวนการพัฒนาศักยภาพจิตอาสาสมัครผู้ช่วยตามแนววิถีพุทธของพระนิสิตวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ชื่อวารสาร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สำนักพิมพ์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ผู้นำชุมชนกับการส่งเสริมการใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน ชื่อวารสาร วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ๒๕๕๗ สำนักพิมพ์ น้ำโห่งการพิมพ์
- ชุมชนน่าอยู่ อย่างยั่งยืน ด้วยพุทธบูรณาการ ชื่อวารสาร พุทธบูรณาการเพื่อการพัฒนาจิตใจและสังคม สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

- แนวทางการสืบสานภูมิปัญญาการนวดแผนไทยเพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลด้านการท่องเที่ยวของชุมชน ตำบลบ้านสาบ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ชื่อวารสารคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
- เศรษฐศาสตร์แนวพุทธกับการพัฒนาความสุข ชื่อวารสาร วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๖
- สตรีนิยมในมิติเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ชื่อวารสาร วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๖
- ผลกระทบของยุทธศาสตร์ด้านเศรษฐกิจจังหวัดพะเยา กับการเตรียมความพร้อมเข้าสู่ประชาคมอาเซียน : กรณีศึกษาจุดผ่อนปรนชายแดนบ้านฮวก ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา ชื่อวารสาร หนังสือรวบรวมบทความ “ผู้หญิง วัฒนธรรม ท้องถิ่นชุมชน” ปีที่ ๑๒ เล่มที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๕๕ ประจำเดือน พฤษภาคม ๒๕๕๖ สำนักพิมพ์ สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

ชื่อ : ดร.ภัทรเดช ปัญญาธนาตุล
 ว/ ด/ ป เกิด : ๘ กรกฎาคม ๒๕๑๖
 สถานที่เกิด : จังหวัดลำปาง
 การศึกษา : พ.ศ. ๒๕๔๐ คณะสังคมศาสตร์ สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 พ.ศ. ๒๕๔๓ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริการโครงการ มหาวิทยาลัยเกริก
 พ.ศ. ๒๕๕๘ พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

ประสบการณ์การทำงาน : พ.ศ.๒๕๕๗ อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

สังกัด : วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
 หน้าที่ : อาจารย์

ที่อยู่ปัจจุบัน : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง เลขที่ ๖๒๒ ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕๒๑๓๐

แบบสรุปโครงการวิจัย

สัญญาเลขที่ MCU RS ๖๑๐๗๖๑๒๓๘

ชื่อโครงการ การศึกษาองค์ความรู้และหลักการปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏใน คัมภีร์โบราณนครลำปาง

หัวหน้าโครงการ พระครูสังฆรักษ์ศุภณัฐ ภูริวฑฒโน

นักวิจัยร่วม ดร.ภัทรเดช ปิ่นชยธนาตุล

ศิลาวัฒน์ ชัยวงศ์

วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลขที่ ๖๒๒ ตำบลศาลา อำเภอ เกาะคา จังหวัดลำปาง โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๔๒๑-๙๒๘๗

ความเป็นมาและความสำคัญ

ศาสนาพุทธมีหลักธรรมที่จารึกไว้ในพระไตรปิฎกมานานหลังพุทธปรินิพพานเพียง ๔๔๓ ปี แต่ด้วยกาลผ่านไปความคลาดเคลื่อนของคำสอนอาจจะมีได้เพราะสมัยก่อนไม่มีเทคโนโลยีช่วยจดจำตรวจสอบ พระสงฆ์ก็สืบทอดตรงจำจารจารึกคัดลอกสืบทอดกันมาตามยุคตามสมัยจึงเกิดประวัติการทำสังคายนาพระไตรปิฎกสายเถรวาทนับตั้งแต่ครั้งที่ ๑ ถึงครั้งที่ ๗ เมื่อพระพุทธศาสนาเจริญในดินแดนล้านนาในราว พ.ศ. ๒๐๒๐ พระธัมมทินมหาเถระเป็นเจ้าอาวาสวัดป่าตาล (วัดรำเปิง) เห็นว่าพระไตรปิฎกผิดเพี้ยนคลาดเคลื่อนมาก มีความประสงค์ที่จะกระทำการชำระพระไตรปิฎกให้ถูกต้องจึงชักชวนพระสงฆ์ที่ฉลาดชำนาญในพระไตรปิฎกกว่า ๑๐๐ รูป มาทำสังคายนาที่วัดมหาโพธารามมหาวิทยาลัย (วัดเจ็ดยอด) พระเจ้าติโลกราชเป็นเจ้าภาพอุปถัมภ์การทำสังคายนาพระไตรปิฎก นับเป็นการสังคายนาครั้งที่ ๘ ใช้เวลา ๑ ปีจึงแล้วเสร็จ^๑

เมื่อพระเจ้าติโลกราชให้พระสงฆ์ชำระพระไตรปิฎกบริสุทธิ์ดีแล้วก็ให้ทำการจารจารึกคัมภีร์เพื่อสืบอายุพระพุทธศาสนา การจารึกคำสั่งสอนพระไตรปิฎกลงใบลานหรือพับสา ถือว่าเป็นการสร้างบุญกุศลอย่างยิ่งไม่หย่อนกว่าการสร้างพระพุทธรูปตามค่านิยมโบราณที่กล่าวว่า “ อักษรตัวหนึ่งแทนพระพุทธรูปองค์ใดองค์หนึ่ง เพราะฉะนั้นผู้ที่ป็นนักปราชญ์พึงเขียน (คัดลอก) ไตรปิฎกเถิด เมื่อไตรปิฎกยังมีอยู่ก็ชื่อว่าพระตถาคตยังมีอยู่ถึง ๘๔,๐๐๐ พระองค์ อักษรก็ดีพระพุทธรูปก็ดีมีผลเท่ากันโดยแท้ เพราะฉะนั้นบัณฑิตพึงจารึกอักษรไว้ในสมุดหรือใบลาน ซึ่งถือว่าเป็นธรรมเจดีย์อักษรในพระไตรปิฎกมีประมาณ ๒๘ โกฎีกับ ๒๗ ตัว” พระธรรมคัมภีร์ใบลานจึงเป็นเอกสารที่ใช้จดจารคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าและเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา ด้วยอานิสงสันับประมาณมิได้จึงมีธรรมเนียมการสร้างคัมภีร์ใบลานถวายไว้มากมาย เพื่อสืบอายุพระพุทธศาสนา และพระสงฆ์ก็ใช้เทศนาใน

^๑ สมิต์ ถนอมศาสนะ, “การเปลี่ยนความหมายของการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๘ ในสมัยรัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์,” วารสารวิจัยศิลป์ ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๖), หน้า ๓๒๕-๓๖๒.

พิธีต่างๆ เป็นวัฒนธรรมและประเพณีแบบพุทธตลอดปี โดยเฉพาะชาวล้านนาที่มีประเพณีและวัฒนธรรมซึ่งยึดโยงกับพระพุทธศาสนามาช้านาน^๒

คัมภีร์ใบลานหรือหนังสือใบลาน ทำมาจากใบต้นลาน การบันทึกตัวอักษรลงในใบลาน เรียกว่า จาร การทำใบลานเป็นผูก ต้องเจาะรูตรงกลางใบลาน ค่อนไปทางซ้ายหรือจะเจาะรู ๒ รู ให้ห่างจากปลายลาน ๒ ข้าง ประมาณ ข้างละ ๑ คืบ แล้วร้อยด้วยด้ายที่พันเป็นเชือกเรียกว่า “สายสยอง” (บางท้องถิ่นเรียกว่า “สายสนอง”) เมื่อร้อยผูกรวมกันเรียกว่า คัมภีร์ใบลานหนึ่งผูก โดยทั่วไป คัมภีร์ ๑ ผูกมักจะมีจำนวนใบลานประมาณ ๒๔ แผ่น คัมภีร์ใบลานที่มีเนื้อหายาวมีจำนวนรวมกันหลายผูก นับเป็น ๑ เรื่องหรือ ๒ ชุด ทางล้านนาเรียกว่า ๑ กับ คัมภีร์ใบลานนับเป็นเอกสารโบราณถึงจะมีอายุน้อยกว่าศิลาจารึก แต่มีอายุมากกว่าหนังสือสมุดไทยหรือสมุดข่อย เป็นเรื่องอายุการใช้งานของวัสดุที่ใช้รองรับการจารึก หรือการเขียน ในดินแดนล้านนาได้พบเอกสารใบลานที่อยู่ในสภาพดีและสมบูรณ์ ซึ่งมีอายุไม่น้อยกว่า ๔๐๐ ปี ถึง ๕๐๐ ปีขึ้นไป^๓ หลักฐานที่แสดงให้เห็นว่ามีการบันทึกหลักธรรมคำสอนต่างๆ ลงในคัมภีร์ใบลานแล้วคือ คัมภีร์ใบลานพระไตรปิฎก ภาษาบาลี อักษรธรรมล้านนา ที่จารเมื่อ จ.ศ. ๘๓๓ (พ.ศ. ๒๑๐๔) ปัจจุบันเก็บรักษาที่พิพิธภัณฑวัดไหล่หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง อักษรและภาษาที่จารึกในคัมภีร์ใบลานเป็นอักษรภาษาโบราณ ได้แก่ อักษรขอม ภาษาบาลีไทย อักษรธรรมล้านนาหรือตัวเมือง ภาษาบาลีล้านนา อักษรธรรมอีสาน อักษรธรรมลาว ภาษาบาลีลาว เป็นต้น ซึ่งคนปัจจุบันน้อยคนนักที่จะสามารถอ่านได้ต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาโบราณมาช่วยอ่านหรือแปลด้วยการปริวรรตถอดอักษรหรือการถอดความหมายออกมา^๔

ในจังหวัดลำปางได้มีการสำรวจคัมภีร์ธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พบว่า ได้ทำการสำรวจ ทำทะเบียน และถ่ายไมโครฟิล์มคัมภีร์ใบลานเก็บไว้ โดยมีวัดที่สำรวจในจังหวัดลำปางจำนวน ๙๖ วัด จำนวนคัมภีร์ที่สำรวจ ๖๐,๕๖๔ ผูก/ฉบับ คัมภีร์ที่ถ่ายไว้จำนวน ๒,๙๕๘ ผูก/ฉบับ ซึ่งการสำรวจคัมภีร์ใบลานเป็นงานด้านการสำรวจและอนุรักษ์คัมภีร์ใบลานที่เก็บรักษาไว้ตามวัดหรือสถานที่ต่างๆ เพื่อให้ทราบจำนวนชื่อเรื่อง ตลอดจนถึงสภาพคัมภีร์ใบลานเพื่อทำการซ่อมแซมและเก็บรักษาให้เหมาะสม แต่จำนวนวัดในจังหวัดลำปางมีวัดจำนวน ๗๐๖ วัด จึงน่าจะยังคงหลงเหลือคัมภีร์ใบลานอีกจำนวนมาก ที่ยังไม่ได้ทำการสำรวจมาก่อน คัมภีร์ใบลานจำนวนมากที่มีอยู่ในปัจจุบัน บางแห่งไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่เท่าที่ควร หากถูกปล่อยทิ้งไว้เป็นเวลานานอาจถูกทำลายจากหนู มอด ปลวก ฯลฯ ตลอดจนถึงความร้อนและความชื้น เมื่อเก็บไว้ในสถานที่ที่ไม่เหมาะสม ก็เป็นสาเหตุหนึ่งของการผุพังของคัมภีร์ใบลาน และการเก็บคัมภีร์ใบลานในหีบธรรมเป็นเวลานาน ทำให้ใบลานหมดอายุเร็วขึ้น เพราะไม่ได้สัมผัสกับอากาศภายนอกและถูกกด

^๒ โครงการสารานุกรมไทย สำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, การชำระพระไตรปิฎก, สืบค้นเมื่อวันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๐ จากเว็บไซต์ <http://kanchanapisek.or.th/kpb/sub/book/book.php?book=๑๖&chap=๒&page=๓๑๖-๒-infodetail๑๖.html>

^๓ สมหมาย เปรมจิตต์ และคณะ, โครงการปริวรรตพระคัมภีร์ล้านนา: ปริวรรตและวิเคราะห์กฎหมายล้านนา. (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา, ๒๕๔๘)

^๔ พรรณเพ็ญ เครือไทย และอมรัตน์ เพ็ญวรรณ, รายชื่อหนังสือโบราณล้านนา: เอกสารไมโครฟิล์มของสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปี ๒๕๒๑-๒๕๓๓. (เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม, ๒๕๕๒)

<p>ทับเป็นเวลานาน ๆ มีส่วนทำให้ใบลานบิดงอหรือเสียหายได้</p> <p>ดังนั้น ถ้าปล่อยข้อมูลเหล่านี้ทิ้งไว้อยู่ในสภาพเก่าเก็บนั้นอีก คัมภีร์เหล่านั้นก็อาจถูกทำลายหรือเสียหายไปโดยยังมีได้ทำการสำรวจอนุรักษ์เอาไว้เลย ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาสำรวจ รวบรวมและอนุรักษ์คัมภีร์นครลำปางซึ่งเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่ง และเป็นการศึกษาองค์ความรู้ทางด้านต่างๆ ที่ปรากฏในคัมภีร์ธรรมให้เข้าใจถึงหลักการปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมของคัมภีร์ในจังหวัดลำปางต่อไป</p>
<p>วัตถุประสงค์โครงการ</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. เพื่อสำรวจคัมภีร์โบราณนครลำปาง วรรณกรรมประเภทคำสอนเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์ ๒. เพื่อศึกษาองค์ความรู้และหลักการปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์ ๓. เพื่อจัดทำชุดความรู้และหลักการปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์
<p>ผลการวิจัย</p> <p>คัมภีร์ล้านนาได้มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ได้แก่ การใช้เหล็กแหลมจารลงบนใบลาน ต่อมาก็มีการเขียนบันทึกลงในกระดาษ หรือสมุดข่อย ภาษาล้านนา เรียกว่า “ปืบสา” ลักษณะการจารึกเช่นนี้ มีมาตั้งแต่โบราณ และมีอยู่ตามวัดต่างๆ จนกระทั่งกิจการพิมพ์เริ่มมี จึงได้มีการพิมพ์ลงบนหนังสือ ทำเป็นรูปเล่มในเวลาต่อมา ในงานชิ้นนี้ ผู้วิจัย พบว่า วรรณกรรมที่อยู่ในคัมภีร์ใบลานจะเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์อักษรภาษาล้านนา ที่แต่งขึ้นเป็นภาษาล้านนา (อาจมีภาษาบาลีผสมบ้างบางเนื้อหา) แต่ส่วนใหญ่เป็นการบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับหลักคำสอนเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและความเป็นไปของบ้านเมือง</p> <p>ลักษณะตามวรรณกรรมที่สำคัญ ที่ปรากฏในงานวิจัย มีดังนี้ คือ วรรณกรรมประเภทคำสอน วรรณกรรมคำสอนที่ต่างเป็นร้อยแล้ว มักจะต่างใช้เทคนิคเช่นเดียวกันวรรณกรรมประเภทชาดก มีการยกภาษาบาลีขึ้นตั้งแล้วอธิบายขยายความเป็นร้อยแล้วหรือมีการแต่งเป็นร้อยกรอง คำสอนต่างๆ คือ จริยธรรมหรือแนวทางประพฤติปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคมล้านนามาแต่โบราณ ตัวอย่างในงานวิจัยชิ้นนี้ เช่น เรื่อง ปมาธรรม เรื่อง สามปิงสามกิว และเรื่อง ธรรมดาสอนโลก วรรณกรรมเหล่านี้ส่วนใหญ่ยังไม่ได้ปริวรรตออกเผยแพร่อะไรและต้นฉบับที่เป็นสมุดข่อยหรือใบลานยังคงกระจัดกระจายอยู่ตามวัดต่างๆ ทั่วภาคเหนือ ประกอบกับวรรณกรรมเหล่านี้เป็นวรรณกรรมประเภทมุขปาฐะ เป็นวรรณกรรมที่มีความสำคัญต่อการเรียนรู้และการสร้างวิถีชีวิตของชาวล้านนาในอดีต การบอกเล่าหรือการเล่าเรื่องด้วยคำสั้นๆ บางครั้งสามารถสื่อความหมายแห่งชุดความรู้นั้นได้เป็นอย่างดี วรรณกรรมประเภทสุภาษิตสอนใจหรือคำให้พรในโอกาสต่างๆ สามารถสร้างพลังความรัก ความสามัคคีให้กับหมู่คณะ และสามารถเป็นคตินำทางให้อนุชนได้ประพฤติปฏิบัติตามได้</p> <p>ปมาธรรม (พระพุทฺธิล) เป็นเรื่องทีกล่าวถึงผู้ประพดิล่วงละเมิดพุทฺธิลัญญูตีมีธรรมอันลามก หลอกลวงชาวบ้าน มีความประพดิสกปรก น่ารังเกียจ และบุคคลผู้พุทฺธิลนั้น เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินินาต นรก แต่ถ้าใครเป็นผู้รักษาศีลทีดี ก็จะได้รับอบานิสงส์ของศีล ๕ ประการ นี้ ๑. ย่อมถึงกองโภคทรัพย์มากมาย อันมีความไม่ประมาทเป็นเหตุ ๒. กิตติศัพท์อันงามของคนมีศีล ถึงพร้อมด้วยศีล บุคคลรอบข้างย่อมเห็นความประพดติ อันดีงามของคนมีศีล คนมีศีลจึงเป็นที่รัก ๓. คนมีศีล</p>

ถึงพร้อมด้วยศีลจะเข้าไปสู่บริษัทใด ผู้มีศีลย่อมเป็นผู้บริสุทธิ์ มีความภาคภูมิใจ ในความดีของตน มีใจเป็นปกติ ไม่ต้องหวาดระแวงว่าจะมีใครรู้กรรมชั่วของตน เพราะรักษาศีลมาเป็นอย่างดี คนมีศีลใครๆ ก็ชอบ ก็จะไปสู่ที่ชุมชนใดก็ตาม ย่อมมีความอาภัพเข้าไป ๔. คนมีศีล ถึงพร้อมด้วยศีล ย่อมเป็นผู้ไม่หลงกระทำกาลละ คนมีศีลย่อมมีสติสมบูรณ์ อันเนื่องมาจากการได้ฝึกสติอยู่เสมอๆ เพราะเมื่อจะกระทำสิ่งใดก็ตาม ต้องคอยระมัดระวังไม่ให้ผิดศีล ครั้งเมื่อถึงคราวที่หมดบุญ หมดอายุขัย ก่อนที่จะลาจากโลกนี้ไป ย่อมมีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์เพราะได้ฝึกมาอย่างดีแล้ว ทั้งยังเห็นการกระทำอันดีงามจากการรักษาศีลของตน ย่อมปลื้มปิติใจ ๕. คนมีศีล ถึงพร้อมด้วยศีล เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

สามป่งสามกิว เป็นเรื่องที่กำลังกล่าวถึง ปริศนาธรรมคำสอน ๖ ข้อ ๑. สนุกอย่างอน ๒. เมียวอนอย่างอื่น ๓. โอน่าหื้อเห็น ๔. เหม็นหื้อรู้ ๕. นอนสูงหื้อนอนค่า ๖. นอนต่ำหื้อนอนหงาย กล่าวคือ

๑. สนุกอย่างอน เมื่อได้ทรัพย์สิ่งของมาอย่าหลงดีใจจนขาดสติ อาจเสียทรัพย์ด้วยความประมาท เข้าด้วยหลักธรรมว่าด้วยเรื่องประมาท ๑.สติ ความระลึกรู้ได้ ๒. สัมปชัญญะ ความรู้ตัว

๒. เมียวอนอย่างอื่น ภรรยาที่ออกอ้อนเอาใจ หรือยกยอสรรเสริญไม่ควรเชื่อใจในคำพูดนั้น เพราะภรรยาอาจมีพฤติกรรมที่ไม่น่าไว้วางใจ

๓. โอน่าหื้อเห็น เมื่อได้กลิ่นเหม็นเน่า ควรหาสาเหตุว่า มันกลิ่นซากอะไร เพื่อจะกำจัด หรือมีสิ่งอะไรที่ผิดปกติ เช่น อาจจะเป็นคนที่ถูกฆาตกรรมก็ ต้องสมมติฐานหลายๆ หลักความจริงให้ปรากฏ

๔. เหม็นหื้อรู้ การได้รับข่าวสารสิ่งใดมาก็ตามควรหาเหตุผลควรวิเคราะห์ดูว่าใช่หรือไม่อย่างไรอย่าเพิ่งเชื่อเสียทีเดียว

๕. นอนสูงหื้อนอนค่า การนอนที่สูงควรนอนมองลงมาข้างล่างเพื่อดูว่าจะมีสิ่งใดขึ้นมาทำร้ายเราหรือไม่

๖. นอนต่ำหื้อนอนหงาย หากนอนในที่ต่ำควรมองข้างบน ว่ามีอะไรผิดปกติ หรือไม่ มีอะไรที่จะตกใส่เราหรือไม่ เปรียบเทียบหลักการทำงานของ ลูกจ้าง หรือลูกน้อง

เรื่อง ธรรมดาสอนโลก เป็นเรื่องที่ต้องการสื่อสารการใช้ชีวิตประจำวัน การคบมิตร การสร้างบ้านเรือน และวิธีการปฏิบัติตนให้อยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข โดยชี้ให้เห็นว่าถ้าไม่ประพฤติปฏิบัติตาม จะเกิดความเดือดร้อน เนื้อหาสาระ ได้แบ่งออกเป็น ๖ ประการ คือ

๑. เหตุนำมาซึ่งอุบาทว์ อัปรีดิ์, จัญไร, ไม่เป็นมงคล

๒. เหตุให้ท่านดูแคลน ไม่ฉลาด หาสาระไม่ได้ มักอวดอ้างตน มักกินอาหารอันเน่าอันเหม็น มักนุ่งเสื้อผ้าเก่าอยู่เรื่อยๆ

๓. เหตุให้ท่านชัง มักยุโยงให้เขาทะเลาะกัน มักบ่นจนเกิดการเคยชิน เอาความผิดไปสู่ท่าน เป็นนิจ ไม่ทำการทำงาน อวดรู้ และชอบขอช่างของเครื่องใช้ของผู้อื่น

๔. เหตุให้กินแหว่ง ทำงานหรือทำสิ่งไหนไม่คิดให้รอบคอบแล้วมาเสียใจทีหลัง เจ็บป่วยไม่รีบรักษา คนอื่นบอกว่าไม่ดีแต่เรากลบบอกว่าสิ่งนั้นดี จะไปหยิบยืมของใช้ของคนอื่นต้องดูให้ถี่ถ้วนต้องตรวจสอบความเรียบร้อย ดูความสมบูรณ์ของสิ่งของที่ยืมมา

๕. เหตุให้ภรรยาเกลียดเสีย ชายเป็นคนไม่มีศีลอยู่ครองเรือนร่วมกัน เมื่อชายแต่งงานไปอยู่

<p>ด้วยกันภรรยาโดยไม่มีสมบัติติดตัวไปจะถูกดิฉินนินทาได้ และมักเป็นโรคไม่สบาย</p> <p>๖. เหตุให้ท่านชอบใจ ได้ของมาแบ่งปันญาติ ช่วยเหลืออุระของท่านด้วยดี คำชুমิตรสหาย จากข้อความข้างต้นที่ได้วิเคราะห์วรรณกรรม เรื่อง ปมาธรรม เรื่อง สามปิงสามกิว และเรื่อง ธรรมดาสอนโลก ล้วนแล้วแต่มีเนื้อหาสาระที่แฝงไปด้วยหลักธรรมในการดำรงชีวิตให้อยู่ในครองครองธรรม โดยการกระทำความดี ละเว้นความชั่วเป็นพื้นฐาน ได้แก่ศีล ๕ ได้แก่ การไม่ฆ่าสัตว์ การไม่ลักทรัพย์ การไม่ประพฤติผิดในกาม การไม่กล่าวมุสา และไม่เสพสิ่งเสพติดมึนเมา ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ประมาท การพัฒนาตนเองเพื่อให้ได้อยู่ได้ในสังคมอย่างมีความสุข ความยุติธรรม ความเสมอภาคและเสรีภาพ การเสียสละ หรือการสงเคราะห์ โดยการแบ่งปันสิ่งของต่างๆ แก่คนที่ควรให้ ความอดทน และความพยายาม มีความเพียร อดทน และมีความพยายามอันจะช่วยให้บุคคลประสบความสำเร็จ พร้อมพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ความรักความเมตตา เพราะการที่คนเราจะอยู่ร่วมกันได้นั้น ความรัก ความเมตตาเป็นสิ่งสำคัญ และการมีคุณธรรม อดทน อดกลั้น การยกย่องเคารพ การไม่แบ่งชนชั้นวรรณะ การไม่ข้องแวะด้วยอบายมุข</p>
<p>การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์</p> <p>๑. กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา</p> <ul style="list-style-type: none"> - สามารถนำกระบวนการศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาองค์ความรู้และหลักปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์โบราณนครลำปาง ไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชา เช่น ธรรมประยุกต์ และ วิทยาวารณกรรมทางพระพุทธศาสนาและ วิชาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง - สามารถนำผลการศึกษาไปสะท้อนข้อมูลให้กับคนในชุมชนเกี่ยวกับการการศึกษาองค์ความรู้และหลักปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์โบราณนครลำปาง ตลอดจนนำหลักธรรมที่แฝงอยู่ในนิทานในคัมภีร์โบราณของแต่ละพื้นที่นำเสนอสร้างเป็นองค์ความรู้และนำไปปฏิบัติกับคนในชุมชนและสถานศึกษาในชุมชน - สามารถนำผลการศึกษาไปวิเคราะห์ร่วมกับหน่วยงานต่างๆ เช่น วัฒนธรรมจังหวัดลำปาง และหน่วยงานราชการในท้องถิ่น สามารถนำหลักธรรมที่ได้จากการวิเคราะห์จากคัมภีร์โบราณในครั้งนี้ไปปรับประยุกต์ใช้ในการวางแผนการดำเนินงานต่อไปได้ เพื่อเป็นทิศทางในการพัฒนาชุมชนต่อไปได้ <p>๒. กิจกรรมด้านวิชาการ</p> <ul style="list-style-type: none"> - มีการพัฒนาทักษะในการวิจัยให้กับนิสิตในระดับปริญญาตรีของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง เพื่อการเรียนรู้กระบวนการในการทำวิจัยและวิธีการลงพื้นที่ในชุมชนเพื่อให้ข้อมูลที่แท้จริง - มีการศึกษาร่วมกับคนในชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อวิเคราะห์การศึกษาองค์ความรู้และหลักปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์โบราณนครลำปาง
<p>การประชาสัมพันธ์</p> <ul style="list-style-type: none"> - กำลังดำเนินการตีพิมพ์บทความวิจัยลงในวารสารวิชาการหรือการประชุมวิชาการระดับชาติ